

№ 5 (97) 2019

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

ISSN 2077-1827

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

№ 5 (97) 2019

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ і НАУКИ УКРАЇНИ

Державний вищий навчальний заклад

“Донбаський державний педагогічний університет”

**ГУМАНІЗАЦІЯ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ**

Збірник наукових праць

**Виходить 6 разів на рік
Заснований у вересні 1996 р.**

№ 5 (97) 2019

**За загальною редакцією доктора педагогічних наук,
доцента С.А. САЯПНОЇ**

**Харків
ТОВ «Видавництво НТМТ»
2019**

УДК 371.13

Засновник, редакція –
Державний вищий навчальний заклад
“Донбаський державний педагогічний університет” (ДДПУ)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р.
Державною реєстраційною службою України

Затверджено Рішенням Атестаційної колегії
Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р.
як наукове фахове видання із педагогічних наук

Збірник наукових праць містить результати дисертацій аспірантів, здобувачів, які вивчають проблеми розвитку сучасної освіти та науково-педагогічної думки в теоретичному, історичному та практичному аспекті; у виданні висвітлено наукові здобутки, практичні рекомендації учених, які працюють у науково-дослідних установах і вищих навчальних закладах національної системи освіти та зарубіжжя; представлено дослідження із проблем вищої школи, інтеграції України до європейського та світового освітнього простору.

The collection of scientific papers contains the results of the theses of the postgraduates, researchers who study the problems of modern education and scientific-pedagogical ideas in the theoretical, historical and practical aspect; in the publication there are covered the scientific achievements and practical recommendations of the scientists working at research institutions and universities of the national education system and abroad; it is presented the research on the problems of higher school, Ukraine's integration into the European and global educational space.

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Друкується за рішенням Вченої ради
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”
(протокол № 1 від 28.08.2019 р.)

Адреса редакції:

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. генерала Батюка, 19,
м. Слов'янськ, Донецької області, Україна, 84116.
Тел.: + 380509898962 (в робочі дні та години).
E-mail: kaf.phsdspu@gmail.com.

Редакційна колегія:

Саяпіна С.А. – завідувач кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки вищої школи (головний редактор видання).

Сипченко В.І. – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (заступник головного редактора).

Панасенко Е.А. – завідувач кафедри практичної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології.

Гавриш Н.В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Лодатко Є.О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Дмитрієва І.В. – завідувач кафедри технологій колекційної та інклюзивної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри технологій колекційної та інклюзивної освіти.

Набока О.Г. – перший проректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри менеджменту.

Гаврілова Л.Г. – завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики початкової освіти.

Омельченко С.О. – ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання та реабілітації.

Кузьміна О.В. – завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки.

Борова Т.А. – завідувач кафедри педагогіки та іноземної філології Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та іноземної філології.

Бондаренко В.І. – завідувач кафедри загальнотехнічних дисциплін, безпеки життєдіяльності та автосправи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальнотехнічних дисциплін, безпеки життєдіяльності та автосправи.

Зайцева Л.І. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти Бердянського державного педагогічного університету.

Пучков І.Р. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри природничо-математичних дисциплін та інформатики в початковій освіті ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Панченко Л.Ф. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії і освіти дорослих ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

Пулка Йоланта – кандидат педагогічних наук, доцент Краківської Академії імені Анджея Фрича Моджевського (Польща).

Слабоуз В.В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (літературний редактор).

Черкашина Л.А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (технічний редактор).

ОМЕЛЬЧЕНКО Світлана Олександрівна
– доктор педагогічних наук, професор, ректор державного вищого
навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Реформування вищої освіти України в напрямі інтеграції в Європейський освітній простір передбачає перетворення педагогічних університетів на потужні наукові осередки, які генерували б нові, актуальні та перспективні наукові дослідження. Серед основних способів розв'язання цього завдання є збереження та примноження наукових шкіл, що підтримують імідж України як держави з високим науковим потенціалом.

Суттєвою особливістю розвитку науки є наступність досвіду та знань, єдність традицій і новаторства. Однією з форм втілення є наукові школи, функціонування яких передбачає боротьбу думок, творчі дискусії та конструктивну критику. Науковою школою вважаємо творчу співдружність учених, які працюють в одній країні чи в одному місті в певній галузі науки, об'єднаних спільністю підходів до розв'язання проблеми, стилю роботи, спільністю наукового мислення, ідей і методів їх реалізації.

Наукова школа «Теоретико-методологічні основи формування молоді нової генерації в умовах соціального середовища валеонасиченого здоров'язбережувального простору вищого навчального закладу» Омельченко Світлани Олександрівни – доктора педагогічних наук, професора, ректора державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» – це колективний ієрархічний організований розум, що концентрує досвід декількох поколінь. Цей дослідницько-інноваційний осередок було створено у 2012 році (протокол № 2 засідання вченої ради ДДПУ від 25.10.2012 р.).

На практиці її наукова школа уособлює найяскравіший вияв колективної форми творчості, свідчить про спроможність педагогічного університету здійснювати фундаментальні дослідження, про ефективність функціонування системи педагогічної освіти. Омельченко С.О. живить цей колектив науковими ідеями й визначає зміст і методи наукових досліджень, концентрує величезну творчу енергію аспірантів, докторантів, координує їхню діяльність у процесі наукового пошуку, максимально сприяє розкриттю креативних здібностей молодих науковців, ініціює нові напрями наукових розробок.

Світлана Олександрівна Омельченко – науковий лідер із високим рівнем педагогічної майстерності, оригінальністю наукових пошуків та визначеним характерним стилем роботи наукового колективу: ініціює прогресивну або інноваційну наукову ідею та продуктивну дослідницьку програму; поєднує тематику наукового пошуку керівника та учнів, традиції наступності й передачі світосприймання, норм, цінностей наукової спільноти, технологій науково-дослідної роботи.

Під керівництвом професора Омельченко С. О. захищено 2 докторські дисертації (Набока О., Хижняк І.), 17 кандидатських (Романова С., Проскурнін В., Медведєва І., Шевченко Н., Решетова І., Колган Т., Дмитрієва О., Григоренко В., Другов М., Ябурова О., Гордєєва К., Гавриш О., Шулик Т., Хващевська О., Наріжна Л., Давискиба В., Головка С.). Також під її керівництвом в університеті функціонує докторантура та аспірантура зі спеціальності 231 Соціальна робота; успішно працює Спеціалізована вчена рада Д 12.112.01 із правом приймати до розгляду та проводити захисти докторських (кандидатських) дисертацій за спеціальностями 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти та 13.00.05 – соціальна педагогіка.

З повагою – головний редактор та члени редакційної колегії
збірника наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу»

DEAR READERS!

Reforming higher education of Ukraine towards integration into the European educational space involves transforming the pedagogical universities into powerful scientific centres that would generate new, relevant and prospective scientific research. One of the main ways to accomplish this task is to preserve and enhance scientific schools that support the image of Ukraine as a state with high scientific potential.

The continuity of experience and knowledge, the unity of tradition and innovation is an essential feature of the development of science. One form of embodiment is science schools, functioning of which involves the struggle of thoughts, creative discussions, and constructive criticism. The scientific school is the creative community of scientists working in one country or one city in a particular field of science, united by common approaches to solving this or that problem, style of work, common scientific thinking, ideas and methods for their implementation.

The scientific school “Theoretical-Methodological Foundations for Forming the Young People of New Generation Under Conditions of Social Environment of the Valeo-Saturated Health-Protecting Space of the Higher Educational Institution” by Omelchenko Svitlana Oleksandrivna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Rector of the State Higher Educational Institution “Donbas State Pedagogical University”, is the collective hierarchical organized senses that concentrate the experience of several generations. The research-innovation centre was established in 2012 (Minutes No. 2 of the meeting of the Scientific Council of DDPU dated 25.10.2012).

In practice, the scientific school embodies the most vivid expression of the collective form of creativity, testifies to the ability of the Pedagogical University to carry out fundamental researches and investigations, the effectiveness of the functioning of the pedagogical education system. Omelchenko S. O. imbues the team with scientific ideas and determines the content and methods of scientific research, concentrates the enormous creative energy of postgraduate students, doctoral students, coordinates their activities in the process of scientific search, maximally contributes to the disclosure of creative abilities of young scientists, initiates new directions of scientific developments.

Svitlana Oleksandrivna Omelchenko is the scientific leader with a high level of pedagogical mastery, originality of scientific searches and characteristic style of work of the scientific team: she initiates the progressive or innovative scientific idea and fruitful research programme; she joins subjects of scientific search of the supervisor and pupils, traditions of continuity and transfer of the worldview, norms, values of the scientific community, technologies of scientific-research work.

Under the supervision of Omelchenko S. O. two (2) Doctor's theses (Naboka O., Khyzhniak I.), seventeen (17) Candidate's theses (Romanova S., Proskunin V., Medvedieva I., Shevchenko N., Reshetova I., Kolhan T., Dmytriieva O., Hryhorenko V., Druhov M., Yaburova O., Hordieieva K., Havrysh O., Shulyk T., Khvashchevska O., Narizhna L., Davyskyba V., Holovko S.) have been defended. Also, under her supervision at the University the Doctoral and Postgraduate Courses in Speciality 231 Social Work functions; the Special Scientific Council D 12.112.01 with the right to accept and defend the Doctoral theses in Specialities 13.00.04 – Theory and Methodology of Vocational Education and 13.00.05 – Social Pedagogy successfully works.

Sincerely Yours: *Editor-in-Chief and Members of the Editorial Board of the Collection of Scientific Papers “Humanization of the Educational-Upbringing Process”*

ВИЩА ШКОЛА

УДК 378.147:373.3.011.3-051:004

ХИЖНЯК Інна

докт. пед. наук, доцент, декан факультету початкової, технологічної та професійної освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: innakhieshn@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті аналітичного характеру зазначено, що фахова освіта майбутнього вчителя початкової школи наразі має низку недоліків, одним із яких виступає невідповідність між запитами Нової української школи та практичними навичками роботи студентів з електронними освітніми ресурсами. На основі аналізу наукової літератури щодо дидактичних та психологічних аспектів застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній освіті майбутнього педагога авторка виокремила психолого-педагогічні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування електронних освітніх ресурсів у професійній діяльності.

Найважливішими психолого-педагогічними засадами у статті вказано такі: індустріальний та діяльнісний підходи, що передбачають створення й використання електронних освітніх ресурсів як педагогами закладів вищої освіти, так і самими майбутніми учителями початкової школи, а також активне використання цих ресурсів; специфічні положення особистісної, методичної і технічної груп; психолого-педагогічні, ергономічні, здоров'язбережувальні та технічні вимоги до застосування електронних освітніх ресурсів; принципи застосування електронних освітніх ресурсів: гуманістичності навчання, педагогічної доцільності, вибору змісту освіти, безпеки електронного навчального контенту, пріоритетності педагогічного підходу під час проектування електронних освітніх продуктів, стартового рівня освіти, мобільності, варіативності навчання, неантагоністичної освіти.

До вагомих засад у статті віднесено організаційно-педагогічні умови та психологічні вимоги щодо ефективної підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування електронних освітніх ресурсів у

© Хижняк І., 2019

професійній діяльності, психотипи студентів, а також комунікативну спрямованість освітнього процесу в умовах застосування електронних освітніх ресурсів. У статті зроблено висновок, що порушена проблема є актуальною і вимагає подальшого розгляду в напрямках визначення методичних особливостей організації процесу фахової підготовки вчителя початкової школи із застосуванням електронних освітніх ресурсів, практичних прийомів роботи майбутніх учителів початкової школи з електронними освітніми ресурсами та створення українських педагогічних і методичних освітніх ресурсів для студентів закладів вищої освіти.

Ключові слова: електронні освітні ресурси, вчитель початкової школи, психолого-педагогічні засади, професійна діяльність, професійна підготовка, заклад вищої освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Фахова підготовка майбутнього вчителя початкової школи становить складну динамічну систему, що зовні регулюється чинними нормативними документами, а зсередини – практичними потребами Нової української школи (НУШ) та суперечностями, що виникають у процесі її запровадження. Однією зі значних проблем при цьому виступає недостатня відповідність підготовки педагогічних кадрів вимогам інформаційного суспільства та НУШ, що полягає у невмінні організувати ефективну роботу молодших школярів з електронними освітніми ресурсами (ЕОР), які на сьогодні становлять один з основних засобів навчання в закладах загальної середньої освіти. Однак, на одностайну думку науковців різних галузей науки, досі система професійної підготовки майбутніх педагогів України не встигає за динамікою змін у сфері електронних освітніх ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема підготовки майбутнього вчителя початкової школи до застосування ЕОР вивчається в сучасній науці в різних аспектах. Так, у працях В. Бикова, І. Богданової, Р. Гуревича, М. Жалдака, М. Кадемії, Л. Карташової, М. Козяра, В. Лапінського, М. Лещенко, В. Мадзігона, Є. Машбиця, Н. Морзе, Л. Петухової, О. Пінчук, Т. Поясок, В. Співаковського, О. Спіріна та ін. розкрито загальні питання використання інформаційно-комунікаційних технологій та застосування ЕОР у підготовці сучасного вчителя.

Інноваційні тенденції в професійній підготовці вчителя початкової школи в умовах реформування початкової та вищої освіти відображено в працях таких науковців: Г. Воскобойнікова, Т. Гуменникова, В. Желанова,

---

Т. Коваль, О. Комар, О. Кучай, С. Мартиненко, Н. Олефіренко, С. Омельченко, І. Осадченко, Р. Пріма, О. Сорока, С. Стрілець, Л. Хоружа, О. Ярошинська, І. Ящук та ін. Окремі аспекти застосування мультимедійних, дистанційних, електронних та ін. засобів навчання в процесі професійної підготовки вчителя початкової школи досліджували Л. Гаврілова, В. Імбер, А. Коломієць, О. Кучай, Л. Макаренко, О. Муковіз, Л. Петухова, О. Снігур, О. Суховірський та ін. Проблему підготовки майбутнього вчителя початкової школи до проектування ЕОР докладно розглянула Н. Олефіренко.

Науковці окреслили першочергові роль і значення застосування ЕОР у професійній підготовці педагога початкової школи, визначили психолого-педагогічні підвалини цього процесу, дослідили методи та прийоми, що виявляють найбільшу ефективність під час їх застосування на різних видах занять у вищому навчальному закладі тощо. Однак ці дослідження стосуються переважно навчання майбутніх учителів початкової школи інформатики та інформаційних технологій, застосування ж їх теоретичних і практичних результатів з урахуванням специфіки методичних дисциплін на сьогодні належить до малодосліджених питань науки. Відтак проблема визначення теоретичних та практичних засад підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до застосування ЕОР наразі залишається вкрай актуальною і слабо зреалізованою на практиці.

Формулювання цілей статті. Метою статті є виокремлення психолого-педагогічних засад підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування електронних освітніх ресурсів у професійній діяльності на основі аналізу наявної наукової літератури щодо дидактичних та психологічних аспектів їх упровадження в професійну освіту майбутнього педагога, а також підготовки до створення й використання таких ресурсів у власній педагогічній практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Продукування широкого спектру й педагогічно виважене використання ЕОР і програмних засобів різного призначення, зокрема навчального й управлінського, на думку В. Бикова, О. Пінчук, О. Спіріна та ін., вимагає широкого запровадження індустріального підходу, що враховує психолого-педагогічні аспекти побудови методичних систем навчання й відкритого комп'ютерно орієнтованого навчального середовища [1, с. 5].

Характеризуючи загальні психолого-педагогічні підвалини застосування інформаційно-комунікаційних технологій, науковці (В. Биков, Р. Гуревич, М. Кадемія, Т. Коваль, М. Козяр, О. Кучай, Н. Олефіренко, О. Пінчук, С. Сисоева, О. Спірін, Л. Сущенко та ін.) сформулювали низку основних положень, що регулюють перебіг цього

процесу у професійній підготовці педагога. Аналіз цих положень дозволив об'єднати їх у такі групи:

1. Особистісні: застосування ЕОР забезпечує розвиток творчої активності студентів; форми, методи, засоби обираються відповідно до рівня й змісту комп'ютерної грамотності та інформаційної культури певної вікової групи користувачів та ін.

2. Методичні: під час застосування ЕОР індивідуальний підхід поєднується з різними формами колективної навчальної діяльності, особлива увага приділяється інтеграції навчальної, навчально-наукової, методичної, організаційної діяльності викладача і здобувача в межах єдиного освітнього процесу; створення зразків ЕОР орієнтоване на формування повноцінної навчальної діяльності, що досягається проектуванням спеціальних навчальних ситуацій і цілеспрямованим формуванням у студентів узагальнених дій.

3. Технічні: безперервність, наступність і сумісність електронних засобів навчання як із різних предметів, так і всередині одного предмета; електронні засоби навчання застосовуються не лише як демонстраційні засоби та ін.

Т. Коваль, С. Сисоєва, Л. Сущенко запропонували удосконалити систему загальнодидактичних принципів з урахуванням сучасних положень психологічної та педагогічної наук, переглянути й наповнити їх таким змістом, який дозволив би компонентно використовувати їх в умовах e-learning [3]. Аналогічну думку про необхідність інтеграції змісту загальнодидактичних принципів висловили Р. Гуревич, М. Кадемія, М. Козяр, обстоюючи необхідність поєднання класичних принципів дидактики і специфічних принципів (інформаційної гуманності, мультимедійності, метапредметності інформаційних технологій), пов'язаних з особливостями комп'ютерного навчання [3].

У результаті сформувався такий перелік принципів, притаманних процесу застосування ЕОР у педагогічній освіті:

1. Принцип гуманістичності навчання, створення максимально сприятливих умов для оволодіння здобувачем соціально накопиченим досвідом і освоєння обраної професії, для розвитку й прояву творчої індивідуальності.

2. Принцип педагогічної доцільності, що вимагає педагогічної оцінки ефективності застосування інформаційно-комунікаційних технологій у поєднанні з традиційними педагогічними технологіями.

3. Принцип вибору змісту освіти, що визначає відповідність змісту, представленого за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, нормативним вимогам Державного стандарту.

4. Принцип безпеки електронного навчального контенту – необхідність залучення організаційних і технічних способів його безпечного та конфіденційного зберігання, передачі й використання.

5. Принцип пріоритетності педагогічного підходу під час проектування електронних освітніх продуктів.

6. Принцип стартового рівня освіти – ефективне навчання на основі інформаційно-комунікаційних технологій, що вимагає певного початкового рівня знань, умінь, навичок.

7. Принцип мобільності, варіативності навчання – використання під час навчання комп'ютерних мереж, баз знань, банків і даних, систем дистанційної освіти.

8. Принцип неантагоністичної освіти: інформаційно-комунікаційні технології мають бути не стороннім елементом у традиційній системі освіти, а природним неантагоністичним інтегрованим у неї складником [2; 3].

Н. Олефіренко розробила узагальнену систему вимог щодо дидактичних електронних ресурсів для початкової школи, серед яких виокремила такі групи:

1. Психолого-педагогічні: загальні (науковості, доступності, проблемності, наочності, свідомості та ін.); електронно-ресурсні (інтерактивності, мультимедійності, наявності системи допомоги); вікові (адаптивності, варіативності, наявності системи орієнтації в ресурсі, візуального оформлення, ігрового забарвлення, створення ситуації успіху).

2. Ергономічні: загальне візуальне оформлення програмного середовища, просторове розміщення об'єктів, звуковий супровід, організація діалогу, зручна система навігації та ін.

3. Здоров'язбережувальні: обмеження тривалості роботи з ресурсом, підтримка дій учня в середовищі ресурсу та ін.

4. Технічні: безперебійне функціонування електронного ресурсу, надійність, стійкість до дефектів, захист від помилкових дій тощо [4].

Організаційно-педагогічні умови ефективної професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій та формування їхньої готовності застосовувати ці засоби у власній професійній діяльності досліджували М. Гайдур, В. Імбер, І. Лецюк, О. Снігур та ін. За результатами їхніх праць можна виокремити таке коло умов: високий рівень теоретичної підготовки як викладачів, так і майбутніх педагогів щодо методики створення та використання ЕОР у початковій школі; розвиток у студентів активної суб'єктної позиції, позитивної мотивації щодо використання інформаційних освітніх технологій; забезпечення особистісно-професійного саморозвитку майбутнього педагога, відпрацювання мотивації щодо створення сучасного навчального середовища; інтеграція систем управління контентом і ресурсів віртуальних

інфраструктур студентами та викладачами; поетапне набуття студентами професійних умінь із організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів; алгоритмізація викладачами навчального процесу у ЗВО; оволодіння студентами етапами мультимедійної візуалізації навчального матеріалу [5; 6; 7; 8].

Досліджуючи психолого-педагогічні вимоги до використання електронних засобів навчання, учені виявляють особливу увагу до становлення комунікативної компетентності майбутнього педагога під час застосування в навчальному процесі ЕОР та тих змін, що останні привносять до нього. Р. Гуревич, М. Кадемія, М. Козяр указали, що в сучасному світі видозмінюються комунікативні вміння, які традиційно прищеплювалися раніше студентам, оскільки з'являються мовленнєві вміння, пов'язані з використанням ЕОР у навчанні. Масове впровадження в педагогічну практику методів і засобів обробки, передачі та збереження інформації має поряд із позитивними аспектами (розвиток інтелектуального потенціалу, активізації пізнавальної діяльності здобувачів) і негативні (заміна «живого» спілкування з викладачем, на «спілкування» з навчальними програмами, зменшення часу безпосереднього міжособистісного спілкування) та ін. [2, с. 87 – 95].

Окремий аналіз психологічних засад застосування електронних засобів навчання в процесі фахової підготовки педагога дозволив Л. Морській дійти висновку щодо необхідності урахування основних положень психологічних течій, започаткованих Л. Виготським, П. Гальперіним, Е. Глазерфельдом, О. Леонтєвим, Ж. Піаже та ін.: біхевіоризм, компонентивізм, когнітивна психологія, конструкціонізм та теорія поетапного формування розумових дій. На цій основі дослідниця конкретизувала психологічні вимоги до застосування ЕОР, найбільш вагомими із яких для фахової підготовки вчителя початкової школи вважаємо такі:

а) урахування індивідуальних стратегій і стилів навчання кожного здобувача;

б) цілеспрямоване й систематичне використання дидактичних можливостей мультимедіа через використання чинника емоційності навчання;

в) урахування особливостей активізації когнітивних процесів психіки здобувача (уяви, уваги, пам'яті, сприйняття, емоційного стану), що є умовою ефективного формування мовних навичок і мовленнєвих умінь під час використання ЕОР;

г) засвоєння системи орієнтирів (модель або зразок сформованої мовної навички чи мовленнєвого вміння та алгоритм дій для їх формування) і здійснення відповідних навчальних дій на основі цих орієнтирів;

д) збереження й стимуляція діалогічної форми навчання в різних векторах (здобувач – викладач, здобувач – комп'ютерна програма, здобувач – здобувач) через посередника – ІКТ [9].

Крім того, Л. Морська узагальнила психотипи користувачів, що виступають як найбільш значущі й впливові під час застосування ІКТ у навчанні мови, і які, відповідно, також слід враховувати під час розроблення та застосування ЕОР для початкової школи та вишу:

1. Імпульсивний чи рефлексивний тип: рефлексивний працює значно повільніше, довго розмірковує перед тим, як прийняти рішення, витрачає більше часу не так на оцінювання гіпотез, скільки на збір інформації для прийняття рішення, у них значно зростає час на обдумування завдання залежно від його складності, імпульсивний – навпаки.

2. Комунікативний чи некомунікативний тип: комунікативного характерними є більший обсяг сприйняття на слух і слухової оперативної пам'яті, більша швидкість актуалізації знань та переробки нової інформації, для некомунікативного – складніше й лише довільне запам'ятовування, необхідність зорових опор.

3. Полезалежний чи полenezалежний тип: для полenezалежних студентів характерне обдумування шляхів вирішення інтелектуального завдання за допомогою комп'ютера в умовах невизначеності ситуації та досягнення ефективнішого результату, у них, на відміну від полезалежних, диференційована структура особистості, пластичніша й рухливіша поведінка, вони здатні адаптуватися до вимог мінливих (нестійких) ситуацій [9, с. 152].

Попереднє визначення та подальше врахування психотипів студентів сприятиме підвищенню ефективності процесу підготовки їх до застосування ЕОР у професійній діяльності.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Теоретичний аналіз проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування ЕОР у професійній діяльності дозволив виокремити основні психолого-педагогічні засади цього процесу:

1. Важливе значення для організації фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи в сучасних умовах мають індустріальний підхід, що передбачає широкомасштабне створення й використання ЕОР як педагогами закладів вищої освіти, так і самими майбутніми учителями початкової школи, та застосування діяльнісного підходу до роботи із цими ресурсами.

2. Ефективність організації процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування ЕОР у професійній діяльності регулюється положеннями трьох груп: особистісні, методичні, технічні.

3. Узагальнена система вимог до ЕОР включає психолого-педагогічні, ергономічні, здоров'язбережувальні та технічні вимоги, що

мають дотримуватися під час створення електронних ресурсів як для молодших школярів, так і для майбутніх учителів початкової школи.

4. Процес підготовки до застосування ЕОР в педагогічній практиці майбутніх учителів початкової школи підпорядковано специфічним принципам: гуманістичності навчання, педагогічної доцільності, вибору змісту освіти, безпеки електронного навчального контенту, пріоритетності педагогічного підходу під час проектування електронних освітніх продуктів, стартового рівня освіти, мобільності, варіативності навчання, неантагоністичної освіти.

5. Організаційно-педагогічними умовами ефективної підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування ЕОР у професійній діяльності є такі: високий рівень теоретичної підготовки викладачів та студентів, поетапне набуття професійних умінь, оволодіння етапами мультимедійної візуалізації навчального матеріалу; розвиток активної суб'єктної позиції, позитивної мотивації, забезпечення особистісно-професійного саморозвитку; інтеграція систем управління контентом і ресурсів віртуальних інфраструктур, алгоритмізація освітнього процесу.

6. Процес формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи в умовах застосування ЕОР зазнає змін, спрямованих на засвоєння відповідних мовних засобів, різних стилів та типів спілкування залежно від характеру інтеракції, запобігання негативних тенденцій, що викликаються зменшенням частки живого спілкування тощо.

7. Психологічні вимоги до підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування ЕОР у професійній діяльності ґрунтуються на урахуванні індивідуальних стратегій і стилів навчання, особливостей активізації когнітивних процесів психіки кожного студента, використанні чинника емоційності навчання, засвоєнні системи орієнтирів і здійсненні відповідних навчальних дій, стимуляції діалогічної форми навчання в різних типах інтеракцій через посередника – ЕОР, а також на визначенні та урахуванні відповідного психотипа кожного студента.

Отже, порушена проблема визначення психолого-педагогічних засад підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування електронних освітніх ресурсів є актуальною і вимагає подальшого розгляду в напрямках окреслення методичних особливостей цього процесу, практичних прийомів роботи майбутніх учителів початкової школи з ЕОР, створення українських педагогічних освітніх ресурсів для студентів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань «Реформування галузі інформаційно-комунікаційних технологій та

розвиток інформаційного простору України» / В. Ю. Биков, О. М. Спирін, О. П. Пінчук та ін. – ІТЗН НАПН України, 2016. – 15 с. – URL: <http://lib.iitta.gov.ua/11423/> (дата звернення: 04. 08. 2019).

2. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Козяр М. М. Інформаційно-комунікаційні технології в професійній освіті / за ред. Р. С. Гуревича. Львів: Сполом, 2012. 506 с.

3. Коваль Т. І., Сисоєва С. О., Сущенко Л. П. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності : навч.-метод. посібн. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2009. 380 с.

4. Олефіренко Н. В. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до проектування дидактичних електронних ресурсів: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Харк. нац. пед. ун-т. Харків, 2015. 40 с.

5. Гайдур М. І. Підготовка майбутніх вчителів до організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах інформаційного середовища: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Крим. гуманіт. ун-т. Ялта, 2010. 17 с.

6. Імбер В. І. Педагогічні умови застосування мультимедійних засобів навчання у підготовці майбутнього вчителя початкових класів : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2008. 238 с.

7. Лецюк І. З. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до проектування інформаційно-комунікаційного середовища: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / ДВНЗ «Запорізький національний університет». Запоріжжя, 2015. 20 с.

8. Снігур О. М. Формування вмінь використовувати засоби інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності вчителя початкової школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2007. 22 с.

9. Морська Л. І. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання інформаційних технологій у професійній діяльності: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04; 13.00.02 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2008. 40 с/

Стаття надійшла до редакції 08.07.2019.

ХИЖНЯК Інна

докт. пед. наук, доцент, декан факультета начального, технологической и профессионального образования, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: innakhieshn@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ЭЛЕКТРОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Резюме. В статье аналитического характера указано, что профессиональное образование будущего учителя начальной школы на современном этапе характеризуется рядом недостатков, одним из которых выступает несоответствие между запросами Новой украинской школы и практическими навыками работы студента с электронными образовательными ресурсами. На основе анализа научной литературы по дидактическим и психологическим аспектам применения информационно-коммуникационных технологий в профессиональном образовании будущего педагога автор выделил психолого-педагогические основы подготовки будущих учителей начальной школы к применению электронных образовательных ресурсов в профессиональной деятельности.

Важнейшими психолого-педагогическими основами автор считает следующие: индустриальный и деятельностный подходы, предусматривающие создание и использование электронных образовательных ресурсов как педагогами высших учебных заведений, так и самими будущими учителями начальной школы, а также активное использование этих ресурсов; специфические положения личностной, методической и технической групп; психолого-педагогические, эргономические, здоровьесберегающие и технические требования к применению электронных образовательных ресурсов; принципы использования электронных образовательных ресурсов: гуманистичности обучения, педагогической целесообразности, выбора содержания образования, безопасности электронного учебного контента, приоритетности педагогического подхода при проектировании электронных образовательных продуктов, стартового уровня образования, мобильности, вариативности обучения, неантагонистичности образования.

К значительным основам автор зачисляет организационно-педагогические условия и психологические требования относительно эффективной подготовки будущих учителей начальной школы к применению электронных образовательных ресурсов в профессиональной деятельности, психотипы студентов, а также коммуникативную направленность образовательного процесса в условиях применения электронных образовательных ресурсов. Автор пришел к выводу, что затронутая проблема актуальна и требует дальнейшего рассмотрения в направлениях определения методических особенностей организации процесса профессиональной подготовки учителя начальной школы с применением электронных образовательных ресурсов, практических приемов работы будущих учителей

начальной школы с электронными образовательными ресурсами и создания украинских педагогических и методических образовательных ресурсов для студентов высших учебных заведений.

Ключевые слова: электронные образовательные ресурсы, учитель начальной школы, психолого-педагогические основы, профессиональная деятельность, профессиональная подготовка, учреждение высшего образования.

KHYZHNIAK Inna

Doctor of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Primary, Technological and Vocational Education, SHEE “Donbass State Pedagogical University»

G. Batyuk st., 19, Slavyansk, Donetsk region, Ukraine, 84116

E-mail: innakhieshn@gmail.com

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL BASIS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS’ TRAINING FOR USING ELECTRONIC EDUCATIONAL RESOURCES IN PROFESSIONAL ACTIVITY

Summary. In the article, the author set a goal to highlight the psychological and pedagogical basis of future primary school teachers’ training for using electronic educational resources in professional activity. The most important of its follows: industrial and activity approaches; psychological and pedagogical, ergonomic, health-saving and technical requirements; principles of applying electronic educational resources; organizational and pedagogical conditions; psychological requirements; students psychotypes and communicative orientation of educational process in the conditions of using electronic educational resources.

Abstract. Introduction. The analytical article states that primary school teachers’ professional education now has some disadvantages, in particular it is discrepancy between the New Ukrainian School’s requests and practical students’ skills in working with electronic educational resources.

Analysis of publications. In the article, the author analyzes general psychological and pedagogical frameworks of information and communication technologies using in the works of Ukrainian scientists: V. Bykov, R. Gurevich, M. Kademiya, T. Koval, M. Kozyar, O. Kuchay, N. Olefirenko, O. Pinchuk, S. Sysoeva, O. Spirin, L. Sushchenko, L. Petukhova, O. Snihur, O. Sukhovirsky et al. It is revealed that the problem of defining theoretical and practical basis of future primary school teachers’ training for using electronic educational resources in their professional activity is still extremely urgent and poorly implemented in practice.

Purpose. Based on the analysis of scientific literature on didactic and psychological aspects of information and communication technologies using in a

future teachers' professional education, the author set a goal to highlight the psychological and pedagogical basis of future primary school teachers' training for electronic educational resources using in professional activity.

Results. The author considers the most important psychological and pedagogical frameworks is follows: industrial and activity approaches, which provides creating and using the electronic educational resources both by lecturers of higher educational establishments and by future primary school teachers, as well as active applying of the electronic resources; specific positions of personality, methodical and technical groups; psychological and pedagogical, ergonomic, health-saving and technical requirements for using the electronic educational resources; principles of applying the electronic educational resources: humanistic learning, pedagogical expediency, choice of educational content, safety of electronic educational content, pedagogical approach priority during designing electronic educational products, starting level of education, mobility, variability of learning, non-antagonistic education.

Besides the author refers to the important basics the organizational and pedagogical conditions and psychological requirements for effective future primary school teachers' training for using electronic educational resources in their professional activity, students psychotypes, as well as the communicative orientation of educational process in the conditions of using electronic educational resources.

Conclusion. The author concluded that the raised problem is relevant and it requires further consideration towards defining the methodical features of organizing the process of primary school teachers' professional training with using electronic educational resources, practical methods of work with future primary school teachers' training for using electronic educational resources and creation the Ukrainian pedagogical and methodical educational resources for students of higher education establishments.

Key words: electronic educational resources, primary school teacher, psychological and pedagogical basis, professional activity, vocational training, higher educational establishment.

REFERENCES

1. Bykov, V. Yu., Spirin, O. M., Pinchuk O. P. et al. (2016). *Informational-analytical materials for the parliamentary hearings "Reforming the field of information and communication technologies and development of the informational space of Ukraine"*. Retrieved 04/08/2019, from <http://lib.iitta.gov.ua/11423/> (in Ukr.)
2. Gurevich, R.S., Kademina, M. Yu., Kozyar, M. M. (2012). In R. S. Gurevich (Ed.). *Information and Communication Technologies in Vocational Education*. Lviv: Spolom (in Ukr.)

3. Koval, T. I., Sysoeva, S. O., Sushchenko, L. P. (2009). *Training of Higher School Teachers: Information Technologies in Pedagogical Activity*. Kiev: PrintCenter of KNLU (in Ukr.)

4. Olefirenko, N. V. (2015). Theoretical and methodological foundations of future primary school teachers professional training to design didactic electronic resources. (Doctor of Science dissertation). *Theses*. Kharkiv: Kharkiv National Pedagogical University (in Ukr.)

5. Gaidur, M. I. (2010). Training of future teachers for organization of educational and cognitive activity of younger students in the context of the informational environment (PhD dissertation). *Theses*. Yalta: Crimean Humanities University (in Ukr.)

6. Imber, V. I. (2008). Pedagogical conditions for the using of multimedia learning tools in future primary school teacher' training (PhD dissertation). *Theses*. Vinnitsa: Vinnytsa Mykhailo Kotsubynsky State Pedagogical University (in Ukr.)

7. Letsyuk, I. Z. (2015). Forming the readiness of future primary school teachers to design an information and communication environment (PhD dissertation). *Theses*. Zaporizhzhia: SHEE "Zaporizhzhya National University" (in Ukr.)

8. Snigur, O. M. (2007). Forming of skills to using information technology tools in the future professional activity of primary school teacher (PhD dissertation). *Theses*. Kyiv: Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (in Ukr.)

9. Morska, L. I. (2008). Theoretical and methodological bases of future foreign language teachers' training for the using of information technologies in professional activity. Ternopil: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (in Ukr.)

(англійською переклала О. Є. Ішутіна – доцент кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «ДДПУ»).

УДК 378.091.3-047.22

НАБОКА Ольга

доктор педагогічних наук, професор, перший проректор Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»,

вул. Г. Батюка, 19, м. Словянськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: olganaboka911@gmail.com

ДАВИСКИБА Вячеслав

кандидат педагогічних наук

вул. Г. Батюка, 19, м. Словянськ, Донецька обл., Україна, 84116

Богомольця, буд. 69, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: daviskiba67@gmail.com

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Анотація. У статті проаналізовано основні підходи до виникнення та застосування компетентісного підходу у теорії та практиці професійної освіти. Розкрито погляди науковців на розроблення компетентісної парадигми підготовки майбутніх фахівців. Зауважено, що компетентісний підхід має виключні можливості у формуванні професійно-значущих компетентностей для фахівців певної галузі. Наголошено, що компетентісний підхід в освіті спрямований на те, щоб «прив'язати» освіту до виробничого сектору та підвищити потенціал майбутніх фахівців з огляду на соціальні, економічні, політичні та культурні трансформації, які виникають у світі та в сучасному суспільстві. Обґрунтовано використання сукупності компетентісно-орієнтованих технологій як практичного підґрунтя для реалізації компетентісного підходу у професійній освіті.

Ключові слова: компетентісний підхід, компетенція, компетентність, вища освіта, професійна освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Освітня політика нашої держави має чіткий орієнтир на входження в освітній і науковий простір Європи, що передбачає модернізацію освітньої галузі за європейським зразком з метою приведення системи освіти до єдиних стандартів. Однією з основних вимог адаптації професійної освіти України є зміна знанневої освітньої парадигми на нову, в основі якої – формування ключових компетентностей шляхом застосування компетентісного підходу.

Компетентісний підхід у професійній освіті орієнтує на кінцевий результат освітнього процесу та спрямовує на формування у випускника готовності ефективно організовувати внутрішні (знання, уміння, цінності,
© Набока О., Давискиба В., 2019

психологічні особливості й т. п.) і зовнішні (інформаційні, людські, матеріальні й т. п.) ресурси для досягнення поставленої мети.

Згідно компетентісної парадигми, очікуваним результатом освітнього процесу є не система знань, умінь і навичок, а набір заявлених державою ключових компетенцій, без яких неможлива діяльність сучасної людини в інтелектуальній, суспільно-політичній, комунікаційній, інформаційній та інших сферах. Компетентісна парадигма націлена на посилення практичної орієнтації освіти, прагне підготувати людину умілу та мобільну, котра володіє не набором фактів, а способами та технологіями їх отримання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років вітчизняні та зарубіжні вчені займаються вивченням та впровадженням компетентісного підходу в систему освіти, при цьому пропонують своє бачення сутності та особливостей компетентісного підходу. Серед них Н. Баловсяк, Н. Бібік, І. Бех, Л. Ващенко, Д. Гришин, О. Дубасенюк, В. Кремень, В. Лозова, О. Локшина, В. Луговий, О. Ляшенко, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Подмазін, О. Пометун, В. Сериков, О. Савченко, Л. Паращенко, С. Трубачева та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз основних підходів до виникнення та застосування компетентісного підходу у теорії та практиці професійної освіти.

Результати дослідження. Компетентістський підхід – це спроба привести до відповідності освіти та потреби ринку, пом'якшити протиріччя між навчальною та професійною (фаховою) діяльністю. Суть компетентісного підходу в системі професійної освіти полягає у вивченні та аналізі потреб суспільства та ринку праці, розробці ефективних методів та педагогічних технологій для досягнення головної мети – формування у студентів ключових компетенцій.

Соціально-економічний розвиток суспільства висуває низку умов, якими визначаються психолого-педагогічні аспекти використання компетентісного підходу в системі професійної освіти. Означеними умовами є:

– збільшення ролі високо кваліфікаційної праці в суспільстві, що зумовлює стимулювання процесу оволодіння знаннями, тобто активізацію цього процесу, розширює та поглиблює систему професійної освіти і, як наслідок, призводить до необхідності кількісних і якісних змін в підготовці майбутніх фахівців;

– збільшення обсягу науково-технічної інформації, оскільки динамізм прогресу вимагає від сучасних спеціалістів швидко та на високому професійному рівні оволодівати новими сферами знань, оперативно змінювати спеціалізацію;

– інтенсивне формування нових напрямків у науці, перевага інтеграції над диференціацією в різних сферах знання, системного погляду на різноманітні явища, об'єкти, процеси, які домінують у свідомості навколишнього світу методів, принципів, систем, що вимагає збільшення фундаменталізації та професіоналізації підготовки майбутніх спеціалістів;

– удосконалення засобів праці, широке використання інформаційних технологій призводить до збільшення питомої ваги творчих, евристичних задач в діяльності спеціалістів, підвищення їхньої культури та вдосконалення особистісних якостей;

– системне мислення спеціалістів, коли кожне явище розглядається як частина системи з усіма її закономірностями;

– спрямування всіх засобів діяльності безпосередньо на людину, зміну її поглядів на наукову та професійну діяльність [1].

У теорії та практиці професійної освіти активно розробляються теоретико-методологічні засади впровадження компетентнісного підходу. Науковці та педагоги зазначають, що знаннево-орієнтована система освіти виявилася неефективною у сучасних умовах. Про це свідчать приклади із реального життя, а саме – найуспішніші випускники закладів вищої та професійної освіти не можуть реалізувати себе у професійній діяльності, вони відчують свою недосконалість на ринку праці. Усе це відбувається тому, що, як стверджує Д. Іванов, знаннево-орієнтована освіта замкнулася сама на собі, яка створила велику кількість форм, що не існують ніде, крім самої сфери освіти [2, с. 4]. Тобто, неефективність системи освіти полягає у тому, що її результати значущі тільки у самій системі освіти, але поза її межами вони не мають ніякого значення для суспільства і держави в цілому. Отже, прихильники компетентнісного підходу виступають проти абсолютизації одного із компоненту знання, а саме проти знань у формі інформації. Знаннево-орієнтований підхід пропонує масову практику трансляції готового знання, тобто інформації або вже складеної практики. На думку Д. Іванова, «компетентнісний підхід – це один з тих підходів, у якому відбувається спроба внести особистісний смисл у освітній процес» [2, с. 8]. Він зазначає, що сутність компетентнісного підходу полягає в тому, що він акцентує увагу на результаті освіти, причому у якості результату береться не сума засвоєної інформації, а здібність людини діяти у різних проблемних ситуаціях. Так, компетентнісний підхід – це підхід при якому результати освіти стають значущими і поза системою освіти.

У зарубіжній методології освіти також є прихильники цієї думки, які вважають, що якщо компетенція розглядається як здатність особи вирішувати певні проблеми у певній сфері, то університети з початку свого існування робили свій внесок у розвиток компетенцій студентів, це завжди було метою таких інституцій – надавати студентам освіту задля того, щоб

вони виконували певну роль у суспільстві. Однак протягом століть університетська освіта стала дуже спеціалізованою і фрагментованою [3].

Аналіз літератури свідчить про те, що критичне ставлення до застосування компетентнісного підходу при розробці навчальних планів, дисциплін, оцінювання не є рідкісним явищем. Серед негативних сторін підходу називають такі:

- висока бюрократичність компетентнісного підходу, який значною мірою дуже покладається на стандарти;
- реалізація даного підходу не виконує обіцянку поєднати сферу освіти із ринком праці;
- він дуже орієнтований на оцінювання;
- суперечить принципам широкої освіти;
- маскує відмінності різних коледжів та університетів [3].

У багатьох європейських країнах сьогодні переглянуто та внесено зміни до навчальних програм, що спрямовані на створення підґрунтя для того, щоб основні результати навчання базувались на досягненні учнями необхідних компетентностей. Більшість науковців говорять про необхідність визначити, відібрати та ґрунтовно ідентифікувати обмежений набір компетентностей, які є найважливішими, інтегрованими, ключовими. Такий підхід дав підстави зарубіжним науковцям зробити висновок про те, що ключові (найвагоміші та найбільш інтегровані) компетентності

- сприяють досягненню успіхів у житті;
- сприяють підвищенню якості суспільних інститутів;
- відповідають багатоманітним сферам життя.

На думку експертів, створення умов для набуття необхідних компетентностей протягом всього життя сприятиме:

- продуктивності та конкурентності людини на ринку праці;
- скороченню безробіття завдяки розвитку гнучкої (адаптивної) та кваліфікованої робочої сили;
- розвитку середовища для інноваційних перетворень у умовах глобальної конкуренції.

Впровадження ключових компетентностей у зміст освіти та запровадження їх вимірників у систему моніторингу якості освіти в європейських країнах відбувається поступово, супроводжується широким обговоренням та ґрунтовним науково-дидактичним інструментарієм. Оскільки поняття ключових компетентностей досить багатогранне, його визначення й трактування постійно є предметом дискусій [4].

Водночас у процесі наукового пошуку було з'ясовано, що абсолютна більшість дослідників відзначає виключні можливості компетентнісного підходу у формуванні професійно-значущих компетентностей для фахівців

певної галузі. Формулювання результатів освіти у формі компетенцій, здібностей випускників виконувати ті чи інші професійні обов'язки дозволяє відповідати сучасній тенденції вищої професійної освіти — формування фахівця, здатного швидко адаптуватись до умов праці, що змінюються навіть у рамках професії.

Зокрема, у Великобританії з 1986 року була внесена концепція компетентнісно зорієнтованої освіти до засад національної системи кваліфікаційних стандартів і отримала офіційну підтримку уряду. Відтак, у британському підході під компетентністю розуміють сукупність професійних кваліфікацій, які констатують здатність робітника виконувати конкретну роботу на рівні, який визначається стандартом, у діапазоні певних обставин і в умовах, за яких вимоги змінюються. Як стверджує Л. Глазунова, система професійних кваліфікацій, що прийнята у Великобританії, складається з двох підсистем, як-от: національні загальноосвітні кваліфікації (початковий загальний і продуктивний рівні) та національні професійні кваліфікації [5, с. 45].

Зважаючи на це, британський підхід до структури компетентності є відображенням системи освіти Великобританії загалом, у межах якої існує національний навчальний план з підготовки молоді й дорослих до фахової діяльності на окремих курсах [5, с. 47]. Успішно завершивши навчання за одним із ступенів освіти, випускник автоматично набуває відповідний рівень сформованості.

В американському підході простежується спроба включити до структури компетентності навички, які дозволяють швидко оцінювати ситуацію та знаходити оригінальні виходи з неї, тобто цей підхід включає творчий компонент діяльності до структури компетентності фахівця. Варто також додати, що американський підхід до поняття „компетентність” відображає стан адекватного виконання завдання за певних обставин. Відтак, компетентного фахівця вирізняє найбільш оптимальне рішення, тобто він повинен мати критичне мислення. Він має обрати для розв'язання проблеми метод, який є більш удалим у цих умовах, володіти певною мобільністю знань та вмінь, широкою ерудицією з певного предмета [6, с. 54].

Подальший розвиток компетентнісного підходу характеризується тим, що в документах та матеріалах ЮНЕСКО окреслено коло так званих ключових компетенцій, які мають бути обов'язковим результатом освіти. Учасники міжнародної конференції, проведеної за спільної участі ЮНЕСКО та Міністерства освіти Норвегії (Департаменту технічної освіти та професійної підготовки) [7, с. 6], що відбулася 2004 р., поняття компетентності трактують як здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних стосунках, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в

професійній діяльності. Компетентність – поняття, що логічно походить від ставлень до цінностей та від умінь до знань.

Зауважимо, що в більшості зарубіжних наукових праць терміни „компетенція” і „компетентність” уживають як синоніми (Дж. Равен) [8]. Зокрема, на думку Н. Нагорної, така невідповідність виникла „внаслідок неточного перекладу рекомендацій Ради Європи, коли англійське слово „competency” помилково перекладене на співзвучне „компетенція”. Це пояснюється відповідністю двох українських еквівалентів: компетенція і компетентність, одному англійському – „competency(e)” [9, с. 266].

Усвідомлення цього певною мірою залежить від розуміння сутності та змісту понять „компетенція” і „компетентність”, які хоча й запозичені із зарубіжної педагогічної літератури, але для української педагогіки є відносно новими, відтак можливі різні їх тлумачення та пояснення.

Так, згідно із Законом України „Про вищу освіту”, компетентність – динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [10].

Для нашого дослідження суттєвий інтерес становлять підходи (які ми також поділяємо) окремих дослідників компетентнісного підходу, наприклад, А. Хуторської, розділяючи ці поняття, під „компетенцією” розуміє наперед задану вимогу (норму) до освітньої підготовки учня, а під „компетентністю” – особистісну його якість (сукупність якостей), які вже набуті, а також мінімальний досвід щодо діяльності в заданій сфері: „Компетентність передбачає мінімальний досвід застосування компетенції” [11, с. 61].

На педагогічному рівні трактувань поняття „компетенція” вважаємо цікавим підхід професора Е. Зеєра, який під „компетенцією” розуміє загальну здатність фахівця мобілізувати в професійній діяльності знання, уміння й навички, а також узагальнені способи виконання дій, що зумовлюють здатність діяти самостійно й відповідально в межах компетентності. На його думку, компетенція виявляється і проявляється в конкретних ситуаціях, визначених обставинах і є інтеграцією знань, умінь, досвіду із соціально-професійною ситуацією [12, с. 21].

Компетентність проявляється, на думку В. Ягупова [13], у конкретній ситуації під час здійснення професійної діяльності, оскільки якщо вона залишається не виявленою, потенційною, то це не є компетентністю, а лише прихованою можливістю. Науковець зауважує, компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації та діяльності. У межах такого розуміння варто наголосити на тому, що компетентність – це підготовленість (теоретична, практична, особистісна, психологічна тощо) до здійснення

певної професійної діяльності та наявність професійно важливих якостей фахівця, які сприяють цій діяльності.

У сучасній психолого-педагогічній літературі обговорюється проблема складу ключових компетенцій, їх необхідна і достатня кількість для успішної адаптації випускника закладу на ринку праці й у суспільстві. На думку А. Хуторського, у цьому переліку мають бути такі компетенції:

- ціннісно-змістовна, яка пов'язана з ціннісними орієнтаціями студента, його здатністю бачити і розуміти навколишній світ, усвідомлювати власне призначення і роль у ньому, ефективно самому проявитись у світі й професійному житті, будувати і реалізовувати життєві стратегії загалом;

- загальнокультурна (культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ, компетенції у побутовій і дозвільній сфері);

- навчально-пізнавальна, що містить готовність студента до самостійної пізнавальної діяльності, зокрема навички й уміння рефлексії, організації, планування діяльності, самооцінки тощо;

- інформаційна (здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології);

- комунікативна (готовність до взаємодії з іншими людьми, співпраця тощо);

- соціально-трудова (готовність до виконання ролі громадянина, споживача, сім'янина);

- особистісного вдосконалення (володіння способами фізичного, духовного, інтелектуального, емоціонального розвитку) [11, с. 61].

Ключові, базові і спеціальні компетенції взаємозалежні та розвиваються одночасно. Їхня єдність забезпечує становлення професійної компетентності і певної цілісності, і інтегративної особистісної характеристики.

Відтак, ключові компетенції є універсальними, надпрофесійними, забезпечують успішність майбутніх фахівців у конкурентному середовищі. На сьогодні серед науковців немає єдиного підходу до визначення узгодженого переліку ключових компетенцій. Формування ключових компетенцій у професійній підготовці майбутніх фахівців стає все більш вагомим та визначає їхню готовність до майбутньої ролі в суспільстві. Зазначимо, що кожна ключова компетенція формується в процесі вивчення низки дисциплін та передбачає виконання певного посадового обов'язку. З огляду на це ключовими компетенціями можна назвати ті, якими, по-перше, має володіти кожний член суспільства і, по-друге, які можливо застосовувати в різних ситуаціях.

Формування компетенцій і компетентностей відбувається під час теоретичної підготовки, але основна їх частина формується на практиці,

тому поряд із загальновідомими, традиційними підходами до навчального процесу необхідним в професійній підготовці майбутніх фахівців використання компетентнісно-орієнтованих технологій навчання, як-от:

– технологія контекстного навчання як така, що дозволяє розвинути не лише пізнавальні, а й професійні мотиви й інтереси майбутнього фахівця, виховувати його соціально-моральні якості, оволодівати методами моделювання, надавати цілісне уявлення про майбутню професійну діяльність;

– технологія проєктованого навчання як така, що сприяє закріпленню, поглибленню, систематизації й узагальненню навичок стосовно виробничо-технічних, технологічних, організаційних й економічних ситуацій майбутньої професійної діяльності;

– технологія проблемного навчання, що сприяє усвідомленню знань і їхньому перевтіленню в переконання, розвиває діалектичне мислення, активізує творчі здібності майбутнього фахівця;

– технологія активного навчання як така, що дозволяє розвинути системне мислення майбутнього фахівця, сприяє колективній мислинцевій і практичній роботі, формує соціальні вміння та навички взаємодії й спілкування, збуджує мотиваційну сферу майбутнього фахівця;

– технологія програмованого навчання, що здатна забезпечити підвищення ефективності навчання за рахунок оптимального керівництва навчальними діями студента;

– технологія модульного та модульно-рейтингового навчання, що дає можливість створювати гнучкі освітні структури як у змісті навчання, так і в його організації та сприяє адаптуванню процесу професійної підготовки майбутніх фахівців до мінливих умов соціально-економічного середовища;

– інформаційно-телекомунікаційні технології, що дозволяють створити сприятливі умови для використання технологічних можливостей сучасних комп'ютерів і засобів зв'язку, пошуку й отримання інформації, розвитку пізнавальних і комунікативних здібностей, умінь швидко ухвалювати рішення в складних ситуаціях тощо;

– технологія розвитку критичного та діагностичного мислення, яка через діалогові форми організації навчально-виховного процесу, сприяє розвиненню важливого для майбутніх економістів розуміння та продуктивної взаємодії між людьми, полегшує розуміння різних поглядів на світ тощо;

– технологія рефлексивного навчання, що дозволяє в умовах вільного вибору активізувати соціальний і професійний досвід, забезпечити практичну спрямованість навчання.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, застосування компетентнісного підходу у професійній освіті є певним стратегічним орієнтиром, завдячуючи якому відбувається перехід від традиційного підходу, в центрі якого знаходиться викладання, до освіти, орієнтованої на навчання, де центром навчального процесу є студенти. Навчання на основі компетентнісного підходу формує у студентів якості для реалізації професійної діяльності, які необхідні для ринку праці, а критерії та параметри оцінки результатів освіти уніфікуються і виражаються у термінах і результатах, які можуть бути інтерпретовані і враховані у будь-якому освітньому закладі будь-якої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Набока О. Г. Роль компетентнісного підходу у формуванні особистості конкурентоспроможного фахівця. *Сучасні педагогічні стратегії та технології у викладанні дисциплін гуманітарного циклу у технічному ВНЗ*: матеріали всеукр. наук.-метод. конф. з міжнар. участю, (Севастополь, 19-21 верес. 2012 р.). Севастополь. 2012. С. 19-24.

2. Иванов Д. О., Митрофанов К. Г., Соколов О. В. Компетентностный подход в образовании. Проблемы, понятия, инструментарий: учеб.-метод. пособие / за ред. Е. Н. Обухова. Москва: АПК и ПРО, 2003. 101 с.

3. Mulder M., Gulikers J., Biemans H.J., Wesselink R. The new competence concept in higher education: error or enrichment? / In: Münk D., Schelten A. (Hrsg.) *Kompetenzermittlung für die Berufsbildung, Verfahren, Probleme und Perspektiven im nationalen, europäischen und internationalen Raum*. Bonn: Bundesinstitut für Berufsbildung; 2010. 189-204 p.

4. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід / уклад. Антонюк Л. Л. Київ: КНЕУ, 2016. 61 с.

5. Глазунова Л. А. Оценка профессиональной компетентности в образовании Великобритании. *Среднее профессиональное образование*. 2003. № 4. С. 43–49.

6. Пугачев В. П. Тесты, деловые игры, тренинги в управлении персоналом. Москва: Аспект Пресс, 2002. 285 с.

7. Quality education and competencies for life (Workshop 3) Background Paper. 2004. P. 6–7.

8. Raven J., Stephenson J. *Competence in the Learning Society*. New York: Peter Lang, 2001. P. 384–437.

9. Нагорна Н. В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції. *Виховання і культура*. 2007. № 1. С. 266–268.

10. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556–VII.
URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.

11. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.

12. Зеер Э. Ф., Сыманюк Э. Э. Кризисы профессионального становления личности. *Психологический журнал*. 2003. № 6. С. 35–44.

13. Ягупов В. В., Свистун В. І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2007. Том 71. С. 3–7.

Стаття надійшла до редакції 11.07.2019.

НАБОКА Ольга

доктор педагогических наук, профессор, первый проректор, Государственного высшего учебного заведения «Донбасский государственный педагогический университет»,

ул. Г. Батюка, 17, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: olganaboka911@gmail.com

ДАВИСКИБА Вячеслав

кандидат педагогічних наук

ул. Г. Батюка, 17, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: daviskiba67@gmail.com

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИМЕНЕНИЯ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Резюме. В статье проанализированы основные подходы к возникновению и применения компетентностного подхода в теории и практике профессионального образования. Раскрыты взгляды ученых на разработку компетентностной парадигмы подготовки будущих специалистов. Отмечено, что компетентностный подход имеет исключительные возможности в формировании профессионально значимых компетенций для специалистов определенной отрасли. Отмечено, что компетентностный подход в образовании направлен на то, чтобы «привязать» образование к производственному сектору и повысить потенциал будущих специалистов учитывая социальные, экономические, политические и культурные трансформации, которые возникают в мире и в современном обществе. Обосновано использование совокупности компетентно-ориентированных технологий как практического основания для реализации компетентностного подхода в профессиональном образовании.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенция, компетентность, высшее образование, профессиональное образование.

NABOKA Olha

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, First Vice-Rector of the State Higher Educational Institution “Donbas State Pedagogical University”,

19, Henerala Batyuka Str., Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84116

E-mail: olganaboka911@gmail.com

DAVYSKYBA Viacheslav

Candidate of Pedagogical University

19, Henerala Batyuka Str., Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84116

E-mail: daviskiba67@gmail.com

PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF USING THE COMPETENCE APPROACH IN VOCATIONAL EDUCATION

Summary. The basic viewpoints as to originating and using the competence approach in theory and practice of the vocational education are analyzed in the article. The ideas of scientists on developing the competence paradigm for training future specialists are revealed. It is noted that the competence approach has exceptional opportunities in forming professionally significant competences for specialists in a particular field. It is emphasized that the competence approach in education is aimed at “linking” education to the manufacturing sector and enhancing the potential of future professionals in view of the social, economic, political and cultural transformations occurring in the world and in modern society. Using a set of competency-oriented technologies as a practical basis for implementing the competence approach in vocational education is substantiated.

Keywords: competence approach, competence, competency, higher education, vocational education.

Abstract. The basic viewpoints as to originating and using the competence approach in theory and practice of the vocational education are analyzed in the article. The ideas of scientists on developing the competence paradigm for training future specialists are revealed. It is noted that the competence approach has exceptional opportunities in forming professionally significant competences for specialists in a particular field. It is emphasized that the competence approach in education is aimed at “linking” education to the manufacturing sector and enhancing the potential of future professionals in view of the social, economic, political and cultural transformations occurring in the world and in modern society. It is substantiated the use of a set of competency-oriented technologies as a practical basis for implementing the competence approach in vocational education, in particular technologies of the context training, project training, problem training, active training, programming training, module and module-rating training; developing critical and diagnostic thinking; reflexive training; information and telecommunication technologies. It is concluded that using the competence approach in vocational education is a

certain strategic guideline, due to which there is a transition from the traditional teaching-centered approach to a learning-oriented education where the learning process is centered on students.

REFERENCES

1. Naboka, O. H. (2012). Rol kompetentnisnogo pidkhodu u formuvanni osobystosti konkurentospromozhnoho fakhivtsia [The role of the competence approach in the formation of the personality of a competitive specialist]. Suchasni pedahohichni stratehii ta tekhnologii u vykladanni dystsyplin humanitarnoho tsykladu u tekhnichnomu VNZ: materialy vseukrainskoi naukovo-metodychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu. (pp. 19-24). Sevastopol [in Ukrainian].

2. Ivanov D. O., Mitrofanov K. G., Sokolov O. V. (2003). Kompetentnostnyj podhod v obrazovanii [Competency approach in education]. Problemy, ponjatija, instrumentarij: uchebno-metodicheskoe posobie. E. N. Obuhova (Eds.). Moskva: APK i PRO [in Russian].

3. [Mulder M., Gulikers J., Biemans H.J., Wesselink R.](#) The new competence concept in higher education: error or enrichment? / In: Münk D., Schelten A. (Hrsg.) Kompetenzermittlung für die Berufsbildung, Verfahren, Probleme und Perspektiven im nationalen, europäischen und internationalen Raum. Bonn: Bundesinstitut für Berufsbildung; 2010. 189-204 p.

4. Antoniuk, L. L. (Eds.). (2016). Kompetentnisnyi pidkhid u vyshchii osviti: svitovyi dosvid [Competency Approach in Higher Education: A Global Experience] Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

5. Hlazunova, L. A. (2003). Otsenka professyonalnoi kompetentnosti v obrazovanii Velykobrytanyy [Assessing professional competence in UK education]. Srednee professyonalnoe obrazovanye, 4, 43-49 [in Russian].

6. Puhachev, V. P. (2002). Testy, delovye igry, treningi v upravlenii personalom [Tests, business games, HR training]. Moskva: Aspekt Press [in Russian].

7. Quality education and competencies for life (Workshop 3) Background Paper. 2004. P. 6–7.

8. Raven J., Stephenson J. Competence in the Learning Society. New York: Peter Lang, 2001. P. 384–437.

9. Nahorna, N. V. (2007). Formuvannia u studentiv poniat kompetentnosti y kompetentsii [Formation of students' concepts of competence and competence]. Vykhovannia i kultura, 1, 266-268 [in Ukrainian].

10. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556–VII [On Higher Education: Law of Ukraine dated 01.07.2014 № 1556 – VII]. (n.d.). Retrieved from <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>

11. Hutorskoj, A. V. (2003). Ključevye kompetencii kak komponent lichnostno orientirovannoj paradigmy obrazovanija [Key competencies as a component of a personality-oriented education paradigm]. Narodnoe obrazovanie, 2, 58-64 [in Ukrainian].

12. Zeer, Je. F., Symanjuk, Je. (2003). Krizisy professional'nogo stanovlenija lichnosti [Crisis of professional development of personality]. Psihologičeskij žurnal, 6, 35-44 [in Russian].

13. Jahupov, V. V., Svystun, V. I. (2007). Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoi osvity [Competent approach to training professionals in higher education]. Naukovi zapysky NaUKMA : Pedahohichni, psykholohichni nauky ta sotsialna robota, 71, 3-7 [in Ukrainian].

(англійською перекладено особисто авторами статті).

УДК 378.147.091.39:005-051

ГОНЧАР Любов

канд. ек. наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: lubov.v.gonchar@gmail.com

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЗАСОБАМИ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. У статті досліджуються питання позааудиторної діяльності студентів в умовах університету. Аналізуються дефініції «діяльність» та «позааудиторна діяльність». На основі аналізу різних підходів зроблено висновок, що «діяльність» - це системне поняття, притаманне суто людині, яке розкриває її ставлення до себе та оточуючого середовища, а також є ціленаправленою й усвідомленою формою перетворень, завдяки чому людина розкриває свій творчий потенціал.

Зроблено висновок про відсутність єдиного підходу до визначення сутності позааудиторної діяльності у педагогічній літературі. Здебільшого дослідники ставлять в один синонімічний ряд поняття «позааудиторна діяльність» та «позааудиторна робота».

Виокремлено характеристики позааудиторної діяльності університету, зокрема: здійснюється у позанавчальний час, має відношення до сфери вільного часу і є особливою формою його організації; відрізняється від навчальної за змістом і принципами організації; є особливим соціокультурним середовищем, яке створює умови для

саморозвитку, соціальної самоідентифікації особистості, для реалізації нею власних природних задатків та здібностей.

Зазначено, що позааудиторну діяльність можна поділити на позанавчальну діяльність та позааудиторну виховну діяльність. З огляду на це, наводяться форми позааудиторної діяльності зі студентами у вищому навчальному закладі. Закцентовано увагу на тому, що підготовку курсових, дипломних та магістерських робіт, проходження виробничої практики, не можна відносити до позааудиторної діяльності, оскільки ці види роботи є складовою навчального процесу і передбачені навчальними планами підготовки майбутніх менеджерів.

Обґрунтовується ефективність та важливість використання позааудиторної діяльності університету як ціннісної та змістової основи у процесі формування професійної культури майбутніх менеджерів.

Ключові слова: діяльність, позааудиторна діяльність, професійна культура, студенти, менеджери.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Становлення та розвиток України як незалежної європейської держави залежить від кардинальних змін у системі вищої освіти, на яку суспільство покладає складне і відповідальне завдання – підготовку висококваліфікованих, конкурентоздатних фахівців. З огляду на це, особливої гостроти набуває питання пошуку нових підходів та технологій якісної підготовки майбутніх менеджерів, оскільки їх діяльність сприяє не тільки економічному розвитку держави, а й має вплив на різні сфери життя людини, зокрема, науку, культуру, духовний розвиток тощо. Зазначене вище актуалізує проблему формування професійної культури майбутніх менеджерів і вимагає вдосконалення процесу їх професійної підготовки, що передбачає, зокрема, використання потенціалу позааудиторної діяльності університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проведений аналіз стану вивчення проблем використання позааудиторної діяльності у становленні висококваліфікованого спеціаліста знайшли своє відображення у наукових працях багатьох провідних науковців та фахівців, зокрема, А. Алексюка, М. Байнової, К. Байші, Л. Бобко, В. Коваленко, Т. Ковальчука, О. Ковальчук, Л. Кондрашової, О. Чижа та ін.

Разом із тим, у ході глибокого та ґрунтового аналізу праць видатних учених-педагогів виявлено недостатній рівень наукових розробок щодо теорії та методики формування професійної культури майбутніх

менеджерів в освітньому середовищі університету, зокрема використання позааудиторного потенціалу діяльності навчального закладу. Зазначене питання потребує подальшого дослідження та опрацювання.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначення ролі позааудиторної діяльності університету як ціннісної та змістової основи у процесі формування професійної культури майбутніх менеджерів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Формування професійної культури майбутніх менеджерів – це складне, багатогранне і відповідальне завдання, що реалізується шляхом включення їх в різні види діяльності. Велике значення для розв’язання цієї проблеми має необхідний комплекс методів поєднання аудиторної та позааудиторної діяльності студентів.

Зазначимо, що перехід вищої школи на кредитно-модульну систему освіти призвів до суттєвого зменшення аудиторних годин навчання і збільшення матеріалу на самостійне опрацювання, відповідно зменшився і вплив аудиторних занять на формування професійної культури майбутніх менеджерів. За таких умов, пошук оптимальних шляхів формування професійної культури майбутніх менеджерів, враховуючи роль позааудиторної діяльності університету є одним із найважливіших аспектів проблеми фахової підготовки висококваліфікованого спеціаліста.

Завдання ускладнюється тим, що кожна з них включає різні види діяльності: навчальну, виховну, науково-дослідну [4, с. 32].

Перш ніж аналізувати вплив позааудиторної діяльності на формування професійної культури майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету, варто визначитися з інтерпретацією термінів «діяльність» та «позааудиторна діяльність».

У загальному розумінні категорія діяльності має фундаментальне значення для широкого кола гуманітарних наук, зокрема, філософії, психології, педагогіки, так як дозволяє зрозуміти явища суспільного життя в його функціональній ролі та генезі. Здійснюючи діяльність, суб'єкт не тільки змінює навколишній світ, а й себе, свої можливості, досвід.

У філософії дефініція «діяльність» визначається, як специфічно людська форма активного ставлення до навколишнього світу, зміст якого складає доцільну його зміну і перетворення [7, с. 633].

У психології під категорією «діяльність» розуміється як внутрішня так і зовнішня активність людини, що спрямована на особистісні зміни, трансформацію предметів та явищ залежно від потреб людини, а також створення нових. Діяльність людини – це свідомо активність, яка виявляється в системі доцільних дій, спрямованих на досягнення поставленої мети [1, с. 214].

З точки зору педагогічного підходу, «діяльність» – це активна взаємодія з навколишньою дійсністю, у ході якої живе створіння виступає як суб'єкт, ціленаправлено діючий на об'єкт та який задовольняє таким чином свої потреби [9, с. 348].

Отже, можемо дійти висновку, що «діяльність» – це системне поняття, притаманне суто людині, яке розкриває її ставлення до себе та оточуючого середовища, а також є ціленаправленою й усвідомленою формою перетворень, завдяки чому людина розкриває свій творчий потенціал.

Аналіз педагогічної літератури свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення сутності позааудиторної діяльності. Здебільшого дослідники ставлять в один синонімічний ряд поняття «позааудиторна діяльність» та «позааудиторна робота».

У Педагогічному словнику «позааудиторна робота» трактується як спеціально організовані й цілеспрямовані позааудиторні заняття та система пізнавальних і виховних заходів, метою яких є поглиблення та розширення знань, отриманих в умовах навчального процесу, формування творчих здібностей, наукових інтересів, різноманітних умінь і навичок [9, с. 167].

Позааудиторну діяльність Н. Скрипник розглядає як систему взаємопов'язаної діяльності суб'єктів освітнього процесу, що є невід'ємною складовою професійної підготовки і здійснюється поза розкладом навчальних занять з метою створення умов для особистісного розвитку студентів і їх самореалізації [11, с. 569].

А. Казьмерчук зазначає, що позааудиторна діяльність – це діяльність суб'єктів навчально-виховного процесу, яка спрямована на підвищення професійної культури, їх розвиток та духовне збагачення як особистостей, що відбувається у різних формах позанавчальної та виховної діяльності. Це педагогічно доцільна організація вільного часу студентів, наголошує дослідниця, що забезпечує набуття спеціальних знань, навичок та умінь, які відповідають характеру професії, сприяє розвитку особистісних якостей, реалізації нахилів і здібностей, може здійснюватися як під керівництвом викладача так і самостійно [4, с. 35].

На думку деяких вчених, позааудиторна робота студентів – це процес, в якому домінує елемент самореалізації. Вона дає змогу студентам гармонізувати внутрішні та зовнішні фактори формування професійної культури, створює додаткові умови для реалізації внутрішнього потенціалу, задоволення тих потреб, які в процесі аудиторної роботи не задовольняються [5, с. 396].

Т. Осипова вважає, що система позааудиторної роботи є сукупністю виховних впливів, котрі забезпечують цілеспрямованість, систематичність, послідовність, сполучення педагогічного керівництва з ініціативою і

самодіяльністю студентів. Основоположними принципами цієї системи, стверджує науковець, є професійно-педагогічна спрямованість навчально-виховного процесу, взаємозв'язок і взаємообумовленість навчання і виховання студентів; тісний зв'язок навчально-виховного процесу вищого навчального закладу з практикою [8, с. 238].

С. Вітвицька [2] розмежовує поняття «позааудиторна робота» і «позааудиторна діяльність». На думку дослідниці, позааудиторна робота характерна для адміністративно-прикладної педагогіки. В умовах особистісно-орієнтованого виховання йдеться про організацію позааудиторної діяльності студентів.

Науковцями виокремлено наступні характеристики позааудиторної діяльності університету: здійснюється у позанавчальний час, має відношення до сфери вільного часу і є особливою формою його організації; відрізняється від навчальної за змістом і принципами організації; є особливим соціокультурним середовищем, яке створює умови для саморозвитку, соціальної самоідентифікації особистості, для реалізації нею власних природних задатків та здібностей.

І. Зімня визначає такі головні відмінності позааудиторної діяльності як форми організації навчання від інших форм самостійної діяльності: добровільність прийняття участі в ній студентів; проведення такої діяльності у вільний час; масовість [3, с. 196].

На нашу думку, успішна організація позааудиторної діяльності для формування професійної культури майбутніх менеджерів залежить від застосування різноманітних форм та методів роботи зі студентами.

Проведені дослідження свідчать, що серед науковців немає єдиної думки щодо визначення видів позааудиторної діяльності.

Так, О. Стоян позааудиторну діяльність студентів розділяє на чотири групи: самостійна робота з підвищення професійного рівня (конспектування першоджерел, підготовка до лекцій і семінарів, виконання курсових робіт, читання спеціальної літератури); участь у створенні культурних цінностей (суспільна робота, заняття на факультеті суспільних професій, науково-дослідницька діяльність, участь у художній самодіяльності, любительські й творчі заняття); засвоєння культурних цінностей (читання художньої, документальної і науково-технічної літератури, періодики, прослуховування музичних записів, перегляд кіно, вистав, концертів, відвідування музеїв, виставок, лекцій, зустрічі з письменниками, артистами, художниками); відпочинок і розваги (заняття спортом, зустрічі із друзями, знайомими, родичами, відвідування розважальних закладів, зустрічі з коханою людиною, прогулянки містом, заміські виїзди тощо, настільні ігри, бездіяльний відпочинок, «байдикування») [12, с. 35].

О. Кучерява індивідуальними формами позааудиторної роботи вважає роботу з навчальною, довідниковою, науковою, науково-популярною літературою, складання конспектів; роботу з електронними підручниками та посібниками; роботу в електронній мережі Інтернет; підготовку повідомлень, рефератів, курсових робіт; складання та виконання завдань; укладання та розв'язування кросвордів, ребусів, створення плакатів тощо [6, с. 81].

Загалом позааудиторну діяльність можна поділити на позанавчальну діяльність та позааудиторну виховну діяльність.

На нашу думку, до основних форм позааудиторної позанавчальної діяльності студентів належать: виконання домашніх завдань (робота з конспектами та відповідною літературою), науково-дослідна робота, підготовка повідомлень, доповідей, наукових публікацій (тез, статей), рефератів, безпосередня участь у дослідницьких проектах, наукових конференціях, симпозіумах, форумах, олімпіадах, конкурсах, участь у роботі наукових гуртків, диспутів, круглих столів тощо.

До позааудиторної виховної діяльності можна віднести, наприклад, заняття у спортивних секціях, театральних та танцювальних гуртках, волонтерську роботу, участь у роботі студентського самоврядування, організація та участь у різних змаганнях, іграх, відвідування виставок, музеїв тощо.

Підготовку курсових, дипломних та магістерських робіт, проходження виробничої практики, на нашу думку, не слід відносити до позааудиторної діяльності, оскільки ці види роботи є складовою навчального процесу і передбачені навчальними планами підготовки майбутніх менеджерів.

Так, наприклад, у Донбаському державному педагогічному університеті (ДДПУ) вже стали традиційними такі заходи позааудиторної діяльності, як: «Посвята у студенти», «День Відкритих Дверей», «Ярмарка професій», «Зустрічі з випускниками», змагання команд з брейрингу та КВК, конкурси «Дебют першокурсника» та «Міс університету», спортивні змагання та багато інших. З особливою урочистістю в університеті влаштовують заходи до Дня працівників освіти України, Міжнародного дня рідної мови, Дня Гідності та Свободи, Дня Незалежності та Дня Вишиванки.

Однією з позааудиторних форм навчання та виховання, які пропонує своїм студентам ДДПУ є участь у роботі Театрального гуртка, що дає змогу студентам проявити свої талановиті здібності та допомагає розвинути комунікативні навички.

Майбутні менеджери факультету психології, економіки та управління (ПЕУ) ДДПУ активно займаються науковою та навчальною позааудиторною діяльністю, зокрема, приймають участь у щорічній Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні напрямки сучасної науки та освіти».

Також найкращі студенти-менеджери приймають участь у Міжнародних науково-практичних конференціях, залучаються до проведення регіональних форумів з питань розвитку підприємництва, малого та середнього бізнесу, економічного розвитку регіону тощо.

У рамках позааудиторної діяльності для студентів на факультеті ПЕУ традиційно влаштовуються навчально-виховні заходи, зокрема, науково-практичні семінари з фінансової грамотності, серії тренінгів, спрямованих на придбання молоддю трансверсальних навичок, формування професійної культури майбутніх менеджерів та ін. Регулярно проводяться зустрічі з роботодавцями, громадськими діячами, науковцями, представниками культури і мистецтва, організовуються тематичні екскурсії та ін.

Велике значення в позааудиторній діяльності формування професійної культури майбутніх менеджерів відіграють куратори груп, які проводять індивідуальну роботу зі студентами з проблем навчання та виховання, надають рекомендації щодо організації науково-дослідної роботи, допомагають у організації тематичних зустрічей тощо.

Аудиторна та позааудиторна діяльність студентів факультету висвітлюється у новинах на сайті ДДПУ, на створених сторінках у соціальних мережах Інтернет, а також на стенді «Студентське життя факультету».

Ми глибоко переконані, що позитивне ставлення студентів до позааудиторної діяльності спрямованої на формування професійної культури майбутніх менеджерів перш за все залежить від усвідомлення її мети. З огляду на це, на кожному етапі позааудиторної діяльності необхідно контролювати її розуміння та сприяння студентами, поступово формувати у них вміння самостійно обирати мету і ставити перед собою завдання для її досягнення. Надзвичайно важливо постійно мотивувати і виокремлювати кращих студентів, формуючи у студентській групі дух змагання та здорового суперництва.

Для успішної реалізації мети позааудиторної діяльності університету, необхідно створити відповідні умови, що забезпечать удосконалення загальної професійної підготовки майбутніх менеджерів, стимулюватимуть формування їх професійної культури і при грамотній організації такої діяльності студенти отримають практичний досвід, можливість до самостійних дій та пошуку власного професійного стилю.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, можна зробити висновок, що на підвищення ефективності формування професійної культури майбутніх менеджерів великий вплив мають професійно організовані види позааудиторної діяльності університету. Така діяльність формує необхідні якості майбутніх менеджерів, зокрема, вміння працювати у команді,

обов'язковість, організованість, відповідальність, пунктуальність, лідерські навички тощо. Досвід, набутий студентами завдяки позааудиторній діяльності, забезпечить їм додаткові переваги при працевлаштуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Варій М. Й. Психологія: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2007. 288 с.
2. Вітвицька С. С. Педагогічна підготовка магістрів в умовах ступеневої освіти: теоретико-методол. аспект: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 440 с.
3. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учебн. М.: Логос, 2002. 384 с.
4. Казьмерчук А. В. Формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу : дис. ... к-а пед. наук: 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2016. 296 с.
5. Курлянд З. Н., Хмелюк Р. І., Семенова А. В., Бартенєва І. О., Богданова І. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / Ред. З. Н. Курлянд. К.: Знання, 2007. 495 с.
6. Кучерява О. Ю. Форми та види позааудиторної роботи з математики в педагогічному університеті. *Didactics of mathematics : Problems and Investigations*. 2009. № 31. С. 79–83.
7. Огурцов А. П., Юдин Э. Г. Новая философская энциклопедия : в 4 т. Ин-т философии РАН, Нац. общ.-науч. Фонд. М.: Мысль, 2010. Т. 1. С. 633–634.
8. Осипова Т. Ю., Бартенєва І. О., Біла О. О. Виховна робота зі студентською молоддю: навч. посіб. Ред. Т. Ю. Осипова. Одеса: Фенікс, 2006. 288 с.
9. Педагогічний словник / Ред. М. Д. Ярмаченко. К.: Пед. думка, 2001. 516 с.
10. Педагогическая энциклопедия / Под. ред. Каирова И. А. Т. 2. М.: «Сов. Энцикл». 1965. 968 с.
11. Скрипник Н. С. Позааудиторна діяльність студентів вищих навчальних закладів: сутність, структура й особливості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2012. Вип. 27 (80). С. 566–571.
12. Стоян А. Н. Организация досуга студенческой молодежи. К.: Вища школа, 1984. 41 с.

Стаття надійшла до редакції 08.07.2019.

ГОНЧАР Любовь

канд. эк. наук, доцент, доцент кафедры учёта и аудита, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: lubov.v.gonchar@gmail.com

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ ПОСРЕДСТВАМ ВНЕАУДИТОРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УНИВЕРСИТЕТА

Резюме. В статье исследуются вопросы внеаудиторной деятельности студентов в условиях университета. Анализируются дефиниции «деятельность» и «внеаудиторная деятельность». На основе анализа различных подходов сделан вывод, что «деятельность» - это системное понятие, присущее исключительно человеку, которое раскрывает его отношение к себе и окружающей среде, а также является целенаправленной и осознанной формой преобразований, благодаря чему человек раскрывает свой творческий потенциал.

Сделан вывод об отсутствии единого подхода в раскрытии сути внеаудиторной деятельности в педагогической литературе. В основном исследователи ставят в один синонимический ряд понятие «внеаудиторная деятельность» и «внеаудиторная работа».

Выделены характеристики внеаудиторной деятельности университета, в частности: осуществляется во внеучебное время, имеет отношение к сфере свободного времени и является особой формой его организации; отличается от учебной по содержанию и принципами организации; является социокультурной средой, которое создает условия для саморазвития, социальной самоидентификации личности, для реализации ею своих природных задатков и способностей.

Отмечено, что внеаудиторную деятельность можно разделить на внеучебную деятельность и внеаудиторную воспитательную деятельность. Учитывая это, приводятся формы внеаудиторной деятельности со студентами в вузе. Акцентируется внимание на том, что подготовка курсовых, дипломных и магистерских работ, прохождение производственной практики, нельзя относить к внеаудиторной деятельности, поскольку эти виды деятельности являются составной учебно-образовательного процесса и предусмотрены учебными планами подготовки будущих менеджеров.

Обосновывается эффективность и важность использования внеаудиторной деятельности университета как ценностной и смысловой основы в процессе формирования профессиональной культуры будущих менеджеров.

Ключевые слова: деятельность, внеаудиторная деятельность, профессиональная культура, студенты, менеджеры.

HONCHAR Liubov

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor, of Accounting and Auditing Department Donbas State Pedagogical University, Sloviansk, Ukraine

G. Batiuk Str, 19, Sloviansk, Donets'ka oblast, 84116

E-mail: lubov.v.gonchar@gmail.com

INCREASING EFFICIENCY OF FORMING THE PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE MANAGERS BY MEANS OF OUT-OF-CLASS ACTIVITIES AT THE UNIVERSITY

Summary. The article deals with issues of out-of-class activity of university students. The definitions of «activity» and «extracurricula activity» are analyzed. The components of out-of-class activity of students of higher educational establishment are presented. The efficiency and importance of using the non-audit activity at the university as a value and content basis in the process of forming the professional culture of future managers are substantiated.

Introduction. At present, the issue of finding new approaches and technologies of qualitative training of future managers becomes especially acute, since their activity contributes not only to the economic development of the state, but also has an impact on various spheres of human life, in particular, science, culture, spiritual development, etc. The foregoing actualizes the problem of forming the professional culture of future managers and requires improvement of the process of their professional training, which implies, in particular, the use of the potential of non-audit activities of the university.

Analysis of publications. The analysis of the state of studying the problems of the use of extracurricular activities in the formation of a highly qualified specialist is reflected in the scientific works of A. Alexiuk, M. Bainova, K. Baishi, L. Bobko, V. Kovalenko, T. Kovalchuk, O. Kovalchuk, L. Kondrashova, O. Chizha et al. At the same time, in the course of a deep and thorough analysis of the works of eminent scientists and pedagogues, an insufficient level of scientific development was revealed regarding the theory and methods of forming the professional culture of future managers in the educational environment of the university, in particular, the use of the extra-auditory potential of the activity of the educational institution.

Purpose. The purpose of the article is to determine the role of out-of-class activity at the university as a value and content basis in the process of forming the professional culture of future managers.

Results. By analyzing the category of activity in terms of philosophical, psychological and pedagogical approaches, we can conclude that «activity» is a systemic concept inherent in the person, who reveals his attitude to himself and

the environment, and is a purposeful and conscious form of transformation, making a person discover their creativity.

The analysis of pedagogical literature shows that there is no single approach to determine the nature of extracurricular activity. For the most part, researchers put into synonyms the terms «extracurricular activities» and «extracurricular work».

The following characteristics of out-of-class activity of the university are distinguished by scholars: it is carried out in extracurricular time, is related to the sphere of leisure and is a special form of its organization; differs from educational in content and principles of organization; is a special socio-cultural environment that creates the conditions for self-development, social self-identification of the individual, for the realization of his own natural inclinations and abilities.

In our opinion, successful organization of extracurricular activities for the formation of professional culture of future managers depends on the use of various forms and methods of working with students.

In general, extracurricular activities can be divided into extracurricular activities and extracurricular educational activities.

In our opinion, the main forms of extracurricular activities of students include: homework (work with notes and relevant literature), research work, preparation of messages, reports, scientific publications (abstracts, articles), abstracts, direct participation in research projects, scientific conferences, symposia, forums, olympiads, competitions, participation in the work of scientific circles, debates, round tables and more.

Extracurricular educational activities include, for example, classes in sports sections, theater and dance clubs, volunteer work, participation in student self-government, organization and participation in various competitions, games, exhibitions, museums and more.

Thus, the preparation of coursework, diploma and master's work, the passing of industrial practice should not be attributed to extra-curricular activities, since these types of work are part of the educational process and are envisaged in the training plans of future managers.

The positive attitude of students towards extracurricular activities aimed at shaping the professional culture of future managers depends primarily on the awareness of its purpose. It is extremely important to constantly motivate and exclude the best students, forming in the student group the spirit of competition and healthy competition.

Conclusion. So, it can be concluded that professionally organized out-of-class activities of the university have a great influence on improving the professional formation of future managers' professional culture. Such activities shape the necessary qualities of future managers, in particular, the ability to work in a team, responsibility, organization, punctuality, leadership skills and

---

more. The students' extracurricular experience will provide them with additional employment benefits.

Keywords: activities, extracurricular activities, professional culture, students, managers

REFERENCES

1. Varii M. Y. *Psykhologhiia: navch. posib.* K.: TsUL, 2007. 288 s.
2. Vitvytska S. S. *Pedahohichna pidhotovka mahistriv v umovakh stupenevoi osvity: teoretyko-metodol. aspekt: monohrafiia.* Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. 440 s.
3. Zymniaia Y. A. *Pedahohycheskaia psykhologhiia: uchebn.* M.: Lohos, 2002. 384 s.
4. Kazmerchuk A. V. *Formuvannia profesiinoi kultury maibutnikh menedzheriv turyzmu v pozaaudytornii diialnosti vyshchoho navchalnogo zakladu : dys. ... k-a ped. nauk: 13.00.04 / Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka, Zhytomyr, 2016. 296 s.*
5. Kurliand Z. N., Khmeliuk R. I., Semenova A. V., Bartienieva I. O., Bohdanova I. M. *Pedahohika vyshchoi shkoly: navch. posib. / Red. Z. N. Kurliand.* K.: Znannia, 2007. 495 s.
6. Kucheriava O. Yu. *Formy ta vydy pozaaudytornoï roboty z matematyky v pedahohichnomu universyteti. Didactics of mathematics : Problems and Investigations.* 2009. № 31. S. 79–83.
7. Ohurtsov A. P., Yudyn Э. Н. *Novaia fylosofskaia entsyklopedyia : v 4 t. Yn-t fylosofyy RAN, Nats. obshch.-nauch. Fond. M.: Мысль, 2010. T. 1. S. 633–634.*
8. Osypova T. Yu., Bartenieva I. O., Bila O. O. *Vykhovna robota zi studentskoïu moloddiu: navch. posib. Red. T. Yu. Osypova. Odesa: Feniks, 2006. 288 s.*
9. *Pedahohichni slovnyk / Red. M. D. Yarmachenko. K.: Ped. dumka, 2001. 516 s.*
10. *Pedahohycheskaia entsyklopedyia / Pod. red. Kayrova Y. A. T. 2. M.: «Sov. Entsycl». 1965. 968 s.*
11. Skrypnyk N. S. *Pozaaudytorna diialnist studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv: sutnist, struktura y osoblyvosti. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh.* 2012. Vyp. 27 (80). S. 566–571.
12. Stoian A. N. *Orhanyzatsyia dosuha studencheskoï molodezhy. K.: Vyshcha shkola, 1984. 41 s.*

(англійською переклала О. Радзієвська – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов філологічного факультету Донбаського державного педагогічного університету)

УДК 378:364-43

СПІВАК Ярослав

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: yaroslavspivak777@gmail.com

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК ВЕКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті розкрито сутнісні характеристики неформальної освіти як вектору професійної самореалізації особистості. Проаналізовано сучасний стан професійної підготовки фахівців в галузі соціальної роботи. Досліджено неформальну освіту, як всесвітньо визнаний компонент неперервної освіти. Окреслено сутність поняття «неформальна освіта» у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях. Здійснено аналіз комплексної структури, змісту неформальної системи соціальної освіти, як особливого соціального інституту у наукових дослідженнях. Виокремлено види неформальної освіти: професійні курси, тренінги, громадянська освіта, онлайн освіта (МООС), професійні стажування тощо. Проаналізовано нормативні документи, які регламентують діяльність неформальної освіти у вітчизняному та міжнародному освітніх просторах. Запропоновано перспективні напрями щодо розширення застосування неформальної освіти в сучасному українському суспільстві: сприяння демократизації, розвитку громадянського суспільства, громадської активності та лідерства; можливість гнучко та швидко реагувати на потреби ринку праці та послуг; можливість самовдосконалення та виховання самооцінки; розвиток громадянських навичок та ін. Висвітлено наукові доробки щодо розвитку та становлення неформальної освіти.

Ключові слова: неформальна освіта, професійна підготовка, освіта, освітня система, громадянська освіта, самореалізація особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Сучасний стан професійної підготовки фахівців перебуває на етапі якісних змін, визначення та актуалізації ефективних важелів професійної самореалізації кожного, відповідно до викликів часу.

Неформальна освіта, як всесвітньо визнаний компонент неперервної освіти, є достатньо новим для української наукової думки у контексті як власне змісту категорії, так і методології та практики її організації.

© Співак Я., 2019

Означене детерміновано дією низки чинників, що утруднюють уживання категорії «неформальна освіта» у вітчизняних дослідженнях.

Зазначимо, оскільки категорія має англomовне походження, існують розбіжності в її визначенні, перекладі, співвіднесенні з іншими, більш усталеними термінами і поняттями. Крім того, в українській нормативно-правовій базі галузі освіти категорія не є регламентованою. Різновекторний досвід організації неформальної освіти не є системним, що не дозволяє формулювати його закономірності або тенденції. Відтак, це значно актуалізує наукові дослідження щодо сутності та змісту неформальної освіти, зокрема, на основі компаративного аналізу досвіду країн, чиї здобутки щодо організації неформальної освіти є вагомими і можуть бути цікавими для сучасної освітньої теорії і практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Система освіти як предмет наукових інтересів вивчається, насамперед, у площині соціології освіти (М. Лукашевич, В. Солодков, Е. Якуба й ін.) та характеризується, передусім, з позицій системного підходу (В. Циба, В. Якунін й ін.). Освітні та педагогічні інновації як інструменти соціального розвитку представлено у роботах І. Дичківської. Неформальна освіта як особливий різновид новітніх педагогічних систем розкрита у працях Е. Гусейнової, Ю. Лук'янової, Л. Сігаєвої, Т. Ткач та ін. Проте, комплексно структура, зміст системи освіти, як особливого соціального інституту, у наукових дослідженнях не представлена. Поза увагою теоретиків освіти залишається місце неформальної освіти в сучасному процесі професійної підготовки фахівців.

Формулювання цілей статті. Мета статті - теоретично дослідити становлення та розвиток неформальної освіти у вітчизняному та міжнародному освітніх просторах, виокремити перспективні шляхи діяльності неформальної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Пріоритетом неформальної освіти є те, що вона є альтернативою та доповненням до формальної освіти, зокрема, у процесі навчання людини протягом всього життя. Часто вона запроваджується для того, щоб гарантувати право на доступ до освіти для всіх і призначена для осіб будь-якого віку, але не обов'язково передбачає неперервний шлях здобуття освіти. Зокрема, це можуть бути короткотермінові програми або програми низької інтенсивності, що надаються у вигляді коротких курсів, майстер-класів та семінарів. Неформальна освіта зазвичай веде до отримання кваліфікацій, що не визнаються як формальні відповідними національними органами

управління освітою, або взагалі не передбачає надання кваліфікацій. Неформальна освіта може охоплювати програми, що сприяють грамотності дорослих і молоді, освіту для дітей, що не відвідують школу, формують життєві та професійні навички, спрямовані на соціальний або культурний розвиток. Відтак, неформальна освіта – це освіта, що інституціалізована, спланована власне суб'єктом освітньої діяльності.

Зауважимо, «non-formaleducation» найчастіше стосується освітніх систем, а «non-formallearning» – осіб, що здобувають освіту, і зокрема, результатів їх навчання. Очевидно, що в законі доречно використовувати еквівалент більш загального «non-formaleducation». У згаданому освітньому глосарії ЮНЕСКО наведено такі визначення: education – процеси, за допомогою яких суспільство свідомо передає від покоління до покоління накопичені інформацію, знання, розуміння, ставлення, цінності, навички, компетентності, зразки поведінки. Це передбачає комунікацію, спроектовану для забезпечення «learning» [3;4]. Learning – індивідуальне здобуття чи вдосконалення інформації, знань, розумінь, ставлень, цінностей, навичок, компетентностей, зразків поведінки через досвід, практику, вивчення чи інструктаж. Розуміння поняття «education» в Глосарії загалом відповідає одному з поширених значень терміну «освіта» в україномовній фаховій літературі [3;4].

Продуктивною є позиція І. Зайченко [2] щодо розуміння освіти як «суспільно організованого і нормованого процесу (і його результату) постійної передачі попередніми поколіннями наступним соціально значущого досвіду, який в онтогенетичному плані становлення особистості є її генетичною програмою і соціалізацією». Безперечно, існують і інші розуміння, тлумачення означеного феномену.

За Енциклопедією освіти «освіта – цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь та навичок або щодо їх вдосконалення. Процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь та навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості» [3]. Таке розуміння за глосарієм ЮНЕСКО, мабуть є ближчим до «learning», ніж до «education».

Варто зазначити, Концепція неформальної освіти почала розвиватися на початку 1970-х років, хоча деякі джерела [9] відраховують її існування ще від XIX ст.

Доцільно взяти до уваги, що сьогодні на сайті законодавства Європейського Союзу можна знайти декілька сотень документів, що так чи інакше стосуються неформальної та інформальної освіти. Перший з них був ухвалений майже 30 років тому [10]. Зокрема, він закликав уряди країн, що

розвиваються, реалізовувати програми, які сприяють забезпеченню рівних можливостей в освіті і професійній підготовці для жінок, у тому числі через неформальну освіту. Резолюція про значення формальної та інформальної освіти в рамках європейської молодіжної сфери [11] підкреслює важливість цих видів освіти для досягнення нових стратегічних цілей, пов'язаних із зміцненням зайнятості, економічними реформами та соціальною єдністю, як невід'ємними складовими економіки, що базується на знаннях.

Науковець І. Пекар зазначає [15], що неформальна освіта пропонує «альтернативні форми навчання та новий зміст, які допомагають людям пристосуватися до постійних трансформацій суспільства. В багатьох європейських країнах неформальна освіта позиціонується у сфері громадянської освіти і спрямована на створення умов для формування демократично орієнтованого громадянина. Як будувати суспільство, де є місце для всіх, чому важливо брати на себе відповідальність за процеси, які відбуваються навколо, і як це робити, як бути громадянином не тільки де-юре, але і де-факто – ці питання стали лейтмотивом програм неформальної освіти в Європі».

У науковому обігу зазначені наступні види неформальної освіти: Професійні курси/тренінги - це тренінги та семінари для робітників компаній з підвищення кваліфікацій та здобуття нових навичок. Як правило, професійні курси проводяться в короткі періоди та в умовах "безпечного простору". За цільовою аудиторією, професійні курси поділяються на корпоративні (за які платить працедавець) та індивідуальні (за які платить той, що здобуває освіту).

Громадянська освіта - готує населення країни, особливо молодь, виконувати свою роль як громадян. Одна з найвідоміших теоретиків громадянської освіти Емі Гутман визначає її як «культивування чеснот, знань і навичок, необхідних для участі у політичному та соціальному житті». При цьому громадянська освіта включає в себе неформальні соціальні інститути (сім'ї, громади, бібліотеки, церкви, громадські організації, профспілки, спортивні команди, виборчі кампанії, ЗМІ тощо).

Онлайн освіта (МООС) - це інтернет-курс з великомасштабною інтерактивною участю та відкритим доступом через інтернет. На додаток до традиційних матеріалів навчального курсу, такі як відео, читання, і домашніх завдань, МООС надає можливість використання інтерактивного форуму користувачів, які допомагають створити спільноту студентів, викладачів та асистентів. Це одна із найновіших форм дистанційного навчання, яка активно розвивається у світовій освіті. Подібні сайти розраховані на студентів різних попередніх рівнів підготовки — як новачків, так і досвідчених фахівців.

Професійні стажування – навчання персоналу на робочому місці під керівництвом відповідальної особи після теоретичної підготовки або одночасно з нею з метою практичного оволодіння спеціальністю, адаптації до об'єктів обслуговування та керування, набуття навичок швидкого орієнтування на робочому місці та інших прийомів роботи [3].

Зауважимо, неформальна освіта ґрунтується на трьох важливих засадах:

«Вчитися в дії» – отримання різних вмінь під час практичної діяльності. Цей принцип реалізується на практиці в першу чергу, через велику кількість практичних вправ та обов'язкове опрацювання теоретичного матеріалу на практичному ґрунті (наприклад, через роботу в малих групах чи в рольових іграх);

«Вчитися взаємодіяти» – цей принцип передбачає навчання роботі в команді та спонукання до співпраці з оточенням. Мультиплікаторам у сфері неформальної освіти важливо пам'ятати, що люди найбільш ефективно навчаються у групах та один від одного. Використання роботи в малих групах на будь-якому тренінгу, що дає великий простір для горизонтального навчання всередині групи;

«Вчитися вчитися» – отримання навичок пошуку та обробки інформації, а також вмінь аналізувати власний досвід та отримувати з нього живі знання [3].

Розвитку неформальної освіти сприяють світові організації, такі як ООН, ЮНЕСКО, Європейський Союз, Рада Європи та інші. Саме тому неформальна освіта більш розвинена в Європі і сприймається європейськими роботодавцями на рівні з формальною освітою.

У планетарній цивілізації кожна країна світу проходить свій шлях розвитку, що накладає відбиток на становлення національної системи освіти. В умовах інтеграцій країн у спільне освітнє і наукове середовище важливого значення набуває узгодження на міжнародному рівні основних положень і понять у галузі освіти. На рівні суспільного розвитку наш світ загалом стає все більш дуалістичним. З одного боку, пропагуються демократія і плюралізм, а з іншого боку, культивується національна самобутність та навіть певний догматизм у релігійних, сексуальних та гендерних питаннях. Формальна освіта не завжди здатна навчити адекватному способу існування в таких неоднозначних умовах і ще рідше формує компетенції, необхідні сучасному громадянину для гармонійної комунікації в суспільстві. Відтак, в багатьох європейських державах неформальна освіта все частіше позиціонується, в першу чергу, у сфері громадянської освіти або освіти для демократичного громадянства.

У Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу (2000 р.) зазначено: «Досі при формуванні політики в галузі освіти враховувалася

лише формальна освіта, а іншим двом категоріям не надавалося практично жодної уваги. Континуум неперервної освіти робить неформальну та формальну освіту рівноправними учасниками процесу навчання» [3].

Синтез наукових доробків [1;2;3;5;7] свідчить, що в Україні існування неформальної освіти охоплює наступні галузі: позашкільна освіта; післядипломна освіта та освіта дорослих; громадянська освіта (різнопланова діяльність громадських організацій); шкільне та студентське самоврядування (через можливість набуття управлінських, організаторських, комунікативних та ін. умінь); освітні ініціативи, спрямовані на розвиток додаткових умінь та навичок (комп'ютерні та мовні курси, гуртки за інтересами тощо). Останнім часом розпочали роботу кілька університетів третього віку, що надають освітні послуги старшим особам.

Означене дає підстави щодо позиції про розширення застосування неформальної освіти, яке може бути корисним:

- для суспільства в цілому (сприяння демократизації, розвитку громадянського суспільства, громадської активності та лідерства; вирішення проблеми дозвілля молоді та осіб похилого віку);

- для формальної освіти (можливість гнучко та швидко реагувати на потреби ринку праці та послуг, задовольняючи вимоги учнів, робітників та роботодавців і доповнюючи освітні пропозиції; зростання мотивації учасників освітнього процесу, їх особистісної зацікавленості);

- для учасників (можливість самовдосконалення та виховання самооцінки; розвиток громадянських навичок; виховання почуття причетності, солідарності; оптимальне поєднання свободи і відповідальності; можливість самостійного вибору часу, місця, тривалості навчання) [3].

Зазначимо, загальноосвітова тенденція сьогодення – рух до зближення та взаємодоповнення формальної та неформальної освіти замість конкуренції між ними. Неформальна освіта може бути полігоном для випробування методик та інструментів, котрі згодом може взяти на озброєння формалізована освіта. Але не слід забувати, що, на відміну від формальної освіти, неформальна освіта є необов'язковою та добровільною, а значить – не може замінити чи витіснити існуючу освітню інфраструктуру. Відтак, потребують системного наукового дослідження механізми взаємодії усіх трьох гілок освіти – формальної, неформальної та інформальної, законодавче врегулювання можливостей ціложиттєвої освіти та навчання в Україні, європейське та міжнародне співробітництво в галузі освіти, обмін досвідом, взаємодія між державними, недержавними та громадськими організаціями, що задіяні в сфері освіти.

Останнім часом основним принципом діяльності освітніх систем розвинених країн – є залучення громадянина до навчання, яке триває

постійно, все життя. Розвиток неперервного навчання разом із формуванням суспільства знань стає одним із соціальних наслідків глобалізації та інформатизації. Освіта більше не може обмежуватися кількома роками чи навіть десятиліттями на початку життя людини, оскільки безперервне оновлення інформації вимагає постійного самовдосконалення для досягнення життєвого успіху.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, незаперечним є те, що становлення і розвиток неформальної освіти залежить від економічної, політичної, соціальної ситуації у країні. Основними провайдерами неформальної освіти виступають громадські об'єднання, освітні заклади та професійні спілки. Країнам з розвинутою системою неформальної освіти притаманна досконала нормативно-правова база та державні механізми її забезпечення. Країни, у яких неформальна освіта перебуває на етапі становлення, характеризуються інтересом науковців щодо визначення сутності, змісту та потенціалу неформальної освіти, а також практиків щодо апробації досвіду неформального навчання як інноваційного.

Таким чином, дослідження та аналіз ряду наукових доробків щодо розвитку та становлення неформальної освіти дає підстави стверджувати, що в умовах сьогодення неформальна освіта є важливим і ефективним вектором професійної та життєвої самореалізації особистості, суттєвим сегментом освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алиоглу М. Неформальное образование в республике Азербайджан // Неформальное образование для региональных демократических трансформаций : исследование / под общ. ред. Д. Карпиевича и Г. Усатенко. – К. : Фонд “Европа XXI”, 2012. – 176 с.

2. Барабаш О. Специфіка організації неперервної освіти у Канаді // Порівняльна професійна педагогіка. – 2012. – № 1. – С. 40–45.

3. Василенко Н. Г. Стан і проблеми запровадження системи визнання результатів неформального професійного навчання в Україні // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності : мат. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (28 жовтня 2014 р., м. Київ) : у 2 ч. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. Ч. 2 / уклад.: Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – 248 с. – С. 130–138.

4. Вятярис В. Исследование удовлетворения потребностей взрослых учащихся: на примере Каунасского центра обучения взрослых // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності : мат. VII Міжнар. наук.-

---

практ. конф. (28 жовтня 2014 р., м. Київ) : у 2 ч. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. Ч. 2 / уклад. : Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдеев та ін. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – 248 с. – С. 25–34.

5. Гончарук А. Неформальна освіта дорослих у країнах ЄС // Педагогічні науки. – 2016. – № 54. – С. 31–36.

6. Горук Н. М. Проблеми неформальної освіти жінок у США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Горук Наталія Михайлівна. – Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, 2011. – 20 с.

7. Давидова В. Д. Неформальна освіта дорослих у навчальних гуртках Швеції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / В. Д. Давидова. – К. : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2008. – 20 с.

8. Закон України “Про професійний розвиток працівників” від 12.01.2012 № 4312-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4312-17>. – Назва з екрана.

9. Калашян В. Неформальное образование: Вызовы и возможности развития. Законодательная база неформального образования в Республике Армения // Неформальное образование для региональных демократических трансформаций : исследование / под общ. ред. Д. Карпиевича и Г. Усатенко. – К. : Фонд “Европа XXI”, 2012. – 176 с.

10. Карпиевич Д. Субъекты неформального образования: ключевые игроки и возможные направления для сотрудничества : мат. круглого стола “Улучшению качества жизни белорусов может способствовать развитие сферы неформального образования” / Д. Карпиевич // Адукатар. – 2018. – № 2 (16). – С. 8–10.

11. Лабода С. Неформальное образование в Белоруси: провайдеры, ключевые тенденции и перспективы для будущего // Неформальное образование для региональных демократических трансформаций : исследование / под общ. ред. Д. Карпиевича и Г. Усатенко. – К. : Фонд “Европа XXI”, 2012. – 176 с.

12. Лазаренко О. Філософія освіти дорослих в контексті практичної парадигми позитивного навчання: європейський приклад для України // Філософія освіти. – 2017. – № 1–2 (10). – С. 255–265.

Стаття надійшла до редакції 26.07.2019.

СПИВАК Ярослав

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільного образоваия и соціальної роботи ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Г. Батюка, 19, м. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: yaroslavspivak777@gmail.com

НЕФОРМАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ВЕКТОР ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Резюме: В статье раскрыты существенные характеристики неформального образования как вектора профессиональной самореализации личности. Проанализировано современное состояние профессиональной подготовки специалистов в области социальной работы. Исследовано неформальное образование, как всемирно признанный компонент непрерывного образования. Определены сущность понятия «неформальное образование» в отечественных и зарубежных исследованиях. Осуществлен анализ комплексной структуры, содержания неформальной системы социального образования, как особого социального института в научных исследованиях. Выделены виды неформального образования: профессиональные курсы, тренинги, гражданское образование, онлайн образование (МООС), профессиональные стажировки и тому подобное. Проанализированы нормативные документы, регламентирующие деятельность неформального образования в отечественном и международном образовательных пространствах. Предложены перспективные направления по расширению применения неформального образования в современном украинском обществе: содействие демократизации, развития гражданского общества, общественной активности и лидерства; возможность гибко и быстро реагировать на потребности рынка труда и услуг; возможность самосовершенствования и воспитания самооценки; развитие гражданских навыков и др. Освещены научные труды по развитию и становления неформального образования.

Ключевые слова: неформальное образование, профессиональная подготовка, образование, образовательная система, гражданское образование, самореализация личности.

SPIVAK Yaroslav

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Department of Preschool Education and Social Work Donbas State Pedagogical University, Sloviansk, Ukraine

G. Batyuk Str, 19, Sloviansk, Donets'ka oblast, 84116

E-mail: yaroslavspivak777@gmail.com

NON-FORMAL EDUCATION AS A VECTOR OF PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF PERSONALITY

Abstract. Introduction. The article deals with the essential characteristics of non-formal education as a vector of professional self-realization of a person. The current state of professional training of specialists in the field of social work is analyzed. Non-formal education is studied as an internationally recognized component of lifelong education. The essence of the

concept of “non-formal education” in domestic and foreign studies is determined. The analysis of the complex structure and content of the informal system of social education as a special social institution in scientific research is carried out. The types of non-formal education are distinguished: professional courses, trainings, civic education, online education (MOOC), professional internships and the like. The regulatory documents governing the activities of non-formal education in domestic and international educational spaces are analyzed. Promising areas for expanding the use of non-formal education in modern Ukrainian society are proposed: promoting democratization, the development of civil society, social activity and leadership; the ability to flexibly and quickly respond to the needs of the labor market and services; the possibility of self-improvement and self-esteem education; development of civic skills, etc. Scientific works on the development and formation of non-formal education are highlighted.

Analysis of publications. The system of education as a subject of scientific interests is studied, first of all, in the field of sociology of education (M. Lukashevich, V. Solodkov, E. Yakuba, etc.) and is characterized, first of all, from the standpoint of the systematic approach (V. Tsyba, V. Yakunin, etc.). Educational and pedagogical innovations as instruments of social development are presented in the works of I. Dychkivska. Informal education as a special kind of new pedagogical systems is revealed in the works of E. Huseynov, Y. Lukyanov, L. Sigaeva, T. Tkach and others.

Purpose. The purpose of the article is to theoretically investigate the formation and development of non-formal education in national and international educational spaces, to identify perspective ways of non-formal education in Ukraine.

Results. The priority of non-formal education is that it is an alternative and complement to formal education, particularly in the process of lifelong learning. Often, it is designed to guarantee the right of access to education for all and is intended for people of all ages, but does not necessarily imply a continuous path to education. In particular, these may be short-term or low-intensity programs provided in the form of short courses, workshops and seminars.

Non-formal education can cover programs that promote literacy for adults and young people, education for out-of-school children, shaping life and professional skills aimed at social or cultural development. Therefore, non-formal education is an education that is institutionalized, planned by the entity itself.

It is worth noting that the concept of non-formal education began to develop in the early 1970s, although some sources [9] trace its existence back to the nineteenth century.

In planetary civilization, every country in the world goes on its own path of development, which imprints on the formation of the national education

---

system. In the context of the integration of countries into the common educational and scientific environment, it is important to harmonize internationally the basic principles and concepts in the field of education.

Conclusion. Thus, the research and analysis of a number of scientific achievements in the development and development of non-formal education gives grounds to argue that, in the current context, non-formal education is an important and effective vector of professional and vital self-realization of the individual, an essential segment of the educational environment.

Key words: non-formal education, vocational training, education, educational system, civic education, self-realization of personality.

REFERENCES

1. Alyohlu M. (2012) Neformalnoe obrazovanye v respublyke Azerbaidzhan [Non-formal education in the Republic of Azerbaijan] Neformalnoe obrazovanye dlia rehyonalnykh demokratycheskykh transformatsyi: yssledovanye / pod obshch. red. D. Karpyevycha y H. Usatenko. – K. : Fond «Evropa XXI», 176. [in Russian].
2. Barabash O. (2012) Spetsyfika orhanizatsii neperervnoi osvity u Kanadi [The specifics of continuing education in Canada] Porivnialna profesiina pedahohika, 1, 40–45. [in Ukrainian].
3. Vasylenko N. H. (2014) Stan i problemy zaprovadzhennia systemy vyznannia rezultativ neformalnoho profesiinoho navchannia v Ukraini [Status and problems of implementation of the system of recognition of the results of non-formal vocational training in Ukraine] Aktualni problemy profesiinoy oriientsatsii ta profesiinoho navchannia naseleennia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi nestabilnosti: mat. VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (28 zhovtnia 2014 r., m. Kyiv): u 2 ch. – K.: IPK DSZU, 2 / uklad.: L. M. Kapchenko, S.O.Tarasiuk, L. H. Avdieiev ta in. – K.: IPK DSZU, 130–138. [in Ukrainian].
4. Viatiarys V. (2014) Yssledovanye udovletvorenyia potrebnosti vzroslykh uchashchykhsia: na prymere Kaunasskoho tsentra obuchenya vzroslykh [Study on meeting the needs of adult students: the example of the Kaunas Adult Education Center] Aktualni problemy profesiinoy oriientsatsii ta profesiinoho navchannia naseleennia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi nestabilnosti : mat. VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (28 zhovtnia 2014 r., m. Kyiv): u 2 ch. – K. : IPK DSZU, 2014. Ch. 2 / uklad. : L. M. Kapchenko, S. O. Tarasiuk, L. H. Avdieiev ta in. – K.: IPK DSZU, 25–34. [in Russian].
5. Honcharuk A. (2016) Neformalna osvita doroslykh u krainakh YeS [Non-formal adult education in EU countries] Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences, 54, 31–36. [in Ukrainian].
6. Horuk N. M. (2011) Problemy neformalnoi osvity zhinok u SShA [Problems of non-formal education for women in the United States]. Extended

abstract of candidate's thesis. Drohobych: Drohobytskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet im. I. Franka. [in Ukrainian].

7. Davydova V. D. (2008) Neformalna osvita doroslykh u navchalnykh hurtkakh Shvetsii [Non-formal adult education in educational circles in Sweden]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyivskyi nats. un-t im. T.Shevchenka. [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy «Pro profesiinyi rozvytok pratsivnykiv» [Law of Ukraine “On Professional Development of Employees] vid 12.01.2012 # 4312-VI (2012) Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4312-17> [in Ukrainian].

9. Kalashian V. (2012) Neformalnoe obrazovanye: Vyzovy y vozmozhnomy razvytya. Zakonodatelnaia baza neformalnoho obrazovanyia v Respublyke Armenyia [Non-formal education: Challenges and opportunities for development. The legal framework of non-formal education in the Republic of Armenia] Neformalnoe obrazovanye dlia rehyonalnykh demokratycheskykh transformatsyi : yssledovanye / pod obshch. red. D. Karpyevycha y H. Usatenko. – K. : Fond «Evropa XXI», 176.[in Russian].

10. Karpyevych D. (2018) Subjekty neformalnoho obrazovanyia: kliuchevyie yhroky y vozmozhnye napravlenyia dlia sotrudnychestva [Subjects of non-formal education: key players and possible areas for cooperation]: mat. kruhloho stola «Uluchshenyiu kachestva zhyzny belarusov mozhet sposobstvovat razvytye sfery neformalnoho obrazovanyia», Adukat, 2 (16),8–10. [in Russian].

11. Laboda S. (2012) Neformalnoe obrazovaniye v Belorusi: provaidery, kliuchevie tendentsyy y perspektyvy dlia budushcheho [Non-formal education in Belarus: providers, key trends and prospects for the future] Neformalnoe obrazovanye dlia rehyonalnykh demokratycheskykh transformatsyi: yssledovanye / pod obshch. red. D. Karpyevycha yH. Usatenko. – K.: Fond «Evropa XXI», 176. [in Russian].

12. Lazarenko O. (2017) Filosofiia osvity doroslykh v konteksti praktychnoi paradyhmy pozhyttievoho navchannia: yevropeyskyi pryklad dlia Ukrainy [The Adult Education Philosophy in the Context of the Practical Lifelong Learning Paradigm: A European Example for Ukraine] Filosofiia osvity – The philosophy of education 1–2 (10), 255–265, 52–59. [in Ukrainian].

(англійською переклала О. Радзієвська - доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»).

УДК 316.346.32-053.6:061.2

СТУПАК Оксана

канд. пед. наук, доцент кафедри менеджменту ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: stupak.oksana.ua@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ В ІНСТИТУТАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті представлені основні концептуальні положення, що покладені в основу розробки системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства. Перше концептуальне положення ґрунтується на розумінні соціальної активності як інтегрованої особистісної діяльності, що цілеспрямовано та систематично формується в процесі діяльності інститутів громадянського суспільства. Друге концептуальне положення полягає в тому, що процес формування та розвитку соціальної активності молоді залежить від рівня участі молоді в діяльності громадських організацій, благодійних фондах, молодіжних рад і молодіжних центрів. Третє концептуальне положення виступає ключовим у розумінні застосування системного підходу і полягає в тому, що процес формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства розглядається як система, в якій усі компоненти пов'язані спільною метою та структурним взаємозв'язком. Четверте концептуальне положення полягає в тому, що при організації діяльності інститутів громадянського суспільства слід враховувати вікові індивідуально-психологічні особливості та потреби молоді, їх взаємовідносини з оточуючими та середовищем. П'яте концептуальне положення полягає в тому, що зміст системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства має бути наповнений з урахуванням особливостей діяльності таких об'єднань та тенденцій молодіжного середовища. Стаття має аналітичний характер та розкриває зміст та теоретичні підґрунтя виділених концептуальних основ. Зауважено, що участі молоді в діяльності громадських об'єднань та їхня соціальна активність залежить від ефективної їхньої діяльності як середовища для її формування. Тому виокремлення структурних компонентів і сфер актуалізації соціальної активності молоді, а також системне бачення процесу їх формування в інститутах громадянського суспільства є актуальним завданням для громадських об'єднань. Пріоритетність виділення акценту роботи з молоддю

© Ступак О., 2019

в діяльності інститутів громадянського суспільства змістовне та процесуальне наповнення якого буде відповідати запитам громадськості та викликам сьогодення.

Ключові слова: соціальна активність, молодь, інститут громадянського суспільства, громадська організацій, молодіжна рада, молодіжний центр, благодійний фонд.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. У час економічного та політичної нестабільності одним із ключових факторів, що впливають на розвиток громадянського суспільства відіграють спільноти, громадські об'єднання за участю молоді, готової до процесів реформування, перетворення, євроінтеграції. Достатня кількість таких угруповань складають інститути громадянського суспільства (ІГС), що представляють погляди активних громадян, у тому числі молоді. Серед низки ІГС у нашому дослідженні виділені ті, вплив на формування молодіжної активної, відповідальної спільноти ґрунтовніший, а саме: громадська організацій, молодіжна рада, молодіжний центр, благодійний фонд.

Водночас, хоча проблема формування, розвитку та стимулювання соціальної активності не є новою в педагогічній, психологічній науковій думці, проте зважаючи на сучасні вимоги суспільства виникає потреба актуалізації наукових досліджень щодо пошуку нових форм і методів формування соціальної активності сучасної молоді з урахуванням їхніх поглядів і світоглядних орієнтирів. На цьому шляху, актуальним вбачається використання потенціалу ІГС, використання різноманітних форм, методів, засобів при розробці системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства. При цьому для побудови методично та науково обґрунтованої системи, важливим є теоретичне обґрунтування концептуальних основ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Звертаючись до наукової думки з питань основ наукових досліджень, зауважимо, що зараз існують різні підходи до опису, пояснення, проектування і прогнозування шляхів і напрямків розвитку педагогічної дійсності, а саме: сциєнтичний і гуманістичний, діяльнісний і особистісний, аксіологічний і культурологічний, антропологічний і антропосоціальний, цілісний, системний і комплексний тощо. У кожному з них закладена фундаментальна ідея в контексті пізнання або перетворення об'єкта педагогічної реальності. В процедурі дослідження дослідник має дотримуватися правил обраного підходу (В. Ядов, Г. Щедровицький), «концептуалізувати» педагогічну реальність у поняттях теоретичного знання,

відповідно до провідної наукової позиції. В. Тушева називає основні загальнометодологічні принципи, якими керуються дослідники на сучасному етапі розвитку педагогічної науки [4, с. 87-88]:

– загального зв'язку і відношень між педагогічними явищами або процесами (причинно-наслідкової залежності);

– розвитку педагогічного об'єкта як системи шляхом розв'язання протиріч, зміни якісних і кількісних його параметрів;

– трансформації відомих об'єктів у процесі розвитку педагогічної реальності;

– сполучення об'єктивності і суб'єктивності в аналізі й описі освітньої практики, проектуванні і прогнозуванні можливих змін.

Формулювання цілей статті. Мета статті – охарактеризувати концептуальні основи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Застосування системного підходу до формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства базується на положеннях єдності загального, особливого та індивідуального. Як загальне діяльність в ІГС передбачає участь молоді людини в різноплановій активності; як особливе досліджувані ІГС, а саме громадські організації, молодіжні центри, молодіжні ради, благодійні фонди, передбачають діяльність в сферах актуалізації соціальної активності (проектна, громадсько-політична, освітньо-наукова, волонтерсько-благодійна діяльності, молодіжна політика); як індивідуальне розкриває залежність змісту діяльності ІГС від сформованого рівня соціальної активності молоді. Водночас, обґрунтування використання системного підходу до процесу формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства базується на основних концептуальних положеннях досліджуваного явища. Розглянемо детальніше ці вихідні положення, що розкривають актуальність, сутність, зміст, особливості системного розгляду досліджуваної проблеми.

Перше концептуальне положення ґрунтується на розумінні соціальної активності як інтегрованої особистісної діяльності, що цілеспрямовано та систематично формується в процесі діяльності інститутів громадянського суспільства.

Аналіз структури та особливостей соціальної активності показав, що останнім часом спостерігається зменшення впливу інституту сім'ї, навчальних закладів за рахунок зростання ролі інших соціальних інститутів. Водночас збільшується вагомість та авторитет громадських об'єднань, що особливо відчутно після 2014 року, зокрема громадські

організації, благодійні фонди та молодіжні центри і ради продовжують свій інтенсивний темп розвитку, реалізуючи соціально важливі проекти, залучаючи молодь до своєї діяльності, формуючи політичну, громадянську та соціальну активності. Важливо відзначити, що ступінь розвитку соціальної активності в інститутах громадянського суспільства напряду залежить від рівня участі молоді в діяльності ІГС.

Соціальна активність особистості – це системна соціальна якість, в якій виявляється та реалізується рівень її соціальності, тобто глибина та повнота зв'язків особистості із соціумом, рівень перетворення особистості на суб'єкта суспільних відносин. Водночас вона виступає вихідною соціальною якістю, що відображає цілісне, стає активне ставлення до суспільства, проблем його розвитку та визначає якісні особливості свідомості, діяльності і становища особистості. Соціальна активність характеризується не тільки усвідомленням та прийняттям інтересів суспільства і певних спільнот, а й готовністю та вмінням реалізовувати ці інтереси, активною діяльністю самостійного суб'єкта. Важливими ознаками названої якості особистості є сильне, стає прагнення впливати на соціальні процеси та дієва участь у суспільних справах, прагнення змінити, перетворити або, навпаки, зберегти, зміцнити існуючий соціальний лад, його форми та елементи [6, с. 207].

Визначальні показники соціальної активності – прояви ініціативи, самостійності, незалежності, повага до відмінностей, емпатія, рефлексія, комунікабельність, критичність, громадянськість, патріотизм, які характеризують такі важливі ознаки, як сильне та стає прагнення особистості здійснювати вплив на соціальні процеси й дієву участь у суспільних справах, в одних випадках намагання змінити та перетворити, в інших навпаки, зберегти, зміцнити існуючий соціальний лад, його форми та елементи [7].

Згідно з позицією С. Грабовської, С. Чолій метою соціальної активності виступає принесення користі іншим людям чи суспільству загалом. Водночас, не менш важливий і цілком реальний мотив соціальної активності – бажання отримати певну користь для себе. Це бажання не завжди прагматичне, воно може виявлятися в прагненні здобути певні знання чи досвід, знайти нових друзів, отримати переваги під час працевлаштування або ж конкретну матеріальну винагороду за затрачені зусилля. Звичайно, означені мотиви можуть принести користь суспільству. Звичне бажання зробити кар'єру, можливість виявити себе і свої здібності або прагнення прийняти складне рішення може привести до успіху всієї організації (класу, студентської групи) тощо. Отже, бажання досягти мети спонукає до вибору способів поведінки, координації зусиль, саморегуляції [1].

Теоретичний аналіз та досвід показав широкий спектр можливостей громадських організацій, благодійних фондів, молодіжних рад і центрів для прояву соціальної активності молоді: від акцій та допомоги соціально-вразливим категоріям населення до реалізації проектів національного рівня щодо участі молоді в процесі прийняття рішень на локальному та державному рівнях. Ураховуючи даний факт, актуальним є акумулювати спроможність ІГС навколо формування та розвитку соціальної активності молоді.

Друге концептуальне положення полягає в тому, що процес формування та розвитку соціальної активності молоді залежить від рівня участі молоді в діяльності громадських організацій, благодійних фондах, молодіжних рад і молодіжних центрів.

У вступній частині Переглянутої Хартії Ради Європи про участь молодих людей у місцевому та регіональному житті участь молоді визначається так:

«Участь у демократичному житті будь-якого суспільства – щось більше, ніж просто голосування, балотування на виборах, хоча це все теж є важливими складовими. Участь та активне громадянство означають мати право, засоби, простір, можливості і, якщо необхідно, підтримку в участі та впливі на прийняття рішень, а також означає участь в різних заходах та процесах з метою побудови кращого суспільства» [3].

Дане визначення виходить за рамки вузького розуміння участі молоді у якості політичної діяльності або вступу до молодіжних рад. Воно підкреслює той факт, що брати участь – означає мати вплив та відповідальність за рішення, дії, що впливають на життя молодих людей або просто є важливими для них. Тому на практиці це могло б означати не тільки голосування на виборах до місцевих органів влади, але й створення молодіжної організації або інтернет-форуму, в коло завдань яких увійшов би пошук шляхів творчого проведення дозвілля або обміну інформацією, що стосується хобі та інтересів.

Визначене Хартією поняття участі також свідчить про зміну підходу до молодих людей та до залучення молоді до громадського життя. Молодь не розглядається як група, яка потребує захисту та допомоги, або як жертва (проблемний підхід). Молодь також не розглядається як об'єкт втручання дорослих, тому що дорослі вважають, що вони знають, що краще для молодих людей. Тепер поняттям «молодь» розуміються активні учасники життя суспільства чи організацій, партнери з великим потенціалом, сповнені сил й талантів. Молоді люди повинні бути учасниками, яким дана можливість заявити про свої потреби та які шукають способи задовольнити їх.

Участі молоді в діяльності ІГС та їхня соціальна активність залежить від ефективної діяльності ІГС як середовища для її формування. Тому виокремлення структурних компонентів і сфер актуалізації соціальної активності молоді, а також системне бачення процесу їх формування в інститутах громадянського суспільства є актуальним завданням для громадських об'єднань. Пріоритетність виділення акценту роботи з молоддю в діяльності ІГС, змістовне та процесуальне наповнення якого буде відповідати запитам громадськості та викликам сьогодення.

Третє концептуальне положення виступає ключовим у розумінні застосування системного підходу і полягає в тому, що *процес формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства розглядається як система, в якій усі компоненти пов'язані спільною метою та структурним взаємозв'язком.*

Дослідження наукових підходів до класифікації систем за різними ознаками (С. Бір, К. Боулдінг, У. Ешбі, Г. Поваров, І. Радіонов, В. Сагановський, Ю. Чердняк, В. Флейшман та ін.), довели, що система формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства є різновидом соціальних систем, що являють собою сукупність різних елементів (окремих людей, груп, прошарків, громад, соціальних інститутів тощо), які перебувають в певних відносинах і зв'язках та створюють певну цілісність. Конкретизуючи типологію системного явища, що вивчається систему формування соціальної активності молоді в ІГС ми відносимо до змішаного типу соціальних систем поряд із соціально-економічною, соціально-політичною, соціально-правовою тощо.

Системний підхід у даному контексті дозволяє розглядати систему формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства на різних рівнях та ієрархічних зв'язках: макрорівні – держави в цілому, мезорівні – регіону, до якого належить конкретний інститут громадянського суспільства, мікрорівні – конкретний ІГС (молодіжний центр, громадська організація, молодіжна рада, благодійний фонд). А також в межах підсистем, що виконують ті ж самі функції на різних рівнях системи й уявляють собою функціональні зв'язки – суб'єкт, об'єкт, мета, завдання, зміст, форми, методи, технологія, результат тощо. Водночас, системний підхід дав можливість розглядати процес формування соціальної активності як організаційно-управлінську систему через сукупність елементів, що забезпечують організацію, координацію й керівництво дій, спрямованих на нормальне функціонування та досягнення поставлених цілей системи [2, с. 182].

Отже, логічним виступає доцільність теоретичного та методичного обґрунтування та дослідження компонентів соціально-педагогічної системи соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства.

Виявлення соціально-педагогічних ознак в авторській системі, а також методологічний аналіз ознак системи, що спирається на структурний склад соціальної активності, зосереджуючи свою діяльність на сферах впливу досліджуваних інститутів громадянського суспільства, зокрема громадських організацій, молодіжних рад, молодіжних центрів, благодійних фондів.

Четверте концептуальне положення полягає в тому, що *при організації діяльності інститутів громадянського суспільства слід враховувати вікові індивідуально-психологічні особливості та потреби молоді, їх взаємовідносини з оточуючими та середовищем.*

Ураховуючи те, що суб'єктами нашому дослідженні виступають молоді особи віком від 18 до 35 років, а більшість дидактичних теорій і концепцій розроблялися стосовно дитячого віку, методологічне значення можуть мати наукові дані про вікові особливості нейродинаміки, психомоторики, а також уваги, пам'яті і мислення дорослих людей. У цьому ми спираємося на результати багаторічного дослідження вікового розвитку психічних функцій у людей віком від 18 до 40 років, проведеного Б. Ананьєвим. Ним було доведено, що період загально фізичного дозрівання організму (18-20 років) характеризується «піками» розвитку фізіологічних потенціалів, що свідчать про підвищення працездатності організму. На ці ж роки приходить перші «піки» розвитку вищих психічних функцій довільної уваги, пам'яті, мислення. Досить високий рівень розвитку психофізичних функцій свідчить, за дослідженнями Б. Ананьєва, про високий потенціал навченості людини, під яким, у даному випадку, розуміється здібність людини сприймати інформацію, відображати її у пам'яті, активно її переробляти для вирішення різного роду завдань. Важливо, що в подальшому динаміка психічних функцій, зокрема потенціал навчання дорослої людини анітрохи, не знижується [5, с. 23-24].

У контексті нашого дослідження важливим вбачається факт, що інститути громадянського суспільства в більшості випадків не зосереджують свою уваги саме на роботі з молоддю, лише молодіжні громадські організації ставлять в пріоритети розвиток молодіжної політики та залучення молоді до громадської діяльності. Водночас, сучасний розвиток громадянського суспільства вимагає систематичної роботи з дітьми та молоддю щодо формування ціннісних орієнтацій, критичного мислення, самостійності в прийнятті рішень та прагнення до саморозвитку. Молодь як досить великий прошарок суспільства за віковими характеристиками має різні бачення, пріоритети та цінності. Нагадаємо, що відповідно до українського законодавства молоддю вважається людина віком від 14 до 35 років. Цікаво, що в більшості європейських країн вікові проміжки для молоді обмежуються 24 роками, що, з одного боку, суттєво звужує категорію молоді, а, з іншого, визначає більше спільних ознак та вподобань, що сприяє спільній

координації молодіжного компоненту в інститутах громадянського суспільства, об'єднуючи молодь старшого учнівського та студентського віку.

У межах нашого дослідження процесу формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства увага зосереджена саме на громадських організаціях, благодійних фондах, молодіжних центрах і радах. Тому саме урахування вікових особливостей молоді віком від 18 до 35 років під час розробки системи формування соціальної активності вбачається вагомим аргументом.

П'яте концептуальне положення полягає в тому, що *зміст системи формування соціальної активності молоді в ІГС має бути наповнений з урахуванням особливостей діяльності ІГС та тенденцій молодіжного середовища.*

Обґрунтування даного концептуального положення впливає зі структурно-компонентного складу соціальної активності молоді, що було розглянуто в попередньому підрозділі (мотиваційно-ціннісний, змістовно-когнітивний, соціально-діяльнісний, рефлексивно-оціночний), особливостей діяльності інститутів громадянського суспільства (громадські організації, благодійні фонди, молодіжні центри та ради), а також виокремлених під час дослідження сфер актуалізації соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства (проектна діяльність, громадсько-політична діяльність, волонтерська та благодійна діяльність, освітньо-наукова діяльність, молодіжна політика). Звичайно, дані сфери не обмежують діяльності ІГС, проте, на наш погляд, є об'єднуючими для досліджуваних інститутів та безпосередньо використовуються молоддю відповідно до рівня участі молоді, їхньої соціальної активності.

Характеристика інститутів громадянського суспільства, залучених до процесу формування соціальної активності молоді, показала, що молодіжні громадські організації та об'єднання функціонують як соціально-педагогічний чинник впливу на молодь та у своїй діяльності, насамперед, спираються на орієнтири та пріоритети цінностей молоді. Порівнюючи діяльність громадських організацій 5-10 років тому й сьогодні, можна помітити, на скільки змінилися їх напрямки роботи та завдання. Так, наприклад, пріоритетність організації дозвілля молоді змінилася на благодійну та волонтерську діяльність в зоні АТО, навчання лідерським навичкам – на неформальну освіту у сфері громадської діяльності та налагодження механізмів взаємодії з владою тощо. У той же час, не зменшується важливість організації дозвілля та розвитку лідерських чи комунікативних здібностей молоді, проте сучасні орієнтири суспільства відображаються в пріоритетах громадських молодіжних об'єднань.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Діяльність інститутів громадянського

суспільства передбачає використання різноманітних форм і методів роботи для досягнення поставлених цілей та пріоритетів, але урахування вікових індивідуально-психологічних особливостей та потреби молоді, тенденцій молодіжного середовища сприяє побудові ефективної системи формування соціальної активності молоді. При цьому концептуальні положення виступають науково-теоретичною основою для розробки системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грабовська С., Чолій С. Соціальна активність в процесі соціалізації особистості // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України; за ред. С.Д. Максименка. – К. : [б. в.], 2010. – Т. XII, ч. 1. – С. 171–181.

2. Караман О. Л. Наукове обґрунтування та розробка системи соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах України / Системний підхід у сучасних педагогічних дослідженнях в Україні : монографія; за ред. С. Я. Харченка–Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. С. 153-180.

3. Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні (21 травня 2003 р.) [Електронний ресурс]. – URL: http://eucharter.pedagog.org.ua/file/charter/eu_charter_ukr.pdf.

4. Тушева В. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. – Харків: «Федорко», 2014. – 408 с.

5. Харченко С. Я. Методологія дослідження професійної підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів на основі використання системного підходу // Системний підхід у сучасних педагогічних дослідженнях в Україні : монографія; за ред. С. Я. Харченка ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. – С. 6-50.

6. Хмурина Т.О. Компонентно-структурний аналіз соціальної зрілості у студентів – майбутніх соціальних педагогів // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Вип. 21 (2011), с. 205-207.

7. Чернета С. Соціальна активність особистості як умова розвитку сучасного українського суспільства. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/6576/1/37.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 01.07.2019.

СТУПАК Оксана

канд. пед. наук, доцент кафедри менеджмента ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Батюка, 19, г. Славянск, Донецка обл., Украина, 84116

E-mail: stupak.oksana.ua@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ МОЛОДЕЖИ В ИНСТИТУТАХ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Резюме. В статье представлены основные концептуальные положения, которые положены в основу разработки системы формирования социальной активности молодежи в институтах гражданского общества. Первое концептуальное положение основывается на понимании социальной активности как интегрированной личностной деятельности, которая целенаправленно и систематически формируется в процессе деятельности институтов гражданского общества.

Второе концептуальное положение заключается в том, что процесс формирования и развития социальной активности молодежи зависит от уровня участия молодежи в деятельности общественных организаций, благотворительных фондов, молодежных советов и молодежных центров. Третье концептуальное положение выступает ключевым в процессе применения системного подхода и заключается в том, что процесс формирования социальной активности молодежи в институтах гражданского общества рассматривается как система, в которой все компоненты связаны общей целью и структурным взаимосвязью. Четвертое концептуальное положение заключается в том, что при организации деятельности институтов гражданского общества следует учитывать возрастные индивидуально-психологические особенности и потребности молодежи, их взаимоотношения с окружающими. Пятое концептуальное положение заключается в том, что содержание системы формирования социальной активности молодежи в институтах гражданского общества должно быть наполнено с учетом особенностей деятельности таких объединений и тенденций молодежной среды.

Статья имеет аналитический характер и раскрывает содержание и теоретические основы выделенных концептуальных основ. Отмечено, что участие молодежи в деятельности общественных объединений и их социальная активность зависит от эффективности их деятельности как среды для ее формирования.

Поэтому выделенные структурные компоненты и сферы актуализации социальной активности молодежи, а также системное видение процесса их формирования в институтах гражданского общества является актуальной задачей для общественных объединений. Приоритетность выделения акцента

работы с молодежью в деятельности институтов гражданского общества содержательное и процессуальное наполнение которых должно соответствовать запросам общественности и вызовам современности.

Ключевые слова: социальная активность, молодежь, институт гражданского общества, общественная организация, молодежный совет, молодежный центр, благотворительный фонд.

STUPAK Oksana

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Management, State Higher Educational Institution "Donbas State Pedagogical University",

G. Batyuk st., 19, Slavyansk, Donetsk region, Ukraine, 84116

E-mail: stupak.oksana.ua@gmail.com

CONCEPTUAL BASIS OF FORMATION OF YOUTH SOCIAL ACTIVITY IN CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS

Summary. The article presents the basic conceptual provisions that underlying the development of a system of formation of youth social activity in the institutions of civil society. The article is analytical, reveals the content and theoretical foundations of the selected conceptual basis. These provisions are based on the understanding of social activity as an integrated personal activity, and the process of forming social activity of youth in civil society institutions is considered as a system in which all components are connected to a common goal and the personal qualities of youth are taken into account.

Abstract. Introduction. Given the modern requirements of society, there is a need to actualization scientific research in the search for new forms and methods of formation social activity of modern youth, taking into account their views and landmarks. On this path, the use of the potential of civil society institutions (public organizations, youth councils, youth centers, charitable foundations) is urgent.

Analysis of publications. There are different approaches to describing, explaining, designing and prognostication ways and directions of pedagogical reality development (V. Tusheva V. Yadov H. Shchedrovytskyi): scientifically and humanistic, activity and personal, axiological and cultural, anthropological and anthroposocial, holistic, systematic and complex, etc.

Purpose. The purpose of the article is to characterize the conceptual bases of youth social activity formation in civil society institutions.

Results. Activity in civil society institutes involves the participation of young people in various spheres: project, social, political, educational, scientific, volunteer and charitable activities, youth policy. At the same time, the rationale for using a systematic approach to the process of shaping youth social activity in civil society institutions is based on the basic conceptual provisions of the phenomenon under study. First of the conceptual position is based on the

---

understanding social activity as integrated and special activity, which is purposefully and systematically formed in the process of the work of civil society institutions. The second conceptual position is that the process of formation and development of youth social activity depends on the level of youth participation in the activities of public organizations, charitable foundations, youth councils and youth centers. A third conceptual proposition is that the process of forming youth social activity in civil society institutions is seen as a system in which all components are connected to a common goal and structural interconnection. The fourth conceptual position is that when organizing the activities of civil society institutions, one should take into account the age-specific individual psychological characteristics and needs of young people, their relationship with the environment. Fifth conceptual position is that the content of the system of formation of youth social activity in the institutions of civil society should be filled with taking into account the features of activities of such associations and trends of the youth environment.

Conclusion. The activity of civil society institutions involves the use of various forms and methods of work to achieve the set goals and priorities, but taking into account the age-specific individual psychological characteristics and needs of the youth, the trends of the youth environment helps to build an effective system of formation of social activity of youth.

Keywords. social activity, youth, institute of civil society, public organizations, youth councils, youth centers, charitable foundations.

REFERENCES

1. Hrabovska, S. & Cholii, S. (2010) Sotsialna aktyvnist v protsesi sotsializatsii osobystosti. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii*, 1, 171–181.
2. Karaman, O. L. (2016). Naukove obgruntuvannia ta rozrobka systemy sotsialno-pedahohichnoi roboty z nepovnlitnymi zasudzhenyymi v penitentsiarnykh zakladakh Ukrainy. In S. Kharchenka (Eds), *Systemnyi pidkhid u suchasnykh pedahohichnykh doslidzhenniakh v Ukraini* (pp. 153-180). Starobilsk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka».
3. *Yevropeiska khartiia uchasti molodi v hromadskomu zhytti na mistsevomu i rehionalnomu rivni (21 travnia 2003 r.)* Retrieved September 2, 2019, from: http://eucharter.pedagog.org.ua/file/charter/eu_charter_ukr.pdf.
4. Tusheva, V. V. (2014). *Osnovy naukovykh doslidzhen*. Kharkiv, Ukraine: Fedorko.
5. Kharchenko, S. Ya. (2016). Metodolohiia doslidzhennia profesiinoi pidhotovky sotsialnykh pratsivnykiv i sotsialnykh pedahohiv na osnovi vykorystannia systemnoho pidkhodu In S. Kharchenka (Eds), *Systemnyi pidkhid*

u suchasnykh pedahohichnykh doslidzhenniakh v Ukraini (pp. 6-50). Starobilsk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka».

6. Khmurynska, T.O. (2011) Komponentno-strukturnyi analiz sotsialnoi zrilosti u studentiv – maibutnikh sotsialnykh pedahohiv. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriiia «Pedahohika, sotsialna robota»*, 21, 205-207.

7. Cherneta, S. Sotsialna aktyvnist osobystosti yak umova rozvytku suchasnoho ukraïnskoho suspilstva. Retrieved September 2, 2019, from: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/6576/1/37.pdf>.

(англійською переклала О. Ступак – авторка статті).

УДК 378.016:364

ПРОСКУНІН Володимир

проректор з науко-педагогічної роботи та соціально-економічного розвитку, кандидат педагогічних наук, доцент ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

вул. Г.Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька область, 84116, Україна

E-mail: proskuninvm@ukr.net

ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ» У ЗВО ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НУШ

Анотація. У пропонованій статті автором деталізовано зміст навчальної дисципліни «Історія соціальної роботи», розробленої для студентів 2 курсу педагогічного факультету спеціальності «Соціальна робота» (Кваліфікація: Соціальний працівник. Соціальний педагог або фахівець із соціального забезпечення). Дисципліна розглядається як складова реалізації концепції «Нової української школи» та педагогічна умова формування соціальної та громадянської компетентностей у студентів педагогічних закладів вищої освіти (далі – ЗВО). Визначено мету, завдання, значення курсу «Історія соціальної роботи», подано теми практичних занять та індивідуальних завдань.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний працівник, соціум, соціальна та громадянська компетентність, нова українська школа.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Освіта ХХІ століття, зокрема її реформування, вимагає нових форматів, методів, прийомів, спрямованих на формування в особи, зокрема студентів ЗВО, компетентностей, які сприятимуть розвитку конкурентоспроможного фахівця, свідомого громадянина, неординарної особистості, здатної на

© Проскунін В., 2019

ефективні рішення, прогресивні ідеї, людини, яка зможе стати повноцінною складовою прогресивного соціуму.

С. Омельченко зауважила: «У зв'язку з соціально-економічними, політичними змінами суспільства вирізняються зміни й у самосвідомості сучасних старшокласників. Юнацтво, з одного боку, відрізняється від старшого покоління більшою відкритістю, гнучкістю, умінням пристосовуватися до умов, різноманітністю інтересів, з іншого – відсутністю чіткої життєвої позиції, принципів» [5, с. 174-175].

Аналіз основних досліджень і публікацій... Сучасні дослідники, виокремлюють різні групи компетентностей, зокрема: ключові, загальнопредметні, предметні: В. Адольф [1], Ю. Варданян [2], К. Дмитренко [4], Ю. Пінчук [6], О. Сухойваненко, С. Медведь [7] та ін.

Актуальність статті зумовлена тим, що в ній подано конкретні поради щодо способів, методів, прийомів формування соціальної та громадянської компетентностей під час викладання курсу «Історія соціальної роботи» на педагогічному факультеті ЗВО в умовах реалізації концепції (Нової української школи)НУШ.

Формування цілей статті (Постановка завдання)... Метою статті є визначення сутності та змісту ключових компетентностей студентів під час навчання основам соціальної роботи та організаційно-педагогічних умов формування соціальної та громадянської компетентності та ролі соціального працівника на сучасному етапі розвитку середньої освіти в Україні.

Мета зумовлює вирішення таких **завдань**:

- 1) визначити роль соціального педагога у вихованні учнівської молоді в умовах НУШ;
- 2) з'ясувати основні засоби, які забезпечують формування соціальної та громадянської компетентностей студентів-майбутніх соціальних працівників;
- 3) подати можливі умови реалізації відповідних методичних заходів для формування названих компетентностей під час вивчення курсу «Історія соціальної роботи»;
- 4) визначити способи вирішення проблеми формування соціальної та громадянської компетентностей соціальних працівників на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Говорячи сьогодні про «Нову українську школу», насамперед, треба розуміти, що діти – це частина соціуму, який для них, як і для будь-якої людини, починається з оточення: родина, рідні, друзі, сусіди, однокласники та інші. Тому, вважаємо, що соціальна робота, як ніколи, має стати однією з домінантів виховання сучасної молоді, адже, «Потужну державу і конкурентну економіку забезпечить згуртована спільнота творчих людей, відповідальних громадян,

---

активних і підприємливих. Саме таких повинна готувати середня школа України», «Світогляд закладається саме в сім'ї та школі» [4].

Робота соціального працівника спрямована на ресоціалізацію особистості, соціально дезадаптованої дитини, яка має прогалини в розумінні й сприйнятті світу саме через відсутність соціально значущих мотивів, що повинні були бути закладеними в певний період життя особистості (зокрема, загальноосвітня школа).

Важливе значення вивчення курсу «Історія соціальної роботи» полягає в тому, що дає підґрунтя для визначення розуміння проблем соціуму певного періоду розвитку людства, конкретної країни, регіону тощо, а також, відповідно, орієнтуючись на попередній досвід у цьому напрямку, допомагає визначити способи розв'язання цієї квестії.

Під час викладання курсу «Історія соціальної педагогіки» у Донбаському державному педагогічному університеті, спираючись на традиційну класифікацію основних компетентностей, особливу увагу приділяємо формуванню соціальної та громадянської, яка, загальновідомо, включає «усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, у родині, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати й розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини й підтримка соціокультурного різноманіття» [4, с. 8].

Курс «Історія соціальної підготовки» розраховано на 28 год. лекційних, 20 год. практичних та 102 год. самостійної роботи.

Метою навчальної дисципліни «Історія соціальної роботи» є: ознайомлення студентів з історичними етапами розвитку соціально-педагогічної науки; розвиток у студентів гуманістичного, культуровідповідного світосприймання; залучення до «поліфонізму» еволюції теорії і практики соціально-педагогічної діяльності; формування творчого, системного педагогічного мислення, ціннісного ставлення до світової та національної соціально-педагогічної спадщини; виховання гуманності, толерантності, національної свідомості.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія соціальної роботи» є:

1. формування професійно-орієнтованого світогляду майбутніх спеціалістів;
2. розкриття основних теоретичних положень історії соціальної педагогіки;
3. формування розуміння місця соціальної педагогіки в системі соціально-гуманітарної освіти;
4. формування уявлення про витоки, актуальний стан та перспективи розвитку;

5. узагальнення отриманих знань із соціальної педагогіки, філософії;

6. побудова ретроспективи прийняття суспільством цінності дитинства;

7. формування розуміння й узагальнення зв'язків між змістом, методами виховання та соціально-політичним устроєм суспільства.

Під час вивчення курсу «Історія соціальної роботи», студенти-майбутні соціальні працівники, знайомляться, зокрема з такими темами:

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вступ. Проблеми захисту дитинства та соціальне виховання в первісному суспільстві та античному світі.	2
2	Теорія і практика соціального виховання в епоху європейського середньовіччя та Відродження	4
3	Соціальне виховання на території України в козацьку добу (XIV – I пол. XVII ст.).	2
4	Соціально-педагогічні погляди Я. Коменського та Д. Локка (XVII ст.).	2
5	Ідеї соціального виховання в педагогіці епохи Просвітництва та розвиток соціально-педагогічної практики (XVIII ст.).	2
6	Ідеї соціального виховання в педагогіці XIX ст.	2
7	Державна політика захисту дитинства у XIX – поч. XX ст.	2
8	Теорія і практика вільного виховання в українській педагогіці на поч. XX ст. Зарубіжний соціально-педагогічний досвід поч. XX ст.	2
9	Досягнення теорії і практики соціального виховання в період наукової революції XX ст.	2
Усього		20

Кожна тема має важливе значення у формуванні ключових компетентностей у студентів педагогічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» не лише як у майбутніх соціальних працівників, а й в таких, які є, насамперед, частинами соціуму, у якому вони живуть, у якому виховуються наступні покоління: вихованці дошкільних закладів, учні загальноосвітніх шкіл та ін.

Наприклад, у процесі вивчення теми «Проблеми захисту дитинства та соціальне виховання в первісному суспільстві та античному світі» викладач зобов'язаний зосередити увагу студентів на тому, що проблема захисту

дитини, яка сьогодні є однією з найбільших трагедій людства, має глибокі корені; на жаль, є невирішеною дотепер і потребує втручання спеціалістів різних галузей задля дослідження її джерел і способів розв'язання.

Наголосимо, що кожна тема навчальної дисципліни «Історія соціальної роботи» має безперечну важливість, вимагає вдумливого вивчення матеріалу й розуміння того, що навчання, виховання громадян (учнів, студентів та ін.) неможливі без урахування специфіки роботи соціального працівника. Саме соціальний працівник, який, так само, досліджує найактивніші процеси суспільства, що призводять до негативних наслідків у формуванні дитини як особистості, зможе стати в нагоді при попередженні десоціалізації молоді.

Під час викладання курсу «Історія соціальної педагогіки» окрему увагу викладачеві треба звернути на індивідуальні завдання для студентів, ураховуючи специфіку конкретного етапу розвитку суспільства, соціально-економічний розвиток та політичну ситуацію в країні. Наприклад: написання доповіді «Ідеї соціального виховання у педагогіці ХХІ століття в країнах Європи»; складання анотації на сучасні дослідження з проблеми «Соціальна робота в Україні кін. ХХ-поч. ХХІ ст.»; «Питання соціального виховання учнів у концепції «Нової української школи» тощо.

Вважаємо, що такі індивідуальні завдання не лише сприятимуть підвищенню інтелектуального рівня студента, а й уможливлять формування розуміння значущості обраного фаху для розвитку соціально «здорового» суспільства. Вивчення історії соціальної роботи допоможе визначити основні прогалини життєдіяльності членів соціуму, які були домінуючими в той чи той період, у тому чи тому середовищі, стали ключовими в призведенні до негативних наслідків, результатом чого є десоціалізація молоді, зокрема й учнівська. Усе сказане вище допоможе як соціальним працівникам, так і педагогам НУШ знайти найоптимальніші способи вирішення названої проблеми.

Висновки. Отже, курс «Історія соціальної роботи» має важливе значення для студентів відповідної спеціальності, які в майбутньому повинні стати невід'ємною складовою реалізації концепції «Нової української школи» як фахівці, які, спільно з вчителями НУШ, мають стати допомогою у формуванні повноцінного члена соціуму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя: монография. Красноярск: Краснояр. гос. ун-т. Красноярск, 1998. 118 с.

2. Варданян Ю.В. Стрoение и развитие профессиональной компетентности специалиста с высшим образованием (На материале

підготовки педагога и психолога): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Моск. гос. пед. ун-т. Москва, 1998. 353 с.

3. Дмитренко К.А., Коновалова М.В., Семиволос О.П., Бекетова С.В. Звичайні форми роботи — новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: метод. посіб. Харків: Основа, 2018. 119 с.

4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / за заг. ред. М.Б. Грищенко. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 24.06.2019).

5. Омельченко С.О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків : монографія. Луганськ: Альма-матер, 2007. 352 с.

6. Пінчук Ю.В. Система професійної компетентності вчителя-логопеда: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ., 2005. 219 с.

7. Сухойваненко О.М., Медведь С.С. Професійна компетентність вчителя трудового навчання як складова його фахової підготовки. *Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту*. Харків, 2006. Випуск 12. С. 143-147.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2019.

ПРОСКУНИН Владимир

Проректор по научно-педагогической работе и социально-экономическому развитию, кандидат педагогических наук, доцент ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет», ул. Г.Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая область, 84116, Украина
E-mail: proskuninvm@ukr.net

ИЗУЧЕНИЕ КУРСА «ИСТОРИЯ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ» В УВО КАК ЗАЛОГ УСПЕШНОЙ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ НУШ

Резюме. В данной статье автором детализировано содержание учебной дисциплины «История социальной работы», разработанной для студентов 2 курса педагогического факультета специальности «Социальная работа» (Квалификация: Социальный работник. Социальный педагог или специалист по социальному обеспечению). Дисциплина рассматривается как составляющая реализации концепции «Новой украинской школы» и педагогическое условие формирования социальной и гражданской компетентностей у студентов педагогических учреждений высшего образования. Определены цель, задания, значение курса «История социальной работы», поданы темы практических занятий и индивидуальных заданий.

Ключевые слова: социальная работа, социальный работник, социум, социальная и гражданская компетентность, новая украинская школа.

PROSKUNIN Volodymyr

Vice-Rector for scientific and education work; socio-economic development; Candidate of sciences in Pedagogics; Docent of Donbass national pedagogical university

G. Batuka str. 19; Slovyansk, Donestka oblast; 84116, Ukraine

E-mail: proskuninvm@ukr.net

STUDYING THE COURSE „HISTORY OF SOCIAL WORK” IN HIGHER EDUCATION AS A BASIS FOR SUCCESSFUL IMPEMENTATION OF THE “NEW UKRAINIAN SCHOOL” CONCEPT

Abstract. In this paper the author discusses the content of the course “History of Social work” developed for the students of the second year of the Pedagogical faculty; specialized in Social work (Qualification: Social work. Social pedagogics and Social services). The course is regarded as the component of implementation of the “New Ukrainian school” concept and pedagogic prerequisite for the social and civic competence formation by the undergraduate students in educational sciences. The goal, tasks and role of the course “History of Social work” are defined, the topics for practical sessions and individual assignments are provided.

Key words: Social work, social worker, community, social and civic competence, “New Ukrainian school” concept

General problem placement and its link to the important scientific and practical tasks. Contemporary education requires new formats of professional and personal development, with their special importance for students.

Analysis of the key research works and publications. The author has considered numerous classifications of competencies.

Relevance of the article is based on provided concrete recommendations for teaching the course “History of Social work” at the Pedagogical faculty in terms of the “New Ukrainian school” concept implementation.

Goal of the article (Task formulation) ... is studying key competences of Social work students, conditions of their formation and implementation. The goal is separated into the single tasks describing the outlined problem in detail.

Fundamental research material. Social work is the key component of youth personal development, especially for those children who lack its baseline components (e.g. family, school). The course “History of Social work” as the part of respective specialists’ training provides the comprehensive understanding of societal problems in particular regions, historic periods, etc. and, therefore, contributes to solving the outlined problem greatly. Social and civic competences are defined as the central ones with this regard.

At Donbass national pedagogical university, the course is planned for 28 lecture hours, 20 practical ones and 102 dedicated to individual learning. Its central learning goals are studying historic periods of Social work as a science; developing humanistic and cultural awareness, as well as creative, systematic and pedagogical thinking, world and national educational science's value awareness, tolerance and patriotic consciousness. Respective tasks deepen the outlined goals. The author of suggests the topics for practical classes and discusses their content and importance in detail.

Conclusion. The course “History of Social work” shows profound importance in the professional training of social workers and related “New Ukrainian school” concept implementation.

REFERENCES

1. Adolf V.A. Professional competency of a modern teacher: monography. Krasnoyarsk: Krasnoyar. nat. un. Krasnoyarsk, 1998. 118 p.
2. Vardanian J.V. Structure and development of the professional competency of the specialist with higher education (Based on the materials of training for teachers and psychologists): doc. diss. ped. sc.: 13.00.01 / Mosk. nat. ped. un. Moskow, 1998. 353 p.
3. Dmitrenko K.A., Konovalova M.V., Semivolos O.P., Beketova S.V. Usual forms of work — new approach: developing new key competences: method. recomm. Kharkiv: Osnova, 2018. 119 p.
4. New Ukrainian school. Conceptual grounds of secondary education reformation / gen. red. M.B. Gritsenko. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (assessed on 24.06.2019).
5. Omeltschenko S.O. Cooperation of social institutions by healthy lifestyle formation of children and teenagers: monography. Lkhansk: Alma-mater, 2007. 352 p.
6. Pinchuk J.V. System of professional competency of speech therapist: diss. ...cand. ped. sc.: 13.00.03 / Nat. ped. Dragomanov un. Kyiv., 2005. 219 p.
7. Sukhovajnenko O.M., Medved S.S. Professional competency of labor training teacher as a component of professional training. *Pedagogics, psychology and med.-biol. probl. psys. train. and sports*. Kharkiv, 2006. Volume 12. P. 143-147.

(переклад зроблено особисто автором статті)

УДК 37.01

ВОРОНЕНКОВА Тетяна

аспірант кафедри педагогіки і методики технологічної та професійної освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Бахмутський коледж мистецтв ім. І. Карабиця, викладач
вул. Лермонтова 12, м. Бахмут, Донецька обл., Україна, 84500
E-mail: tavoronenkova@ukr.net

КРИТЕРІЇ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ.

Анотація. У статті досліджуються критерії стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. Дана стаття має аналітичний характер, автор проводить діагностику критеріїв та показників кожного з компонентів комунікативної компетентності, за якими можемо встановити рівні сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. У статті зазначено, що у констатувальному етапі експерименту, щодо встановлення стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва брали участь студенти закладів вищої освіти. Розкрито суть та особистості дефініції «критерій» у дисертаційних роботах вітчизняних вчених. Аналіз дисертаційних праць засвідчив, що, попри наявність різної кількості критеріїв, варіативність їх назв, дослідників об'єднує прагнення визначити рівень сформованості мотивації студентів до здійснення продуктивної комунікації, знань мови (мовних одиниць, їх виражальних можливостей) умінь ефективно отримувати й передавати інформацію, досягати поставленої мети шляхом переконання співрозмовника й спонукання його до дії; установлювати контакт зі співрозмовником, отримувати додаткову інформацію про співрозмовника тощо. Аналіз наукової літератури дав нам змогу виділити у статті такі критерії комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва як: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісно-комунікативний компоненти. Після аналізу критеріїв сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва ми виділяємо різні рівні (високий, середній, низький), що безпосередньо впливають на якість їхнього спілкування під час спілкування зі студентами, їхніми батьками, колегами.

© Вороненкова Т., 2019

Ключові слова: комунікація, комунікативна компетентність, критерій, показники, мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-комунікативний.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Ґрунтовна характеристика понять «комунікація», «комунікативна компетентність» у науковому надбанні вітчизняних та зарубіжних дослідників та вчених, аналіз закономірностей та принципів комунікативної компетентності вчителя музичного мистецтва, визначення сутності й особливостей закономірностей та принципів у педагогічній літературі, комплексний розгляд специфіки формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва, виокремлення основних, важливих для нашого дослідження, комунікативних принципів та закономірностей (інваріативні та ймовірні закономірності, принцип науковості, принцип комунікативної спрямованості процесу вивчення студентами дисциплін гуманітарного циклу, принцип професійно-особистісного саморозвитку майбутніх учителів принцип інтегративності, принцип діалогізації навчального процесу, принцип демократизації спілкування викладача зі студентом, принцип доступності, принцип наочності, принцип систематичності, принцип креативності, принцип професійно-особистісного саморозвитку майбутніх учителів) продукують необхідність діагностики стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва на сучасному етапі.

У констатувальному етапі експерименту взяли участь студенти закладів вищої освіти комунальної форми власності «Бахмутський коледж мистецтв ім. І. Карабиця», вищого навчального закладу комунальної форми власності «Торецький музичний коледж», комунального вищого навчального закладу «Полтавське музичне училище ім. М. В. Лисенка». Експеримент було проведено серед студентів II-III курсів коледжів мистецтв. Експериментом було охоплено 300 студентів.

Основною метою визначення рівня сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу на сучасному етапі був як збір об'єктивних даних, що характеризують ефективність навчально-виховного процесу закладів освіти з формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва, так і забезпечення формувального етапу експерименту інформаційним, фактологічним матеріалом для прогнозування шляхів подальшого вдосконалення процесу формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Для проведення діагностики у нашому дослідженні, нам необхідно визначити критерії та показники кожного з компонентів комунікативної компетентності, за якими можемо встановити рівні сформованості

комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема критеріїв стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів піднімається у багатьох дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених. Теоретично обґрунтовують поняття критерій, його компонентів та різновиди, такі вчені як І.Когут, С.Мартиненко, Є.Проворова, Н.Тільняк, С.Хоцкіна та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначення критеріїв необхідних для встановлення стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. Згідно системного підходу до комунікативної компетентності поставлення завдання визначити можливості використання критеріїв та рівнів сформованості комунікативної компетентності у майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зробивши аналіз наукової літератури ми можемо стверджувати, що у педагогічній науці немає одностайного визначення дефініції «критерій». Словник іншомовних слів дає нам таке визначення дефініції «критерій» як мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, яка взята за основу класифікації [16, с.305].

Аналіз дисертаційних праць переконав у наявності різних підходів з-поміж науковців щодо виокремлення критеріїв. Є.Проворова вважає, що доцільно «переходити від загальних до часткових критеріїв, які ґрунтуються на змісті комунікативної компетентності майбутнього педагога» [13, с.249].

Важливою науковою позицією для критеріального апарату є думка вченої С.Мартиненко, яка стверджує, що «кількість критеріїв має бути обмеженою компонентами розробленої структури комунікативної компетентності; критерії, що застосовуються для визначення сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів мають бути взаємодоповнюваними» [9, с.175]. На думку вченої критерії мають відповідати таким вимогам, як «упорядкованість в ієрархічну систему, відображення послідовності вирішення завдань навчання та його перспектив, наочність і доступність для розуміння всіх учасників освітнього процесу: викладачів і студентів» [9, с.340].

Дослідниця С.Хоцкіна відповідно до структури компонентів виділяє такі критерії сформованості комунікативної компетентності, як мотиваційний, особистісний, дієвий та практичний. На думку вченою

«мотиваційний відображає рівень сформованості мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності; особистісний – визначає рівень наявності комунікативних якостей, комунікативних умінь учасників комунікативної діяльності; дієвий – рівень сформованості творчого потенціалу студентів задля ефективного використання умінь професійного самовдосконалення; практичний – рівень оволодіння студентами мовленнєвою базою, що формує єдність розвитку комунікативних умінь і сприяє розвитку творчого мислення» [18, с. 8].

У своєму дисертаційному дослідженні І.Когут виділяє три критерії – мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний [6].

Н.Тільняк у своїй науковій праці критеріями сформованості комунікативної компетентності фахівців технічних спеціальностей вважає ціннісно-мотиваційний, нормативно-практичний, термінологічний, інформаційно-комунікативний, жанровий [17].

Аналіз дисертаційних праць засвідчив, що, попри наявність різної кількості критеріїв, варіативність їх назв, дослідників об'єднує прагнення визначити рівень сформованості мотивації студентів до здійснення продуктивної комунікації, знань мови (мовних одиниць, їх виражальних можливостей) умінь ефективно отримувати й передавати інформацію, досягати поставленої мети шляхом переконання співрозмовника й спонукання його до дії; установлювати контакт зі співрозмовником, отримувати додаткову інформацію про співрозмовника тощо.

Ми можемо виділити такі критерії комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва як: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діялісно-комунікативний компоненти.

Першим критерієм стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва було визначено *мотиваційно-ціннісний*. Цей критерій визначає сукупність мотивів, потреб і цінностей, які спонукають майбутнього фахівця до формування комунікативної компетентності. Критерій припускає наявність інтересу та є постійним спонукальним механізмом, що характеризує потребу майбутнього учителя музичного мистецтва у знаннях, в оволодінні ефективними способами організації професійної діяльності. Мотиваційно-ціннісний критерій включає мотиви, потреби та цінності стосовно вивчення комунікативної компетентності матеріальними та нематеріальними засобами, спрямованими на вдосконалення та розвиток особистості майбутнього учителя музичного мистецтва.

Виділимо основні показники мотиваційно-ціннісного критерію стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: наявність мотивів та потреб у розвитку комунікативних умінь; прагнення оволодіти новими знаннями та вміннями необхідними для

ефективного професійно-педагогічного спілкування у школах мистецтв, на концертах, конференціях та ін.; потреба в самоосвіті та самовдосконаленні; усвідомлення значення педагогічного спілкування у професійній діяльності; позитивні соціально-ціннісні установки у сфері спілкування.

Мотиваційно-ціннісний критерій стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва характеризується наявністю у майбутніх фахівців прагнення до опанування професійними та комунікативними знаннями, вміннями та навичками, що забезпечують подальшу успішну комунікативну діяльність на практиці. Цей критерій передбачає розвиток у майбутніх учителів музичного мистецтва інтересу до іншомовного спілкування, до вивчення культури, мистецтва, традицій та обрядів власної країни та країн світу, формування стійкої потреби в їхньому вивченні для майбутньої професійної діяльності.

Другим критерієм стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва було визначено *когнітивний*. Когнітивний критерій характеризується повнотою й дієвістю знань у процесі виконання видів професійної діяльності, які відрізняються від аналогічного новизною підходу, методик викладання гри на музичному інструменті, постановка голосу, творчим рішенням. Окрім того майбутній учитель музичного мистецтва має володіти на високому рівні знаннями як теоретичного так і практичного характеру, оскільки теоретичні знання є підґрунтям для реалізації комунікативної компетентності, а без практичних неможлива професійна комунікативна діяльність.

Виділимо основні показники когнітивного критерію стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу: повнота знань, яка визначається кількістю лексичних, граматичних, теоретичних мовних та мовленнєвих знань і знань про комунікацію; конкретність знань, яка визначає обсяг фактичного знання; глибина, яка характеризує кількість усвідомлених зв'язків лексичних, граматичних, теоретичних мовних та мовленнєвих знань та знань про педагогічне спілкування з іншими педагогічними знаннями; системність – відповідність засвоєної системи знань специфічним особливостям педагогічного спілкування; гнучкість, яка виявляється в швидкості знаходження варіативних способів застосування мовних та мовленнєвих знань і знань про педагогічне спілкування; усвідомленість – засвоєння способів застосування мовних та мовленнєвих знань і знань про педагогічне спілкування; оперативність – застосування мовних та мовленнєвих знань та знань про педагогічне спілкування у стандартних і нестандартних навчальних ситуаціях.

Когнітивний критерій – один з найважливіших критеріїв оцінки рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, що характеризується здатністю майбутнього учителя музичного мистецтва до творчого спілкування зі студентами, викладачами, видатними діячами мистецтва всього світу. Когнітивний критерій знаходить своє виявлення у спеціальних авторських програмах, виставах, концертах, позаурочних заходах, конференціях та ін.

Третім критерієм стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва було встановлено *діяльнісно-комунікативний*. В першу чергу цей критерій стосується відповідних комунікативних умінь та навичок, необхідних для професійної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва. Діяльнісно-комунікативний критерій характеризує здатність застосування лексичних, граматичних, теоретичних та практичних мовних та мовленнєвих знань, необхідних для виконання завдань професійної діяльності. Цей критерій передбачав з'ясування системності та комплексності в самооцінці професійної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, їхнє прагнення до самопізнання та постійного самовдосконалення і розвитку.

Встановлені показники діяльнісно-комунікативного критерію стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: на рівні вміння налагоджувати контакт – перенесення засвоєних методів і прийомів спілкування в умовах нової комунікативної ситуації; на рівні засвоєння, який передбачає засвоєння зразків спілкування без внесення змін і доповнень; на рівні системного включення – створення комунікативних прийомів і прийняття рішень у конкретних комунікативних ситуаціях.

Отже, ми визначили та охарактеризували критерії й показники сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісно-комунікативний компоненти. Які узгоджуються між собою і дають підставу для визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Зазначимо, що вияв критеріїв сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва може мати різні рівні (високий, середній, низький), що безпосередньо впливають на якість їхнього спілкування під час спілкування з учнями, їхніми батьками, колегами. Нами виділено три рівні сформованості комунікативної компетентності студентів:

- **високий рівень** – у майбутнього фахівця є потреба до взаємодії з оточуючими, висока мотивація у спілкуванні, бажання вислухати і допомогти співрозмовнику; усвідомлення значення професійно-педагогічної комунікації; усвідомлення значення комунікативної компетентності у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. Студент розуміє важливість сформованості необхідних професійних компетентностей та має належний рівень сформованості емоційно-рефлексивних умінь до майбутньої професійної діяльності, наявність інтересу, прагнення досягти високих результатів в комунікативній взаємодії. Майбутній учитель музичного мистецтва має високо розвинені мотиви та потреби у розвитку власних комунікативних навиків та умінь; володіє знаннями про засоби, методи, прийоми організації комунікативної взаємодії; володіє глибокими знаннями про норми і правила спілкування. Студент володіє умінням встановлювати та підтримувати необхідні контакти зі всіма суб'єктами навчально-виховного процесу, а також може ініціювати та підтримувати процес спілкування. У спілкуванні студент не допускає лексичних, граматичних, орфоепічних, стилістичних помилок.

- **середній рівень** - майбутній учитель музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу має не стійкі потреб до здійснення комунікації, знижена мотивація у спілкуванні, бажання виражати лише власні емоції та переживання. Студент частково розуміє значення сформованості необхідних професійних компетентностей та має не зовсім належний рівень сформованості рефлексивних умінь до професійної діяльності, бажання реалізувати свій професійний потенціал та здобути нові вміння і навички – незначні. Майбутній фахівець частково володіє знаннями про структуру комунікативного акту, частково володіє знаннями про засоби, методи і прийоми організації комунікативної взаємодії; лише частково володіє знаннями про норми і правила спілкування; поверхово володіє лексичним, граматичним, теоретичним матеріалом; має недостатній рівень сформованості уміння встановлювати та підтримувати спілкування зі всіма суб'єктами навчально-виховного процесу.

- **низький рівень** – у майбутнього учителя музичного мистецтва у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу відсутня потреба у спілкуванні, наявні замкнутість та не щирість у спілкуванні. Студент лише частково розуміє про важливість сформованості необхідних професійних компетентностей та не має рефлексивних умінь до професійної діяльності, не прагне здобувати професійні вміння і навички в комунікативній взаємодії; не вбачає потреби у спеціальному розвитку власних професійно-комунікативних навиків та умінь. Майбутній фахівець не володіє знаннями про засоби, методи, прийоми організації комунікативної взаємодії; не володіє знаннями про норми і правила спілкування. Студент

не володіє лексичним, граматичним та теоретичним матеріалом; має фрагментальні вміння встановлювати та підтримувати необхідні контакти зі всіма суб'єктами навчально-виховного процесу, а також ініціювати та підтримувати процес спілкування.

Для оцінки стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва використовується триступенева градація. Узагальнюючи підходи до визначення якісних рівнів сформованості комунікативної компетентності, сучасні дослідники та науковці у галузі професійної освіти обґрунтовують їх так: низький рівень сформованості комунікативної компетентності студентів передбачає загальне уявлення, байдуже ставлення, пасивний, епізодичний інтерес до опанування комунікативною компетентністю, знання засвоюються формально, діяльнісний компонент характеризується обмеженістю вмінь до формування комунікативної компетентності, повільним темпом; середній рівень сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва показує нестійку позитивну мотивацію, епізодичний інтерес до формування комунікативної компетентності, запас базових знань дозволяє успішно виконувати типові завдання, на цьому рівні студенти вміють контролювати та керувати своїми діями, притаманне намагання досягти високих показників, усвідомлення недоліків своєї підготовки; високий рівень сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва передбачає позитивну мотивацію до діяльності, стійкий інтерес до формування комунікативної компетентності, студентам характерні ґрунтовні знання, наявність пошуків нестандартних рішень та застосування їх на практиці, стійке та впевнене володіння знаннями, вміннями та навичками, спостерігається високий рівень сформованості навичок самостійної роботи та самовдосконалення; адекватне оцінювання власної підготовленості до формування комунікативної компетентності у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу [2,3,7].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Комунікативна компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва є найважливішою компетентністю для розвитку та вдосконалення професійних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва. Встановленні критерії стану сформованості комунікативної компетентності такі як: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діялісно-комунікативний компоненти, допоможуть у подальшому нашому дослідженні перевірити та знайти шляхи вдосконалення стану сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волкова Н.П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Волкова Наталія Павлівна ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Луганськ, 2006. – 432 с.
2. Галузьяк В. М. Педагогіка : навчальний посібник / В. М. Галузьяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2007. – 400 с.
3. Гуржій А. М. Методологія критеріїв оцінювання / А. М. Гуржій // Освіта України. – 2000. – № 44-45. – 1 листопада. – С. 11.
4. Кипиченко Н.С. формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі педагогічної практики: дис....канд. пед.наук: 13.00.04/Кипиченко Наталія Сергіївна; Київський університет ім. Б.Гринченка – Київ, 2016 – 311 с.
5. Коваленко Г. С. Етапи формування акмеологічної позиції майбутнього вчителя. *Проблеми трудової та професійної підготовки*: зб. наук. пр. / НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. - Вип. 4. - С. 52–57.
6. Когут І. В. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя: дис. на здобуття... 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти. – Полтава, 2015. – 250 с.
7. Лазарев О. В. Критерії, показники та рівні сформованості професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю / О. В. Лазарев // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. Частина 1, 2014. – С.211-216.
8. Мартиненко С.М. Система підготовки вчителя початкових класів до діагностичної діяльності: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Мартиненко Світлана Миколаївна ; АПН України ; Інститут педагогіки. – К., 2009. – 476 с.
9. Мартиненко С.М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія / С.М. Мартиненко. – К. : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2008. – 434 с.
10. Мартиненко С.М. Рекомендації з педагогічної практики студентів педагогічного факультету: навч.-метод. посіб. / С.М. Мартиненко. – 2-е вид., стер. – К. : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2006. – 26 с.
11. Міщенко І. Б. Критерії сформованості психолого-педагогічної компетентності. *Методичні та практичні аспекти застосування та розвитку системи контролю знань в університеті*: зб. матеріалів наук.-метод. конф. (Київ, 26 січ. – 3 лют. 2004 р.). / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т; редкол.: А. М. Колот, С. В. Степаненко, О. О. Субіна, Т. В. Гуть. Київ: КНЕУ, 2004. - С. 113–115.

12. Пасинок В.Г. Теоретичні основи формування професійних мовленнєвих умінь у майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Пасинок Валентина Григорівна ; НПУ імені М.П. Драгоманова. – Харків, 2002. – 40 с.

13. Проворова Є.М. Методичні засади формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя музики: дис. ... канд. пед. наук :

13.00.02 / Проворова Євгенія Михайлівна; НПУ ім.М.П. Драгоманова. – К., 2008. – 249 с.

14. Савенкова Л.О. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 /Савенкова Людмила Олексіївна; НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К., 1998. –32 с.

15. Сідун М. М. Критерії та рівні сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи URL: <http://naub.oa.edu.ua/2013/kryteriji-ta-rivni-sformovanosti-profesijnoji-kompetentnosti-majbutnoho-vchytelya-inozemnoji-movy-pochatkovoji-shkoly>

16 . Словник іншомовних слів, за ред. Морозов С.М., Шкарапута Л.М.. Київ. Наукова думка, 2000 р. – 305 с.

17 . Тільняк Н.В. Реалізація комунікативно зорієнтованого підходу до навчання української мови бакалаврів технічних спеціальностей. Автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова). – К., 2015. – 19 с.

18. Хоцкіна С.М. Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : автореферат дисертації... канд. пед. наук : 13.00.04 / С. М. Хоцкіна ; Київськ. ун-т ім. Б. Грінченка. – Київ, 2013. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.

ВОРОНЕНКОВА Татяна

аспірант кафедри педагогіки и методики технологического и профессионального образования, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет», Бахмутский колледж искусств им. И.Карабица, преподаватель

ул. Лермонтова 12, г.Бахмут, Донецкая обл., Украина, 84500

E-mail: tavoronenkova@ukr.net

КРИТЕРИИ СОСТОЯНИЯ СФОРМИРОВАННОСТИ КОМУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗИКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИН ГУМАНИТАРНОГО ЦИКЛА

Резюме. В статье исследуются критерии состояния сформированности коммуникативной компетентности будущих учителей

музыкального искусства в процессе изучения дисциплин гуманитарного цикла. Данная статья имеет аналитический характер, автор проводит диагностику критериев и показателей каждого из компонентов коммуникативной компетентности, по которым мы можем установить уровне сформированности коммуникативной компетентности у будущих учителей музыкального искусства в процессе изучения дисциплин гуманитарного цикла. В статье указано, что в констатируемом этапе эксперимента по установлению состояния сформированности коммуникативной компетентности будущих учителей музыкального искусства принимали участие студенты высших учебных заведений. Раскрыта суть и личности дефиниции «критерий» в диссертационных работах отечественных ученых. Анализ диссертационных работ показал, что, несмотря на наличие различного количества критериев, вариативность их названий, исследователей объединяет стремление определить уровень сформированности мотивации студентов к осуществлению продуктивной коммуникации, знаний языка (языковых единиц, их выразительных возможностей) умений эффективно получать и передавать информацию, достигать поставленной цели путем убеждения собеседника и побуждение его к действию; устанавливать контакт с собеседником, получать дополнительную информацию о собеседнике и тому подобное. Анализ научной литературы позволил нам выделить в статье такие критерии коммуникативной компетентности будущих учителей музыкального искусства как: мотивационно-ценностный, когнитивный и деятельностно-коммуникативный компоненты. После анализа критериев сформированности коммуникативной компетентности будущих учителей музыкального искусства мы выделяем разные уровни (высокий, средний, низкий), которые непосредственно влияют на качество их общения во время общения со студентами, их родителями, коллегами.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативная компетентность, критерий, показатели, мотивационно-ценностный, когнитивный, деятельностно-коммуникативный.

VORONENKOVA Tetyana

postgraduate student of the Department of Pedagogy and Methodology of Technological and Vocational Education, SHEE “Donbass State Pedagogical University”, Bakhmut Art College named after I.Karabits, teacher

12 Lermontova St., Bakhmut, Donetsk region, Ukraine, 84500

E-mail: tavoronenkova@ukr.net

CRITERIA FOR THE STATE OF FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE MUSIC ART TEACHERS IN THE PROCESS OF STUDYING THE DISCIPLINES OF THE HUMANITARIAN CYCLE.

Abstract. Introduction. The article solves the problem of criteria for the state of formation of communicative competence of future music art teachers in the process of studying the disciplines of the humanitarian cycle.

Analysis of publications. The problem of the criteria of the state of formation of communicative competence of future teachers is raised in many studies of domestic and foreign scientists. The notion of criterion, its components and varieties, such as I. Kohut, S. Martynenko, E. Provorova, N. Tilnyak, S. Khotkin, and others are theoretically substantiated.

Purpose. The purpose of the article is to determine the criteria needed to establish the state of communication competence of future music teachers in the process of studying the disciplines of the humanities. According to the systematic approach to communicative competence, the task is to determine the possibility of using criteria and levels of communicative competence formation in future music teachers.

Results. The article states that students of higher education institutions participated in the ascertaining stage of the experiment to establish the state of communication competence of future music teachers. The essence and personalities of definition of "criterion" in dissertation works are revealed domestic scientists. The analysis of dissertation works showed that, despite the presence of different criteria, the variability of their names, researchers combines the desire to determine the level of motivation of students to produce productive communication, language skills (linguistic units, their expressive abilities) the ability to effectively receive and transmit information, to achieve the goal by persuading the interlocutor and encouraging him to take action; get in touch with the other party, get more information about the other party, and more. The analysis of the scientific literature has allowed us to highlight in the article such criteria of communicative competence of future teachers of music art as: motivational-value, cognitive and activity communicative components. After analyzing the criteria for the development of communicative competence of future music teachers, we identify different levels (high, medium, low) that directly affect the quality of their communication when communicating with students, their parents, colleagues.

Conclusion. The communicative competence of future music teachers is the most important competence for the development and improvement of the professional qualities of future music teachers. Establishing criteria for the state of communicative competence, such as: motivational-value, cognitive and activity-communicative components, will help in our further study to test and find ways to improve the state of communication competence of future music teachers.

Key words: communication, communicative competence, criterion, indicators, motivational-value, cognitive, activity-communicative.

REFERENCES

1. Volkova N.P. Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv do profesiino-pedahohichnoi komunikatsii : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04 /Volkova Nataliia Pavlivna ; Dnipropetr. nats. un-t. – Luhansk, 2006. – 432. [in Ukrainian].
2. Haluziak V. M. Pedahohika : navchalnyi posibnyk / V. M. Haluziak, M. I. Smetanskyi, V. I. Shakhov. – Vinnytsia : DP “Derzhavna kartohrafichna fabryka”, 2007. – 400. [in Ukrainian].
3. Hurzhii A. M. Metodolohiia kryteriiv otsiniuvannia / A. M. Hurzhii // Osvita Ukrainy. – 2000. – # 44-45. – 1 lystopada. – 11. [in Ukrainian].
4. Kypychenko N.S. formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly u protsesi pedahohichnoi praktyky: dys....kand. ped.nauk: 13.00.04/Kypychenko Nataliia Serhiivna; Kyivskyi universytet im. B.Hrynchenka – Kyiv, 2016 – 311. [in Ukrainian].
5. Kovalenko H. S. Etapy formuvannia akmeolohichnoi pozytsii maibutnoho vchytelia. Problemy trudovoi ta profesiinoi pidhotovky: zb. nauk. pr. / NPU im. M. P. Drahomanova. Kyiv, 2009. - Vyp. 4. - 52–57. [in Ukrainian].
6. Kohut I. V. Formuvannia profesiino-pedahohichnoi komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia: dys. na zdobuttia... 13.00.04. – teoriia i metodyka profesiinoi osvity. – Poltava, 2015. – 250. [in Ukrainian].
7. Lazariiev O. V. Kryterii, pokaznyky ta rivni sformovanosti profesiinoi komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv ahrarnoho profilu / O. V. Lazariiev // Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnogo universytetu sadivnytstva. Chastyna 1, 2014. –211-216. [in Ukrainian].
8. Martynenko S.M. Systema pidhotovky vchytelia pochatkovykh klasiv do diahnostychnoi diialnosti: dys. ... doktora ped. nauk: 13.00.04 / Martynenko Svitlana Mykolaivna ; APN Ukrainy ; Instytut pedahohiky. – K., 2009. – 476. [in Ukrainian].
9. Martynenko S.M. Diahnostychna diialnist maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv: teoriia i praktyka : monohrafiia / S.M. Martynenko. – K. : KMPU im. B.D. Hrinchenka, 2008. – 434. [in Ukrainian].
10. Martynenko S.M. Rekomendatsii z pedahohichnoi praktyky studentiv pedahohichnoho fakultetu: navch.-metod. posib. / S.M. Martynenko. – 2–e vyd., ster. – K. : KMPU im. B.D. Hrinchenka, 2006. – 26. [in Ukrainian].
11. Mishchenko I. B. Kryterii sformovanosti psykhologo-pedahohichnoi kompetentnosti. Metodychni ta praktychni aspekty zastosuvannia ta rozvytku systemy kontroliu znan v universyteti: zb. materialiv nauk.-metod. konf. (Kyiv, 26 sich. – 3 liut. 2004 r.). / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Kyiv. nats. ekon. un-t; redkol.: A. M. Kolot, S. V. Stepanenko, O. O. Subina, T. V. Hut. Kyiv: KNEU, 2004. - 113–115. [in Ukrainian].

12. Pasynok V.H. Teoretychni osnovy formuvannia profesiinykh movlennievnykh umin u maibutnikh uchyteliv nefilolohichnykh spetsialnostei : avtoref. dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.04 / Pasynok Valentyna Hryhorivna ; NPU imeni M.P. Drahomanova. – Kharkiv, 2002. – 40. [in Ukrainian].

13. Provorova Ye.M. Metodychni zasady formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzyky: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.02 / Provorova Yevheniia Mykhailivna; NPU im.M.P. Drahomanova. – K., 2008. – 249. [in Ukrainian].

14. Savenkova L.O. Teoretyko-metodychni osnovy pidhotovky maibutnikh pedahohiv do profesiinoho spilkuvannia : avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.01 /Savenkova Liudmyla Oleksiivna; NPU im. M.P.Drahomanova. – K., 1998. –32. [in Ukrainian].

15. Sidun M. M. Kryterii ta rivni sformovanosti profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia inozemnoi movy pochatkovoї shkoly URL: <http://naub.oa.edu.ua/2013/kryteriji-ta-rivni-sformovanosti-profesijnoi-kompetentnosti-majbutnoho-vchytelya-inozemnoji-movy-pochatkovoji-shkoly>.

16 . Slovnyk inshomovnykh sliv, za red. Morozov S.M., Shkaraputa L.M.. Kyiv. Naukova dumka, 2000 r. – 305. [in Ukrainian].

17 . Tilniak N.V. Realizatsiia komunikatyvno zorientovanoho pidkholu do navchannia ukraïnskoï movy bakalavriv tekhnichnykh spetsialnostei. Avtoref. dys... kand. ped. nauk : 13.00.02 – teoriia i metodyka navchannia (ukraïnska mova). – K., 2015. – 19. [in Ukrainian].

18. Khotskina S.M. Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin : avtoreferat dysertatsii... kand. ped. nauk : 13.00.04 / S. M. Khotskina ; Kyivsk. un-t im. B. Hrinchenka. – Kyiv, 2013. – 20. [in Ukrainian].

(англійською перекладала Т. О. Вороненкова – викладач іноземної мови Бахмутського коледжу мистецтв ім. І. Карабиця)

УДК 37.091.113.07

КОЛГАН Тетяна

канд. пед. наук, доцент кафедри управління та адміністрування,
декан факультету підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, Донецький
обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

вул. В. Стуса 47, м. Краматорськ, Донецька обл, 84300

E-mail: takolgan@ippo.dn.ua

ПІДГОТОВКА КЕРІВНИХ КАДРІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО УПРАВЛІННЯ НОВОЮ УКРАЇНСЬКОЮ ШКОЛОЮ

Анотація. У науково-методичній статті досліджується проблема підвищення кваліфікації керівників закладів загальної середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа». Актуальність написання статті зумовили інноваційні процеси в освіті, запровадження ключової реформи Міністерства освіти і науки України, які визначають автономію школи і якість освіти; нове розуміння ролі керівника в управлінні школою; делегування на рівень закладу освіти адміністративних та навчально-методичних повноважень; вимагають від керівника закладу освіти нових знань, компетентностей тощо.

Проведено аналіз робіт науковців щодо особливостей підготовки керівників шкіл до управлінської діяльності, який показав, що питання підвищення кваліфікації керівників закладів загальної середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа» у вітчизняній педагогічній теорії ще недостатньо розроблено.

Стаття має на меті розкриття одного з напрямів роботи Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти щодо підвищення кваліфікації керівників закладів загальної середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа».

Наведені результати вивчення думки педагогічної спільноти Донеччини через онлайн-опитування «Нова українська школа: перші кроки», які засвідчили, що у більшості керівників закладів освіти області відчувається нагальна потреба в оперативному науково-методичному супроводі інноваційної діяльності та професійному розвитку з урахуванням індивідуальних запитів і потреб.

Розкрито практичний аспект підготовки директорів шкіл до реалізації завдань Нової української школи та підвищенні професійної компетентності керівника, на прикладі роботи Відкритої освітньої студії менеджера «Управління Новою українською школою: виклики та новації» для
© Колган Т., 2019

керівників закладів загальної середньої освіти Донеччини. Метою Відкритої освітньої студії менеджера є розвиток професійних компетентностей керівних кадрів закладів загальної середньої освіти для ефективного управління відповідно до вимог чинного законодавства з урахуванням основних принципів державної політики у галузі освіти України.

Визначено подальші кроки ґрунтовного дослідження готовності кожного адміністратора закладу освіти до усвідомлення візії Нової української школи та своєї місії на шляху до неї.

Ключові слова: Нова українська школа, заклад загальної середньої освіти, керівник закладу освіти, форми професійного розвитку, система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, управлінська компетентність, «агент змін».

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Швидкі зміни в соціально-економічному, політичному житті країни, об'єктивні потреби підвищення якості управління в умовах децентралізації та прийняття Закону України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа» піднімають проблему готовності директорів шкіл до реалізації завдань модернізації системи освіти України; управління колективом закладу в сучасних умовах з позиції менеджменту, з урахуванням особистісно-професійних запитів і потреб, професійного досвіду педагогічного колективу закладу загальної середньої освіти; розвитку управлінської компетентності керівника тощо.

Виникає закономірне питання: Яким має бути директор сучасної Нової української школи, адже він є ключовою фігурою освітнього середовища?

Інноваційні процеси в освіті, запровадження ключової реформи Міністерства освіти і науки України – Нова українська школа – визначають автономію школи і якість освіти; нове розуміння ролі керівника в управлінні школою; делегування на рівень закладу освіти адміністративних та навчально-методичних повноважень; вимагають від керівника закладу освіти нових знань, компетентностей тощо [1]. Ці ключові аспекти й зумовили актуальність написання статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури дозволив визначити, що питання професійного розвитку керівників шкіл розкривають як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники, зокрема:

– наукові засади підвищення кваліфікації та підготовки керівників шкіл висвітлені в працях В. Андрущенка, В. Беха, М. Захарова, Н. Клокар, В. Олійника, В. Симонова, Т. Сорочан та інших;

– особливості підготовки керівників шкіл на засадах андрагогіки в післядипломній педагогічній освіті розкрито в працях В. Бондаря, С. Змєєва, В. Олійника, Н. Протасової, Л. Спіріна та інших;

– методологія безперервності в системі післядипломної освіти обґрунтовано такими вченими як І. Зязюн, В. Кремень, Арі Покка, О. Савченко та іншими;

– проблема підготовки керівників закладів освіти до професійної управлінської діяльності в системі післядипломної педагогічної освіти частково висвітлено в працях Л. Даниленко, Г. Єльнікової, Л. Карамушки та інших;

– питання професійної компетентності директора закладу освіти в умовах нової української школи розкрито в працях Л. Калініної, Н. Клокар, О. Онаць тощо.

Проведений аналіз робіт науковців щодо особливостей підготовки керівників шкіл до управлінської діяльності показує, що питання підвищення кваліфікації керівників закладів загальної середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа» у вітчизняній педагогічній теорії ще недостатньо розроблено.

Формулювання цілей статті. Стаття має на меті розкриття одного з напрямів роботи Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти щодо підвищення кваліфікації керівників закладів загальної середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ключовою фігурою в освіті є керівник – директор школи, який працює у винятковій обстановці (період становлення Нової української школи). Лідер і менеджер, який вирішує повсякденні питання, також стає педагогічним і стратегічним лідером та відповідальним за фінанси й безпеку школи [2]. Від його професіоналізму безпосередньо залежить не тільки якість освіти учнів, компетентність педагогів, культура батьків, партнерство з громадою, а й створення та розвиток цінностей, на яких зростатиме українське суспільство в майбутньому [3]. Тому, для того щоб домогтися успіху, керівники повинні мати чітке уявлення про своє місце в Новій українській школі, розуміти свої управлінські функції тощо. Це закладає основу для тривалої та копіткої роботи над створенням та становленням нової особистості керівника сучасного закладу освіти.

Для забезпечення якості освіти, розвитку здібностей та інтересів школярів і їх соціореалізації в сучасному освітньому середовищі керівникам закладів освіти доводиться бути творчо-гнучким, уміти вирішувати нерозв'язані проблеми. Як наголошує В. Анжівський: «Директор школи має

бути людиною високої педагогічної культури, всебічно компетентною в питаннях педагогіки і психології, теорії і практики...» [4].

У Плані заходів Міністерства освіти і науки України на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» визначено процедуру визнання різних форм професійного розвитку в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів [5], але не передбачено заходи щодо підготовки директорів шкіл до реалізації завдань Нової української школи та підвищенні професійної компетентності керівника.

Проте, слід відмітити, що наказом Міністерства освіти і науки України від 13 грудня 2018 року № 1392 затверджено Типову освітню програму організації і проведення підвищення кваліфікації керівних кадрів закладів загальної середньої освіти відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа». Як бачимо, певні практичні кроки у напрямку підвищення кваліфікації керівників закладів освіти відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа» вже розпочато.

Вивчення думки педагогічної спільноти Донеччини через онлайн-опитування «Нова українська школа: перші кроки», проведене Донецьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти впродовж червня-серпня 2019 року серед близько 500-т освітян області, констатувало, що 94,6 % учасників опитування повністю або частково вважають себе «агентами змін» Нової української школи. Зокрема, найбільш готовими до імплементації Концепції «Нова українська школа», за результатами опитування, виявилися працівники методичної служби області – 59,1% від загальної кількості, а найменше – вчителі-предметники (23% респондентів).

У контексті нашої роботи найбільш цікавим є результати опитування керівників шкіл (директорів та їх заступників). Серед адміністраторів закладів загальної середньої освіти тільки 40,4% назвали себе «агентами змін». Більшість (57,8%) вважають себе такими частково і 1,8% не бачать своєї ролі в Новій українській школі.

Разом з тим, результати опитування показали, що адміністратори вбачають свою роль в Новій українській школі у такому: «Особиста готовність до змін, бажання змінюватися й змінювати; теоретична підготовка та здатність перебудувувати систему»; «Уміння створити команду однодумців, активне залучення батьківської громадськості до освітнього процесу»; «Демократичний стиль управління, свобода вибору для кожного учасника освітнього процесу, педагогіка партнерства» тощо.

Також слід відзначити, що 17% адміністраторів підмінили свої найважливіші управлінські характеристики показниками сучасного вчителя. Проте зазначимо, що 36,7% керівників закладів освіти взагалі не змогли назвати три найважливіші показники, що характеризують сучасного

управлінця. Зазначене свідчить про недостатнє розуміння ними місії нинішньої освітньої реформи та своєї ролі у ній, особистих найближчих і перспективних завдань на цьому шляху.

Та особливо непокоять відповіді на кшталт «Моя місія наглядова» або «Без коментарів», що свідчить про нерозуміння специфіки своєї ролі в Новій українській школі як сучасного менеджера, стратега розвитку та змін у закладах освіти, а також потребує системного індивідуалізованого методичного супроводу професійного зростання подібних керівників.

Проте керівники закладів освіти області розуміють необхідність бути готовими до управління колективом закладу в сучасних умовах з позиції менеджменту як інтеграції науки і мистецтва управління людьми та соціальними процесами; постійно самовдосконалюватися та дотримуватися аспектів неперервності освіти. Про це свідчать результати опитування щодо визначення тем для опрацювання під час курсів підвищення кваліфікації, тренінгів або міжкурсівих заходів у контексті Нової української школи в Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. Освітяни визначили можливу тематику таких занять, а саме: «Створення новітнього освітнього середовища», «Організація інклюзивного простору в Новій українській школі», «Роль адміністратора в Новій українській школі», «Інформаційно-комунікаційні технології та інноваційно-педагогічне проектування», «Ведення документації», «Фінансова автономія закладу освіти», «Управління кадровою роботою закладу загальної середньої освіти», «Стратегія розвитку закладу загальної середньої освіти Нової української школи» тощо.

Отже, результати опитування свідчать, що у більшості керівників закладів освіти області відчувається нагальна потреба в оперативному науково-методичному супроводі інноваційної діяльності та професійному розвитку з урахуванням індивідуальних запитів і потреб.

Отже, на виконання статті 59 Закону України «Про освіту», враховуючи пункт 5 Плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 року № 903-р, розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 17-р «Про додаткові заходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників у 2018 році» (зі змінами), Типової освітньої програми організації і проведення підвищення кваліфікації керівних кадрів закладів загальної середньої освіти відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа», затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 13 грудня 2018 року № 1392, регіональної програми розвитку освіти «Освіта Донеччинив європейському вимірі. 2017-2020 роки» та з

метою підвищення методичного і практичного рівнів управлінської компетентності керівних кадрів закладів загальної середньої освіти щодо реалізації завдань державної політики в галузі освіти в умовах децентралізації на базі Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти започатковано роботу *Відкритої освітньої студії менеджера «Управління Новою українською школою: виклики та новації»* для керівників закладів загальної середньої освіти Донеччини.

Відкрита освітня студія менеджера – це простір активного розвитку професійних компетентностей освітнього менеджера, де поєднані наукові знання та практичний досвід з метою поширення передових управлінських технологій у сфері освіти.

Мета Відкритої освітньої студії менеджера – розвиток професійних компетентностей керівних кадрів закладів загальної середньої освіти для ефективного управління відповідно до вимог чинного законодавства з урахуванням основних принципів державної політики у галузі освіти України.

Основними завданнями Відкритої освітньої студії менеджера є:

– підвищення управлінської компетентності керівних кадрів закладів загальної середньої освіти;

– сприяння професійному та особистісному розвитку керівних кадрів закладів загальної середньої освіти на основі актуалізації їхнього професійного та життєвого досвіду;

– розширення знань з освітнього та фінансового менеджменту, управління проєктами, формування управлінської команди;

– удосконалення правових знань щодо порядку ліцензування та організації діяльності, розробки статуту, особливостей охорони праці тощо в закладах загальної середньої освіти;

– формування вмінь системно аналізувати результати діяльності закладу загальної середньої освіти, оцінювати проблемні ситуації та знаходити оптимальні шляхи їх подолання;

– розвиток цифрової компетентності у керівних кадрів закладів загальної середньої освіти та навичок роботи із сучасними електронними інструментами управлінської діяльності;

– розширення знань щодо фінансової автономії закладів загальної середньої освіти, їх взаємодії зі спонсорами та благодійниками, отримання додаткових фінансових коштів для забезпечення матеріально-технічної бази, створення сучасного освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу

Діяльність Відкритої освітньої студії менеджера передбачає застосування різноманітних видів навчальних занять, таких як інтеракція, занневе кафе, методична майстерня, семінар-тренінг, круглий стіл,

інтерактивна лекція, воркшоп, ділова гра, дискусія, експрес-тренінг, інтерактивна вправа, інформаційний та комунікативний практикуми, квік-налаштування, майстер-клас, методичний інтернет-дайджест, управлінський тренажер, педагогічний коучинг, практикум, презентація авторської моделі, презентація програми, робота в групах, спаринг-партнерство, стратегічна сесія, творча лабораторія тощо.

Під час навчання розглядатимуться такі питання, як «Вектори реформування освіти в контексті адміністративно-територіальної реформи України», «Зміна концептуальних підходів до управління освітньою інфраструктурою», «Актуальні проблеми державно-громадського управління в закладах загальної середньої освіти», «Менеджмент міжнародної інтеграції Нової української школи: євроклуб як сучасний hub», «Економіка школи в умовах сучасності», «Наставництво як стратегія покращення якості викладання», «Неперервна освіта дорослих як світова тенденція», «Сучасні підходи до навчання дорослих», «Демократична школа – планування змін», «Побудова ефективної взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу на засадах транзакційного аналізу», «Онлайн-засоби для моніторингу в школі», «Ділові ігри на знання Концепції НУШ для менеджерів закладу освіти», «Академічна доброчесність як елемент системи забезпечення якості освіти» тощо.

Підсумком роботи для менеджерів стане творчий залік «Управління Новою українською школою: виклики та новації».

Робота Відкритої освітньої студії менеджера триватиме впродовж 2019-2020-го років (чотири сесії по два дні та розрахована на 64-ри години навчального часу).

Отже, проходження керівниками закладів освіти області Відкритої освітньої студії менеджера буде ще одним із багатьох кроків до становлення висококваліфікованого управлінця – майстра нової української школи.

Висновки з даного дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Стаття актуалізує питання освіти дорослих (формальна, неформальна, інформальна) на засадах андрагогіки, неперервної освіти керівників шкіл, розвитку професійних компетентностей директора загальноосвітнього навчального закладу тощо. Ґрунтовного дослідження в подальшому потребують методологічні засади готовності адміністратора школи до педагогічної експертизи освітнього контенту, розробленого школою; партнерській взаємодії школи, влади і громади у створенні єдиного освітнього простору тощо.

Отже, на другому році реформи освіти України саме така діяльність забезпечить кожному управлінцю глибоке усвідомлення візії Нової української школи та своєї місії на шляху до неї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Клокар Н. І. Управління освітніми програмами як складова професійних компетентностей директора школи. *Scientific Journal Virtus*, 2018. February. С. 115-119.
2. Покка Арі Вищий клас. Шкільне управління по-фінському / пер.: О. Назарова. 2-ге вид., випр. Харків: Ранок, 2019. 160 с.
3. Калініна Л. М., Онаць О. М. Базовий стандарт професійної діяльності керівника Нової української школи. С. 52-62. URL: http://www.lib.iitta.gov.ua/706995/1/KLM_i_OnatsO.pdf
4. Керівництво школою / упоряд. М. Анжіївський. К., 1978. 65 с.
5. План заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». URL: <https://goo.gl/Y3XHoU>

Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.

КОЛГАН Тетяна

канд. пед. наук, доцент кафедри управління и администрирования, декан факультета повышения квалификации педагогических кадров, Донецкий областной институт последипломного педагогического образования

ул. В. Стуса 47, г. Краматорск, Донецкая обл, 84300

E-mail: takolgan@ippo.dn.ua

ПОДГОТОВКА РУКОВОДЯЩИХ КАДРОВ УЧРЕЖДЕНИЙ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ К УПРАВЛЕНИЮ НОВОЙ УКРАИНСКОЙ ШКОЛОЙ

Резюме. В научно-методической статье исследуется проблема повышения квалификации руководителей учреждений общего среднего образования в соответствии с Концепцией «Новая украинская школа».

Актуальность написания статьи обусловили инновационные процессы в образовании, внедрение ключевой реформы Министерства образования и науки Украины, которые определяют автономию школы и качество образования; новое понимание роли руководителя в управлении школой; делегирование на уровень учебного заведения административных и учебно-методических полномочий; требуют от руководителя учреждения образования новых знаний, компетентностей и тому подобное

Проведенный анализ работ ученых об особенностях подготовки руководителей школ к управленческой деятельности, показал, что вопросы повышения квалификации руководителей учреждений общего среднего образования в соответствии с Концепцией «Новая украинская школа» в отечественной педагогической теории ещё недостаточно разработаны.

Цель статьи – раскрытие одного из направлений работы Донецкого областного института последипломного педагогического образования по повышению квалификации руководителей учреждений общего среднего образования в соответствии с Концепцией «Новая украинская школа».

Приведенные результаты изучения мнения педагогического сообщества Донетчины через онлайн-опрос «Новая украинская школа: первые шаги», показали, что в большинстве своем руководители учебных заведений области ощущают настоятельную потребность в оперативном научно-методическом сопровождении инновационной деятельности и профессиональном развитии с учетом индивидуальных запросов и потребностей.

Раскрыто практический аспект подготовки директоров школ к реализации задач Новой украинской школы и повышении профессиональной компетентности руководителя, на примере работы Открытой образовательной студии менеджера «Управление Новой украинской школой: вызовы и новации» для руководителей учреждений общего среднего образования. Целью Открытой образовательной студии менеджера является развитие профессиональных компетенций руководящих кадров учреждений общего среднего образования для эффективного управления в соответствии с требованиями действующего законодательства с учетом основных принципов государственной политики в области образования Украины.

Определены дальнейшие шаги основательного исследования готовности каждого администратора учебного заведения к осознанию видения Новой украинской школы и своей миссии на пути к ней.

Ключевые слова: Новая украинская школа, учреждение общего среднего образования, руководитель учреждения образования, формы профессионального развития, система повышения квалификации педагогических кадров, управленческая компетентность, «агент изменений».

KOLGAN Tetiana

Candidate of pedagogical sciences, Associate Professor of the Department of Management and Administration, Dean of the Faculty of Advanced Training of Pedagogical Staff, Donetsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education

47, V. Stus st., Kramatorsk, Donetsk region, 84300

E-mail: takolgan@ippo.dn.ua

PREPARATION THE MANAGEMENT STAFF OF GENERAL SECONDARY EDUCATION FOR MANAGING A NEW UKRAINIAN SCHOOL

Summary. The scientific-methodical article explores the problem of improving the qualification of the institutions' heads of general secondary education in accordance with the Concept of the New Ukrainian School. The result of the study is the opinion of the pedagogical community of Donetsk region through the online survey "New Ukrainian School: First Steps" are presented. The practical aspect of the school principals' preparation for the tasks of the New Ukrainian school is the realization and increasing the heads' professional competence on the example of work of the Open educational studio of the manager "Management of the New Ukrainian school: Challenges and innovations" for the institutions' heads of general secondary education of Donetsk region is revealed.

Abstract. Introduction. Innovative processes in education, introduction of a key reform of the Ministry of Education and Science of Ukraine – New Ukrainian School - made the article relevant.

Analysis of publications. The issues of the professional development of school leaders are revealed by such researchers as V. Andrushchenko, V. Bekh, V. Bondar, M. Zakharov, S. Zmeev, I. Ziazun, L. Kalinina, L. Karamushka, N. Klokar, V. Kremen, V. Oliynyk, O. Onats, Ari Pokka V. Simonov, T. Sorochan and others.

Purpose. The purpose of the article is to reveal one of the areas of work of the Donetsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education for improving the qualification of heads of institutions of general secondary education in accordance with the Concept "New Ukrainian School".

Results. The Action Plan of the Ministry of Education and Science of Ukraine for 2017-2029 on the introduction of the Concept of realization of state policy in the sphere of reforming the general secondary education "New Ukrainian School" defines the procedure for recognition of various forms of professional development in the system of professional development of pedagogical staff, but does not provide for training measures school principals to accomplish the tasks of the New Ukrainian School and increase the professional competence of the head.

A survey of the Donetsk region's pedagogical community through the online survey "New Ukrainian School: First Steps", conducted by the Donetsk Regional Institute of Postgraduate Teacher Education during June-August 2019, found that around 500 educators in the region reported that 94.6% of participants in the survey partly consider themselves the "agents of change" of the New Ukrainian School.

The survey results show that most heads of educational institutions of the region feel an urgent need for prompt scientific and methodological support for innovative activities and professional development, taking into account individual requests and needs.

Therefore, in order to improve the methodological and practical levels of managerial competence of the management staff of general secondary education institutions, the Open Educational Studio of the manager of the New Ukrainian School: Challenges and Innovations for Secondary Educational Managers was started at the Donetsk Regional Institute of Postgraduate Teacher Education.

The manager's open educational studio is a space for the active development of the professional competences of an educational manager, where scientific knowledge and practical experience are combined to disseminate advanced management technologies in the field of education.

Therefore, passing the managers of the educational establishments of the Open Educational Studio of the manager will be another of many steps towards becoming a highly qualified manager - master of the new Ukrainian school.

Conclusion. The article actualizes the issues of adult education (formal, non-formal, informal) on the basis of andragogy, continuous education of heads of schools, development of professional competencies of the director of a comprehensive educational institution, etc.

Key words: New Ukrainian School, General Secondary Education Institution, Head of Educational Institution, Professional Development Forms, Pedagogical Training System, Managerial Competence, "Change Agent".

REFERENCES

1. Klokar, N. I. (2018). Upravlinnja osvitimy proqramamy jak skladova profesjnykh kompetentnostej dyrektora shkoly. *Scientific Journal Virtus*, February, 115-119.
2. Pokka, Ari. (2019). In. O. Nazarova (Ed.). *Vyshhyj klas. Shkiljne upravlinnja po-finsjkomu*. Kharkiv: Ranok (in Ukr).
3. Kalinina, L. M. & Onacj, O. M. *Bazovyj standart profesijnoji dijajlnosti kerivnyka Novoji ukrajinskoji shkoly*, from http://www.lib.iitta.gov.ua/706995/1/KLM_i_OnatsO.pdf
4. *Kerivnyctvo shkoloju* (1978). In. M. Anzhijevs'kyj (Ed.). Kyiv (in Ukr).
5. *Plan zakhodiv na 2017-2029 roky iz zaprovadzhennja Konceptiji realizaciji derzhavnoji polityky u sferi reformuvannja zagal'noji serednjoji osvity «Nova ukrajinska shkola»*, from: <https://goo.gl/Y3XHoU>

(англійською переклала М. Мочикіна – методист відділу гуманітарної освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти)

УДК 37.07:005.591.6

НІКІТІНА Наталія

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»
вул. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116
E-mail: nikitina_sdpu@ukr.net

РЕШЕТОВА Ірина

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»
вул. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116
E-mail: irina_sotskaya@ukr.net

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Анотація. У статті досліджується проблема управлінської діяльності з впровадження інноваційних технологій в закладах освіти. Розкрита сутність понять «освітні інновації», «технологічність в освітньому менеджменті». З'ясовані основні елементи, характерні риси освітньої інновації, технології та методи впровадження інновацій в освітній процес, зміст управління інноваційним процесом. Сформовані етапи впровадження інноваційних технологій, основні фактори, які впливають на розвиток інноваційної потенціалу закладу освіти та педагогічні умови ефективного управління інноваційними процесами. Засобами управлінських технологій здійснюється взаємодія керівника з учителями, батьками, громадськістю. До найбільш поширених технологій в управлінні сучасною школою належать: технології проектування; технології планування; технології прийняття управлінського рішення; технології стимулювання інноваційної діяльності; PR-технології; маркетингові технології.

Авторами запропоновано комплекс управлінських дій з впровадження інноваційних технологій в освітньому закладі. Узагальнено педагогічні умови ефективного управління інноваційними процесами в закладах освіти. До таких умов належать: кадрові, організаційні, фінансові, інформаційні, технологічні ресурси; дотримання умов, необхідних для ефективного перебігу інноваційних процесів, сприятлива соціально-психологічна атмосфера, готовність вчителя до інноваційної діяльності, подолання опору змінам, антикризове управління. Доведено, що важливим для керівника закладу освіти є володіння не тільки управлінськими функціями, а й знання основ педагогічної інноватики.

Ключові слова: освітній менеджмент, інноваційний процес, інноваційні технології, функції та методи управління сучасним закладом освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Актуальність запровадження нових управлінських технологій тісно пов'язана з державною політикою в освіті у контексті її євроінтеграції та реформуванням вітчизняної освіти. Інноваційні технології в управлінській діяльності керівника освітнього закладу в таких умовах впливають на якість освіти та забезпечують позитивні зміни в сучасному закладі освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідження інноваційних технологій в освіті ведуться з кінця 50-х років ХХ сторіччя. У вітчизняній практиці термін «інновація в освіті» почав використовуватися лише у середині 80-х років ХХ століття у зв'язку з процесами перебудови радянської освітньої системи. Проблемам інноваційної діяльності в освітній сфері було присвячено чимало досліджень провідних вчених, серед яких К. Ангеловські, Л. Ващенко, О.Козлова, Н. Артикуца, М. Поташник, О. Арла мов, М. Бургін, В.Журавльов, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс, Г. Герасимова, Л. Ілюхіна, І.Беха, Л. Даниленко, І. Дичківська, М. Кларіна, О. Пехота, О. Попова, Л.Подимова, А. Прігожина, В. Сластьоніна, А. Хуторський та інші. Але, незважаючи на велику кількість досліджень у цьому напрямі, й нині відсутні єдині підходи як до визначення поняття «освітня інновація», так і до класифікації інновацій, орієнтованих на освітні цілі, що мають певні специфічні особливості та властивості, особливості управління інноваційним процесом в закладах освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Стрімкий розвиток інноваційних технологій стає причиною масштабних освітніх реформ, що перетворюють освіту на продуктивний сектор економіки. В Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що в Україні повинен забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти шляхом оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень [5].

Отже, мова йде про впровадження певних інновацій у сфері освіти. З одного боку, система освіти є виробником інновацій шляхом відповідної підготовки майбутніх фахівців, з іншого – сама стає споживачем інноваційних технологій. На жаль, інноваційна діяльність у сфері освіти в Україні характеризується відсутністю цілісності та системності у розробці,

обґрунтуванні та освоєнні інновацій. із яких обсягів інвестування в такий вид інновації в Україні.

Формулювання цілей статті. Уточнити поняття «технологічність в освітньому менеджменті». Визначити основні елементи, характерні риси освітньої інновації, поширені технології та методи впровадження інновацій в освітній процес. Сформулювати етапи впровадження інноваційних технологій, основні фактори, які впливають на розвиток інноваційного потенціалу закладу освіти та педагогічні умови ефективного управління інноваційними процесами.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціально-економічні перетворення системи освіти України висунули сьогодні на передній план ряд проблем, пов'язаних із функціонуванням і розвитком освіти:

- діяльність системи освіти не завжди скоординована з поточними соціально-економічними та політичними завданнями суспільства і особистістю споживачів освітніх послуг;
- освітнє середовище постійно підлягає істотній модернізації, що викликає активні зміни в організації діяльності сфери освітніх послуг;
- сьогодні в освіті не повною мірою розвинений конкурентний ринок, що істотно знижує ефективність суспільних витрат на освіту і призводить до нераціонального використання ресурсів;
- ринок освітніх послуг у країні поки що формується практично тільки з боку пропозиції, хоча в цьому процесі важливу роль повинен відігравати й попит, тобто конкретний споживач та суспільство зі своїми освітніми потребами.

Все це потребує інноваційні технології в управлінні освітніми закладами.

Спираючись на визначення «інновацій» згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» [6], «інновації у сфері освіти або освітні інновації» можна трактувати як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно підвищують якість, ефективність та результативність навчально-виховного процесу. При цьому, основними елементами «освітньої інновації» є її носій (творча особистість), який має певну інноваційну ідею (ядро інновації) та проводить інноваційний експеримент (джерело інновації); споживач інновації – студент або група студентів, слухачів (які здобувають знання з певного напрямку); а також інституції, що забезпечують упровадження інновацій у навчальний процес (заклади освіти; наукові, методичні, науково-методичні установи; науково-виробничі підприємства; державні і

місцеві органи управління освітою та самоврядування в галузі освіти). Основними характерними рисами, що відображають її як специфічну категорію, є:

- цілеспрямовані зміни, які вносять у сферу освіти нові стабільні елементи (нововведення), що викликають її перехід з одного якісного стану до іншого; тобто не будь-які зміни в освіті є інновації, а лише ті, що провокують зміни цілей і результатів освіти (через її зміст) та зміну способів їх досягнення (через форми, характер та організацію навчального процесу);

- наявність специфічних особливостей, що пов'язані із соціально-психологічними та іншими аспектами педагогічної діяльності;

- інноваційні зміни можуть ініціюватися на будь-якому з рівнів освітньої системи (викладачем, студентом, керівництвом окремої освітньої установи, державними і місцевими органами управління освітою та самоврядування в галузі освіти);

- інноваційні зміни повинні здійснюватися в діяльності та мисленні всіх учасників освітнього процесу;

- інноваційні процеси у сфері освіти повинні бути безперервними та спрямованими на постійне покращання існуючої системи;

- задля забезпечення процесу постійного інноваційного оновлення освітньої сфери необхідно впроваджувати відповідні механізми управління якістю освіти;

- ефективність впровадження певної інновації значною мірою залежить від рівня сприйнятливості до інноваційних змін системи (яка впроваджує інновацію) та наявністю в неї реальних можливостей здійснення (впровадження) інновації (тобто, реалізованості).

Поняття «освітня інновація» (англ. innovation, від лат. innovatio – оновлення, зміна) витлумачуємо як цілеспрямований процес певних змін (частково модифікаційних або кардинальних) в освіті (освітній галузі) на основі соціокультурних викликів постіндустріальної епохи, досягнень психолого-педагогічної науки, вивчення, аналізу й узагальнення передового перспективного досвіду, що спричиняють професійно-педагогічну дію нової якості, пошук продуктивних форм, методів, технологій організації освітнього процесу та спрямовані на ефективне вирішення професійних завдань, забезпечення високого результату тощо. Освітня інновація зумовлює якісне покращення освітнього процесу й виражається в удосконаленні чи нових освітніх системах (дидактична, виховна, управлінська), складових освітнього процесу (мета, зміст, структура, форми, методи, засоби, результати), освітніх технологіях (дидактичні, виховні, управлінські), нормативно-правових документах тощо. Нововведення, з одного боку, можуть стосуватися оновлення теоретичного, технологічного й методичного складників

професійно-педагогічної діяльності педагогічного працівника та включати вдосконалення, раціоналізацію і модернізацію навчальних програм, методик, використання їх у нових цілях і умовах тощо, а з іншого, передбачають процес концептуалізації новітніх дидактичних ідей, створення, апробацію, упровадження й поширення в освітній практиці авторського педагогічного продукту, зокрема концепцій, теорій, систем, моделей, персонал-технологій, принципів, методів, прийомів навчання, виховання і розвитку гармонійної особистості, вироблення індивідуального стилю професійно-педагогічної діяльності. Треба зазначити, що кожна використовувана інноваційна освітня технологія адаптована до творчої професійної індивідуальності педагога, виробленого ним індивідуального стилю, системи ціннісних настанов, оскільки «не може штучно привноситися ззовні, а повинна народитися у власному досвіді» [1, с. 7].

Таким чином, освітні інновації є формою, результатом, продуктом інноваційної пошуково-творчої професійної діяльності педагогічного працівника, що можуть зреалізовуватись а) у освітньому процесі у вигляді методів, прийомів, форм, технологій, методик навчання та ін., б) у вихованні, сприяючи створенню гармонійного особистісно зорієнтованого простору, організації професійно-педагогічної взаємодії з усіма суб'єктами, формуванню ціннісного світогляду, виробленню продуктивних моделей спілкування та ін., в) у професійних настановах педагогічного працівника на творче, нестандартне, оригінальне виконання професійних завдань тощо.

Інноваційні зміни потребують відповідного керування – менеджменту змін. Саме таким є інноваційний менеджмент, що дозволяє управляти розвитком певної системи, що здійснюється на основі інновацій.

Інноваційний шкільний менеджмент оперує значною кількістю специфічних термінів та понять. Серед них: інноваційний менеджмент як комплекс формальних та неформальних принципів, норм, установок та ціннісних орієнтацій, які регулюють різноманітні сфери інноваційної діяльності у системі шкільної освіти. Основним завданням інноваційного освітнього менеджменту є забезпечення умов для позитивного перебігу інноваційних процесів у закладах загальної середньої освіти. Отже, ефективне управління процесами змін у системах шкільної освіти є предметом інноваційного освітнього менеджменту.

Серед технологій ефективного управління розвитком освітнього закладу переваги набувають напрями його інноваційного розвитку:

- синергетичний менеджмент (ґрунтується на визнанні постійної нерівнозначності будь-яких соціальних систем і орієнтує на розуміння освітньої сфери як такої, де спонтанно реалізується феномен самоорганізації (синергізму) у підсистемах управління);

- мережний менеджмент стосується управління освітою, яка сприймається як мережна структура (освітні мережі: підрозділи, відділи, гуртки), необхідність появи яких при цьому сприймається як наслідок перетворень, що відбуваються у зовнішньому середовищі (соціумі); мережна структура є однією з форм адаптації до її мінливих умов;

- креативний менеджмент (використовується, коли проблеми розвитку закладу не піддаються формалізації, а застосування стандартних схем до вирішення завдань не приносить бажаних результатів; креативний менеджмент спрямований на найбільш повну реалізацію творчого потенціалу педагогів, і основне завдання керівника – організація освітнього процесу як нового поєднання ресурсів;

- командний менеджмент (спирається на комплексне і конструктивне використання командних ефектів: взаємодопомога й взаємопосилення при досягненні загальної мети; самомотивація співробітників; налагоджений механізм зворотного зв'язку; готовність прийняти особисту відповідальність за невдачу роботи групи й розділити командний успіх; ініціативний обмін ресурсами; розвинена корпоративна культура, особистий ресурс кожного члена команди тощо. Командний менеджмент особливо ефективний при здійсненні інноваційних освітніх проектів, які управляються тимчасовими командами управлінців;

- комунікативний і комунікаційний менеджмент (стосується управління комунікацією в освітньому процесі; основною функцією комунікативного менеджменту є настроювання ефективної передачі інформації).

Але найбільший вплив на інноваційні процеси в управлінні здійснює адміністративний менеджмент як безпосередній механізм формування інноваційних технологій перебудови структурно-функціональних та діяльнісних параметрів роботи.

Саме адміністративний менеджмент дозволяє сформувати низку фундаментальних інноваційних процесів в управлінні освітнім середовищем закладу, серед яких особливо виділяємо такі:

- розвиток організаційної культури систем управління закладом та формування його іміджу;

- застосування в управлінні все в більшому спектрі стратегічного управління і стратегічного планування.

Перш за все це відноситься до так званого програмно-цільового управління, яке має на увазі постановку чітких і коротких цілей, що характеризують необхідний кінцевий стан керованого об'єкта.

Технологічність в освітньому менеджменті виступає важливою складовою якості внутрішнього управління. Як форма існування діяльності, технологія породжує систему необхідних управлінських дій та їх

результатів. Засобами управлінських технологій здійснюється взаємодія керівника з учителями, батьками, громадськістю. До найбільш поширених технологій в управлінні сучасною школою слід віднести:

- технології проектування;
- технології планування;
- технології прийняття управлінського рішення;
- технології стимулювання інноваційної діяльності;
- PR-технології;
- маркетингові технології.

Зазначаємо, що аксіологічний підхід у визначенні запитів ринку освіти складає основу таких технологій.

Нові управлінські технології насамперед характеризуються новими методами управління закладом освіти, серед яких моделювання та проектування є пріоритетними.

Моделювання як процес побудови та дослідження моделей дозволяє менеджеру освіти виділяти стратегічні об'єкти управління, як-от: проектування нових моделей навчальних закладів, нових управлінських технологій, нових механізмів управління.

Важливим компонентом моделювання систем внутрішкільного управління є прогнозування змін, який визначається в науці управління як процес розробки прогнозів, тобто науково обґрунтованого судження про можливі стани об'єкта проектування в майбутньому, або альтернативних шляхах його розвитку. Прогноз у системі управління є передплановою розробкою моделей розвитку об'єкта управління. До основних методів прогнозування управлінських рішень відносять: нормативний, експериментальний, параметричний, експертний, функціональний, комбінований та інші. Серед основних завдань прогнозування:

- аналіз та виявлення основних тенденцій розвитку у даній галузі;
- вибір показників, які мають суттєвий вплив на досліджувальну величину;
- вибір методів прогнозування;
- вибір показників якості об'єкта;
- прогноз параметрів організаційно-технічного рівня елементів об'єкта.

Технологія проектування дозволяє реалізувати стратегії розвитку освітнього закладу та робить управління програмно-цільовим. Проектування конкретної системи управління має вмещувати такі елементи:

- місце і значення даної системи в загальній системі управління.
- системні властивості даної системи, її функціональні можливості;

- основні компоненти системи;
- суб'єкти системи;
- ціннісно-нормативний компонент;
- місія, спрямованість, цілі;
- результативний компонент (продукти, кінцеві результати);
- змістовий компонент (зміст діяльності);
- технологічний компонент (методи, засоби діяльності);
- організаційний компонент (організаційна структура, форми організації);
- ресурсний компонент (ресурси, їх забезпечення);
- умови діяльності;
- прогностичний компонент (процес управління, організаційні механізми);
- зв'язки і відносини між компонентами системи;
- зв'язки і відносини між з іншими системами.

Серед концептуальних моделей управління закладом освіти програмно-цільовий підхід є одним з пріоритетних. Цільовий підхід містить декілька рівнів, що пов'язані між собою: визначення місії (призначення, формулювання генеральної мети; декомпозиція мети; вимірювання результатів).

Мета визначається як запрограмований результат. Тому обов'язковими вимогами до мети є поділ її на цілі, конкретність складових та її вимірюваність.

Зміст управління інноваційними процесами в сучасному закладі освіти охоплює усі складові управлінської діяльності від функцій та методів управління до технологій менеджменту інновацій. Проте необхідно враховувати основні фактори, які впливають на розвиток інноваційної потенціалу закладу, що становить основу управління інноваційними процесами і характеризує рівень якості управління. До них ми відносимо:

- наявність стратегії інноваційного розвитку школи;
- готовність вчителя до інноваційної діяльності;
- сприятливі соціально-психологічні умови для інноваційних змін;
- ресурсне забезпечення інноваційних змін;
- професійна компетентність суб'єктів управління інноваційними процесами.

Аналіз науково-теоретичних джерел переконує, що залежно від певних установок, які визначають характер планування нововведень, їх організацію, керівництво та контроль, реалізуються різні підходи до управління інноваційною діяльністю. Виділяють підходи за суб'єктами управління

(адміністративне, партисипативне); за орієнтацією на процес або на результат. Тому педагогічні умови ефективного управління інноваційними процесами в закладах освіти стали однією з важливих проблем освітнього менеджменту. До таких умов належать: кадрові, організаційні, фінансові, інформаційні, технологічні ресурси; дотримання умов, необхідних для ефективного перебігу інноваційних процесів, сприятлива соціально-психологічна атмосфера, готовність вчителя до інноваційної діяльності, подолання опору змінам, антикризове управління.

Суттєву роль в успішному управлінні нововведеннями відіграють цілі, засоби управлінського впливу, функціональний склад, організаційні структури, технології та підходи, які визначають характер планування нововведень, їх організацію, керівництво та контроль. Особливе значення у цих процесах має стратегія управління інноваційною діяльністю, яка визначає вектор розвитку інноваційної інфраструктури, забезпечує пріоритети інноваційної діяльності, сприяє розвитку інноваційного клімату в школі. При цьому плановість, прогнозованість та системність є суттєвими показниками якості змін. До важливих умов ефективного управління змінами відносять визначення і ранжування довгострокових цілей управлінських та педагогічних процесів в освітньому закладі; формування стратегії й довгострокового плану розвитку відповідно до визначеної стратегії; постійне оцінювання та критичний розгляд можливих шляхів досягнення поставлених цілей; запровадження тих чи інших актуальних інновацій; вибір об'єктів управління та поступове здійснення управлінських рішень, які забезпечують ефективну адаптацію до несподіваних змін процесів управління, навчання, виховання і розвитку, професійного і творчого зростання кадрів тощо.

Важливого значення в управлінні інноваційними процесами мають механізми управління, а саме: забезпечення умов для інноваційної діяльності (нормативно-правове, організаційно-управлінське, соціально-психологічне); інтенсифікація інноваційних процесів через стимулювання ризику, підтримку ініціатив, створення атмосфери інноваційного середовища; забезпечення системності, організованості (етапність, процедурність) інноваційних процесів; оптимізація інформаційного обміну в інноваційних процесах. Ефективність таких механізмів визначається здатністю суб'єктів управління цілеспрямовано використовувати організаційно-розпорядницькі, організаційно-педагогічні, соціально-психологічні, фінансово-господарчі та економічні методи.

Загалом управлінська діяльність з впровадження інноваційних технологій в освітньому закладі в комплексі виглядає наступним чином:

- мотивування вибору педагогічних інновацій;

- аналіз стану попереднього впровадження педагогічних нововведень в практику діяльності комплексу;
- конкретизація змісту педагогічної інновації;
- морально-психологічна підготовка колективу до реалізації завдань інноваційної діяльності;
- добір літератури, розробка необхідного методичного та ресурсного забезпечення;
- планування заходів та визначення завдань методичних об'єднань педагогів;
- конкретизація видів і форм роботи з впровадження;
- контроль та облік досвіду впровадження, підведення підсумків та узагальнення результатів;
- звіт педагогічного колективу про роботу з впровадження педагогічних інновацій.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Необхідно зазначити, що в сучасній у та практиці управління інноваційними процесами розглядається як частина управлінської діяльності, в якій засобами планування, організації, керівництва та контролю процесів розробки та засвоєння новизни забезпечується цілеспрямованість та організованість діяльності колективу закладу освіти щодо нарощення її освітнього потенціалу, підвищення рівня його використання і як слідок отримання якісно нових результатів освіти. Тому важливим для керівника закладу освіти є володіння не тільки управлінськими функціями, а й знання основ педагогічної інноватики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ващенко Л.М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: Монографія. – К.: Видавниче об'єднання "Тираж", 2005. – 380 с.
2. Гузій Н.В. Майстерність, творчість, професіоналізм в історії педагогічної думки : метод. рекомендації / Наталія Василівна Гузій. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – 20 с.
3. Даниленко Л.І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: Монографія. – К.: Міленіум, 2004.—358 с.
4. Дичківська І.Д. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник.
5. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджена Указом Президента України від 17 квітня року N 347/2002 [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – С. 11. – Режим доступу

6. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України ; Верховна рада України. – 2002. – № 36. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2019.

НИКИТИНА Наталья

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, ГВУЗ «Донбасський державний педагогічний університет»
ул. Батюка, 19, г. Славянськ, Донецька обл., Україна, 84116
E-mail: nikitina_sdpu@ukr.net

РЕШЕТОВА Ірина

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, ГВУЗ «Донбасський державний педагогічний університет»
ул. Батюка, 19, г. Славянськ, Донецька обл., Україна, 84116
E-mail: irina_sotskaya@ukr.net

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТА

Аннотация. В статье исследуется проблема управленческой деятельности по внедрению инновационных технологий в учреждениях образования. Раскрыта сущность понятий «образовательные инновации», «технологичность в образовательном менеджменте». Выявлены основные элементы, характерные черты образовательных инноваций, технологии и методы внедрения инноваций в образовательный процесс, содержание управления инновационным процессом. Сформированы этапы внедрения инновационных технологий, основные факторы, которые влияют на развитие инновационного потенциала образовательного учреждения и педагогические условия управления инновационными процессами. Предложен комплекс управленческих действий по внедрению инновационных технологий в учреждениях образования.

Ключевые слова: образовательный менеджмент, инновационный процесс, инновационные технологии, функции и методы управления современным учебным заведением.

NIKITINA Nataliia

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, Donbass State Pedagogical University
General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116
Email: nikitina_sdpu@ukr.net

RESHETOVA Iryna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Department of Management, Donbass State Pedagogical University
General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

Email: irina_sotskaya@ukr.net

INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF EDUCATIONAL MANAGEMENT

Abstract. The paper studies the problem of management activity to implement innovative technologies in institutions of education. Unfortunately, the innovative activity in the educational sphere in Ukraine is characterized by a lack of integrity and systematic nature in developing, justifying and mastering innovations.

An educational innovation leads to a qualitative improvement of the educational process and is reflected in improved or new educational systems (didactic, upbringing, management), components of the educational process (purpose, content, structure, forms, methods, means, results), educational technologies (didactic, educational, management), regulatory-normative documents, etc.

Innovative changes require proper management – management of changes. The main task of innovative educational management is to provide conditions for a positive flow of innovation processes at institutions of secondary comprehensive education.

Among the technologies of effective management of development of an educational institution are the directions of its innovative development: synergetic management, network management, creative management, team management, communicative and communication management. But the greatest influence on innovative processes in management is provided by administrative management as a direct mechanism of forming innovative technologies of restructuring of structural-functional and activity parameters of work.

Technological effectiveness in educational management is an important component of quality of intra-school management. By means of management technologies the interaction of the head with teachers, parents, and the public is carried out. The most widespread technologies in managing the modern school are: design technologies, planning technologies, decision-making technologies, technologies for stimulating innovation, PR-technologies, marketing technologies.

New management technologies are, first of all, characterized by new methods of intra-school management, among which modeling and designing are priorities.

The content of management of innovation processes at the modern school system covers all the components of management activities from functions and methods of management to technologies of innovation management. However, it is necessary to take into account the main factors that influence the development of the innovation potential of school, which is the basis for managing innovation processes and characterizes the quality of management. They are:

- availability of a strategy for innovative development of the educational institution;
- preparedness of a teacher for innovative activity;
- favorable social and psychological conditions for innovative changes;
- resource provision of innovative changes;
- professional competence of the subjects of managing innovative processes.

The pedagogical conditions of effective management of innovative processes at educational institutions are formed. Such conditions include: personnel, organizational, financial, information, technological resources; adherence to the conditions necessary for the effective flow of innovative processes, favorable social and psychological atmosphere, a teacher's preparedness for innovative activity, overcoming resistance to changes, anticrisis management.

It is important for the head of the educational institution not only to have got managerial functions but also to know the basics of pedagogical innovation science.

Key words: educational management, innovative process, innovative technologies, functions and methods for managing modern educational institution.

(англійською переклала Нікітіною Н.П.).

УДК 378.091.12:005.963.2-051

ГОЛОВКО Світлана

старший викладач кафедри обліку і аудиту, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Батюка, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84100

E-mail: pochtas-77@meta.ua

ГОЛОВКО Ольга

аспірант кафедри теорії і методики професійної освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Батюка, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84100

E-mail: pochtas-77@meta.ua

МЕЛЕЩЕНКО Любов

студентка 1 курсу факультету початкової, технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Батюка, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84100

E-mail: pochtas-77@meta.ua

© Головка С., Головка О., Мелещенко Л., 2019

ТЮТОРСЬКИЙ СУПРОВІД ЯК РЕСУРС МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Політичні, економічні та соціокультурні реформації, що відбуваються в країні зумовили значущість проблеми тьюторського супроводу освітньої діяльності, чому і присвячене представлене науково-педагогічне дослідження. Авторкою зроблено аналіз науково-педагогічних досліджень, публіцистичних праць, який доводить, що проблема тьюторського супроводу освітньої діяльності є відносно новою, практиками та теоретиками психолого-педагогічної науки України активізовано наукові розвідки цього питання. У статті визначається актуальність теми дослідження, розкривається сутність тьюторського супроводу, як педагогічна діяльність, спрямована на виявлення та розвиток освітніх інтересів і мотивів, знаходження освітніх ресурсів для створення індивідуальної освітньої програми, задоволення освітніх потреб, формування навчальної рефлексії тьюторанта. Зазначено, що під час тьюторського супроводу студент виконує дії за самостійно розробленим планом, які потім аналізуються й обговорюються з тьютором із метою оцінки їх ефективності та доцільності. Підсумком статті є думка про те, що реалії сьогодення вимагають пошуку нових підходів до організації індивідуалізації освітнього процесу у закладах вищої освіти, осучаснення роботи здатне закласти новітні реальні основи для конкурентоспроможності як випускників, так і закладів вітчизняної освіти, що безперечно сприятиме консолідації українського суспільства, а також зміцненню державних позицій.

Ключові слова: тьюторський супровід, студент, педагог, заклад вищої освіти, тьюторант, освітній процес, викладач, вища освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Євроінтеграційні процеси, глобалізація й інформатизація українського суспільства, трансформації, пов'язані з реформуванням усіх освітніх рівнів, педагогічної діяльності, закладів освіти різних типів і форм власності, запровадження системи навчання впродовж усього життя актуалізують проблему підвищення якості вищої освіти. Демократичні суспільно-політичні зрушення та певний рівень свободи вимагають активних науково-практичних пошуків освітян, котрі у мінливості сьогодення призведуть до розробки та впровадження інноваційних педагогічних ідей.

Виходячи з основних положень Національної доктрини розвитку освіти, ключовим завданням постає необхідність створення умов для самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення кожної особистості, формування нового покоління українців, здатних до навчання впродовж життя. Що, у свою чергу потребує нових форм педагогічної діяльності,

уможливлених при організації якісно нової освітньої парадигми, котра базуватиметься на провідних світових педагогічних інноваціях.

Однією з проблем, що недостатньо досліджена та висвітлена в теоретичному аспекті є здійснення тьюторського супроводу освітньої діяльності в закладі вищої освіти, котрий має свої педагогічні, психологічні й організаційні особливості та потребує ґрунтовного вивчення. Тому проблема тьюторської діяльності та тьюторського супроводу освітньої діяльності в закладі вищої освіти є надзвичайно актуальною на сучасному етапі розвитку системи вищої освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Зроблений нами аналіз науково-педагогічних досліджень і публіцистичних праць доводить, що досить велику кількість робіт останніх років присвячено вивченню проблеми тьюторства. Так, у дисертації Попович О. комплексно досліджено проблему створення модульно-тьюторської технології навчання на матеріалі вивчення філософсько-політологічних дисциплін студентами технічних спеціальностей, розглянуто новий концептуальний напрямок реформування вищої освіти в Україні – модульно-тьюторське навчання, а також науково обґрунтовано тенденцію становлення модульно-тьюторської технології навчання та подано її методологічний аналіз із позицій системного підходу [9].

У дослідженні Койчевої Т. зазначено та науково обґрунтовано суть поняття "функції тьютора в системі дистанційної освіти", з'ясовано показники та критерії оцінки професійно-педагогічної готовності вчителя до виконання ним функцій тьютора в системі дистанційної освіти, розроблено й експериментально апробовано зміст і методик процесу навчання, спрямованого на формування тьюторських функцій у майбутніх учителів-гуманітаріїв [5]. Сучану А. вивчала проблему формування ціннісно-сислової готовності до тьюторської діяльності у магістрів гуманітарних спеціальностей [10].

Іващенко М. розкрито сутність понять "тьютор" і "діяльність тьютора", розроблено технологію формування готовності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до діяльності тьютора в дистанційному навчанні, що передбачає мотиваційно-підготовчий, змістовий, оцінно-коригувальний етапи, також уточнено критерії та показники рівнів готовності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до діяльності тьютора [4].

Не можна залишити поза увагою публікації, що з'явилися останнім часом у наукових періодичних виданнях і доповіді на конференціях. У

статті Воронкіна О. представлено результати аналізу складових діяльності мережного тьютора, виокремлено структурні компоненти його професійної компетентності: інформативна, організаційна, психолого-педагогічна, технічна, фахова, особистісна, компетенція ведення онлайн комунікації. Автором актуалізовано питання щодо необхідності розробки програм підготовки мережних тьюторів на державному рівні [1, с. 177-191]. Лисенко Н. узагальнено досвід викладачів кафедри українознавства та латинської мови Національного фармацевтичного університету щодо створення дистанційного курсу з дисципліни "Українська мова (за професійним спрямуванням)", окреслено роль тьютора в дистанційному навчанні; деталізовано вимоги до особи тьютора-філолога та сформульовано його функції [6, с. 165-172].

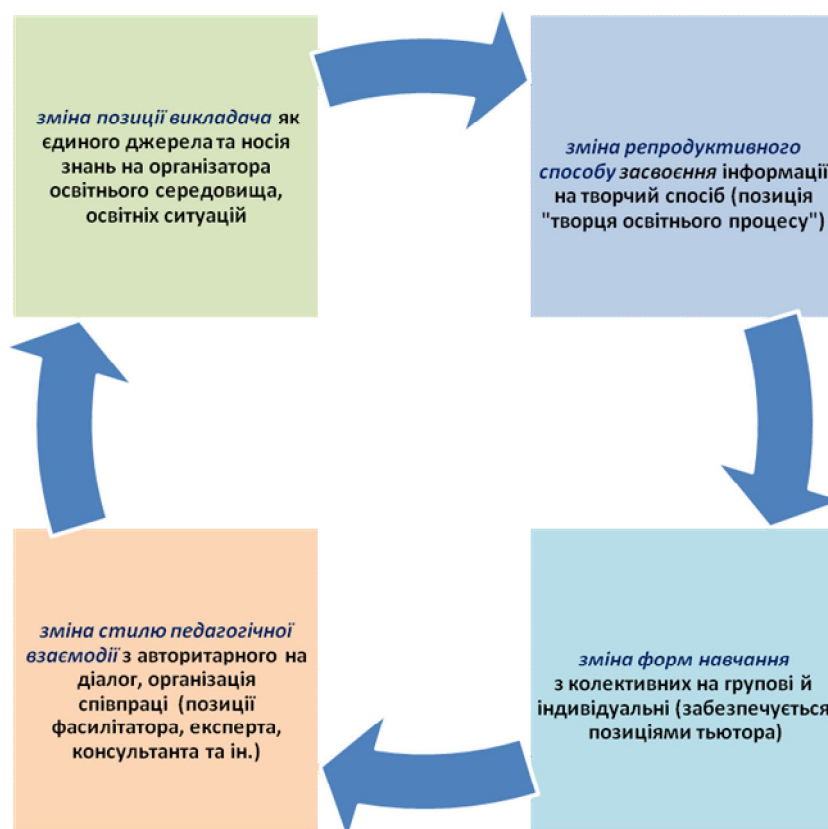
Наукові пошуки Журкіна С. спрямовані на ретроспективний огляд впровадження тьюторської системи в американських університетах, проаналізовано зміни в системі вищої освіти США з кінця XIX ст. до 1970-х рр. та упровадження системи наставництва, а також вплив британської тьюторської системи на американську вищу освіту [3, с. 158-165]. У науковій роботі Гарбуза Т. визначено основні функції і завдання тьютора з вивчення іноземних мов у ЗВО Великої Британії. Описано професійні якості, які повинен мати тьютор, виокремлено інваріантні функції, якими має володіти тьютор, проектуючи викладацьку діяльність. Зазначено, що дистанційне навчання іноземних мов передбачає особливу форму взаємодії тьютора та студентів, а також студентів між собою, а саме – опосередковано через технічні засоби навчання [2, с. 69-72]. Подпльота С. проаналізовані основні функції тьюторів, що забезпечують процеси навчання та самонавчання, а саме наступні: функція забезпечення засвоєння нових знань, організаційна функція, комунікативна, мотиваційна, моніторингова і контролююча. У статті наводяться приклади застосування інформаційно-комунікаційних технологій для реалізації тьюторського супроводу [8, с. 84-91].

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є висвітлення проблеми тьюторського супроводу освітньої діяльності в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ключовим положенням вдалої реалізації ідей Болонського процесу в системі вищої освіти України є індивідуалізація освіти, котра передбачає тьюторський супровід, як педагогічну діяльність, спрямовану на виявлення та розвиток освітніх інтересів і мотивів, знаходження освітніх ресурсів для створення індивідуальної освітньої програми, задоволення освітніх потреб, формування навчальної рефлексії тьюторанта. Гуманізація й індивідуалізація освіти конститує настанову, в котрій загальна система

освіти трактується як простір для забезпечення індивідуальних освітніх потреб у соціокультурному контексті.

Сучасна організація освітнього процесу закладу вищої освіти передбачає рівноправні, діалогічні взаємовідносини, надає реальні можливості для висловлювання власних суджень, формує здатність толерантного світосприйняття з розумінням думки іншого, вміння визначати та концентруватися на актуальній проблемі, збирати й критично аналізувати інформацію, вдало аргументувати власну позицію, креативно мислити. Гуманітарна культура педагога в особистісно орієнтованій парадигмі сучасної освіти передбачає зміну загальноприйнятої освітньої орієнтації зі знанієвої на особистісно-смыслову. (Рис. 1).

Рис. 1. Зміна орієнтацій зі знанієвої на особистісно-смыслову.

Тьютор – це педагог, діючий за принципом індивідуалізації, допомагаючи студенту створювати та реалізовувати індивідуальну навчальну програму [7, с. 203]. Поняття "тьютор" походить одночасно від латинського *tueor* (опікуватися, дивитися, оберігати) та від англійського *tutor* (наставник, вчитель, репетитор). Сьогочасне завдання тьютора полягає у створенні індивідуального освітнього середовища, як простору для прояву та реалізації власних пізнавальних інтересів, задоволення навчально-пошукових потреб тьюторанта.

Існують певні відмінності між педагогічним супроводом, під час якого студент буде свої дії за чітко визначеними правилами, а педагог створює належні умови для їх виконання. А тьюторський супровід – це педагогічна діяльність з індивідуалізації освіти, спрямована на виявлення та розвиток освітніх мотивів, пошук освітніх ресурсів для створення індивідуальної освітньої програми, формування навчальної та освітньої рефлексії тьютора [8, с. 87].

Професійна діяльність тьютора пов'язана з його вміннями. Серед основних педагогічних ролей тьютора визначають наступні: посередник, захисник інтересів і прав, учасник сумісної діяльності, соціальний і духовний наставник, соціальний конфліктолог-терапевт, експерт-правник. Більш докладно схему педагогічних ролей тьютора представлено на рис. 2.

Рисунок 2. Педагогічні ролі тьютора.

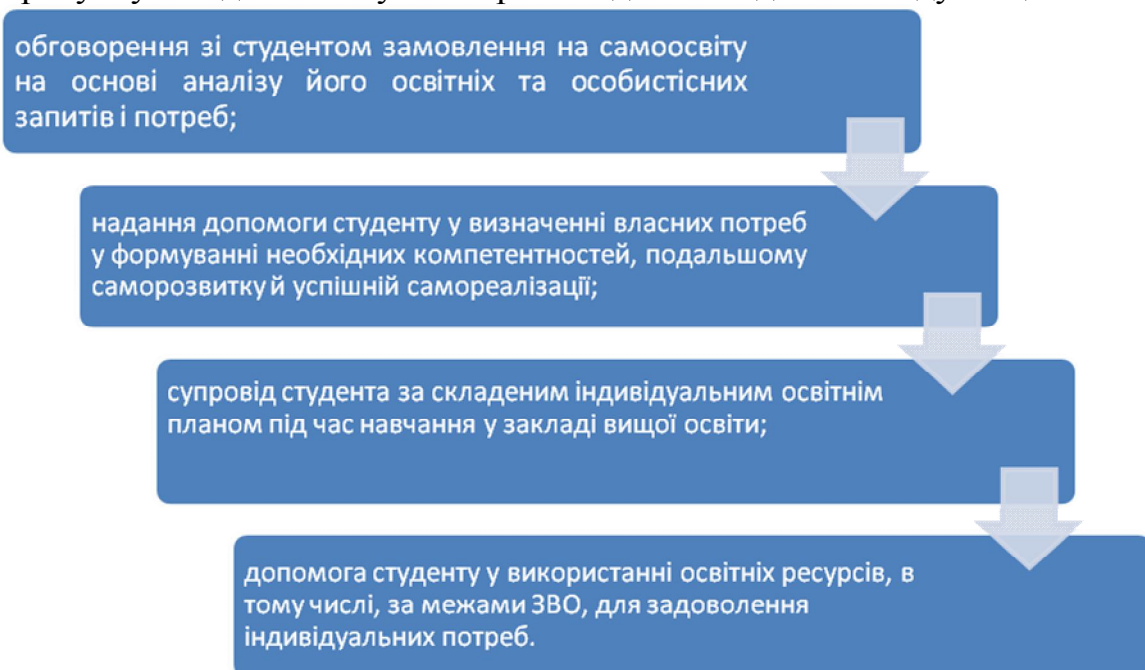
Вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що професійна діяльність тьютора є психологомісткою, адже він має створювати необхідні умови для своєчасної рефлексії тьюторантом отриманих результатів, а також визначати найефективніші способи досягнення означеної мети, враховуючи при цьому конкретні засоби тьюторського супроводу, уникаючи тиску на особистість і дотримуючись рекомендаційно-діагностичної спрямованості.

Сутнісна характеристика тьюторського супроводу полягає в тому, що студент систематично виконує пункти розробленого плану, а вже потім, задля оцінки їх ефективності, обговорює й аналізує з тьютором. При обговоренні тьютором пропонуються певні способи дій для досягнення

запланованого. Отримання нових знань студентом уможлиблюється після пробних дій, їх усвідомленого оформлення, структурування, аналізу та чіткого розуміння. Саме тьюторський супровід допомагає студенту краще сприймати отриману освітню інформацію. Відбувається поступова зміна позиції пасивного студента-приймача інформації на активну позицію здобувача власних знань.

Спрямованість на індивідуалізацію освітнього процесу реалізується завдяки самовибору тьюторантом власних пріоритетів, визначенням особистісних переваг і перспектив з обов'язковим урахуванням інтелектуальних здібностей, а також фізичних можливостей. Саме на тьютора покладається завдання супроводу студента, допомога в оформленні індивідуального освітнього плану, визначенні мети, окресленні завдань і задумів.

Уважаємо за необхідне зазначити, що освітня роль тьютора має певні відмінності від функцій педагога. Ключова відмінність виявляється в тому, що головним є пізнавальний інтерес тьюторанта. Завдяки тьюторському супроводу створюються максимально сприятливі умови для виявлення та реалізації власного пізнавального інтересу окремо взятого студента. Базовим у роботі тьютора стає принцип індивідуалізації освітнього процесу, а головна мета полягає у реальній практичній допомозі в означенні власного шляху для ефективного засвоєння знань, надбанні необхідних професійних компетентностей, у створенні оптимальних умов для формування вмінь правильного проектування й успішної реалізації планів на власне майбутнє. На рисунку 3 подано схему тьюторських дій викладача закладу вищої освіти.

Рисунок 3. Тьюторські дії викладача закладу вищої освіти

Забезпечення доступності якісної вищої освіти, відповідно до освітніх запитів і потреб кожного окремо взятого студента, складення та реалізація індивідуальних освітніх планів дозволить спроектувати успішне майбутнє, самореалізуватися та побудувати кар'єру. Саме тому в закладі вищої освіти необхідно створити сприятливі умови для індивідуальної освітньої активності студентів у процесі самовизначення, осмисленні життєвих і професійних перспектив. А цього можна досягти, якщо в освітньому просторі закладу вищої освіти буде забезпечено тьюторський супровід студентів на всіх освітніх рівнях.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Євроінтеграційні процеси, розбудова української держави на демократичних засадах вимагають переосмислення завдань освітньої діяльності закладу вищої освіти з урахуванням соціального замовлення та процесів модернізації. Вибір Україною прогресивного вектору подальшого розвитку, зорієнтованого на найвищі цінності людської спільноти, дає підстави говорити про нові завдання та цілі сучасної вищої освіти. Особливо актуальними зазначені тенденції є для процесу організації та реалізації тьюторського супроводу освітньої діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує різноманіття питань, пов'язаних із вивченням проблеми тьюторського супроводу студентської молоді в закладі вищої освіти. Подальшого вивчення та розробки потребують питання використання інноваційних та інформаційних технологій у тьюторінгу, дослідження практичного досвіду роботи тьюторів у закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Воронкін О. С. Організація діяльності тьютора в системі дистанційного навчання вищого навчального закладу. *Інформаційні технології в освіті*. 2016. Вип. 1. С. 177–191. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/itvo_2016_1_14.

2. [Гарбуза Т.](#) Основні функції тьютора у процесі дистанційного навчання іноземної мови студентів ВНЗ Великої Британії [Електронний ресурс]. *Рідна школа*. 2011. № 3. С. 69–72. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2011_3_17

3. [Журкіна С. В.](#) Історія впровадження системи тьюторства в університетах США [Електронний ресурс]. *Педагогіка та психологія*. 2011. Вип. 38. С. 158–165. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2011_38_22

4. [Іващенко М. В.](#) Формування готовності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до діяльності тьютора: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2011. 20 с.

5. [Койчева Т. І.](#) Підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як тьюторів для системи дистанційної освіти: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукр. держ. пед. ун-т (м. Одеса) ім. К.Д.Ушинського. Одеса, 2004. 20 с.

6. [Лисенко Н. О.](#) Дистанційний курс "українська мова (за професійним спрямуванням)". Специфіка роботи тьютора-філолога [Електронний ресурс]. [Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки.](#) 2013. Вип. 22. С. 165–172. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vmyn_2013_22_23

7. Літовка О. П. Тьюторство як професійно-педагогічна позиція майбутнього вчителя. *Сучасні педагогічні технології підготовки майбутніх учителів в умовах ступеневої освіти* : матеріали регіон. наук.-практ. конф. Стаханов : ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. С. 202–208.

8. Подпльота С. Тьюторський супровід як важливий компонент процесу навчання та виховання в умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*, 2017. 5 (3). С. 84–91. Режим доступу: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/4834/>

9. [Попович О. В.](#) Педагогічні умови впровадження модульно-тьюторської технології навчання (на матеріалі вивчення філософсько-політологічних дисциплін студентами технічних спеціальностей): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – Київ, 2001. 23 с.

10. [Сучану А. К.](#) Формування ціннісно-сміслової готовності до тьюторської діяльності у магістрів гуманітарних спеціальностей : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2016. 20 с.

Стаття надійшла до редакції 02.07.2019.

ГОЛОВКО Светлана

старший преподаватель кафедры учета и аудита, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Батюка, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84100

E-mail: pochtas-77@meta.ua

ГОЛОВКО Ольга

аспирант кафедры теории и методики профессионального образования ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Батюка, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84100

E-mail: pochtas-77@meta.ua

МЕЛЕЩЕНКО Любов

студентка 1 курсу факультета начального, технологического и профессионального образования ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Батюка, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84100

E-mail: pochtas-77@meta.ua

ТЮТОРСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ КАК РЕСУРС МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В УЧРЕЖДЕНИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Политические, экономические и социокультурные реформации, происходящие в стране, обусловили значимость проблемы тьюторского сопровождения образовательной деятельности, чему и посвящено представленное научно-педагогическое исследование. Автором сделан анализ научно-педагогических исследований, публицистических трудов, который доказывает, что проблема тьюторского сопровождения образовательной деятельности является относительно новой. В статье определена актуальность темы исследования, сущность тьюторского сопровождения определена, как педагогическая деятельность, направленная на выявление и развитие образовательных интересов и мотивов, поиск образовательных ресурсов для создания индивидуальной образовательной программы, удовлетворения образовательных потребностей, формирования учебной рефлексии тьюторанта. Отмечено, что во время тьюторского сопровождения студент выполняет действия по самостоятельно разработанному плану, которые затем анализируются и обсуждаются с тьютором с целью оценки их эффективности и целесообразности.

Итогом статьи является мысль о том, что реалии сегодняшнего дня требуют поиска новых подходов к индивидуализации образовательного процесса в учреждениях высшего образования, осовременивание работы способно заложить новейшие реальные основы для конкурентоспособности как выпускников, так и учреждений отечественного образования, что будет способствовать консолидации украинского общества, а также укреплению государственных позиций.

Ключевые слова: тьюторское сопровождение, студент, педагог, учреждение высшего образования, тьюторант, образовательный процесс, преподаватель, высшее образование.

HOLOVKO Svitlana

Senior Lecturer of the Department of Accounting and Auditing of the higher school of state University «Donbass state pedagogical University»

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: pochtas-77@meta.ua

HOLOVKO Olga

Senior Lecturer of the Department of Accounting and Auditing of the higher school of state University «Donbass state pedagogical University»

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: pochtas-77@meta.ua

MELESHCHENKO Liubov

Student of the 1st year of studying of the Faculty of Primary, Technological and Vocational Education of the higher school of state University «Donbass state pedagogical University»

E-mail: pochtas-77@meta.ua

TUTORING SUPPORT AS A RESOURCE OF MODERNIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

Annotation. The political, economic and socio-cultural reforms that are taking place in the country have made the problem of tutoring support for educational activities significant, that is why the presented scientific and pedagogical study is devoted. The authors have analysed scientific-pedagogical researches, journalistic works, which prove that the problem of tutoring support for educational activity is relatively new, the practitioners and theorists of the psychological-pedagogical science of Ukraine have activated scientific explorations of this issue.

The article determines the relevance of the research topic, reveals the essence of tutoring support as a pedagogical activity aimed at identifying and developing educational interests and motives, finding educational resources to create an individual educational program, to meet educational needs, to form the educational reflection of the individual under tutoring support.

Introduction. Based on the main provisions of the National Doctrine of Educational Development, the key task is the need to create the conditions for self-education, self-development, and self-improvement of each individual, to form a new generation of Ukrainians capable of lifelong learning. This, in its turn, needs new forms of pedagogical activities which are possible when organizing a new educational paradigm which is based on the outstanding world pedagogical innovations.

One of the problems that has not been sufficiently researched and covered in the theoretical aspect is the implementation of tutoring support for educational activities in the institution of higher education, which has its pedagogical, psychological and organizational characteristics and needs a thorough study.

Analysis of publications. The authors' analysis of scientific and pedagogical researches and journalistic works proves that a large number of works in recent years is devoted to the study of tutoring. Thus, in the thesis of

Popovich O., the problem of creation of the modular-tutoring technology of learning on the material of studying the philosophical-political disciplines by students of technical specialities is comprehensively investigated.

The study of Koicheva T. scientifically substantiates the essence of the notion of “tutor’s functions in the system of distance learning”, the indicators and criteria of evaluation of the teacher’s professional and pedagogical readiness to perform the functions of the tutor in the system of distance learning are determined. Suchanu A. studies the problem of formation of value-meaningful readiness for tutoring activity of masters of humanities. The scientific study of Zhurkin S. is aimed at a retrospective review of the introduction of the tutoring system at American universities. In the work of Harbuz T. the main functions and tasks of a tutor in learning foreign languages in institutions of higher education of Great Britain are identified.

Purpose. The purpose of the paper is to highlight the problem of tutoring support for educational activities in institutions of higher education.

Results. Modern organization of the educational process of the institution of higher education involves equal, dialogical relationships, provides real opportunities for expressing one’s own judgments, forms the ability of a tolerant worldview with understanding the thoughts of others, the ability to identify and concentrate on the actual problem, to collect and analyse information critically, to argue one’s own position successfully, to think creatively. The humanitarian culture of the pedagogue in the personality-oriented paradigm of modern education implies the change of the conventional educational orientation from the knowledge to the personality-meaningful one.

An essential characteristic of tutoring is that the student systematically carries out the points of the developed plan, and only then, in order to evaluate their effectiveness, discusses and analyses with the tutor. When discussing with the tutor, there are some actions one can take to achieve one’s goals. The student can acquire new knowledge after the trials, their conscious forming, structuring, and clear understanding. It is the tutoring support that helps the student to understand better the educational information he/she receives. There is a gradual change in the position of the student-receiver of information to the active position of the acquirer of his/her own knowledge.

Tutoring is implemented in the practical organization of work with the development of cognitive interest of the student. Tutoring support creates specific conditions for fruitful work with the interests of each student, helps tutors find new ways to gain knowledge, answer specific educational queries.

Conclusion. The democratic building of Ukraine requires a reviewing and rethinking of the tasks of the educational activities of the institution of higher education, taking into account the social order and processes of the world and European integration. The choice of a progressive vector of further development

---

focused on the highest values of the human community gives reason to talk about new tasks and goals of modern higher education. These trends are especially relevant for the process of organizing and implementing tutoring support for educational activities.

The conducted study does not exhaust the variety of issues related to the study of the problem of tutoring support for students in the institution of higher education. The issues of using innovative and information technologies in tutoring, studying the practical experience of tutors in institutions of higher education require further research and development.

Key words: tutoring support, student, pedagogue, institution of higher education, individual under tutoring, educational process, lecturer, higher education.

REFERENCES

1. Voronkin O. S. (2016) Organizaciya diyalnosti tyutora v sistemi distancijnogo navchannya vishogo navchalnogo zakladu. Informacijni tehnologiyi v osviti. Vip. 1. P. 177–191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/itvo_2016_1_14.
2. Garbuza T. (2011) Osnovni funkciyi tyutora u procesi distancijnogo navchannya inozemnoyi movi studentiv VNZ Velikoyi Britaniyi. Ridna shkola.. № 3. P. 69–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2011_3_17.
3. Zhurkina S. V. (2011) Istoriya vprovadzhennya sistemi tyutorstva v universitetah SShA Pedagogika ta psihologiya. Vip. 38. S. 158–165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2011_38_22.
4. Ivashenko M. V. (2011) Formuvannya gotovnosti studentiv vishih pedagogichnih navchalnih zakladiv do diyalnosti tyutora (PhD dissertation). Theses. Harkiv: Hark. nac. ped. un-t im. G.S. Skovorodi.
5. Kojcheva T. I. (2004) Pidgotovka majbutnih uchiteliv gumanitarnih specialnostej yak tyutoriv dlya sistemi distancijnoyi osviti (PhD dissertation). Theses. Odesa: Pivdenoukr. derzh. ped. un-t (m. Odesa) im. K.D.Ushinskogo.
6. Lisenko N. O. (2013) Distancijnij kurs "ukrayinska mova (za profesijnim spryamuvannyam)". Specifika roboti tyutora-filologa. Vikladannya mov u vishih navchalnih zakladah osviti na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zv'yazki. Naukovi doslidzhennya. Dosvid. Poshuki. Vip. 22. S. 165–172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vmvmn_2013_22_23
7. Litovka O. P. (2013) Tyutorstvo yak profesijno-pedagogichna poziciya majbutnogo vchitelya. Suchasni pedagogichni tehnologiyi pidgotovki majbutnih uchiteliv v umovah stupenevoyi osviti : materialy region. nauk.-prakt. konf. Stahanov : DZ „LNU imeni Tarasa Shevchenka”. P. 202–208.
8. Podplota S. (2017) Tyutorskij suprovid yak vazhlijivij komponent procesu navchannya ta viovannya v umovah rozvitku informacijno-

komunikacijnih tehnologij Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology. #5 (3). P. 84–91. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/4834//>

9. Popovich O. V. (2001) Pedagogichni umovi vprovadzhennya modulno-tyutorskoyi tehnologiyi navchannya (na materiali vivchennya filozofsko-politologichnih disciplin studentami tehnicnih specialnostej) (PhD dissertation). Theses. Kiyiv : Kiyiv. nac. un-t im. T.Shevchenka.

10. Suchanu A. K. (2016) Formuvannya cinnisno-smislovoi gotovnosti do tyutorskoyi diyalnosti u magistriv gumanitarnih specialnostej (PhD dissertation). Theses. Kirovograd : Kirovograd. derzh. ped. un-t im. Volodimira Vinnichenka.

(англійською перекладено В. Слабоуз – к.філол.наук, доцентом кафедри іноземних мов ДДПУ).

УДК 3781.13:17.022.1

ГОРДЕЄВА Катерина

канд.пед.наук, доцент кафедри теорії, методики фізичного виховання і реабілітації, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116
E-mail: katrinzzz83@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У СКЛАДНИЙ ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Анотація. У статті досліджується проблема соціалізації особистості у складний період української держави. Автором з'ясоване та проаналізоване поняття соціалізація, як двосторонній взаємообумовлений процес взаємодії людини і соціального середовища, який передбачає її включення в систему суспільних відносин шляхом засвоєння соціального досвіду, так і самостійного відтворення цих відносин, у ході яких формується унікальна, неповторна особистість; взаємодія особистості та її соціальне оточення, яке вимагає вивчення впливу соціальних факторів на поведінку й самосвідомість в системі суспільних відносин, макро- та мікросередовищі. У статті досліджується поняття соціалізація як процес інтеграції індивіда в суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот (група, соціальний інститут, соціальна організація) шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально значущі риси особистості.

Ключові слова: особистість, індивідуум, соціалізація, індивідуалізація, принцип, соціальне середовище, виховання, формування, соціальний розвиток.

© Гордеєва К., 2019

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. За всієї різноманітності соціально-психологічних явищ головним джерелом їхнього виникнення є сфера спілкування. У спілкуванні здійснюється сприймання та розуміння людини людиною, формуються засоби комунікації, такі прояви, як імітація, навіювання, засвоєння соціальних норм, традицій. Процес міжособистісного спілкування слугує основою і головним фактором формування соціально-психологічних явищ. Соціально-психологічні явища виникають як відображення (пізнання, переживання та засвоєння) різних форм спілкування. Але всіх соціально-психологічних рис кожен із нас набуває передусім завдяки власному досвіду спілкування, безпосереднім контактам у соціальному оточенні. У кожній Державі, як і в кожному житті людини настає такий період, коли їй як ніколи потрібна допомога іншої людини, групи людей або цілого суспільства. Нажаль, наша країна переживає найскрутніший в історії незалежної України час, і в цій ситуації особливу роль для суспільства можуть відіграти окремі спеціалісти, серед яких соціальний педагог і соціальний працівник посідають особливе місце. Суспільна потреба у таких фахівцях сьогодні вкрай необхідна. Водночас ми добре усвідомлюємо, що лише професійно грамотний спеціаліст може вирішувати ті складні, суперечливі й болючі проблеми, які назріли у державі, що переживає кризовий період свого буття.

В історію України ХХ ст. ввійшло як період пошуків, перетворень, досягнень і помилок не лише в Державному плані, а і в багатьох галузях наук. Проте не хотілося б, щоб воно і далі приносило біль і розчарування людям. І якщо майбутні соціальні педагоги і соціальні працівники чітко сформулюють мету під час отримання професійної освіти та будуть втілювати її під час соціально-педагогічної діяльності, то це дає надію, що у роботі з дітьми та молоддю ними буде зроблено менше помилок. А також результат роботи соціального педагога буде набагато ефективнішим та вдосконаленим, що дасть змогу молодому поколінню не лише самореалізуватися, самовдосконалюватися, а й усвідомлювати свою роль у створенні і наповненні творчим змістом того соціуму, в якому їм жити і сьогодні, і завтра.

Аналіз останніх джерел і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Поняття «соціалізація» було вперше введено в наукову систему понять американським соціологом Ф. Гідінгсоном в кінці ХІХ століття, який тлумачив це поняття як «процес розвитку соціальної природи людини». Представники біхевіоризму і

необіохіверизму (Б. Скінер, А. Бандура, В. Уолтерс та ін.) розглядають соціалізацію як процес соціального навчання. Представники школи символічного інтеракціоналізму (Ч. Кулі, Дж. Мід) досліджують соціалізацію як результат соціальної взаємодії людей; а прихильники структурного функціоналізму (Т. Парсонс, Р. Мертон) сприймають соціалізацію як процес рольового тренування. соціалізацію як процес рольового тренування. І.С. Кон говорить, ще «теорія американських соціологів 40-60 років були по суті теоріями конформності: вони недооцінювали власну активність і варіабельність поведінки особистості на всіх етапах її розвитку». Ч. Кулі ввів поняття «первинна група» і розкрив її цінність у процесі формування особистості. Досить важливу думку висловлює О. Брім: «соціалізація - процес, який відбувається протягом всього життя людини», і розкриває деякі відмінності у ході даного процесу з дорослими та дітьми. П. Бергер і Т. Лукман розглядають соціалізацію як «всебічне і послідовне входження індивідів в об'єктивний світ суспільства чи в окрему його частину». Б.Д. Паригін тлумачить соціалізацію як «входження в соціальне середовище, пристосування до неї, засвоєння певних ролей і функцій, які слідом за своїми попередниками повторює кожен окремих індивід протягом всієї історії формування і розвитку». Процес соціалізації здійснюється за допомогою соціальних механізмів. Є різні підходи до розгляду механізмів соціалізації. Так, французький соціальний психолог Габріель Тард вважав основним наслідування. Американський вчений Юрій Бронфенбренер механізмом соціалізації вважає прогресивну взаємну акомодацию (пристосовуваність) між людською істотою, що активно росте, і мінливими умовами, в яких вона живе. В.С. Мухіна розглядає як механізми соціалізації ідентифікацію і відособлення особи, а А.В. Петровський - закономірну зміну фаз адаптації, індивідуалізації й інтеграції в процесі розвитку особи.

Формулювання цілей статті. Мета статті - розкрити особливості процесу соціалізації та простежити співвідношення цього поняття з поняттями «виховання» і «соціальний розвиток».

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціалізація здійснюється у процесі взаємодії особистості в різних відносно автономних сферах життєдіяльності: освіта, організація соціального досвіду людини, індивідуальна допомога їй. Освіта включає в себе систематичне навчання та самоосвіту. Організація соціального досвіду здійснюється завдяки участі дитини у різних формалізованих та неформалізованих об'єднаннях (клас, гурток, дворова компанія однолітків, сусідство, референтна група тощо). Індивідуальна допомога - це свідомі спроби інших осіб (батьків, вчителів, близьких, друзів тощо) допомогти

дитині набути певних знань, навичок для задоволення власних потреб та потреб інших людей; в усвідомленні дитиною своїх цінностей та можливостей; в розвитку самосвідомості та самоствердженні, почутті приналежності до певної групи та соціуму [1].

Практика роботи соціального педагога довела, що соціалізацію не можна зводити до поняття «виховання» ні у вузькому, ні в широкому розумінні, в якому воно часто використовується. Виховання передбачає перш за все систему спрямованих впливів, за допомогою яких прагнуть сформувати в особистості певні риси і якості, завдяки яким людина долучається до культури і стає повноцінним членом суспільства. Таким чином, ми можемо назвати такі особливості процесу соціалізації, які дозволяють відмежувати його від виховання:

- відносна стихійність цього процесу, яка характеризується не завжди передбаченим, цілеспрямованим впливом середовища;
- механічне засвоєння соціальних норм і цінностей, яке відбувається в результаті діяльності і спілкування особистості, взаємодії її з мікро- і макросередовищем;
- зростання в міру дорослішання самостійності особистості щодо вибору соціальних цінностей і орієнтирів, середовища спілкування, якому віддається перевага [2].

Соціальний розвиток дітей і молоді можна розуміти як об'єктивний і водночас керований процес взаємодії кількісних і якісних змін соціальних характеристик молодого покоління в ході його становлення як суб'єкта суспільного виробництва і суспільного життя. Можна сказати, що поняття «соціальний розвиток» і «соціалізація» співпадають, але в них по-різному розставлені акценти: на активності особистості більш виразно представлено в ідеї розвитку, а в соціалізації в центрі уваги знаходиться соціальне середовище і його вплив на особистість. Ми вважаємо, що в науковому тлумаченні соціалізації передбачається розуміння особистості перш за все як активного соціального суб'єкта, спроможного впливати на суспільне життя [3].

Метою реалізації соціалізуючого процесу майбутній соціальний педагог має володіти механізмами соціалізації, вибір яких базується на певних принципах даного процесу:

- принцип системності, який передбачає вплив на особистість як мікро-, так і макросередовища, які тісно взаємодіють, взаємо-впливають і взаємодетермінують один одного;
- принцип діяльності, що обумовлює активну взаємодію особистості з іншими людьми, в якій індивід вступає в ході діяльності і спілкування, тобто наявний неперервний цілісний процес засвоєння особистістю об'єктивної дійсності завдяки включенню в діяльність;

- принцип двосторонньої взаємодії особистості і соціального середовища, взаємообумовленість процесу входження особистості в систему суспільних відносин і водночас відтворення цих відносин в системі сімейних, товариських, навчальних, виробничих та інших зв'язків;

- принцип особистої активності та вибірковості дозволяє розглянути людину не як пасивну ланку в процесі соціалізації, а як особистість, спроможну активно діяти і самій вибирати соціальні умови власного розвитку та формувати власне «Я», виходячи з власного бачення ідеалів і переконань [4].

Сьогодні, під час складного становища в нашій країні не можна відкидати чи недооцінювати зворотний вплив підростаючого покоління на суспільство, його оновлення, утвердження нового та прогресивного. Процес здійснюється, перш за все, шляхом посилення в ньому творчих засад, розширенням можливостей самореалізації, забезпеченням високого рівня життя тощо.

Об'єктивність умов соціалізації не означає їх стихійність і некерованість. Навпаки, в сучасних умовах саме ті суспільні, відносини визначають характер соціальних змін, які свідомо розвиваються і є фундаментом науково-обґрунтованого регулювання соціального розвитку дітей та молоді. При цьому не йдеться про маніпуляцію свідомістю юних, не проволонтаристський вплив на їх долю, а створення необхідних умов соціалізації, які забезпечать умови для їх самореалізації, самоутвердження.

Без цього суспільство не зможе продуктивно функціонувати, а отже, воно зацікавлене у створенні передумов для оптимальної соціалізації особистості.

Не менш важливим у змістовному аспекті соціалізації є розвиток самосвідомості особистості, яка виробляється протягом всього життя людини. Це дозволяє сказати, що процес соціалізації означає становлення в людині образу його «Я» [4].

Діяльність, спілкування, самосвідомість взяті разом, розкривають сутність соціалізації, її змістові аспекти. А функціональний аспект соціалізації характеризується на певному віковому етапі інститутами і механізмами соціалізації. Важливими інститутами соціалізації молодого покоління є сім'я, неформальні групи, навчальні групи, об'єднання, масова комунікація, спільноти, дитячі та молодіжні організації, в яких особистість залучається до системи норм і цінностей, які виступають своєрідними трансформаторами соціального досвіду [5].

Кожне суспільство, культура, спільнота виробляють свої механізми соціалізації. При цьому в кожному суспільстві загально прийнятими моделями соціалізації протистоять ті, які соціальне не схвалюються. Тому одночасно співіснує певна сукупність моделей соціалізації, які

взаємодіють, доповнюючи одна одну і втілюються в домінуючих, інституціалізованих формах соціалізації, котрі відображають домінуючі цінності. А отже, є закономірним і необхідним процес демократизації механізмів соціалізації дітей і молоді, що є передумовою і важливим напрямком становлення громадянського суспільства в Україні [6].

Незаперечною у цьому процесі є індивідуалізація, яка, до речі, не має нічого спільного з абсолютизацією волі та інтересів індивіда, протиставлення його інтересів інтересам інших. В даному випадку індивідуалізація необхідна як процес виявлення і стимулювання нахилів, задатків, здібностей особистості, врахування її потреб та інтересів, які розвиваються, спосіб поєднання суспільне значущого і особистісного. Все висловлене в цілому дозволяє сказати, що соціальний педагог має враховувати у складному соціально-виховному процесі той факт, що процес соціалізації не є безконфліктним і лінійним, він має свої складності і суперечності, обумовлені діалектичною єдністю свободи і необхідності, новизни і консерватизму, виховання і самовиховання тощо. Крім того, головним у соціалізації має бути відродження гідності людини, розширення меж його свободи, відповідності, ініціативності, підприємництва. Оскільки саме людина є найважливішою цінністю і метою суспільного розвитку, то саме на неї повинна "працювати" економіка, політика, ідеологія, культура, соціальна сфера. Це в першу чергу стосується підростаючого покоління, яке в перехідний період суспільства виявилось найбільш незахищеним соціальною спільнотою.

Ставлення до дітей та молоді має базуватися на принципово новій концепції - концепції самореалізації у процесі соціальної творчості, здійснення власних інноваційних проєктів за наявності активної допомоги з боку державних та громадських соціально-виховних інститутів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, соціалізація особистості (дітей та молоді) навіть під час важкого стану в Державі, має за мету залучити їх до прийняття рішення проблем власного життя і діяльності, стимулювати реалізацію їх покликань, здібностей, ініціативи і творчості. Тобто, в даному процесі в сьогоденних умовах слід відкидати як дрібну опіку, так і відмову в допомозі людини у виборі її життєвих і соціально значущих цінностей та орієнтацій. Спільна діяльність молодого покоління з фахівцями соціально-педагогічної роботи, передача їх знань, досвіду, дасть змогу дітям та молоді оволодіти навичками соціально-активної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посіб. / Київ. центр навчальної літератури. Київ, 2003. 208 с.

2. Лукашевич М.П. Соціалізація особистості: теоретико-прикладне впровадження: монографія. Київ: Освіта, 1998. 168 с.

3. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: підручник: друга кн.: Соціальна психологія особистості і спілкування. Київ: Либідь, 2006. 315 с.

4. Головатий Н.Ф. Социология молодежи: навч. посіб./ Київ. нац. ун-т ім. Траса Шевченка. Київ: Світ, 2009. 215 с.

5. Карпенко, О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти: дис...д-ра пед. наук: 13.00.04 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Дагоманова. Київ, 2008. 44с.

6. Соціальна робота в Україні: перші кроки: колект. моногр./ за наук. ред. В. Н. Полтавця. Київ.: Академія, 2000. 234 с.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2019.

ГОРДЕЕВА Катерина

канд. пед. наук, доцент кафедри теорії і методики фізического виховання і реабілітації, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая область, Украина, 84116

E-mail: katrinzzz83@gmail.com

ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССА СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ В СЛОЖНЫЙ ПЕРИОД УКРАИНСКОГО ГОСУДАРСТВА

Резюме. В статье исследуется проблема социализации личности в сложный период украинского государства. Автор выяснил и проанализировал понятие социализация, как двусторонний взаимообусловленный процесс взаимодействия человека и социальной среды, которое предполагает ее включение в систему общественных отношений путем усвоения социального опыта, так и самостоятельного воспроизведения этих отношений, в ходе которых формируется уникальная, неповторимая личность; взаимодействие личности и ее социальное окружение, которое требует изучения влияния социальных факторов на поведение и самосознание в системе общественных отношений, макро- и микросреде. В статье исследуется понятие социализация как процесс интеграции индивида в общество, в различные типы социальных общностей (группа, социальный институт, социальная организация) путем усвоения им элементов культуры, социальных норм и ценностей, на основе которых формируются социально значимые черты личности.

Ключевые слова: личность, индивидуум, социализация, индивидуализация, принцип, социальная среда, воспитание, формирование, социальное развитие.

GORDEYEVA Katerina

Candidate of Pedagogic Science, Associate Professor at department of theoretical and methodical bases physical education and rehabilitations of the State higher educational University «Donbasky State Pedagogical University»

Str. G. Butyuka, 19, Slovayansk, Donetsk region, Ukraine, 84116

E-mail: katrinzzz83@gmail.com

PECULIARITIES OF THE PROCESS OF SOCIALIZATION OF PERSONALITY IN THE DIFFICULT PERIOD OF THE UKRAINIAN STATE

Summary. The article examines the problem of socialization of individual in a difficult period of the Ukrainian state. The author clarified and analyzed the concept of socialization as a two-way interdependent process of interaction between man and social environment, which suggests its inclusion in the system of social relations through the assimilation of social experience and self-reproduction of these relations, which formed a unique person; the interaction of the individual and her social environment, which requires the study of the influence of social factors on behavior and consciousness in the system of social relations, macro - and microenvironment. The article explores the concept of socialization as a process of integration of an individual into society, into various types of social communities (group, social institution, social organization) by assimilation of elements of culture, social norms and values, on the basis of which socially significant personality traits are formed.

Abstract. Introduction. The article examines the problem of personality socialization in the difficult period of the Ukrainian state. The author found out and analyzed the concept of socialization, as a two-way interdependent process of interaction between a person and the social environment, which involves its inclusion in the system of social relations through the assimilation of social experience, and the independent reproduction of these relations, during which a unique, inimitable personality is formed; interaction between features and social benefits, as well as social factors for behavioral and self-reliance in suspension systems, macro microsites. In the case of statistics, understanding of social and social processes is in process of suspension, in the case of social types, social and social standards are important.

Analysis of publications. An important opinion is expressed by O. Brom: «socialization is a process that occurs throughout the life of a person», and reveals some differences in the process with adults and children. P. Berger and T. Luckman see socialization as «a comprehensive and consistent entry of individuals into the objective world of society or into a separate part of it.» B.D. Parigin interprets socialization as «entering into the social environment, adapting to it, assimilating certain roles and functions that, following their predecessors, are repeated by each individual throughout the history of

formation and development. The process of socialization is carried out through social mechanisms.

Purpose. The purpose of the article is to reveal the features of the process of socialization and to trace the relation of this concept with the concepts of «education» and «social development».

Results. The practice of social educator has proved that socialization can not be reduced to the concept of «education» in a narrow or broad sense, in which it is often used. Education involves, first and foremost, a system of directional influences, through which they seek to form in the individual certain traits and qualities by which a person joins the culture and becomes a full member of society. Thus, we can name the following features of the process of socialization, which allow to distinguish it from education:

- relative spontaneity of this process, which is not always predicted, purposeful impact of the environment;

- mechanical assimilation of social norms and values, which occurs as a result of activity and communication of the individual, interaction with the micro and macro environment;

- growth as the individual's independence grows with respect to the choice of social values and orientations, the preferred environment of communication.

- In order to implement the socialization process, the future social educator should have mechanisms of socialization, the choice of which is based on certain principles of this process:

- the principle of systematicity, which implies the influence on the personality of both micro- and macro-environments, which interact closely, mutually influence and mutually determine each other;

- the principle of activity that determines the active interaction of the individual with other people, in which the individual enters in the course of activity and communication, that is, there is a continuous holistic process of assimilation of the objective objective reality through involvement in the activity.

Conclusion. The socialization of the individual (children and young people), even during a difficult state in the State, aims to involve them in the decision-making of problems of their own lives and activities, to stimulate the realization of their vocations, abilities, initiative and creativity. That is, in this process in today 's conditions, both small care and refusal to help a person in choosing his or her vital and socially important values and orientations should be rejected. Joint activity of the young generation with specialists of social and pedagogical work, transfer of their knowledge, experience, will enable children and young people to acquire the skills of a socially active personality.

Key words: personality, individual, socialization, individualization principle, social environment, education, formation, social development.

REFERENCES

1. Bezpalko O. V. (2003). Sotsialna pedahohika v skhemakh i tablytsyakh. Navchalnyy posibnyk : tsentr navchalnoyi literatury [in Ukrainian].
2. Lukashevych M.P. (1998) Sotsializatsiya: IZMN [in Ukrainian].
3. Orban-Lembryk L.E. (2006) Sotsialna psykholohiya: Pidruchnyk: U 2 kn. Kn.1: Sotsialna psykholohiya osobystosti i spilkuvannya [in Ukrainian].
4. Holovaty N.F. Sotsyolohyya molodězhy. MAUP [in Ukrainian].
5. Karpenko, O. H. (2008) Profesiyna pidhotovka maybutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh universytet-skoyi osvity : dys. d-ra ped. nauk / O. H. Karpenko. [in Ukrainian].
6. Sotsialna robota v Ukrayini (2000). Pershi kroky/ Za red. V. Poltavtsya. - "KM Akademiya".[in Ukrainian].

(англійською перекладено автором статті)

УДК 373.3/.5.015.31:613

ГРИГОРЕНКО Григорій

канд. пед. наук, доцент кафедри методик викладання спортивно-педагогічних дисциплін, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116

E-mail: g.v.grigorenko@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ТА ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я В СТРУКТУРІ ДІЯЛЬНОСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. Стаття носить аналітичну спрямованість. Досліджується процес формування ціннісного ставлення до здоров'я та ствердження здорового способу життя як підґрунтя для формування фізичних, психічних, духовних, соціальних складників особистості. Актуальність теми дослідження обумовлена процесами трансформації сучасного суспільства, які детермінують формування світоглядних переконань, ціннісних орієнтацій, ціннісних ставлень та відповідних їм моделей поведінки сучасного молодого покоління. Надано теоретичний аналіз державних документів, наукових поглядів та проведених досліджень, які проводились на базі закладів загальної середньої освіти міста. Формування в освітньому середовищі позитивного ставлення до фізичного виховання, здорового способу життя школярів розглядали Г.Безверхня, В.Григоренко, Т.Круцевич, Я.Кравчук, В.Лисяк, С.Омельченко, С.Сингаєвський та інші.

© Григоренко Г., 2019

Зазначається, що нова українська школа повинна формувати культуру здоров'я своїх учнів, яка є потужним духовно-ціннісним чинником загальнолюдської культури людини. Актуальним питанням реформування освіти є також надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг особам з особливими освітніми потребами.

Освітнє середовище, застосування інтерактивних педагогічних технологій та формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді є гуманістичною моделлю освіти. На основі особистісно орієнтованого виховання учнів можливе не тільки навчання, але й корекція та самовдосконалення під керівництвом вчителя. Автором зазначається високий рівень ефективності впливу здоров'ярозвиваючих освітньо-виховних ігор з формування здорового способу життя та ціннісного ставлення до здоров'я, мотивації до фізичного виховання та здорового способу життя учнів в структурі освітнього середовища та діяльності нової української школи. Формування ціннісного ставлення до здоров'я є наскрізним завданням сучасного освітнього закладу, основою якого є педагогіка партнерства. Створення особистісно орієнтованого підходу, формування компетентнісної, підготовленої до життя особистості учня у освітньому, виховному процесах підтверджують, як зазначено у концептуальних положеннях нової української школи, необхідність докорінної реформи освіти.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, культура здоров'я, цінність, нова українська школа, освітнє середовище, мотивація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Процес формування ціннісного ставлення до свого здоров'я й ствердження здорового способу життя є невід'ємною частиною Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні. В ній зазначено, що «ціннісне ставлення до свого фізичного «Я» характеризує вміння особистості позитивно оцінювати свою зовнішність, тілобудову, поставу, розвиток рухових здібностей, фізичну витривалість, високу працездатність, функціональну спроможність, швидке відновлення сил після фізичного навантаження, статеvu належність, гігієнічні навички, корисні звички, стан свого здоров'я, турботу про безпеку власної життєдіяльності, здоровий спосіб життя, активний відпочинок, вольові риси особистості»[8]. Актуальність теми дослідження обумовлена процесами трансформації сучасного суспільства, які детермінують формування світоглядних переконань, ціннісних орієнтацій та відповідних їм моделей поведінки сучасного молодого покоління, які відмінні від тих, що були характерні для старших поколінь. У зв'язку з цим актуалізується проблема духовності в особистісному та середовищному вимірах, а також

завдання виховання загальнолюдських цінностей, здорового способу життя та ціннісного ставлення до здоров'я у підростаючого покоління українського суспільства[1; 2; 3; 4; 6; 7; 9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Здоровий спосіб життя людини передбачає створення та реалізацію усвідомлених нею сукупності заходів, ціннісних духовно-соматичних орієнтацій, які необхідні для утворення соціальних, здоров'ярозвиваючих умов її життєдіяльності, працездатності, суспільно-соціальної самореалізації, що формуються в процесі діяльності освітнього навчального закладу [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9].

У оновленому Законі України «Про освіту» констатується, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству»[5].

У ст. 5 Закону України «Про загальну середню освіту» зазначається, що одним із завдань закладів загальної середньої освіти є «виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців)» [4].

Концепція нової української школи визначає дев'ять ключових компонентів, які складають основну її формулу, серед яких «наскрізний процес виховання, який формує цінності»[6].

І.Бех на основі змісту освіти і виховання довів духовно-ціннісну сутність психосоматичного здоров'я людини[1, с.222], визначив систему особистісно-соціальних мотиваторів його розвитку і збереження[1, с.216], обґрунтував шляхи особистісно орієнтованого формування ціннісного ставлення до цього феномену [1, с.218-219] як інструменту вирішення життєвих проблем людини.

В.Григоренко здоровий спосіб життя розглядає як «...динамічну систему ціннісних орієнтацій, установок, духовності, дій, мотивів, потреб, обмежень, загартовуючих тіло процедур, пов'язаних з реалізацією оздоровчого режиму і зниження ризику захворюваності (психічної, соматичної). Означений динамічний режим (спосіб життя) свідомої, добровільно обраної поведінки особистості включає фізичні навантаження (індивідуально визначені), раціональне харчування, фізіологічно

оптимальний сон, оптимальний режим психоемоційних, інтелектуальних, психомоторних навантажень і відпочинку (рекреації), нервово-м'язову та психоемоційну релаксацію, підготовленість у сфері конфліктології, акмеології, кінезіології, відсутність (профілактика) шкідливих звичок, адекватна самооцінка» [2, с. 16].

Формулювання цілей статті: аналіз особливостей формування здорового способу життя та ціннісного ставлення до здоров'я в структурі діяльності нової української школи. Дослідження проводились на базі закладів загальної середньої освіти міста, під час якого було проаналізовано зміст основних державних документів про освіту, науково-педагогічної, методичної літератури; були застосовані емпіричні методи дослідження: педагогічні спостереження, опитування та методи статистичного опрацювання отриманих даних.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасна українська школа має не лише давати знання, але й формувати культуру здоров'я своїх учнів, яка є потужним духовно-ціннісним чинником загальнолюдської культури людини, що об'єктивно відображає рівень цивілізаційного розвитку суспільства, його перспективу на майбутнє. Реформи, що відбуваються у сучасному освітньому процесі, згідно положень Нової української школи, передбачають необхідність створення освітнього середовища та умов плідної співпраці між учасниками цього процесу, основою якого є педагогіка партнерства. У Концепції зазначено, що педагогіка партнерства це – «спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками» [6]. Ми вважаємо, що саме школа, сім'я та оточуюче середовище мають широкий спектр можливостей впливу на формування ціннісного ставлення до здоров'я підростаючого покоління, в основу якого покладені інноваційні, особистісно зорієнтовані підходи у освітньому процесі, національні традиції виховання у сім'ї, рівний доступ до освітніх послуг осіб з особливими потребами тощо.

Виходячи з базових положень Концепції «Нова українська школа», Закону «Про освіту» зазначаємо, що актуальним питанням є надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг особам з особливими освітніми потребами. Саме вони є об'єктивною основою організації навчання та виховання, супроводу дитини у цьому процесі. Вчитель оперативно реалізує гарантовану допомогу дитині з особливими освітніми потребами у вирішенні індивідуальних пізнавальних, духовних, психомоторних, психосоматичних, поведінкових проблем, які пов'язані із станом їх соціального, психосоматичного та духовного здоров'я.

Формування здорового способу життя та ціннісного ставлення до здоров'я передбачає створення позитивної мотивації на здоровий спосіб

життя у дітей та молоді. За результатами опитування учнів лише 14% школярів постійно ведуть активний, здоровий спосіб життя; 34% учнів вважають його достатньо активним; 52% характеризують свій спосіб життя як малорухливий. Уроки фізичної культури, як основну форму навчальної роботи з формування культури здоров'я, вважають корисними та необхідними для себе 78% учнів; 18% учнів мають скептичне ставлення, але здатні його змінити, якщо буде досягнуто позитивний результат; 4% респондентів не знаходять зацікавленості та користі в означених уроках.

У «Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді» зазначається, що методологічною основою формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді є гуманістична модель освіти, сутність якої полягає у створенні сприятливої соціокультурної ситуації, готовності до формування у них суспільно значущої смислоціннісної життєвої стратегії. Рівень цієї готовності характеризується здатністю дітей та молоді перетворювати зовнішні вимоги на внутрішні спонуки, мотиви поведінки з пробудженням їх самосвідомості і відповідальності за власну культуру здоров'я. Поняття «здоровий спосіб життя» розглядається у співвідношеннях тріади: здоров'я – здоровий спосіб життя – культура здоров'я [7].

На основі особистісно орієнтованого виховання учнів, закономірностей та особливостей структурування інноваційного педагогічного інструментарію, ми змогли максимально підняти рівень ефективності впливу здоров'ярозвиваючих освітньо-виховних ігор із формування здорового способу життя та ціннісного ставлення до здоров'я, мотивації до фізичного виховання учнів в структурі діяльності нової української школи. Нами системно впроваджувалися: - операційно-комплексні ігри в структурі здоров'ярозвиваючих технологій, які спрямовувалися на формування у школярів практичних соціальних, гігієнічних, психомоторних та інтерактивних навичок здоров'ятворчості, які є актуальними в реальних умовах життя в сфері освіти, самовиховання, самоосвіти, соціального, духовного саморозвитку, фізичного виховання, соціальної самореалізації; - рольові ігри використовувалися з метою формування у учнів соціально-ціннісного саногенного мислення; здоров'ятворчого світогляду; стратегій здорового способу життя; культури здоров'я особистості в її праксіологічному аспекті; здатності до здоров'ярозвиваючої рефлексії, самоактуалізації; мотивації успішності та здоров'ятворчої самореалізації; - здоров'ятворчий театр використовувався з метою формування здатності до здоров'ятворчої ситуативно-варіативної діяльності в умовах освітньо-оздоровчого середовища школи, сім'ї, дозвілля, канікулярного часу як форма реалізації соціальних, емоційно

збагачених виховних впливів на школярів в процесі системного розвитку їх ціннісного відношення до особистісного здоров'я.

Зазначаємо, що властивості взаємозв'язків в структурі інтерактивних педагогічних технологій обумовлюють організаційно-педагогічні умови інтеграції в свідомості учнів таких особистісних якостей, як:

- ціннісні орієнтації в сфері розвитку і збереження психосоматичного здоров'я;

- психосоматичне здоров'я постає як категорія «для досягнення життєво актуальних результатів»;

- усвідомлення культури здоров'я як світоглядної суспільної та соціальної цінності;

- розуміння культури здоров'я як єдиної особистісно-суспільної умови оптимальної соціальної самореалізації людини [3].

Спираючись на дані опитування учнів, ми можемо виділити шляхи отримання необхідних знань з формування здорового способу життя та ціннісного ставлення до здоров'я. 91% респондентів зазначили, що вони отримують необхідну інформацію про цінність здоров'я під час занять, із популярної літератури, засобів масової інформації, з мережі Інтернет, спеціальних спортивних телевізійних передач, зустрічей з видатними спортсменами свого регіону тощо. Для 32% учнів спонуканням до свого фізичного вдосконалення та ціннісного ставлення до здоров'я є приклад вчителів фізичної культури, тренерів, керівників гуртків. Сімейні традиції, які сприяють здоровому способу життя, піклуванню за своє здоров'я зазначили 29% учнів. 8% учнів самостійно почали займатися фізичним вдосконаленням під впливом однолітків, які свій вільний час проводять на спортивному або тренажерному майданчику.

Формування здорового способу життя та ціннісного ставлення до здоров'я є наскрізним завданням сучасного освітнього закладу. Навчальна робота є основною, але її потрібно спрямовувати на інтерактивну, а саме, роботу в групах, де кожному учневі буде надана можливість скласти особистий іспит на знання та вміння під час виконання вправ, складання тестів тощо. Доцільними будуть практичні рекомендації щодо організації рухливого режиму дня школярів класним керівникам для організації позакласної роботи та батькам у організації дозвілля.

Практичні рекомендації батькам були адаптовані до рівня можливих умов їх виконання у житті сім'ї, під час відпочинку. Слід зауважити, що саме теза «здоров'я та сформована культура здоров'я особистості складають її здоровий спосіб життя» повинні бути основним лейтмотивом у спільній роботі школи та батьків. Не тільки рекомендації щодо рухливого режиму, раціонального та здорового харчування, віртуальні заняття з вивчення основ туристичної подорожі на незначні відстані, але й

реальні мандрівки дітей з батьками, залучення батьківської спільноти до фізкультурно-масових заходів сприяють формуванню колективу класу, гуртка, відповідальності та взаємодопомоги дорослих та дітей, підвищує щільність рухливої діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дослідження означеної проблеми зумовлені піклуванням про здоровий спосіб життя та завданнями державних програм, які потрібно вирішувати у освітньому просторі сучасного навчального закладу. Саме створення особистісно орієнтованого підходу, формування компетентнісної, підготовленої до життя особистості учня у освітньому, виховному процесах підтверджують, як зазначено у концептуальних положеннях нової української школи, необхідність докорінної реформи освіти, що зупинить негативні тенденції, зробить сучасною українську школу. Перспективними питаннями подальших наукових досліджень вбачаємо розробку методичних та практичних рекомендацій вчителям початкової школи з питань формування культури здоров'я особистості школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. К. : Лебідь, 2003. 344 с.
2. Григоренко В.Г. Зміст педагогічних принципів структурування інтерактивних виховних технологій особистісно орієнтованого формування культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи. *Проблеми трудової і професійної підготовки*: наук.-метод.зб. / відповід. редактор і укладач В.В.Стешенко. Слов'янськ, СДПУ, 2010. Вип. 15. 181 с.
3. Григоренко Г.В. Здоров'ятворча компетентність підлітків та умови її формування в соціально-педагогічній діяльності загальноосвітнього навчального закладу: монографія. Слов'янськ : вид-во Б.І. Маторіна, 2016. 315 с.
4. Закон України «Про загальну середню освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2232/> (дата звернення: 09.09.2019).
5. Закон України «Про освіту». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39. URL: <http://osvita.ua/legislation/law/2231/>(дата звернення: 09.09.2019).
6. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 09.09.2019).
7. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді. «Завуч». 2004. № 28. С.23–28.
8. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. *Світ виховання*. 2004. № 4 (5). С. 6 – 31.

9. Омельченко С. О. Соціалізація дітей і підлітків засобами освітньо-виховної оздоровчої роботи: навч.-метод. посіб. Слов'янськ: Вид. центр ДВНЗ «ДДПУ», 2014. 208 с.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2019.

ГРИГОРЕНКО Григорий

канд. пед. наук, доцент кафедри методик преподавания спортивно-педагогических дисциплин ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (г. Славянск, Украина)

ул. Генерала Батюка, 19, Славянск, Украина, 84116

E-mail: g.v.grigorenko@ukr.net

ФОРМИРОВАНИЕ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ И ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ К ЗДОРОВЬЮ В СТРУКТУРЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НОВОЙ УКРАИНСКОЙ ШКОЛЫ

Резюме. Стаття носить аналітичний характер. Исследуется процесс формирования ценностного отношения к здоровью и утверждение здорового образа жизни как основы для формирования физических, психических, духовных, социальных составляющих личности учащихся. Актуальность темы исследования обусловлена процессами формирования мировоззренческих убеждений, духовных, ценностных ориентаций и соответствующих им моделей поведения. Автором представлен краткий теоретический анализ государственных документов, научных взглядов и исследований, проведенных на базе учреждений образования города. Вопросы формирования в образовательной среде позитивного отношения к физическому воспитанию, здорового образа жизни школьников рассматривали Г.Безверхняя, В.Григоренко, Т.Круцевич, Я.Кравчук, В.Лысяк, С.Омельченко, С.Сингаевский и другие.

Отмечается, что новая украинская школа должна формировать культуру здоровья учащихся, которая является мощным духовно-ценностным фактором общечеловеческой культуры. Актуальным вопросом реформирования образования является предоставление психолого-педагогических и коррекционно-развивающих услуг учащимся с особыми образовательными потребностями. Образовательная среда, применение интерактивных педагогических технологий и формирование положительной мотивации на здоровый образ жизни у детей и молодежи является гуманистической моделью образования. На основе личностно ориентированного воспитания учащихся возможна коррекция, самоусовершенствование под руководством учителя. Отмечается эффективность воздействия здоровьеразвивающих образовательно-воспитательных игр по формированию здорового образа жизни и ценностного отношения к здоровью, мотивации к физическому

воспитанию и здоровому образу жизни учащихся в структуре деятельности новой украинской школы. Формирование ценностного отношения учащихся к собственному здоровью является задачей образовательного учреждения, основой которого является педагогика партнерства, основным лейтмотивом в совместной работе школы и родителей. Личностно ориентированный подход, системное формирование компетентностного, подготовленного к жизни ученика в образовательном и воспитательном процессах подтверждают необходимость проведения коренной реформы образования, создания новой украинской школы.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, культура здоровья, ценность, новая украинская школа, образовательная среда, мотивация.

HRUHORENKO Hryhoryi

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor of the Department of Methods of Teaching Sports and Pedagogical Disciplines Higher Educational Establishment «Donbass State Pedagogical University», Slavyansk, [Ukraine](#)

Gen. Batyuk str., 19, Slavyansk, Ukraine, 84116

E-mail: g.v.grigorenco@ukr.net

FORMING OF THE HEALTHY LIFESTYLE AND VALUABLE ATTITUDE TO HEALTH IN THE STRUCTURE OF ACTIVITY OF NEW UKRAINIAN SCHOOL

Abstract. Introduction. The article is analytical. The relevance of the topic of research is due to the processes of transformation of modern society, which determine the formation of worldviews, attitudes, values and corresponding behaviors of the modern young generation.

Analysis of publications. Issues of formation in the educational environment of the positive attitude of students to physical education were considered by G. Bezverkhnya, V. Grigorenko, T. Krutsevich, Y. Kravchuk, V. Lysyak, S. Omelchenko, S. Syngayevsky and others. Theoretical analysis of state documents, scientific views and researches conducted on the basis of institutions of general secondary education of the city is given.

Purpose. The process of formation of value attitude to health and affirmation of healthy lifestyle as a basis for formation of physical, mental, spiritual, social constituents of personality are investigated.

Results. It is noted that the new Ukrainian school should shape the culture of health of its students, which is a powerful spiritual and value factor of human culture. A topical issue of educational reform is the provision of psychological-pedagogical and correctional-developmental services to a person with special educational needs. The educational environment, the use of interactive pedagogical technologies and the formation of positive motivation for healthy lifestyles in children and young people are a humanistic model of education. Not only learning but also correction and self-improvement under the guidance of

the teacher are possible on the basis of student-centered personal education. There is a high level of effectiveness of influence of health-developing educational games on formation of healthy lifestyle and value attitude to health, motivation to physical education and healthy lifestyle of students in the structure of activity of the new Ukrainian school. Forming a value-based attitude to health is a cross-cutting challenge for a modern educational institution, the foundation of which is the pedagogy of partnership.

Conclusion. The creation of a person-centered approach, the formation of a competent, life-prepared student in the educational and educational processes confirm, as stated in the conceptual provisions of the new Ukrainian school, the need for radical reform of education.

Key words: healthy lifestyle, culture of health, value, new Ukrainian school, educational environment, motivation.

REFERENCES

1. Bekh, I.D. (2003). *Vykhovannya osobystosti: U 2 kn. Kn. 2: Osobystisno oriyentovanyy pidkhid [Personal education]. K. : Lebid [in Ukrainian].*
2. Hryhorenko, V.H. (2010). *Zmist pedahohichnykh pryntsyviv strukturuvannya interaktyvnykh vykhovnykh tekhnolohiy osobystisno oriyentovanoho formuvannya kultury zdorovya uchniv zahalnoosvitnoyi shkoly [Content of pedagogical principles of structuring interactive educational technologies of personally oriented formation of health culture of students of secondary school]. Problemy trudovoyi i profesiynoyi pidhotovky – Problems of labor and vocational training. V.V. Steshenko(Ed). Sloviansk, SDPU [in Ukrainian].*
3. Hryhorenko, H.V. (2016). *Zdorovyatvorcha kompetentnist pidlitkiv ta umovy yiyi formuvannya v sotsialno-pedahohichniy diyalnosti zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Adolescent health competence and conditions for its formation in social and pedagogical activity of a comprehensive educational institution]. Slovyansk : vyd-vo B.I. Matorina [in Ukrainian].*
4. *Zakon Ukrayiny «Pro zahalnu serednyu osvitu». [Law of Ukraine «On General Secondary Education»]. Retrieved from <https://osvita.ua/legislation/law/2232/> [in Ukrainian].*
5. *Zakon Ukrayiny «Pro osvitu» (2017). [The Law of Ukraine «On Education»]. Retrieved from http://osvita.ua/legislation/law/2231 [in Ukrainian].*
6. *Kontseptsiya «Nova ukrayinska shkola». [The concept of the New Ukrainian School]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> [in Ukrainian].*
7. *Kontseptsiya formuvannya pozytyvnoyi motyvatsiyi na zdorovyiy sposib zhyttya u ditey ta molodi (2004). [The concept of forming positive motivation for healthy lifestyle in children and young people]. «Zavuch» – «Head teacher». 28.23-28. [in Ukrainian].*

8. Natsionalna prohrama vykhovannya ditey ta uchnivskoyi molodi v Ukrayini (2004). [National program of education of children and students in Ukraine]. *Svit vykhovannya -The world of education*. 4 (5).6-31. [in Ukrainian].

9. Omelchenko, S. O. (2014). Sotsializatsiya ditey i pidlitkiv zasobamy osvitno-vykhovnoyi ozdorovchoyi roboty [Socialization of children and adolescents by means of educational and improving work]. Slovyansk: Vyd. tsentr DVNZ «DDPU» [in Ukrainian].

(Переклад англійською виконала Слабоуз В.В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м.Слов'янськ, Україна)

УДК 37.011:613:796

ДМИТРИЄВА Олеся

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: oleseya7@ukr.net

ЗАРУБІЖНІ НАУКОВЦІ ПРО ПОНЯТТЯ “ЗДРОВ’Я” ТА “ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ”

Анотація. В статті автором розкрито сутність поняття „здоров’я” та „здоровий спосіб життя” в зарубіжній науковій літературі”, розглянуто генезис слова „здоров’я” (“health”) та „формування здорового способу життя”, „сприяння покращенню здоров’я” („health promotion”), подано основні типи концепцій здоров’я, що представлені у вигляді чотирьох моделей здоров’я (клінічна модель, модель рольової презентації, адаптивна модель, інтеграційна модель), наводяться дев’ять компонентів (критеріїв) для створення «ідеального» формулювання поняття здоров’я: мовний критерій, ціннісний критерій, цільовий критерій, теоретичний критерій, критерій гомогенності, критерій надійності, критерій виміру, критерій визначеності, критерій простоти. На сьогодні зустрічається сотні різних визначень цього поняття, число яких з роками тільки збільшується. У всесвітньому науковому просторі не існує єдиного загально визнаного тлумачення поняття „здоров’я”, яке б конкретно й універсально відображало сутність цього багаторівневого явища.

Аналіз наукових робіт зарубіжних вчених дозволяє нам зробити висновок, що погляди дослідників щодо тлумачення поняття „здоров’я” та „здоровий спосіб життя” в зарубіжній науковій літературі досить суперечливі, простежується тенденція до розуміння здоров’я насамперед, як стану, здібності та суми фізичних, психоемоційних і соціологічних (© Дмитрієва О., 2019

компонентів, а не тільки як медичної, біологічної чи генетичної проблеми.

Здійснюється аналіз їх поглядів на зміст та сутність понять „здоров'я” та „здоровий спосіб життя”, подаються деякі дефініції цих термінів.

Ключові слова: здоров'я, фізичне виховання, гімнастика, здоровий спосіб життя, збереження та зміцнення здоров'я, педагоги-гуманісти, зарубіжні науковці.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. На сучасному етапі науковим розвідкам, які присвячені дослідженню феномену здоров'я, формуванню культури здоров'я та здорового способу життя в молодого покоління, притаманний різнобічний підхід до цього питання. У сучасній філософії набуває все більшого розвитку так звана філософія здоров'я та здорового способу життя. Все частіше в науковому обігу з'являються нові погляди щодо розуміння визначення та класифікації понять і концепцій здоров'я.

В останні роки серед провідних зарубіжних дослідників формування здорового способу життя, питання здоров'я дитини характеризуються з позиції системного підходу до фізкультурно-оздоровчої та освітньо-профілактичної роботи в сім'ї, школі й інших соціальних інститутах суспільства.

У другій половині ХХ століття проблеми зміцнення здоров'я та формування здорового способу життя набули особливої актуалізації в усьому світі. Необхідно зазначити, що проблемі збереження здоров'я та аспектам формування здорового способу життя дитини приділяють увагу багато сучасних вітчизняних та іноземних науковців. Ця проблематика достатньо висвітлена в багатьох зарубіжних соціально-філософських, педагогічних, соціальних і медичних працях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Зарубіжні науковці Едельман та К. Мендель, Дж. Макензі, Д. Маркс, М. Мюррей, В. Спійк, П. Тенгланд, Є. Вайл, [3,4,5,8,10], досліджують проблеми здоров'я, формування й основні компоненти здорового способу життя, культури здоров'я, педагогіки здоров'я, валеологічної освіти, філософії здоров'я тощо.

Необхідно наголосити, що вищезазначені наукові дослідження фрагментарно окреслюють проблему здоров'я та шляхи його зміцнення, не розкриваючи сутності проблеми зміцнення та збереження здоров'я в молодого покоління, що й обумовлює, у свою чергу, необхідність комплексного вивчення дослідження проблеми.

Формування цілей статті. У статті ми ставили за мету систематизувати й узагальнити теоретичні аспекти дослідження сутності поняття „здоров’я” та „здоровий спосіб життя” в зарубіжній науковій літературі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ретельний огляд наукової педагогічної, психологічної, історичної, медичної, філософської та валеологічної літератури дозволяє нам зробити висновок, що в американській науковій парадигмі існує велика кількість дефініцій „здоров’я”. На сьогодні зустрічається понад триста різних визначень цього поняття, а з роками їх число збільшується. У всесвітньому науковому просторі не існує єдиного загальновизнаного тлумачення поняття „здоров’я”, яке б конкретно й універсально відображало сутність цього багаторівневого явища.

Беручи до уваги той факт, що пропаганда здоров’я та формування здорового способу життя учнів американських шкіл має свої історичні та ментальні особливості, об’єктом нашої уваги стали дослідження медиків, філософів, педагогів та психологів Сполучених Штатів Америки.

На думку П. Тенгlanda [8, с. 257-284] для створення «ідеального» формулювання поняття здоров’я повинні бути враховані дев’ять компонентів чи критеріїв, а саме:

1) мовний критерій (дефініція не повинна дуже відрізнятися від загальноприйнятого визначення);

2) ціннісний критерій (дефініція повинна фіксувати позитивну цінність концепції здоров’я);

3) цільовий критерій (дефініція повинна ставити раціональні й обґрунтовані цілі для сектора охорони здоров’я);

4) теоретичний критерій (дефініція повинна бути представлена як концептуальна теорія або принцип);

5) критерій гомогенності (здоров’я повинно визначатися як однорідна категорія);

6) критерій надійності (дефініція повинна бути представлена не в теоретичних термінах, а в термінах, які можна спостерігати);

7) критерій виміру (переважно, щоб дефініцію можна було виміряти до певної міри);

8) критерій визначеності (дефініція повинна бути визначена в чітких, широко відомих термінах);

9) критерій простоти (чим менш є виключень та додавань до дефініції, тим краще).

Спираючись на вищеперелічені критерії багато вчених робили спроби якомога точніше описати феномен здоров’я та показати його

цінність. З метою здійснення комплексного дослідження сутності і змісту поняття здоров'я наведемо декілька дефініцій „здоров'я” та „здоровий спосіб життя” в зарубіжній науковій літературі. Дослідники Д. Маркс, М. Мюррей, Дж. Макензі, Є. Вайл [4, 5, 10] зазначають, що генезис слова здоров'я (“health”) походить від англосаксонського слова “hælp”, що означає „цілісний” (“whole”), „міцний” (“hale”), „святий”, „благочестивий” (“holy”). Історично та культурно склалося, що такі поняття як гігієна й оздоровлення, чистота та краса, розсудливість і благочестя, стриманість і помірність асоціюються з концепцією здоров'я.

У роботі К. Едельмана та К. Менделя [3] виділені основні типи концепцій здоров'я та представлені у вигляді чотирьох моделей:

- клінічна модель здоров'я розуміється як відсутність симптомів хвороби, має відношення до медицини,

- модель рольової презентації здоров'я розуміється як здатність грати соціальні ролі (у родині, на роботі), а хвороба – це поважна причина утриматися від участі в соціальній грі,

- адаптивна модель як здатність позитивно адаптуватися до соціологічних, психічних і психологічних змін, це ознака гарного здоров'я. Широко прийнята у Сполучених Штатах,

- інтеграційна модель як взаємодія фізичних, психологічних, соціальних і духовних аспектів життя та навколишнього середовища, яка веде до благополуччя й успіху в життєдіяльності особистості.

Словник Мерріама Вебстера визначає здоров'я як «стан здорового тіла, душі чи духу, свобода від хвороб та болі» [6]. В енциклопедичному словнику зазначено, що „здоров'я – це загальний стан тіла чи розуму, що має відношення до сили та міцності” [9, с.653]. У наведених визначеннях поняття „здоров'я” акцент зроблено на фізичному аспекті поняття і не враховуються психічні, соціальні та психологічні чинники хвороби.

У підручнику «Здоров'я» для середньої школи Сполучених Штатів Америки (2007) здоров'я визначається як «поєднання фізичного, психоемоційного та соціального благополуччя», але зауважується, що це не «абсолютний стан» людини, а «динамічний» критерій, що постійно змінюється [2].

У зарубіжному загальноосвітньому науковому лексиконі поняття „health” („здоров'я”) нерозривно пов'язане з поняттям „health promotion” (дослівний переклад – „просування здоров'я”, „підвищення здоров'я”, „підтримка здоров'я”, „заохочення до здоров'я”, „навчання здоров'ю”, „популяризація здоров'я”, „пропагування здоров'я”, „стимулювання здоров'я”, „пропаганда здорового способу життя”). В Україні для означення словосполучення „health promotion” сучасними вітчизняними науковцями запропоновано та уживаються такі вислови: „формування

здорового способу життя”, (О. Вакуленко, П. Шатц), „сприяння покращенню здоров’я” (П. Гусак, Н. Зимівець, В. Петрович) тощо.

Американські вчені (Д. Маркс, М. Мюррей) розуміли процес формування здорового способу життя, як „будь-яку подію, процес або діяльність, яка сприяє захисту або зміцненню здоров’я особистості, громади або населення” [4, с.419]. В „Американському журналі щодо формування здорового способу життя” („American Journal of Health Promotion”) подано таке визначення зазначеного поняття – „вид мистецтва, який покликаний допомогти людям змінити власний спосіб життя і досягти оптимального стану здоров’я, гармонічної єдності його складових: фізичної, емоційної, духовної та інтелектуальної. В такому контексті зміна стилю життя стає можливою лише за умови повної інформованості індивіда щодо проблеми важливості збереження здоров’я, зміни поведінки та створення умов, які б сприяли чіткому дотриманню здорового способу життя”[11, с.5].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, аналіз наукових робіт зарубіжних вчених дозволяє нам зробити висновок, що погляди дослідників щодо тлумачення поняття „здоров’я” та „здоровий спосіб життя” в зарубіжній науковій літературі досить суперечливі, простежується тенденція до розуміння здоров’я насамперед, як стану, здібності та суми фізичних, психоемоційних і соціологічних компонентів, а не тільки як медичної, біологічної чи генетичної проблеми. Наведені чисельні визначення поняття здоров’я лише підкреслюють багатоаспектність і різноманітність уявлень про сутність і зміст цієї дефініції. Все частіше в зарубіжному науковому обігу з’являються нові погляди щодо розуміння та класифікації понять і концепцій здоров’я. В контексті нашого дослідження вважаємо доцільним акцентувати увагу на тому, що здоров’я людини це – стан, який треба підтримувати протягом всього життя, щоб впевнено насолоджуватися їм у майбутньому. Таким чином, проведений аналіз визначень „здоров’я” та „здоровий спосіб життя” в роботах зарубіжних вчених сучасності дозволив з’ясувати сутність і зміст понять, тенденції розвитку цих феноменів, образ яких історично змінювався протягом часу й продовжує вдосконалюватися сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Armstrong S. (2008) Multimodal childhood obesity treatment programs: an evidence-based review *Review of endocrinology*. 45 p.
2. Bronson, M., Merki, D., Cleary, M., Middleton, K. (2007) [*Glencoe Health Florida Edition*](#). 832 p.
3. Edelman, C., Mandle, C. (2006) Health Promotion throughout the Life span. 6th edition, *Elsevier Mosby*. P.544.

4. [Marks, D., Murray M., Evans B., Willig, C., Sykes M.](http://www.amazon.com/s/ref=rdr_ext_aut?encoding=UTF8&index=books&field-author=Professor%20David%20F.%20Marks) *Health Psychology: Theory, Research and Practice*. URL: http://www.amazon.com/s/ref=rdr_ext_aut?encoding=UTF8&index=books&field-author=Professor%20David%20F.%20Marks
5. McKenzie, J., Pinger, R., Kotecki, J. (2008) An introduction to community health 6th edition., Jones and Barrets Publishers. P.638.
6. Merriam-Webster's online dictionary (11th ed.) URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/health>
7. Taboada, P., Fedoryka, K., Donohue-White C. and P. Person (2002). *Society and Value: Towards a Personalist Conception of Health Edited by.* Boston, London: Kluwer Academic Publishers. P. 259.
8. [Tengland, P.](#) (2007). Two Dimensional Theory of Health, [Theoretical Medicine and Bioethics](#) Two Dimensional Theory of Health, [Theoretical Medicine and Bioethics Volume 28, Number 4](#). P. 257-284.
9. Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary (1996) of the English Language, Gramercy Books, N.Y. P. 1693.
10. Weil, A. (2004) Health and healing: the philosophy of integrative medicine and optimum health *Houghton Mifflin Co.*, N.Y. P. 286.
11. Wonnell M. (1989) Definition of Health Promotion 2.0: Embracing passion, Enhancing motivation, Recognizing dynamic balance, and Creating opportunities *American Journal of Health Promotion*. num. 3, p.5.

Стаття надійшла до редакції 08.07.2019.

ДМИТРИЕВА Олеся

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри иностранных языков, ГВУЗ Донбасский государственный педагогический университет (г. Славянск, Украина)

ул. Г.Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая область, 84116, Украина

E-mail: oleseya7@ukr.net

ЗАРУБЕЖНЫЕ УЧЕНЫЕ О ПОНЯТИЯХ „ЗДОРОВЬЕ” И „ЗДОРОВЫЙ СПОСОБ ЖИЗНИ”

Аннотация. В статье автором раскрыта сущность понятий "здоровье" и "здоровый образ жизни" в зарубежной научной литературе", рассмотрен генезис слова "здоровье" ("health") и "формирование здорового образа жизни"("health promotion"), поданы основные типы концепций здоровья, которые представлены в виде четырех моделей здоровья (клиническая модель, модель ролевой презентации, адаптивная модель, интеграционная модель), приводятся девять компонентов (критериев) для создания "идеальной" формулировки понятия здоровья: языковой критерий, ценностный критерий, целевой критерий, теоретический критерий, критерий гомогенности, критерий надежности, критерий

измерения, критерий определенности, критерий простоты. На сегодня встречается сотни различных определений этого понятия, число которых с годами только увеличивается. Во всемирном научном пространстве не существует единого общепризнанного толкования понятия “здоровье”, которое бы конкретно и универсально отображало сущность этого многоуровневого явления. Анализ научных работ зарубежных ученых позволяет нам сделать вывод, что взгляды исследователей относительно толкования понятия “здоровье”, и “здоровый образ жизни” в зарубежной научной литературе достаточно противоречивы, прослеживается тенденция к пониманию здоровья в первую очередь, как состояния, способности и суммы физических, психоэмоциональных и социологических компонентов, а не только как медицинской, биологической или генетической проблемы.

Осуществляется анализ их взглядов на содержание и сущность понятий „здоровье” и „здоровый образ жизни”, подаются некоторые дефиниции этих те терминов.

Ключевые слова: здоровье, физическое воспитание, гимнастика, здоровый способ жизни, сохранение и укрепление здоровья, педагоги-гуманисты, зарубежные ученые.

DMYTRIIEVA Olesia

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Foreign Languages Department Donbas state pedagogical university, Sloviansk, Ukraine

G. Batyuka st., 19, Slavyansk, Donetsk region, Ukraine, 84116

E-mail: oleseya7@ukr.net

FOREIGN SCHOLARS ABOUT „HEALTH” AND „HEALTH PROMOTION” NOTIONS

Abstract. Introduction. The article solves the problem of analyzing the works of foreign scholars dedicated to “health” and “health promotion” notions.

Analysis of publications. The theoretical fundamentals of concepts of “health” and “health promotion” were contributed by M. Bronson, D. Merki, M. Cleary, K. Middleton, C. Edelman, C. Mandle, D. Marks, C. Willig, J. McKenzie, R. Pinger, J. Kotecki, etc.

The nine components (criteria) for creation of "ideal" formulation of the concept of health is the subject of research by foreign scholars P. Tengland, M. O'Donnell.

Purpose. The analysis of the works of foreign scholars dedicated to “health” and “health promotion” notions.

Results. The essence of the concept of "health" in comparison with the concept “health promotion” in foreign scientific literature is clarified. The genesis of word "health" and "health promotion" is considered. The basic types

of conceptions of health, that is presented as four models of health (clinical model, model of role-play presentation, adaptive model, integration model) are given. The nine components (criteria) for creation of "ideal" formulation of the concept of health are listed. The analysis of the opinions of foreign scholars concerning the essence of „health” and „healthy lifestyles” concepts is considered, some definitions of the terms are presented.

Conclusion. Thus, the analysis of works of foreign scientists allows to us to draw conclusion, that the opinions of the researchers in relation to interpretation of concept “health and “health promotion” in foreign scientific literature are contradictory enough. There is a tendency to understand health as a state, an ability and a sum of physical, mental and sociological components, but not only as a medical, a biological or genetic problem.

Key words: health, physical education, gymnastics, healthy lifestyle, maintenance and strengthening of health, health promotion, foreign scholars.

REFERENCES

1. Armstrong S. (2008) Multimodal childhood obesity treatment programs: an evidence-based review *Review of endocrinology*. 45 p.
2. Bronson, M., Merki, D., Cleary, M., Middleton, K. (2007) *Glencoe Health Florida Edition*. 832 p.
3. Edelman, C., Mandle, C. (2006) Health Promotion throughout the Life span. 6th edition, Elsevier Mosby. P.544.
4. Marks, D., Murray M., Evans B., Willig, C., Sykes M. *Health Psychology: Theory, Research and Practice*. URL: http://www.amazon.com/s/ref=rdr_ext_aut?encoding=UTF8&index=books&field-author=Professor%20David%20F.%20Marks
5. McKenzie, J., Pinger, R., Kotecki, J. (2008) An introduction to community health 6th edition., Jones and Barrets Publishers. P.638.
6. Merriam-Webster's online dictionary (11th ed.) URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/health>
7. Taboada, P., Fedoryka, K., Donohue-White C. and P. Person (2002). *Society and Value: Towards a Personalist Conception of Health Edited by*. Boston, London: Kluwer Academic Publishers. P. 259.
8. Tengland, P. (2007). Two Dimensional Theory of Health, *Theoretical Medicine and Bioethics Two Dimensional Theory of Health, Theoretical Medicine and Bioethics Volume 28, Number 4*. P. 257-284.
9. Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary (1996) of the English Language, Gramercy Books, N.Y. P. 1693.
10. Weil, A. (2004) Health and healing: the philosophy of integrative medicine and optimum health *Houghton Mifflin Co.*, N.Y. P. 286.

11. O'Donnell M. (1989) Definition of Health Promotion 2.0: Embracing passion, Enhancing motivation, Recognizing dynamic balance, and Creating opportunities *American Journal of Health Promotion*. num. 3, p.5.

(англійською перекладено автором статті)

УДК 378.147:[37.011.3-051:811.111]

ДРУГОВ Міхаїл

канд. пед. наук, ст. викл. кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Університетська, 12, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84112

E-mail: michaeldrugov@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ У ЗМІСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗВО

Анотація. У статті розглянуто шляхи запровадження соціокультурного підходу до вивчення іноземної мови в закладах вищої освіти. Актуальність проблеми доводить аналіз науково-методичних літературних джерел. Метою статті є обґрунтування доцільності запровадження соціокультурного підходу, а також окреслення шляхів його реалізації в процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови. Автор наголошує, що сутність соціокультурного підходу полягає в інтегруванні лінгвістичного компонента та відомостей зі сфери національної культури. Зазначено, що обов'язковими завданнями вивчення іноземної мови в ЗВО є такі: оволодіння знаннями про культуру, історію, реалії та традиції країни, мова якої вивчається; залучення до діалогу культур (іншомовної та рідної); усвідомлення студентами суті мовних явищ, іншої системи розуміння, через яку може сприйматися дійсність; порівняння явищ іноземної мови, що вивчається, із рідною мовою. Доведено, що виконання цих завдань у навчанні іноземної мови можливе за умов взаємопов'язаного вивчення мови і культури, а також активної комунікативної діяльності студента як суб'єкта навчальної діяльності. Наголошено, що використання широкого спектру тренувальних вправ комунікативного та дослідницького характеру сприяють успішній реалізації соціокультурного підходу до вивчення іноземних мов у ЗВО. Автор висновок, що реалізація соціокультурного підходу в змісті навчання іноземної мови передбачає засвоєння засобів соціокомунікації, способів мислення представників культури країни, мова якої вивчається, а також національних досягнень.

Ключові слова: навчання іноземної мови, соціокультурний підхід, заклад вищої освіти, комунікативна компетентність, соціокультурна компетентність, принцип діалогу культур, фонові знання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Із набуттям Україною статусу незалежної держави, у країні посилюються міжнародні зв'язки, відбувається інтернаціоналізація всіх аспектів суспільного життя, тому знання іноземної мови є необхідними в різних сферах діяльності людини, а також для соціально-економічного, науково-технічного та загально-культурного прогресу суспільства. Донедавна головним завданням навчання іноземної мови було оволодіння вмінням спілкуватися іноземною мовою, що передбачало досягнення мінімально достатнього рівня комунікативної компетентності. У сучасних концепціях навчання іноземна мова розглядається як відображення культури відповідного народу задля оволодіння іншомовною культурою і засвоєння світових духовних цінностей. Таким чином, соціальне замовлення передбачає не тільки формування необхідних іншомовних навичок та вмінь, але й ознайомлення через мову з культурою країни, її традиціями, історією та сучасністю. Виконанню таких завдань сприяє запровадження соціокультурного підходу, який є аспектом методики викладання іноземних мов та відбиває національно-культурний компонент мовного матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз науково-методичних джерел засвідчив, що різні аспекти запровадження соціокультурного підходу до навчання іноземних мов висвітлювали Є. Верещагін, В. Костомаров, О. Оберемко, Г. Томахін та інші. Л. Бім, Н. Гальскова, С. Ніколаєва, С. Роман, О. Тарнопольський докладно вивчають проблему формування іншомовної комунікативної компетентності студентів ЗВО. Дисертаційні дослідження Л. Голованчук, Ю. Кузьменко присвячено методиці формування соціокультурної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти. Однак, з-поміж значної кількості наукових праць, предметом дослідження яких є формування соціокультурної компетентності, необхідно довести доцільність застосування соціокультурного підходу до вивчення англійської мови в умовах сучасних закладів вищої освіти.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування доцільності запровадження соціокультурного підходу, а також окреслення шляхів його реалізації у змісті навчання іноземної мови в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Запровадження нових стандартів реформування вищої іншомовної освіти зумовлено соціальним замовленням суспільства, яке виступає в ролі головного орієнтиру в галузі мовної політики держави. Сучасне соціальне замовлення вимагає підготовки спеціаліста, здатного спілкуватися на міжкультурному рівні, тому особливого значення має застосування соціокультурного підходу під час навчання іноземної мови майбутніх фахівців. Європейська мовна політика щодо формування мультилінгвістичної компетентності наголошує на необхідності прийняття конкретних рішень, передусім тих, що стосуються змін у системі підготовки майбутніх фахівців у сучасних закладах вищої освіти. Виконання такої вимоги має здійснюватися через удосконалення змісту професійної підготовки, який забезпечує формування високого рівня кроскультурної компетентності майбутніх фахівців [4].

За твердженням Н. Гальскової, для успішного спілкування на міжкультурному рівні в студентів мають бути сформовані такі вміння: користуватися мовою як засобом спілкування в автентичних комунікативних ситуаціях; розуміти спосіб життя/поведінки, характерний для країни, мова якої вивчається; розширити загальний кругозір через залучення до мовної картини світу носіїв мови [2, с. 4].

С. Шехавцова, досліджуючи проблему запровадження соціокультурних технологій викладання іноземних мов, наголошує на необхідності розділити соціокультурний компонент змісту навчання іноземних мов на три складові: засоби соціокомунікації, національна ментальність, національні здобутки [6, с. 8].

Засоби соціокомунікації, на думку вченої, це прийоми та засоби передачі усної або письмової інформації представниками культури [6, с.8]. За даними спеціальних досліджень, щодо формування іншомовної комунікативної компетентності, змістову основу соціокультурного підходу мають становити мовні знання, що включають безеквівалентну і фонову лексику, а також національні реалії і етикет, а також навички та вміння мовної і немовної поведінки.

До переліку лексичних одиниць, що є культурно маркованими, С. Роман включає:

- реалії – це назви притаманних тільки певним націям і народам предметів матеріальної культури:
- топоніми – це географічні назви, які є частиною національної культури і можуть бути невідомі за межами даної культури;
- антропоніми – це імена і прізвища людей, передусім історичних і державних діячів;

– етнографічні реалії – це назви одягу, взуття, їжі, напоїв, грошових одиниць, транспортних засобів, свят, елементів довкілля тощо;

– суспільно-політичні реалії;

– реалії системи освіти;

– реалії, пов'язані з культурою: театр, кіно, література, музика, образотворче мистецтво;

2) конотативна лексика – це лексичні одиниці, які є близькими за значенням, але відрізняються за культурними асоціаціями;

3) фонові лексика – це лексичні одиниці, що відрізняються фонами (рівень лексичного поняття при цьому зберігається) [5].

Слід також зазначити, що оволодіння іноземною мовою і користування нею передбачає знання соціокультурних особливостей носіїв мови, що містить широкий спектр вербальних і невербальних засобів комунікації. Одна з головних перепон навчання іноземної мови із урахуванням соціокультурного компоненту полягає в тому, що почасти і викладач, і студент є носіями однієї мови і однієї культури.

Викладене вище дає нам підстави констатувати необхідність відбирати і вивчати мовні одиниці, в яких виявляється своєрідність національної культури і які неможливо зрозуміти так, як їх розуміють носії цієї мови, і це відчувається у всіх ситуаціях спілкування з представниками культури, а також при читанні преси, публіцистики, художньої літератури, під час перегляду відеофільмів тощо.

Під національною ментальністю С. Шеховцева розуміє спосіб мислення представників певної культури. До характерних ознак ментальності належать такі компоненти: знання, поведінка та відносини. Говорячи про ментальність, слід наголосити, що ментальність спрямована на формування культурного самовизначення особистості [6, с. 9].

На думку К. Долінської, успішне формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців зумовлене запровадженням соціокультурного підходу в умовах сучасних ЗВО. Учена стверджує, що шляхами реалізації цього підходу є: широке застосування проблемно-пошукових методів навчання; використання діалогових технологій навчання іноземної мови; користування автентичними інформаційними джерелами, зокрема ознайомлення з фольклором, звичаями та традиціями країни, мова якої вивчається, перегляд фільмів, використання пісень тощо [3].

При вивченні іноземної мови, яке спрямоване на ефективну міжкультурну комунікацію, необхідною умовою є навчання за принципом діалогу культур, тобто знання власної культури і культури країни, мова якої вивчається. Формуванню соціокультурної компетентності сприяє вивчення лінгвокраїнознавчого матеріалу. Тому виникає потреба включення до змісту навчання елементів мовної культури народів, які

розмовляють мовою, що вивчається і країнознавчих відомостей, що стосуються ситуацій спілкування.

Головним завданням вивчення іноземної мови в межах соціокультурного підходу є насичення предметного змісту дисципліни, яка безпосередньо стосується вивчення іноземної мови, країнознавчими матеріалами з орієнтацією на діалог культур. Вітчизняні науковці Д. Андреев, П. Мігірін, П. Сисоєв, Н. Тверезовська, Г. Чередніченко вважають соціокультурний підхід, який реалізується за принципом діалогу культур, має реалізовуватися із залученням широкого спектру інноваційних педагогічних технологій [1].

Як зазначалося раніше, до складу соціокультурного компонента змісту навчання іноземної мови належать і національні здобутки, ознайомлення з якими під час вивчення іноземної мови має на меті продемонструвати культурну цінність національного досягнення. Тому національне досягнення – це свого роду фон національних соціокультурних знань, які становлять культурну цінність [6].

Для успішної реалізації соціокультурного підходу до вивчення іноземної мови мають широко застосовуватися тренувальні вправи комунікативного та дослідницького характеру. Такими вправами можуть бути:

- відпрацювання мовних одиниць і граматичних структур на рівні понадфразової єдності в діалогових ситуаціях, максимально наближених до реальних і характерних для культури, мова якої вивчається;
- організація реального спілкування з представниками іноземної культури через листування по електронній пошті, у чаті, у форумі, по Skype;
- моделювання реальних ситуацій іншомовного спілкування, що носять соціокультурний характер (що б відповів на це питання носій мови, як би повів себе в цій ситуації);
- дослідницькі та творчі проекти;
- лінгвістичний і лінгвокраїнознавчий аналіз автентичних матеріалів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи все вищевикладене, слід зазначити, що реалізація соціокультурного підходу в змісті навчання іноземної мови передбачає засвоєння засобів соціокомунікації, способів мислення представників культури країни, мова якої вивчається, а також національних досягнень. Зміст соціокультурного підходу має містити достатню кількість фонових знань про національну культуру країни мови, що вивчається, сприяти формуванню адекватного і дружнього сприйняття іноземної мови та її реалій, а також запроваджуватися через практичне тренування в міжкультурній комунікації.

Отже, значна кількість різних факторів, що впливають на навчання іноземних мов, їхній взаємозв'язок і взаємозумовленість приводить до об'єктивної необхідності розглядати вивчення іноземної мови як складну систему, що вимагає більш повного виявлення цих факторів і послідовного їхнього обліку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бескорса О. Компаративний аналіз традиційних та інноваційних тенденцій викладання англійської мови у ВНЗ. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2018. Вип. 7. С. 62–72. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.7.2018.140582>
2. Гальскова Н. Д. Межкультурное обучение: проблема целей и содержания обучения иностранным языкам. *Иностранные языки в школе*. 2004. Вип.1. С. 3–8.
3. Долінська К. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів початкових класів як педагогічна проблема. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 7. С. 142–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnup_2013_7_33
4. Ніколаєва С. Ю. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
5. Роман С. В. Методика навчання англійської мови у початковій школі : навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2005. 207 с.
6. Шехавцова С. О. Соціокультурні технології викладання іноземних мов : навч.-метод. посіб. для магістрантів закладів вищої освіти. Полтава : Вид-во ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», 2018. 117 с.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2019.

ДРУГОВ Михаил

канд. пед. наук, ст. преподаватель кафедры теории и практики начального образования ГБУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Университетская, 12, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84112

E-mail: michaeldrugov@gmail.com

РЕАЛИЗАЦИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОГО ПОДХОДА В СОДЕРЖАНИИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ВУЗЕ

Резюме. В статье рассмотрены пути использования социокультурного подхода в процессе изучения иностранного языка в учреждениях высшего образования. Актуальность проблемы доказывает анализ научно-методических литературных источников. Целью статьи

является обоснование целесообразности внедрения социокультурного подхода, а также определение путей его реализации в процессе подготовки будущих учителей. Автор отмечает, что сущность социокультурного подхода заключается в интегрировании лингвистического компонента и сведений из сферы национальной культуры. Указано, что обязательными задачами изучения иностранного языка в вузе являются: овладение знаниями о культуре, истории, реалиях и традициях страны изучаемого языка; привлечение к диалогу культур (иноязычной и родной); осознание студентами сущности языковых явлений, другой системы понимания, через которую может восприниматься действительность; сравнение явлений иностранного языка с родным языком. Доказано, что выполнение этих задач в обучении иностранному языку возможно при условии взаимосвязанного изучения языка и культуры, а также активной коммуникативной деятельности студента как субъекта учебной деятельности. Отмечено, что использование широкого спектра тренировочных упражнений коммуникативного и исследовательского характера способствуют успешной реализации социокультурного подхода к изучению иностранных языков в вузе. Автор делает вывод, что реализация социокультурного подхода в содержании обучения иностранному языку предполагает усвоение средств социокоммуникации, способов мышления представителей культуры страны изучаемого языка, а также национальных достижений.

Ключевые слова: обучение иностранному языку, социокультурный подход, учреждение высшего образования, коммуникативная компетентность, социокультурная компетентность, принцип диалога культур, фоновые знания.

DRUHOV Mikhail

PhD in Pedagogy, Senior Lecturer of the Department of Primary Education Theory and Practice SHEI “Donbas State Pedagogical University”

12 Universytetska Str., Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84112

E-mail: michaeldrugov@gmail.com

IMPLEMENTATION OF SOCIOCULTURAL APPROACH TO THE CONTENT OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING AT HEI

Summary. The article reveals the ways of implementing the sociocultural approach to learning a foreign language at higher education institution (HEI). The relevance of the issue is proved by the analysis of scientific and methodological literature sources. The purpose of the article is to justify the expediency of using sociocultural approach to learning a foreign language, as well as to define the ways of its implementation. The author emphasizes that the essence of the sociocultural approach lies in integrating the linguistic and cultural components while learning a foreign language.

Abstract. Introduction. The article reveals the relevant issue of implementing the sociocultural approach to learning a foreign language at higher education institution (HEI), as the society requires not only the development of language skills while learning a foreign language, but also the acquaintance through language with the country's culture, its traditions, history and modern life.

Analysis of publications. The analysis of scientific and methodological literature sources proves that L. Bim, Ye. Vereshchahin, N. Halskova, V. Kostomarov, S. Nikolayeva, O. Oberemko, S. Roman, O. Tarnopolskyi, H. Tomakhin and others studied different aspects of implementing sociocultural approach to foreign language learning.

Purpose of the article is to justify the expediency of using sociocultural approach to learning a foreign language, as well as to define the ways of its implementation.

Results. The implementation of sociocultural approach to foreign language learning is aimed at mastering the knowledge about culture, history, customs and traditions of the country, the language of which is studied; involvement in dialogue between cultures (foreign and native); understanding the essence of language phenomena; comparing the foreign language phenomena with native ones. It is proved that achievement of these aims while learning a foreign language is possible if learning of language and culture is interconnected.

Conclusion. It is concluded that the realization of sociocultural approach in the content of foreign language learning implies mastering the means of socio-communication, the means of thinking that are characteristic for native speakers, as well as national achievements.

Key words: foreign language learning, sociocultural approach, higher education institution, communicative competence, sociocultural competence, principle of culture dialogue, background knowledge.

REFERENCES

1. Beskorsa, O. (2018). Komparatyvnyi analiz tradytsiynykh ta innovatsiynykh tendentsii vykladannia anhliiskoi movy u VNZ [Comparative Analysis of Traditional and Innovative Methods of Teaching English at Tertian Institutions]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty*. – *Professionalism of the Teacher: Theoretical and Methodological Aspects*, 7, 62–72. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.7.2018.140582> [in Ukrainian].

2. Gal'skova, N. (2004). Mez kul'turnoye obucheniye: problema tsey i soderzhaniya obucheniya inostrannym yazykam [Intercultural Learning: the Problem of the Goals and Content of Teaching Foreign Languages]. *Inostrannyye yazyki v shkole*. – *Foreign Languages at School*, 1, 3–8 [in Russian].

3. Dolinska, K. (2013). Formuvannya sotsiokul'turnoyi kompetentsiyi maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv yak pedahohichna problema [Developing Future Primary School Teachers' Social and Cultural Competence as a Pedagogical Issue]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Pedahohichni nauky. – Scientific Bulletin of the Lesya Ukrainka Eastern European National University. Pedagogical Sciences*, 7, 142–145. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnup_2013_7_33 [in Ukrainian].

4. Nikolaieva, S. Yu. (2003). *Zahalnoyevropeyski Rekomendatsiyi z movnoyi osvity: vyvchennya, vykladannya, otsinyuvannya [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment]*. Kyiv, Ukraine: Lenvit. [in Ukrainian].

5. Roman, S. V. (2005). *Metodyka navchannia angliiskoi movy u pochatkovii shkoli [Methodology of the English language teaching at primary school]*. Kyiv: Lenvit. [in Ukrainian].

6. Shekhavtsova S. O. (2018). *Sotsiokulturni tekhnolohiyi vykladannya inozemnykh mov [Sociocultural technologies of teaching foreign languages]*. Poltava: Vyd-vo VNZ Ukoopspilky "Poltavskyy universytet ekonomiky i torhivli". [in Ukrainian].

(англійською перекладено автором статті)

УДК 316.723

РОЗДИМАХА Євген

аспірант, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
ген. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька область, Україна
E-mail: yevhen.rozdymakha@gmail.com

НЕФОРМАЛЬНІ РУХИ МОЛОДІ У ЇХ СОЦІАЛЬНІЙ ДИНАМІЦІ

Анотація. У статті досліджується проблема вивчення неформальних рухів молоді у їх соціальній динаміці. Розкрито і запропонувати авторське бачення розуміння категорій молодь, молодіжні рухи, неформальні рухи молоді, молодіжна субкультура. Через великий вплив на молодь та на динаміку протікання й існування неформальних рухів вони являють собою значну суспільну силу, що має свої позиції, прагнення, особливості, погляди і готовність до їх активного відстоювання. З'ясовано, що неформальні рухивиникли на основі суб'єктивних прагнень, інтересів і потреб молоді незалежно від того, збігаються чи суперечать їх інтереси з інтересами суспільства. Здійснення виваженого педагогічного аналізу

основних аспектів соціокультурного середовища неформальних рухів молоді дало змогу запропонувати авторське бачення розуміння категорії «молодіжна субкультура».

Ключові слова: молодь, молодіжні рухи, неформальні рухи молоді, молодіжна субкультура.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток сучасного суспільства значною мірою пов'язується з молоддю, що вимагає від держави приділення особливої уваги проблемам молодіжної політики. Наразі у складних соціально-економічних умовах необхідно сприяти самоорганізації та самореалізації молоді, розвитку їх ©Роздимаха Є., 2019

громадської активності, творчого та наукового потенціалу. Включення молоді у процеси прийняття рішень найбільш гострих проблем, що постають перед державою є надзвичайно важливою умовою суспільного розвитку.

Сьогодні досить актуальним є аналіз соціальної активності молоді, яка часто об'єднується у формі різноманітних рухів для реалізації власних чи загальнодержавних ініціатив. Отже, постає питання визначити вихідні теоретичні позиції в контексті вивчення соціокультурного середовища неформальних рухів молоді з педагогічних позицій.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз існуючих підходів і теорій до виявлення істотних характеристик молодіжних рухів, розробку їх нових концепцій і методології можна простежити в роботах вчених В. Барабаш, Т. Голобуцька, О. Голобуцький, В. Головенько, М. Канавець, М. Кербаль, О. Корнієвський, В. Кулик, М. Орленко, К. Плоский, Ю. Поліщук, Т. Черкашина, М. Якушик.

Наукові дослідження національної молодіжної субкультури як загального явища і її різновиди (підкультури) проводили: П.М.Артёмов, Є. Борінштейн, М.Й.Варій, І.А.Зязюн, О.О.Кучерук, Я.М.Левчук, Ю.О.Лисенко, О.І.Лопуга, С.Є.Лупаренко, О.М.Мартинюк, В.І.Сіткар, Л.Тодорів, І.І.Тюрменко, М.М.Шимановський та інші.

Формування цілей статті. Мета статті – визначити сучасні умови історичного розвитку соціуму, у яких склалися реалії значного впливу неформальних рухів на суспільне життя та їх можливостями створення і реалізації альтернативного варіанту соціокультурного середовища розвитку і функціонування молоді у системі соціуму. Вивчення середовища, до якого приходить така молодь, дозволить зрозуміти як суспільні культурні процеси, так і дослідити епоху і соціум в історичному та соціологічному аспектах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Приступаючи до розгляду молодіжних і неформальних рухів, необхідно найперше визначитися з поняттям «молодь». Широкий спектр дефініцій феномену молоді по-різному трактується в філософії, педагогіці, психології, соціології.

У Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» державна молодіжна політика визначається як специфічний напрям діяльності держави, що здійснюється в інтересах молоді і суспільства з метою збереження та розвитку молодіжного потенціалу і через це, забезпечення соціального відтворення, оновлення та прогресу суспільства. Головними завданнями державної молодіжної політики Декларацією визначено:

– вивчення становища молоді, створення умов для зміцнення правових та матеріальних гарантій щодо здійснення прав і свобод молодих громадян, діяльності молодіжних організацій для повноцінного соціального становлення та розвитку молоді;

– допомога молодим людям у реалізації й самореалізації їх творчих можливостей та ініціатив, широке залучення юнаків і дівчат до активної участі у національно-культурному відродженні українського народу, формуванні його свідомості, розвитку традицій та національно-етнічних особливостей;

– залучення молоді до активної участі в економічному розвитку України;

– надання державою кожній молодій людині соціальних послуг по навчанню, вихованню, духовному і фізичному розвитку, професійній підготовці;

– координація зусиль всіх організацій та соціальних інститутів, що працюють з молоддю [1].

Ключовими словосполученнями, на наш погляд, в визначенні поняття «молодь» тут є: молодіжна ініціатива, самореалізація особистості, вибір громадянами свого життєвого шляху, творчі можливості, активна участь.

Кардинальні політичні та соціальні перетворення людського буття, формування нової системи ціннісних орієнтацій молоді особистості як гаранта майбутньої стабільності сучасного суспільного розвитку Української держави суттєво позначились на формах участі громадян у розв'язанні соціальних проблем. Підвищилась роль громадських організацій, молодіжних рухів у вирішенні актуальних питань, спрямованих на формування стратегії соціально-економічного, політичного й культурного розвитку України, де творчий потенціал і

соціальний ресурс молоді є одними із найважливіших складових модернізації суспільства.

Відповідно до «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери» за загальною редакцією професора І. Звереві молодь розглядається як «диференційована соціальна група, яка набуває рис соціальної спільноти та має специфічні соціально-психологічні, соціальні, культурні й інші особливості, у тому числі і способу життя, перебуває у процесі соціалізації, має свій соціальний вік і відповідно до потреб часу має бути творцем або зачинателем нової соціальної та культурної реальності»[2, с.150].

Грунтовний узагальнений варіант, запропонований в енциклопедичних виданнях, на думку Т. Черкашиної, визначає молодь у цілому як соціально-демографічну групу, виокремлену на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального стану і обумовлених ними соціально-психологічних якостей, що визначаються суспільним ладом, культурою, закономірностями соціалізації, вихованням у певному суспільстві [3, с.49-50].

В умовах нових світових впливів загострилась проблематика посиленої уваги до молоді з боку держави, участі молоді в колективних соціальних діях. Молодіжна політика України визначається системною діяльністю держави у відносинах із особистістю, молоддю, молодіжним рухом, коли при визначенні загальнонаціональних пріоритетів необхідно враховувати інтереси молоді, реалізації життєвих шансів кожної молодої людини, ефективно використовувати людський потенціал і, першочергово, той інноваційний потенціал розвитку, носієм якого є молодь. В рамках нашого дослідження поняття «молодь» визначається як окрема соціально-демографічна група, котра вирізняється за сукупністю вікових характеристик, має специфічні соціально-психологічні, соціальні, культурні особливості, що визначаються суспільним ладом, закономірностями соціалізації, вихованням в умовах певного суспільства.

Отже, необхідною умовою ефективної молодіжної політики є суспільна активність та творчість молоді, яка переважно реалізується у діяльності молодіжних рухів.

Умовою утвердження демократичного устрою є збалансований рівень організації молодіжного руху в політичній системі суспільства. Молодіжна політика держави повинна орієнтуватися на підтримку самостійності та ініціативи молоді, створення як можливостей для молодих людей, так і формування ресурсів та мотивації для використання цих можливостей, оскільки молоде покоління за своїм важливим призначенням має бути провідником демографічного, соціально-економічного, політичного та культурного поступу, визначальним

суб'єктом запровадження ініціатив у різних сферах діяльності, залучення до процесів реформування та модернізації суспільства.

Аналіз історичного розвитку молодіжного руху в Україні дозволяє говорити, що «молодіжні організації є тими соціальними структурами суспільства, завдяки існуванню яких регулюються стосунки молоді з державою, з усіма елементами політичної системи. Тобто вони виступають в ролі комунікатора. А, відтак, створюються і найбільш сприйнятливі умови для соціального становлення та розвитку молоді як у її власних, так і в загальносуспільних інтересах» [4, с.12].

Проте цілісне розуміння ролі і суті молодіжного руху в соціально-педагогічному контексті, на думку відомого українського вченого Ю.Поліщука, залишається проблематичним, оскільки відсутнім є системний аналіз діяльності молодіжних об'єднань, їх соціалізаційної і виховної спрямованості. Автор вважає, що вихід молодіжного руху на принципово новий рівень розвитку, початок його оформлення в повноцінний інститут соціалізації та соціального виховання гальмується низкою суперечностей, зокрема між: глобалізацією процесу соціалізації молодого покоління, загальноєвропейською тенденцією до уніфікації виховних орієнтирів і особливостями національних систем виховання та соціалізації, що протидіють культурологічній глобалізації; зростанням ролі молодіжного руху в житті суспільства та відсутністю науково-педагогічного осмислення цього важливого явища; необхідністю врахування впливу молодіжних об'єднань на процеси формування особистості і відсутністю досліджень національного молодіжного руху як інституту соціалізації і соціального виховання молодого покоління; необхідності залучення соціальних педагогів, соціальних працівників і практичних психологів до організації діяльності молодіжних об'єднань та їхньою реальною участю в ній [5, с. 3-4].

Результатом усвідомлення молоддю своїх специфічних потреб (щодо інших соціальних груп) і було виникнення різноманітних молодіжних рухів, які є основою формування культури і стилю життя молоді, виконують організуючу роль взаємодії молодого покоління із старшим, залучення молоді до суспільного життя, її соціалізації у складних соціальних процесах. Успіх становлення та розвитку молодіжного руху стає запорукою побудови стабільності в суспільстві, коли молода людина усвідомлює свої можливості і користь своїх дій, поширюючи свій вплив на культуру та спосіб життя суспільства в цілому.

Аналіз історичного розвитку молодіжного руху дозволяє стверджувати, що вони є тими соціальними структурами суспільства, завдяки існуванню яких регулюються стосунки молоді з державою, тому

створюються сприйнятливі умови для соціального становлення та розвитку молоді як у її власних, так і суспільних інтересах.

Проведений аналіз історичного розвитку молодіжного руху дозволяє стверджувати, що вони є тими соціальними структурами суспільства, завдяки існуванню яких регулюються стосунки молоді з державою, тому створюються сприйнятливі умови для соціального становлення та розвитку молоді як у її власних, так і суспільних інтересах. Отже, поняття «молодіжний рух» визначається в нашому дослідженні як форма організованої діяльності молоді, якій властиві відносна самостійність, специфічність та ефективність різних видів впливу на процес соціалізації і соціального виховання даної категорії молоді, щодо досягнення спільних цілей і зміцнення відносин між членами молодіжної групи.

У соціокультурному середовищі молоді молодіжний рух представлений не лише організованим рухом, а й неформальною молодіжною ініціативою, інтегрованою в загальносвітовий неформальний молодіжний рух.

У сучасній науковій літературі поняття «неформальний молодіжний рух» представлені найрізноманітнішими науковими підходами, що свідчать про його багатоаспектність. Деякі дослідники навіть вважають, що неформальний молодіжний рух і молодіжні субкультури – це явища одного порядку, чи взагалі терміни, тотожні за своєю суттю.

Ми поділяємо думку М. Гордієнко, що «поняття «неформальний молодіжний рух» не цілком тотожне терміну «молодіжна субкультура», позаяк має ширше значення. Молодіжна субкультура – будь-яке об'єднання молоді, що має власні елементи культури, а саме: мову (сленг), символіку (зовнішня атрибутика), традиції, норми і цінності. Неформальним молодіжним рухом можна назвати неорганізовану систему молодіжних субкультур, що розглядаються у взаємозв'язку між собою і з суспільством загалом» [6, с.4].

У дисертаційному дослідженні Т. Черкашина доводить, що неформальні рухи виникли на основі суб'єктивних потреб, інтересів і прагнень молодих людей незалежно від того, збігаються інтереси цих груп з інтересами суспільства або суперечать їм; створюються добровільно і у вільний час; бажаючи зберегти себе вони можуть замикатися у внутрішньому житті, відгороджуватися від зовнішніх посягань. Характер взаємодії визначають чинники, пов'язані з установками й орієнтаціями суб'єктів взаємодій; мають низку ознак: специфічні зразки стосунків між людьми, неформально встановлені правила поведінки, нефіксоване членство, специфічний розподіл обов'язків і праці, лінії підпорядкування, засоби контролю [3, с.75].

С. Чернета встановила, що найбільш вагомими чинниками виникнення неформального руху є: деформації в сімейних відносинах, недоліки в навчально-виховній роботі навчальних закладів, порушення нормальної взаємодії підлітків із соціальним середовищем, поява первинних форм дезадаптації та девіації, поступове відчуження підлітків від первинних соціально корисних груп (сім'ї, класу, навчальної групи, виробничого колективу); поява в цих групах перших ознак неформальності; наявність за межами соціально корисних груп соціально відчужених осіб, які схильні до анти суспільної поведінки та груп неформальної спрямованості [7, с.12].

Організований молодіжний неформальних рух як сукупність неформальних груп та об'єднань, які складаються переважно з молоді і мають певний ступінь організованості розглядає О. Лісовець. При цьому неформальна група представлена автором як група, що не має юридично зафіксованого статусу і виникає на основі єдиної спрямованості психологічної мотивації – симпатії, зближення поглядів. Неформальне об'єднання більш численне формування ніж група, що характеризується високим ступенем згуртованості, особистісним характером спілкування, нечітко вираженою метою групової діяльності і неформальним контролем, який ґрунтується на традиціях і залежить від ступеня усвідомлення групового членства [8].

Виходячи зі сказаного, на цьому етапі нашого дослідження провідним підходом у вирішенні поставленого завдання є визначення неформальних молодіжних рухів як сукупності молодіжних субкультур і широкої неорганізованої молодіжної активності в їх взаємозв'язку між собою та суспільством.

На сучасному історичному етапі розвитку суспільства спостерігається значний вплив неформальних рухів на розвиток соціокультурного середовища суспільства та особливостей її функціонування. Відтак, вивчення соціокультурного середовища неформальних рухів молоді, з педагогічних позицій, є актуальною науковою проблемою. Через великий вплив на молодь та на динаміку протікання й існування неформальних рухів вони являють собою значну суспільну силу, що має свої позиції, прагнення, особливості, погляди і готовність до їх активного відстоювання. Дослідження даної проблеми в педагогічному ракурсі, вимагає залучення великого масиву матеріалу, з вивченням його з різних боків задля адекватності змісту і висновків що до його суті і особливостей та виявлення засобів коректного впливу і можливості співпраці.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведений аналіз наукової літератури з

проблеми дослідження дає нам можливість зробити низку висновків узагальнювального характеру та визначити вихідні теоретичні позиції в контексті вивчення соціокультурного середовища неформальних рухів молоді з педагогічних позицій.

Ураховавши багатозначність і широкий спектр дефініцій феномену «молодь», ми спробували уточнити та узагальнити це поняття. В рамках нашого дослідження поняття «молодь» визначається як окрема соціально-демографічна група, котра вирізняється за сукупністю вікових характеристик, має специфічні соціально-психологічні, соціальні, культурні особливості, що визначаються суспільним ладом, закономірностями соціалізації, вихованням в умовах певного суспільства.

Поняття «молодіжний рух» визначається в нашому дослідженні як форма організованої діяльності молоді, якій властиві відносна самостійність, специфічність та ефективність різних видів впливу на процес соціалізації і соціального виховання даної категорії молоді, щодо досягнення спільних цілей і зміцнення відносин між членами молодіжної групи.

З'ясовано, що неформальні рухивиникли на основі суб'єктивних прагнень, інтересів і потреб молоді незалежно від того, збігаються чи суперечать їх інтереси з інтересами суспільства. Неформальні рухи, як правило, у більшості випадків формуються на основі пасіонарної активної молоді, визначаються сучасними умовами історичного розвитку соціуму, у яких склалися реалії значного впливу неформальних рухів на суспільне життя та їх можливостями створення і реалізації альтернативного варіанту соціокультурного середовища розвитку і функціонування молоді у системі соціуму. Для неформальних рухів характерні специфічні стосунки між його членами, особистісний характер спілкування, нечітко окресленою метою групової діяльності, неформально встановленими правилами поведінки, нефіксоване членство, специфічний розподіл обов'язків, альтернативна художньо-естетично діяльність, яка часто має вирішальний вплив на даний визначений рух.

Встановлено, що соціокультурне середовище більшості неформальних рухів постає складним і багаторівневим феноменом, якому притаманна власна стилістика, що характеризується своєрідною модою, схильністю до колективної співтворчості, нечітко окресленою метою групової діяльності, яке діє в інтересах своїх членів незалежно від мети та характеру руху, прагненням до самореалізації, специфічним особистісним характером спілкуванням молодих людей (сленгом), емоційною виразністю та соціальною рухливістю. Неформальні рухи молоді, як правило, у залежності від реалізації власного інтересу, об'єкту уваги і аналізу оточуючого створюють власне середовище.

Здійснення виваженого педагогічного аналізу основних аспектів соціокультурного середовища неформальних рухів молоді дало змогу запропонувати авторське бачення розуміння категорії «молодіжна субкультура», яке має принципово важливе значення для нашого дослідження. Отже, молодіжна субкультура – це колективна соціальна група з індивідуально-суб'єктивним виміром світосприйняття, обумовленого специфічним ставленням до реальності, свідомою самоізоляцією від суспільства, намаганнями вийти за його межі і включає своє бачення на різні моменти суспільного розвитку і культурні зразки, які суттєво відрізняються від офіційних; суб'єктивне сприйняття власної присутності в суспільстві, свідомим відчуженням від оточуючого світу і недовірою до суспільства; формування власної культурно-естетичної платформи і прагнення створити особистий альтернативний культурний соціум. Субкультури можуть забезпечувати для базової культури можливість інноваційного розвитку, тому що вони знаходяться в процесі швидких змін, на відміну від базової культури, але в той час вони і є її складовими частинами, включеними в її культурний контекст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: декларація від 15 груд. 1992 р. № 2859-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>.

2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання /За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.

3. Черкашина Т. О. Функціонування молодіжних рухів та організацій в умовах сучасного українського суспільства (на прикладі Херсонської області): дис...канд. соціол. наук: 22.00.04 /Харківський нац. універ. ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2016. 244 с.

4. Барабаш В. В. Інституціоналізація сучасного молодіжного руху України: тенденції та проблеми: автореф. дис...канд.соціологічних. наук: 22.00.04 /Нац. універ. внутрішніх справ. Харків, 2005. 21 с.

5. Поліщук Ю. Й. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні: автореф. дис...д-ра пед.наук: 13.00.05 / ДЗ «Луган. нац. ун-т ім.Т.Шевченка». Луганськ, 2006. 44 с.

6. Гордієнко М. Молодіжні рухи в Україні та їх базова типологізація/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11635/1/14_18Ukr_nac_ideya.pdf.

Назва з екрану.

7. Чернета С. Ю. Організаційно-педагогічні умови соціалізації підлітків у неформальних молодіжних об'єднаннях: автореф. дис...канд.

пед. наук: 13.00.05 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2005. 17 с.

8. Лисовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України. Навчальний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2009. 314 с.

Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.

РОЗДЫМАХА Евгений

аспирант, ГБУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ген. Батюка 19, г. Славянск, Донецкая область, Украина

E-mail: yevhen.rozdymakha@gmail.com

НЕФОРМАЛЬНЫЕ ДВИЖЕНИЯ МОЛОДЕЖИ В ИХ СОЦИАЛЬНОЙ ДИНАМИКЕ

Резюме. В статье исследуется проблема изучения неформальных движений молодежи в их социальной динамике. Раскрыто и предложено авторское видение понимания категорий молодежь, молодежные движения, неформальные движения молодежи, молодежная субкультура. Через большое влияние на молодежь и на динамику протекания и существование неформальных движений они представляют собой значительную общественную силу, имеющую свои позиции, стремления, особенности, взгляды и готовность к их активному отстаиванию. Выяснено, что неформальные движения возникли на основе субъективных стремлений, интересов и потребностей молодежи независимо от того, совпадают или противоречат их интересы с интересами общества. Осуществление взвешенного педагогического анализа основных аспектов социокультурной среды неформальных движений молодежи позволило предложить авторское видение понимание категории «молодежная субкультура».

Ключевые слова: молодежь, молодежные движения, неформальные движения молодежи, молодежная субкультура.

ROZDYMAKHA Yevhen

Post-graduate student, SHEE “Donbas State Pedagogical University”
19H.Batiuk str., Sloviansk, Donetsk region, Ukraine

E-mail: yevhen.rozdymakha@gmail.com

NON-FORMAL YOUTH MOVEMENTS IN THEIR SOCIAL DYNAMICS

Abstract. Introduction. The development of modern society largely relates to the youth, which requires the state to pay particular attention to the youth policy issues. Today, the analysis of the youth social activity, often

---

combined in the form of various movements for the implementation of own or national initiatives, is quite relevant.

Analysis of publications. The analysis of existing approaches and theories to the identification of essential characteristics of the youth movements, the development of their new concepts and methodology can be found in the works of scientists V. Barabash, T. Holobutska, O. Holobutskyi, V. Holovenko, M. Kanavets, M. Kerbal, O. Kornievskyi, V. Kulyk, M. Orlenko, K. Ploskyi, Yu. Polishchuk, T. Cherkashyna, M. Yakushyk.

Purpose. The purpose of the article is to determine the current conditions of the historical development of the society in which the realities of the significant influence of non-formal movements on social life have developed.

Results. The concept of the youth movement is defined as a form of an organized youth activity, which is characterized by autonomy, specificity, and effectiveness of various types of influence on the process of socialization and social education of this youth category, in order to achieve established goals and enhance relations between the youth group members. Defining non-formal youth movements as a set of youth subcultures and widespread disorganized youth activity in their relationship with each other and society represents the leading approach in solving this task. The youth subculture is a collective social group with an individual and subjective dimension of the world view, conditioned by a specific attitude to reality, conscious self-isolation from society, efforts to extend beyond its boundaries. It incorporates its vision of some moments of social development and cultural patterns which are substantially different from official ones.

Conclusion. The sociocultural environment of most non-formal movements is a complex and multilevel phenomenon, characterized by its own stylistics, peculiar fashion, a tendency to collective co-creation, not a clearly distinct purpose of group activity. It promotes the interests of its members regardless of the purpose, and nature of the movement, is characterized by a desire for self-fulfillment, a specific personal youth communication (slang), emotional expressiveness and social mobility.

Key words: youth, youth movements, non-formal youth movements, youth subculture.

REFERENCES

1. On the general principles of the state youth policy in Ukraine: Declaration of 15 December. 1992 No. 2859-XII. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2859-12.new_window=1 [in Ukrainian]

2. Entsyklopediia diia fakhivtsiv sotsialnoisfery [Encyclopedia for the professionals in social area]. (2013). Eds. I.D. Zvereva. Kyiv, Symferopil: Universum. [in Ukrainian].

3. Cherkashina, T. (2016). *Funktsionuvanniamolodizhnykhrukhiv ta orhanizatsii v umovakhsuchasnohoukrainskohospilstva (naprykladiKhersonskoioblasti)* [Functioning of youth movements and organizations in the conditions of the modern Ukrainian society (on the example of the Kherson region)]. *Candidate's thesis*. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University. [in Ukrainian].

4. Barabash, V. (2005). *Instytutsionalizatsiiasuchasnomolodizhnohorukhu Ukrainy: tendentsiitaproblemy* [Institutionalization of the modern youth movement of Ukraine: tendencies and problems]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs. [in Ukrainian].

5. Polishchuk, Yu. (2006). *Sotsialno-pedahohichnadiialnistsuchasnykhromadskykhmolodizhnykhobiednan v Ukraini* [Social and pedagogical activity of modern public youth associations in Ukraine] (*Extended abstract of doctor's thesis*). Luhansk: Luhansk Taras Shevchenko National University. [in Ukrainian].

6. Hordiienko, M. *Molodizhnirukhy v Ukraini ta yikhbazovatypolohizatsiia* [Youth movements in Ukraine and their generaltypologization] Retrieved from http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11635/1/14_18Ukr_nac_ideya.new_window=1 [in Ukrainian].

7. Cherneta, S. (2005). *Orhanizatsiino-pedahohichniuumovysotsializatsiipidlitkiv u neformalnykhmolodizhnykhobiednanniakh* [Organizational and pedagogical conditions of adolescent socialization in non-formal youth associations] (PhD dissertation). *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Institute of Education Problems of APS of Ukraine. [in Ukrainian].

8. Lysovets, O. (2009). *Teoriia i metodykaroboty z dytiachymytamolodizhnymyorhanizatsiiamyUkrainy* [Theory and methodology of work with children and youth organizations of Ukraine]. Nizhyn: Publishing house of NSGU. [in Ukrainian].

(англійською переклала О. Є. Ішутіна – доцент кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «ДДПУ»).

УДК 316.614:378.6

ХВАЩЕВСЬКА Ольга

канд. пед. наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти,
Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»

вулиця Г.Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна

E-mail: bobr.san83@gmail.com

ГРОМАДЯНСЬКА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ У ЗВО

Анотація. У статті конкретизується поняття «громадянська соціалізація». Аналізуються різні підходи до сутності даного поняття, визначаються цілі, завдання та функції громадянської соціалізації, виділяються складові частини громадянської соціалізації. Відзначається важлива роль різних видів соціально-культурної діяльності, в результаті якої виробляються необхідні навички соціальної взаємодії.

У концепції громадянської освіти зазначається, що істотним чинником громадянського становлення підростаючого покоління є його активна соціалізація. У сучасній педагогічній науці в останні роки з'явилася певна сукупність розроблених підходів до теорії соціалізації дітей і підлітків. Реалізація системи громадянського виховання сприяє процесу соціалізації студентів через соціальну пробу, соціальну практику, адекватну їх віковим особливостям і особистого досвіду, спрямовану на виховання особистості. Громадянська освіта повинна сприяти вихованню обізнаних, розумних, людяних і активних громадян, відданих цінностям і принципам демократії.

Ключові слова: студент, соціалізація, громадянська діяльність, громадянська компетентність, громадянська соціалізація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні в українському суспільстві відбуваються кардинальні державно-політичні та соціально-економічні перетворення. Україна йде шляхом побудови демократичної держави та становлення громадянського суспільства, удосконалення всіх сфер життя людини і громадянина. Успіхи на цьому шляху залежать не тільки від розвитку економіки, удосконалення законодавства та модернізації правових відносин, але і від громадянської відповідальності та компетентності особистості, якими визначається ступінь готовності молодого покоління до гідних відповідей на історичні виклики.

Відбувається процес трансформації різних сфер суспільного життя в нашій державі, який супроводжується поглибленим переосмисленням державної політики в галузі освіти, зокрема підвищення уваги до питань виховання молоді. Виховання громадянина стає спільною метою освітньої системи України і одним із основних принципів державної політики в галузі освіти, який знайшов відображення в Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. Так, Концепція розвитку громадянської освіти в Україні базується на необхідності створення сприятливих умов для формування та розвитку громадянських компетентностей людини у всіх сферах та на всіх рівнях освіти. Це дозволить громадянам краще розуміти свою роль в умовах демократії, відповідально ставитися до свої прав та обов'язків, покращити свою здатність брати активну участь у суспільно-політичних процесах, а також усвідомлено діяти на захист та утвердження демократії.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Суттєвими для розв'язання проблеми громадянської соціалізації майбутніх учителів є питання загальної соціалізації та громадянського виховання майбутніх фахівців.

Проблема громадянського становлення й виховання підростаючого покоління, актуальна в усі часи, розроблялась такими велетнями української педагогіки, як Г. Ващенко, М. Костомаров, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. На сучасному етапі різні аспекти цієї проблеми опрацьовують Р. Арцишевський, В. Білоусова, В. Верховинець, Л. Вербицька, Н. Гаврилюк, Н. Дерев'янка, М. Євтух, Т. Завгородня, В. Кузь, В. Іванчук, Є. Постовойтова, Б. Ступарик, В. Струманський, І. Тараненко та ін.

Досить широко представлено в науковій літературі й проблему соціалізації особистості. Ураховуючи міждисциплінарний статус соціалізації, акцентуємо увагу на тому, що в рамках цієї роботи особливий інтерес становить для нас проблема педагогічно орієнтованої соціалізації. Дослідження соціалізації з соціально-педагогічної точки зору представлено в роботах таких авторів, як Б. Бім-Бад, В. Бочарова, Ю. Василькова, Б. Вульфів, О. Газман, Д. Годзинський, М. Головатий, Н. Заверико, І. Зверева, В. Зінченко, В. Касьянов, Я. Коломінський, Н. Лавриченко, А. Мудрик, Н. Никандров, Л. Новикова, В. Петрищев, М. Плоткін, С. Савченко, В. Сластьонін та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є аналіз процесу соціалізації як вектору громадянської соціалізації студентів ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рушійними силами процесу громадянського виховання, яке сприяє соціалізації молоді, є протиріччя об'єктивного і суб'єктивного характеру, що виникають між різними елементами і складовими цього складного процесу. Основні з них протиріччя: між нормативними законодавчими актами, що орієнтують на виховання громадян і об'єктивно існуючими умовами для вирішення завдань громадянського виховання; досягнутим рівнем розвитку особистості і наявним рівнем життя вимагає самовдосконалення і прагнення до вдосконалення навколишнього середовища; усвідомленням своїх прав особистості і виконанням своїх обов'язків; прагненням особистості до стійкості і необхідністю зміни під впливом умов і завдань, які знову утворюються.

Ці протиріччя активізують прагнення засвоїти норми громадянської життєдіяльності, сприяють підвищенню активності особистості, вимагають від особистості постійної корекції своєї поведінки, вибору особистістю різних форм поведінки в різних ситуаціях, пошуку форм громадянського самовираження. Джерелом протиріч є недостатня розробленість нових ідеологічних основ виховання особистості, недооцінка створення загальнонаціональної програми громадянського виховання, недоліки в системі підготовки педагогічних кадрів, несформованість громадянської позиції майбутнього фахівця, переоцінка цінностей, духовно-моральну кризу молоді.

У межах теорії виховання і навчання в останні роки актуалізувалися такі поняття як «громадянська освіта», «громадянське виховання», «громадянська діяльність», «громадянська компетенція», «громадянська соціалізація». Цей чинник послужив основою потрактування в педагогічному сенсі зазначених вище конструкцій. Якщо громадянська освіта і громадянське виховання – дефініції, що володіють відносною самостійністю, яка передбачає їх взаємоузгодженість, але не передбачає поглинання одного іншим. Становлення громадянської освіти здійснюється саме в системі вдосконалення і створення нових тенденцій розвитку громадянського навчання і виховання. При цьому громадянське навчання передбачає накопичення теоретичних і практичних знань, умінь, навичок, громадянське виховання сприяє формуванню громадянських якостей особистості.

Основу громадянської діяльності становить громадянська компетенція, формування якої здійснюється в рамках громадянської соціалізації особистості. Причиною, формою громадянської соціалізації виступає громадянське виховання, яке впливає на суб'єкта зі свідомою і мотиваційної сторони, підтримуючи об'єктивний (зовнішній) і суб'єктивний (внутрішній, виховний) аспекти формування громадянських якостей особистості.

Таким чином, громадянське виховання може розглядатися як структурний елемент механізму виховної взаємодії і засіб на громадянську свідомість і поведінку. У нашому дослідженні громадянське виховання є фактором соціалізації особистості, наслідком, який впливає на зміст і результат процесу. Соціалізація включає два найбільш важливих процеси; інтеграцію людини в суспільство і самореалізацію особистості в умовах соціуму, результатом чого стає її саморозвиток. Саморозвиток не є соціалізацією, хоча може складати основу розвитку особистості [8].

Відтак, громадянська соціалізація – процес засвоєння людиною цивільних знань, цінностей, соціальних норм, навичок і оволодіння ними соціальних ролей, що дозволяють йому здійснювати цілеспрямовану громадянську діяльність і функціонувати в якості повноправного члена суспільства. Зміст процесу соціалізації визначають три елементи: професійна соціалізація, що дозволяє молодій людині придбати знання, освоїти трудові навички та досвід в одній або ряді професій; правова соціалізація, спрямована на усунення серед молоді правового нігілізму, з'ясування кожним молодим громадянином своїх прав і обов'язків; політична соціалізація, що сприяє підвищенню активності кожного індивіда в захисті своїх прав і свобод, в управлінні державними і громадськими справами [1].

Завдання громадянської соціалізації: встановити такі взаємини особистості з суспільством, при яких особистість виступає джерелом суспільного розвитку, а суспільство – гарантом збереження і розвитку в людині власної індивідуальності, самобутності, нетиповості.

Функції громадянської соціалізації забезпечують засвоєння і відтворення індивідом соціального досвіду, що може стати характеристикою і свідченням безболісного входження людини в життя суспільства. Продуктами соціалізації виступають особистісні смисли, що визначають відносини індивіда до світу, соціальна позиція, самосвідомість і ціннісно-смісловне ядро світогляду [6].

Основним інститутом громадянської соціалізації молоді виступає інститут освіти, потенційно здатний забезпечити цілеспрямований процес передачі знань, норм і зразків громадянської поведінки. Однак в умовах ціннісно-ідеологічної кризи інститут освіти не може ефективно виконувати цю функцію. Небезпечною тенденцією в контексті громадянської соціалізації сучасної молоді представляється зменшення кількості годин, що відводяться на вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. Ігнорування, витіснення гуманітарної і загальнокультурної підготовки, яка складається, по-перше, необхідною умовою проти вузького технократизму в професійній діяльності, і що є, по-друге, умовою особистісного розвитку людини, стає реальною загрозою гуманітарної безпеки. Недолік духовності

у вихованні особистості знецінює таку соціальну силу людини, як почуття. Переважання раціоналістичної однобічності над духовністю призводить до деформації самого процесу виховання [7].

Аналіз актуальних характеристик і тенденцій розвитку суспільства, а також описаних сучасних концепцій виховання у вищій школі дозволив нам виділити основні принципи і підходи до організації виховної діяльності у вузі, орієнтованої на оптимізацію громадянської соціалізації студентів.

По-перше, необхідно забезпечити усвідомлення особистістю сутності суспільних інтересів і переведення їх в категорію особистих. Інакше, в процесі громадянського виховання необхідно домагатися того, щоб вихованці будували свої життєві плани на основі соціально значущих цілей, мотивів, інтересів. Це обумовлює опору на аксіологічний підхід до громадянського виховання студентів.

По-друге, в процесі громадянського виховання, спрямованого на оптимізацію громадянської соціалізації молоді, необхідно сформувати нову, конструктивну систему цивільних знань, установок, досвіду. Тобто, найважливішими принципами моделювання виховної системи ЗВО є громадянсько-контекстне навчання або компетентнісний підхід до громадянської освіти, а також активно-діяльнісний підхід до виховання через створення простору студентського самоврядування і організації участі студентів у громадському та політичному житті.

По-третє, при організації простору громадянського виховання молоді необхідно реалізувати системний підхід, який передбачає взаємозалежне використання потенціалу всіх інститутів соціалізації (сім'ї, громадських організацій, політичних організацій тощо). І змісту всіх навчальних дисциплін, і організація відповідної діяльності для вирішення завдань громадянської соціалізації [2].

Зазначимо, що в концепції виховної діяльності ЗВО стратегічною метою виховання студентської молоді з точки зору формування у неї громадянської позиції, соціально значущих цінностей, громадянських і професійних якостей названо створення умов для засвоєння студентами нових соціальних навичок і ролей, розвитку культури соціальної поведінки з урахуванням відкритості суспільства і динаміки суспільних відносин. Тому опора на ідеї рольової теорії особистості і трактування соціалізації як освоєння соціальних ролей може сприяти створенню адекватних організації умов для оволодіння студентами соціальними (цивільними) ролями, формування ефективного (адекватного) соціального (громадянського) поведінки [5].

Формування громадянської позиції і професійне навчання в процесі навчання у виші представляє єдиний, цілеспрямований процес формування молоді особистості громадянина, спрямований духовне

самовдосконалення, придбання особистого досвіду демократичних відносин, проектування майбутньої професійної діяльності. Формування громадянської позиції особистості студентів в процесі навчання у виші як умова їхньої соціалізації в громадянському суспільстві є одним із пріоритетних завдань педагогів вищої школи. Завдання професорсько-викладацького складу в цьому напрямку повинна бути спрямована на вирішення конкретних проявів соціальної поведінки сучасної молоді: громадянської пасивності, особистісного песимізму, обмеженості інтелектуальних інтересів, нехтування в дотриманні нормативних законів, індивідуалізму, відсутність впевненості в своїх діях як громадянина.

Викладач покликаний допомогти сучасному поколінню студентів сформуванню демократичні принципи, особистісну громадянську позицію і професійну компетентність для готовності жити в громадянському суспільстві. Формування громадянської позиції покликане забезпечити інтеграцію, єдність і цілісність самосвідомості особистості як громадянина полікультурного суспільства на основі присвоєння системи загальнолюдських моральних цінностей, свободу його самовираження на основі врахування різноманіття соціальних установок, норм і цінностей.

Відтак, громадянськість є пріоритетною цінністю, що дозволяє усвідомити людську гідність, і прагне до досягнення особистісного досконалості.

Студентський вік – час життєвого, особистісного та професійного самовизначення. Період навчання у ЗВО під професійним керівництвом викладача повинен бути націлений на розвиток у кожного студента демократичності, гуманності і духовності для здатності жити в громадянському суспільстві. Процес навчання повинен сприяти досягненню високого рівня самосвідомості, самоповаги, незалежності власної думки і духовної цілісності.

Для формування громадянської позиції студентів у ЗВО необхідно визначити уявлення про умови життєдіяльності в умовах громадянського суспільства, власне сприйняття себе як громадянина, потреби дотримання громадянських прав і обов'язків як умови соціалізації і особистісного самовдосконалення. Сформована громадянська позиція особистості виступає ціннісно-смісловий регуляцією поведінки в суспільстві, особистісного та професійного становлення. Цілеспрямована робота викладача ЗВО з вироблення громадянської позиції студентів багатокomпонентна. Формування громадянської позиції передбачає компетентність студентів у: політичній, економічній, юридичній, психолого-педагогічній та ін. сферах, необхідну для успішної соціалізації в житті.

Громадянську самосвідомість особистості характеризується усвідомленням своїх прав і обов'язків і своєї соціальної ролі в суспільстві і

державі. Моральне зміст громадянської точки зору визначається активної особистісної позицією, почуттям причетності, відповідальності за долю суспільства, прагненням до діяльної участі в ньому.

Висновки. В сучасних умовах підготовки студентів у педагогічних закладах вищої освіти зростає роль конкурентоспроможності молоді працювати в умовах ринкової економіки і реформування суспільства. Проте, зростає значимість моральних і духовних цінностей особистості, фундаментальним остовом яких є вікове історичну спадщину, національні традиції, література, наука, мистецтво.

Громадянська освіта надаватиме молодому поколінню знання про світові демократичні здобутки та особливості становлення демократії в Україні; формуватиме мотивацію та основні вміння, необхідні для відповідальної участі у громадсько-політичних процесах, критично-конструктивне ставлення молоді до життя суспільства; сприятиме становленню активної позиції громадян щодо реалізації ідеалів і цінностей демократії в Україні; створюватиме умови учням для набуття досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та комунікативної взаємодії.

Заклади освіти не лише як освітні інституції, але й передусім як громадські центри та традиційні духовні осередки місцевої спільноти мають сприяти розвитку демократичної політичної культури, формуванню громадянської компетентності, політико-правових знань, громадянської відповідальності, а також громадянської соціалізації молодих людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акіншева І. Громадянська соціалізація як вектор політичної соціалізації. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2013. № 23 (282). Ч. I. С. 78 – 84.
2. Вербицька П.В. Громадянське виховання учнівської молоді: сучасні аспекти розвитку : монографія. Київ : Генеза, 2009. 384 с.
3. Єлагіна Т. Форми та методи формувань громадянських якостей особистості. *Рідна школа*. 2005. №6 (905) червень. С. 34.
4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності : проект. *Шлях освіти*. 2000. №3. С. 7–13.
5. Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012). URL : <http://osvita.khpg.org/index.php?id=976003974> (дата звернення: 20.07.2019).
6. Сергейчик С.И. Факторы гражданской социализации учащейся молодежи. *Социс: Социол. исслед.* 2002. № 5. С. 107–111.

7. Суколенов И. В. Теория и практика гражданского образования (историко-педагогические аспекты): автореф. ... д-ра пед. наук. Москва, 2001. 42 с.

8. Хващевська О.О. Соціалізація учнів в умовах загальноосвітніх навчальних закладів сільської місцевості України (друга половина ХХ століття): дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / ДВНЗ ДДПУ. Слов'янськ, 2016. 230 с.

Стаття надійшла до редакції 02.07.2019.

ХВАЩЕВСКАЯ Ольга

канд. пед. наук, доцент кафедры теории и практики начального образования, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

улица Г.Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

e-mail: bobr.san83@gmail.com

ГРАЖДАНСКОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ СТУДЕНТОВ В УВО

Резюме. В статье уточняется понятие «гражданская социализация». Анализируются различные подходы к сущности данного понятия, определяются цели, задачи и функции гражданской социализации, выделяются составные части гражданской социализации. Отмечается важная роль различных видов социально-культурной деятельности, в результате которой вырабатываются необходимые навыки социального взаимодействия.

В концепции гражданского образования отмечается, что существенным фактором гражданского становления подрастающего поколения является его активная социализация. В современной педагогической науке в последние годы появилась определенная совокупность разработанных подходов к теории социализации детей и подростков.

Составными частями гражданской социализации являются правовая и политическая социализация. Эффективность процесса гражданской социализации зависит от социально-политических, экономических, культурных условий, их стабильности или изменений. Реализация системы гражданского воспитания способствует процессу социализации студентов через социальную пробу, социальную практику, адекватную их возрастным особенностям и личного опыта, направленную на воспитание личности. Гражданское образование должно способствовать воспитанию знающих, умных, человечных и активных граждан, преданных ценностям и принципам демократии.

Ключевые слова: студент, социализация, гражданская деятельность, гражданская компетентность, гражданская социализация.

KHVASHCHEVSKA Olha

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, SHEE “Donbas State Pedagogical University”

St. H.Batiuka, 19, Sloviansk, 84116, Ukraine

e-mail: bobr.san83@gmail.com

**GROMADYANSKAYA SOTSIAL'ZATSIYA STUDENTIV
AT THE HEI**

Summary. The article specifies the notion “civil socialization”. It analyses various approaches to the essence of this notion, defines the aims, tasks and functions of civil socialization, it marks the components of civil socialization. The authors note the significant role of different kinds of socio-cultural activity, in the result of which necessary skills of social cooperation are being elaborated.

Abstract. Ukraine is moving towards building a democratic state and becoming a civil society, improving all spheres of human and citizen life. Successes in this way depend not only on economic development, the improvement of legislation and the modernization of legal relations, but also on the civic responsibility and competence of the individual, which determines the degree of readiness of the younger generation to respond to historical challenges.

The study of socialization from a socio-pedagogical point of view is presented in the works of such authors as B. Bim-Bad, V. Bocharov, Y. Vasilkova, B. Wulfov, O. Gazman, D. Godzinski, M. Golovaty, N. Zaveryko, I. Zvereva, V. Zinchenko, V. Kasyanov, Y. Kolominsky, N. Lavrychenko, A. Mudryk, N. Nikandrov, L. Novikov, V. Petrishev, M. Plotkin, S. Savchenko, V. Slastionin, and others.

The purpose of this article is to analyze the process of socialization as a vector of civic socialization of students of HEI.

The concept of civic education states that an active factor in the social formation of the younger generation is its active socialization. In recent pedagogical science, in recent years there has been a certain set of developed approaches to the theory of socialization of children and adolescents.

Legal and political socialization is an integral part of civic socialization. The effectiveness of the process of civic socialization depends on socio-political, economic, cultural conditions, their stability or change. The reform processes taking place in Ukraine, in another way, highlight the problem of civic socialization, which has its own specificity, without which the rational and effective pedagogical leadership of this process is impossible to analyze and understand.

The implementation of the system of civic education promotes the process of socialization of students through a social test, social practice, adequate to

their age characteristics and personal experience aimed at educating the individual. Civic education should promote the education of knowledgeable, intelligent, humane and active citizens, committed to the values and principles of democracy.

Key words: student, socialization, civic activity, civic competence, civic socialization.

REFERENCES

1. Akinsheva, I. (2013). Civilization as a vector of political socialization. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 23 (282), I, 78–84.
2. Verbytska, P. V. (2009). *Civic upbringing of student youth: current aspects of development*. Kyiv: Heneza.
3. Ielahina, T. (2005). Forms and methods of formation of civic personality traits. *Ridna shkola*, 6 (905), 34.
4. The concept of civic education of the individual in the conditions of development of the Ukrainian statehood: project (2000). *Shliakh osvity*, 3, 7–13.
5. The concept of civic education in Ukraine (2012). Retrieved 20/07/2019, from <http://osvita.khpg.org/index.php?id=976003974>
6. Sergejchik, S. I. (2002). Factors of civic socialization of students. *Soczis: Socziol. Issled*, 5, 107–111.
7. Sukolenov, I. V. (2001). Theory and practice of civic education (historical and pedagogical aspects) (Doctor of Science dissertation). *Theses*. Moscow.
8. Khvashchevska, O. O. (2016). *The Socialization of students in secondary schools of rural areas of Ukraine (the second half of the twentieth century)*. (PhD dissertation). Sloviansk.

(англійською перекладено особисто автором статті)

УДК 316.77-057.87:303.446.2

ЯБУРОВА Олена

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: primetime3311@gmail.com

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ У ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ВІТЧИЗНЯНОГО ВИШУ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Дане дослідження присвячене всебічному аналізу теоретико-методичних підстав втілення соціально-педагогічного аспекту міжкультурної комунікації сучасного студентства у освітньому просторі вітчизняного вишу. За результатами дослідження встановлено, що міжкультурна комунікація як багатопланове явище розглядається в якості адекватне взаєморозуміння учасників акту комунікації, що є представниками окремих культур міжкультурна комунікація і має місце лише тоді, коли автор певного повідомлення – представник однієї культури, а отримувач повідомлення – іншої. Показано, що у структурі міжкультурної комунікації виокремлюють культурну експансію, культурну дифузію, конфлікт культур та синтез культур. До необхідних умов ефективної міжкультурної комунікації, в тому числі у навчально-виховному процесі вишу, відносять володіння учасниками комунікативного акту наступними системами знань: знання символічної системи, в термінах якої має місце комунікація; знання про основні принципи устрою навколишнього світу, що складаються у особистісному досвіді індивіда; базових фундаментальних знань про світ, що є у всіх людей; інших знань, які має людина, завдяки приналежності до певного етносу, культури, релігії тощо. В якості змістових ознак міжкультурної комунікації студентства виступають: відкритість до пізнання чужої культури та сприйняття психологічних, соціальних та інших міжкультурних відмінностей; психологічний настрій та спілкування з представниками іншої культури; вміння розмежовувати суспільне та індивідуальне в комунікативній поведінці представників інших культур; здібність долати соціальні, етнічні, культурні стереотипи, забобони; оволодіння набором комунікативних засобів і правильний їх вибір в залежності від ситуації спілкування; додержання етикетних норм в процесі комунікації.

© Ябурова О., 2019

Ключові слова: культура, комунікація, студент, ознака, структура, умова, особливість.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Термін «міжкультурна комунікація» розглядається з різних точок зору у працях провідних вітчизняних та зарубіжних філософів, психологів, соціологів, лінгвістів тощо. Цілком природньо, сучасна педагогічна наука не є виключенням у цьому дисциплінарному ряді. Проблеми міжкультурної комунікації у процесі навчальної, виховної та професійної трудової діяльності є предметом соціальної педагогіки як галузі педагогічної науки та сучасної наукової дисципліни. Водночас, у прикладному та організаційному аспекті окремі формулювання потребують певних уточнень, а суттєві особливості вимагають додаткового опису та інтерпретації, що, власне, і обумовлює актуальність нашого дослідження.

Перш ніж розглядати основні погляди та проблеми міжкультурної комунікації, її феноменологію та методологію, слід звернути увагу на соціально-педагогічні та загальнонаукові особливості змісту, покладеного у дану наукову дефініцію. Що ж, власне, розуміється під міжкультурною комунікацією, яким є семантичний простір даного явища сучасної науки та культури, які основні теорії та концепції закладають передумови її вивчення та якими науковими перспективами може бути наділений у найближчому майбутньому її фундаментальний розгляд?

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Що стосується питання про комунікацію та її науковий зміст, значна кількість відомостей про неї накопичена у споріднених науках, зокрема у психології. Таким чином, комунікація розглядається як «...змістовна сутність соціальної взаємодії, яка характеризує структуру міжособистісних та ділових зв'язків між людьми, особливості обміну інформацією у людському спілкуванні» [12, с. 172]. При цьому комунікацію за ознакою засобів її реалізації розділяють на вербальну та невербальну, під вербальною розуміють «...цілеспрямований процес передавання інформації за допомогою мови, ... завдяки мові у процесі комунікації відбувається оволодіння суспільно-історичним досвідом людства та окремих культур» [12, с. 173]. Виникає природне питання про співвідношення комунікації та культури у контексті соціальної педагогіки, та як власне сама по собі культура розуміється на тлі сучасних психолого-педагогічних досліджень?

В той же час А. Л. Свенцицький, розглядаючи культуру як міждисциплінарний, загальнонауковий феномен, а саме «... як сукупність

матеріальних та духовних цінностей, притаманних різним спільнотам, соціальним групам відносно конкретних історичних періодів...», зміщує акцент у бік саме духовної діяльності представників окремих спільнот та етносів, стверджуючи, що культуру доцільно розглядати і як «...явище, що відноситься до сфери духовної діяльності людей, як сукупність духовних цінностей та норм, притаманних тим чи іншим соціальним спільнотам» [12, с. 202].

Кажучи про міжкультурну комунікацію, як взаємодію культур, завжди протиставляють різноспрямовані культурні утворення її учасників, так, в якості ознаки міжкультурної комунікації Р. Портер зазначає зокрема наступне: «...міжкультурна комунікація має місце лише тоді, коли виробник певного повідомлення – представник однієї культури, а отримувач повідомлення – іншої» [15, р. 15]. Основними труднощами у розв'язанні проблем міжкультурної комунікації у наукових дослідженнях виступає по-перше, міждисциплінарність даної галузі знання (міжкультурна комунікація та пов'язані із нею явища та закономірності одночасно виступають предметом досліджень у психології, педагогіці, лінгвістиці, соціології, культурології тощо) так і нечіткість означення самого явища міжкультурної комунікації, що і обумовлює в подальшому мету та основні завдання нашого дослідження.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – всебічний аналіз теоретико-методичних підстав втілення соціально-педагогічного аспекту міжкультурної комунікації студентства у освітньому просторі сучасного вітчизняного вишу. Відповідно до висунутої мети, впливає низка наступних завдань нашого дослідження – теоретико-методологічний аналіз міжкультурної комунікації як наукового феномену; виокремлення та опис основних особливостей, умов, закономірностей та механізмів міжкультурної комунікації, що дозволяють її ідентифікувати та діагностувати у ході навчально-виховного процесу ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Починаючи розгляд окреслених нами питань, вважаємо за доцільне відштовхуватись від загальнонаукових, філософських концепцій міжкультурної комунікації. І. Ю. М'язова, досліджуючи теоретико-методологічні засади міжкультурної комунікації, стверджує, що «...визначаючи за основу міжкультурної комунікації культуру, зазначимо, що в сучасних гуманітарних науках поняття «культура» є фундаментальним і виступає в якості чинника соціального розвитку, засобу гармонізації стосунків між людиною і природою, особистістю і суспільством» [7, с. 10]. Авторка стверджує, що «...функціонування основних форм міжкультурної комунікації: аккультурації, культурної експансії, культурної дифузії,

конфлікту культур та синтезу культур, що дозволяє розглядати міжкультурну комунікацію як соціальний феномен. Серед всіх форм прояву міжкультурної комунікації найзмістовнішою є синтез, який поєднує позитивний історичний та культурний досвід з новітніми тенденціями у розвитку сучасного світу, одночасно зберігаючи власний стрижень культури» [7, с. 171]. Нас надалі буде цікавити так би мовити прикладний аспект окресленої проблеми, або як саме вплинула міжкультурна комунікація на поширення міжнародних відносин у сучасному світі.

Як відмічає Б. В. Слющинський, «...в останні десятиріччя у зв'язку із розширенням міжнародних відносин особливий теоретичний і практичний інтерес стали являти проблеми міжкультурної комунікації. Сьогодні міжнародні відносини не обмежуються лише зустрічами на високому державному рівні, а все частіше стають частиною повсякденного життя людей, і не обов'язково це пов'язано із туризмом, обміном делегаціями або комерційною діяльністю» [14]. Він вважає, що результатом міжкультурної комунікації є виникнення певної «третьої культури», що стає платформою для порозуміння між учасниками комунікативного акту. Відбиваючись у свідомості представників окремих етносів, вони передаються від покоління до покоління з деякими видозмінами, а постійна необхідність у діалозі впливає на формування ціннісних орієнтацій і норм поведінки, що і знаходить свій прояв через явища міжкультурної комунікації [14].

С. В. Дрожжина зазначає, що наразі «...виформується нова парадигма міжкультурних комунікацій, яка стає новою онтологією аналізу не тільки мовної, а взагалі культурної свідомості, онтологією сучасної мультикультурної освіти [3]. До необхідних ознак міжкультурної комунікації дослідниця схильна відносити відкритість до пізнання чужої культури та сприйняття психологічних, соціальних та інших міжкультурних відмінностей; психологічний настрій та спілкування з представниками іншої культури; вміння розмежовувати колективне та індивідуальне в комунікативній поведінці представників інших культур; здібність долати соціальні, етнічні, культурні стереотипи, забобони; оволодіння набором комунікативних засобів і правильний їх вибір в залежності від ситуації спілкування; додержання етикетних норм в процесі комунікації. Виходячи з цього авторка підсумовує, що основними особливостями мультикультурної комунікації можна вважати зокрема наступні: метою комунікативного процесу є прагнення до порозуміння із партнерами по комунікації через максимально повно і точно донесену інформацію, досвід, знання тощо. Спробуємо з'ясувати, якими ж саме вбачаються подальші тенденції міжкультурної взаємодії?

В той же час В. В. Бушкова, розглядаючи основні тенденції взаємодії української та американської культур, зауважує, що у даному контексті

«..враховуючи складність та багатоплановість проблеми комунікації як соціальної форми розвитку міжкультурної взаємодії, а також міждисциплінарний характер багатьох досліджень західних науковців, можна виокремити низку напрямків: соціально-філософський, соціологічний, культурологічний, соціолінгвістичний» [2]. Причому, на думку авторки, процес взаємодії культур може відбуватися в двох аспектах, а саме: в площині взаємовпливів і трансформацій контактуючих систем світоглядних, етнічних, а також соціонормативних культурних цінностей; як безпосередній комунікативний діалог представників різних культурних соціумів [2]. Таким чином, вимальовується проблема наявності певних різнопланових чинників ефективності процесу міжкультурної комунікації у різних сферах життя суспільства.

На думку К. С. Мальцевої, важливу роль в міжкультурній комунікації відіграють специфічні символи, стереотипи, упередження, національний мовний етикет, які власне і характеризують специфічні для певної етнічної групи форми поведінки (на відміну від універсальних для людства в цілому), а саме [6]: комунікативні стратегії різних культур формуються у співвідношенні до поведінкових норм даної культури і у відповідності до припустимої і бажаної комунікативної поведінки всередині культури; комунікативні канали культури відображають її пріоритети у певній ієрархії цінностей, що можуть суттєво відрізнятися в різних культурах і спричиняти проблеми у порозумінні між представниками різних культурних груп; суттєві розбіжності між комунікативними налаштуваннями різних культур не можуть вичерпуватися сферою лінгвістики та поведінки, вони стосуються розбіжностей у культурному досвіді різноманітних культурних спільнот, що впливає певним чином на структуру та особливості побудови і функціонування складних систем комунікативних установок, що притаманні даним спільнотам; комунікативні провалля між культурами можуть бути мінімізовані лише шляхом введення штучних процедур.

Як зазначається у «Повідомленні про підсумки Міжнародної наукової конференції [«Актуальні проблеми сучасної освіти у світлі вимог Болонського процесу»] у ході роботи даної наукової конференції провідні психологи та педагоги звернули увагу громадськості на «...значний загальнокультурний, етичний та естетичний потенціал навчальних курсів гуманітарного профілю, культурологічних дисциплін, психології і педагогіки. Одночасно, організовуючи викладання цих дисциплін, слід максимально спиратися на кращі традиції вітчизняної освіти, у тому числі втіленими у Болонському процесі. В той же час, відмічається, що попре врахування думки студентів при виборі предметів для вивчення, доцільним є збереження традиційних нормативних дисциплін у навчальному процесі,

---

що дають фундаментальні знання і тому є необхідними для формування світоглядної сучасного спеціаліста будь-якого профілю» [10].

Як зазначає А. Несвіт, основною метою втілення проекту Ради Європи «Політика та практика викладання в умовах соціокультурного розмаїття» є формування у сучасних учнів, студентів та дорослих людей здатності співіснувати в умовах культурного розмаїття, вчитися жити разом у гармонії та забезпечувати якісну освіту різним верствам населення». З метою реформи освіти загальноосвітніх навчальних закладів шляхом створення відкритого освітнього простору та забезпечення рівного доступу до якісної освіти всім учням, необхідно вивчати основні напрямки підготовки вчителів, розробку та презентацію європейських рекомендації щодо викладання в Європі в умовах культурного розмаїття [8]. З нормативних документів випливає необхідність впровадження культурологічно орієнтованого підходу у практику підготовки сучасних фахівців, особливо у галузі іноземних мов та міжнародної співпраці.

На думку І. Іванової, необхідність створення професійно орієнтованого підручника у процесі підготовки майбутнього фахівця, реалізація культурологічного підходу у професійно спрямованому підручнику насамперед передбачає наступне: виховання у студентів позитивного ставлення до країни, лінгвокультура якої ним вивчається; високий ступінь інформаційної цінності, насамперед у масиві лексичних одиниць; забезпечення умов для автентичного спілкування на міжкультурному рівні; добір культурологічного змісту підручника з ілюстрацією функціонування певних явищ на тлі широкого соціального контексту; порівняння культур в опорі на рідну мову і культуру; оцінку і аналіз явищ, що дасть змогу майбутньому фахівцю орієнтуватися в нормативних і ненормативних ситуаціях міжкультурного спілкування; урахування професійних потреб того, хто навчається; урахування досвіду студентів, яким вони володіють на певному етапі оволодіння новою лінгвокультурою [4].

І. Самойлюкевич зазначає, що «...нагальна потреба у формуванні інтеркультурного досвіду майбутніх вчителів іноземних мов у процесі професійної підготовки в умовах інформаційного суспільства потребує реформування мовної педагогічної освіти в Європі, зокрема, в Україні засобами гуманізації та культурознавчої соціалізації її змісту. У перспективі вважається доцільним спрямувати дослідження на вивчення особливостей реалізації інтеркультурної компетентності вчителів іноземної мови у процесі самостійної педагогічної діяльності» [11]. Окрім формування професійної компетентності, інтеркультурна комунікація справляє значний вплив і на якість освіти сучасного фахівця.

Як зауважує Т. Копетчук, якість професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови значною мірою залежить від рівня сформованості

його загальнокультурної, соціокультурної та комунікативної компетентностей. Оволодівши в стінах ВНЗ соціокультурною компетентністю, як важливим компонентом професійної компетентності, майбутній вчитель значно підвищить рівень власної загальнокультурної компетентності і не буде мати труднощів при формуванні соціокультурної компетентності у своїх учнів [5]. Впливає необхідність осучаснення змісту навчання іноземних мов з опором на культурологічну комунікативну парадигми. Так О. Першукова, досліджуючи основні етапи розвитку соціокультурного компоненту змісту навчання іноземних мов, досконало опанування іноземною мовою в сучасному розумінні передбачає глибоке знання соціокультурного компоненту країни її походження. В сучасних умовах європейської інтеграції та інтернаціоналізації багатьох сторін життя особливої актуальності набуває проблема спілкування за допомогою іноземної мови з усіма, хто цією мовою володіє. Тому сучасний підхід до структурування соціокультурного компоненту змісту навчання характеризується наповненістю елементами міжкультурного виміру, що означає розвиток в учнів міжкультурної свідомості та передбачає володіння міжкультурними навичками [9]. Як бачимо, культурологічно-комунікативна парадигма у вивчення іноземних мов створює необхідне підґрунтя як для мовного, так і для мовленнєвого розвитку майбутнього фахівця.

На думку М. Сідун, сам по собі загальний мовленнєвий розвиток майбутнього вчителя іноземної мови визначається якісним рівнем його мовленнєвої діяльності, та і в процесі його самореалізації як форми самопрояву, досягнення окремої мети, осмислення сутності професійної мовленнєвої діяльності. Соціальний компонент, на думку автора полягає у вчителем сутності проблем суспільства, громадський зрілості та громадянській відповідальності тощо [13]. Т. Бабенко наголошує, що формування мовних і мовленнєвих компетенцій повинно відбуватись на основі навчальних матеріалів, яким притаманна науковість, пізнавальна цінність і культурологічна спрямованість. Авторка вважає, що завдяки добору навчальних матеріалів, що містять екстралінгвістичну інформацію про культуру країни, мова якої вивчається, кожне заняття перетворюється з граматики англійської мови буде впливати на формування комунікативної культурологічної компетенції [1].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У даному дослідженні нами була здійснена спроба опанувати зміст, структуру, основні особливості та закономірності явища міжкультурної комунікації. За результатами здійснено теоретико-методологічного аналізу можемо стверджувати, що: 1) міжкультурна комунікація у науковому сенсі розглядається як адекватне

взаєморозуміння учасників акту комунікації, що є представниками окремих культур міжкультурна комунікація і має місце лише тоді, коли автор певного повідомлення – представник однієї культури, а отримувач повідомлення – іншої; 2) у структурі міжкультурної комунікації виділяють аккультурацію, культурну експансію, культурну дифузію, конфлікт культур та синтез культур; 3) необхідними умовами ефективною міжкультурної комунікації є володіння учасниками комунікативного акту наступними системами знань: знання символічної системи, в термінах якої має місце комунікація; знання про основні принципи устрою навколишнього світу, що складаються у особистісному досвіді індивіда; базових фундаментальних знань про світ, що є у всіх людей; інших знань, які має людина, завдяки приналежності до певного етносу, культури, релігії тощо; 4) до необхідних ознак міжкультурної комунікації відносяться зокрема наступні: відкритість до пізнання чужої культури та сприйняття психологічних, соціальних та інших міжкультурних відмінностей; психологічний настрій та спілкування з представниками іншої культури; вміння розмежовувати колективне та індивідуальне в комунікативній поведінці представників інших культур; здібність долати соціальні, етнічні, культурні стереотипи, забобони; оволодіння набором комунікативних засобів і правильний їх вибір в залежності від ситуації спілкування; додержання етикетних норм в процесі комунікації. Також, основними особливостями міжкультурної комунікації за матеріалами закордонних досліджень виступають окрім традиційної вербальної мовної особливості (відмінність мовного коду), також мотиваційні, інтенційні, фонові, невербальні (жестикуляція, символіка, умовні знаки тощо) особливості тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабенко Т. Розкривати культуру як глобальне явище. *Іноземні мови у навчальних закладах*. 2009. № 1. С. 94-100.
2. Бушкова В. В. Основні тенденції взаємодії української та американської культур (соціально-філософський вимір) : автореф. дис.... канд. філософ. наук: 22.00.06 / АПН України; Ін-т вищої освіти. Київ, 2001. 19 с.
3. Дрожжина С. В. Праксеологічні виміри мультикультурної комунікації: монографія. Донецьк: [ДонНУЕТ], 2009. 235 с.
4. Іванова І. Сформувати інформаційне тло міжкультурної комунікації. *Іноземні мови у навчальних закладах*. 2008. № 1. С. 46-50.
5. Копетчук Т. Соціокультурні завдання як засіб поповнення загальнокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. *Іноземні мови у навчальних закладах*. 2008. № 1. С. 56-59.

6. Мальцева К. С. Міжкультурні непорозуміння і проблема міжкультурного перекладу: автореферат дис... канд. філософ. наук: 09.00.04 / Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2002. 20 с.

7. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз): автореф. дис.... канд. філософ. наук: 09.00.03 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2008. 20 с.

8. Несвіт А. Проект Ради Європи «Політика та практика викладання в умовах соціокультурного розмаїття» як нове бачення міжкультурної освіти. Іноземні мови в навчальних закладах. 2007. №4. С. 25-27.

9. Першукова О. На шляху до міжкультурної свідомості. Іноземні мови в навчальних закладах. 2008. № 1. С. 60-68.

10. Повідомлення про підсумки Міжнародної наукової конференції [«Актуальні проблеми сучасної освіти у світлі вимог Болонського процесу»]. *Практична психологія і соціальна робота*. 2010. № 2. С. 79-80.

11. Самойлюкевич І. Назустріч інформаційному суспільству. Іноземні мови в навчальних закладах. 2008. №4. С. 51-54.

12. Свенцицкий А.Л. Краткий психологический словарь. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. 512 с.

13. Сідун М. Формувати професійну компетентність вчителя іноземної мови. *Іноземні мови у навчальних закладах*. 2008. № 4. С 115-124.

14. Слющинський Б. В. Міжкультурна комунікація в багатонаціональному регіоні України : автореф. дис. ... д-ра соціол. наук : 22.00.04 / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х., 2010. 30 с.

15. Porter R., eds. Intercultural communication: A 5-th edition. Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1988. 340 p.

Стаття надійшла до редакції 02.07.2019.

ЯБУРОВА Елена

кандидат педагогических наук, доцент, доценты кафедры теории и практики начального образования, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: primetime3311@gmail.com

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ВУЗА: СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Резюме. Данное исследование посвящено всестороннему анализу теоретико-методических оснований воплощения социально-педагогического аспекта межкультурной коммуникации современного

студенчества в образовательном пространстве отечественного ВУЗа. В результате исследования установлено, что межкультурная коммуникация как многоплановое явление рассматривается в качестве адекватного взаимопонимания участников акта коммуникации, которые являются представителями отдельных культур; межкультурная коммуникация имеет место только тогда, когда автор определенного сообщения – представитель одной культуры, а получатель сообщения – другой.

Показано, что в структуре межкультурной коммуникации выделяют культурную экспансию, культурную диффузию, конфликт культур и синтез культур. К необходимым условиям эффективной межкультурной коммуникации, в том числе в учебно-воспитательном процессе ВУЗа, относят владение участниками коммуникативного акта следующими системами знаний: знание символической системы, в терминах которой осуществляется коммуникация; знание про основные принципы устройства окружающего мира, которое складывается в личностном опыте индивида; базовые фундаментальные знания про мир, которые есть у всех людей; другие знания, которыми владеет человек, благодаря принадлежности к определенному этносу, культуре, религии в том числе.

В качестве содержательных признаков межкультурной коммуникации студенчества выступают: открытость к познанию чужой культуры и восприятие психологических, социальных и других межкультурных отличий; психологический настрой и общение с представителями другой культуры; умение разделять общественное и индивидуальное в коммуникативном поведении представителей других культур; способность преодолевать социальные, этические, культурные стереотипы, предрассудки; овладение набором коммуникативных средств и правильный их выбор в зависимости от ситуации общения; учет этикетных норм в процессе коммуникации.

Ключевые слова: культура, коммуникация, студент, признак, структура, условие, особенность.

IABUROVA Olena

Candidate of pedagogical sciences, associate professor, associate professor of Primary Education Theory and Practice Department, SHEE «Donbas State Pedagogical University»

st. G.Batyuk, 19, Slavyansk, Donetsk region, Ukraine, 84116

E-mail: primetime3311@gmail.com

INTERCULTURAL COMMUNICATION IN THE EDUCATIONAL SPACE OF UKRAINIAN UNIVERSITY: SOCIAL AND PEDAGOGICAL ASPECT

Summary. The present research focuses on a comprehensive analysis of theoretical and methodological grounds in terms of the realization of social and

pedagogical aspects of intercultural communication of students in the conditions of a modern university. It is established that intercultural communication is considered as a process of mutual understanding of the participants, who are the representatives of different cultures, in the process of communication; it is pointed out that cultural expansion, cultural diffusion, conflict of cultures and synthesis of cultures are distinguished in the structure of intercultural communication.

Abstract. Introduction. The article reveals the problem of intercultural communication in the educational space of Ukrainian university.

Analysis of publications. The theoretical and methodological background of the problem of intercultural communication was done by A. Svetsytskyy, I. Myazova, S. Drozhyna, V. Bushkova, K. Maltseva, A. Nesvit, I. Ivanova.

Purpose. The given research is devoted to the versatile analysis of theoretical, methodological and scientific bases of the realization of social and pedagogical aspects of modern students' intercultural communication in the educational space of the national university. Among the objectives of the research are theoretical and methodological analysis of intercultural communication as a scientific phenomenon; definition and description of the main features, conditions, patterns and mechanisms of intercultural communication that allow it to be identified and diagnosed during the educational process of the university.

Results. According to the results of the study, the author concludes that intercultural communication as a multifaceted phenomenon is considered as adequate understanding of the participants, who are representatives of individual cultures, in the process of communication. The author also stresses that intercultural communication occurs only when the sender of a particular message is a representative of one culture and the recipient of the message presents another one. It is shown that in the structure of intercultural communication foreign and national scientists distinguish cultural expansion, cultural diffusion, the conflict of cultures and synthesis of cultures.

Necessary conditions for effective intercultural communication in the educational process of higher educational establishments include obtaining the range of knowledge systems by the participants of the communicative act. The author of the article regards the knowledge of the symbolic system in terms of which communication takes place and the knowledge of the basic principles of the surrounding world structure which are grounded on the personal experience of the individual to be important for successful intercultural communication. This author accomplishes the range of knowledge systems mentioned above with the basic fundamental knowledge of the world that all people have and

other knowledge that a person has due to their belonging to a particular ethnicity, culture, religion, etc.

Conclusion. Meaningful features of student's intercultural communication are regarded to be the knowledge of a different culture and the perception of psychological, social and other intercultural differences. The participant of the process of intercultural communication should have the ability to differentiate between social and individual features in the communicative behavior of other cultures representatives, to overcome social, ethnic, cultural stereotypes, prejudices, to master a set of communication tools and choose them correctly depending on the communication situation, to adhere to labeling standards in the communication process.

Key words: culture, communication, student, trait, structure, condition, feature.

REFERENCES

1. Babenko T. Rozkry`vaty` kul`туру yak global`ne yavy`shhe. Inozemni movy` u navchal`ny`x zakladax. 2009. № 1. S. 94-100.
2. Bushkova V. V. Osnovni tendenciyi vzayemodiyi ukrayins`koyi ta amery`kans`koyi kul`tur (social`no-filosofs`ky`j vy`mir) : avtoref. dy`s.... kand. filosof. nauk: 22.00.06 / APN Ukrayiny`; In-t vy`shhoyi osvity`. Ky`yiv, 2001. 19 s.
3. Drozhzhy`na S. V. Prakseologichni vy`miry` mul`ty`kul`turnoyi komunikaciyi: monografiya. Donecz`k: [DonNUET], 2009. 235 s.
4. Ivanova I. Sformuvaty` informacijne tlo mizhkul`turnoyi komunikaciyi. Inozemni movy` u navchal`ny`x zakladax. 2008. № 1. S. 46-50.
5. Kopetchuk T. Sociokul`turni zavdannya yak zasib popovnennya zagal`nokul`turnoyi kompetentnosti majbutn`ogo vchy`telya inozemnoyi movy`. Inozemni movy` u navchal`ny`x zakladax. 2008. № 1. S. 56-59.
6. Mal`ceva K. S. Mizhkul`turni neporozuminnya i problema mizhkul`turnogo perekladu: avtoreferat dy`s... kand. filosof. nauk: 09.00.04 / Insty`tut filosofiyi imeni G. S. Skovorody` NAN Ukrayiny`. Ky`yiv, 2002. 20 s.
7. M'yazova I. Yu. Mizhkul`turna komunikaciya: zmist, sutnist` ta osobly`vosti proyavu (social`no-filosofs`ky`j analiz): avtoref. dy`s.... kand. filosof. nauk: 09.00.03 / Ky`yivs`ky`j nacional`ny`j universy`tet imeni Tarasa Shevchenka. Ky`yiv, 2008. 20 s.
8. Nesvit A. Proekt Rady` Yevropy` «Polity`ka ta prakty`ka vy`kladannya v umovax sociokul`turnogo rozmayittya» yak nove bachennya mizhkul`turnoyi osvity`. Inozemni movy` v navchal`ny`x zakladax. 2007. № 4. S. 25-27.
9. Pershukova O. Na shlyaxu do mizhkul`turnoyi svidomosti. Inozemni movy` v navchal`ny`x zakladax. 2008. № 1. S. 60-68.

10. Povidomlennya pro pidsumky` Mizhnarodnoyi naukovoï konferenciyi [«Aktual`ni problemy` suchasnoyi osvity` u svitli vy`mog Bolons`kogo procesu»]. Prakty`chna psy`xologiya i social`na robota. 2010. № 2. S. 79-80.

11. Camojlyukevy`ch I. Nazustrich informacijnomu suspil`stvu. Inozemni movy` v navchal`ny`x zakladax. 2008. № 4. S. 51-54.

12. Cvency`czky`j A.L. Kratky`j psy`xology`chesky`j slovar`. M.: TK Velby`, Y`zd-vo Prospekt, 2008. 512 s.

13. Sidun M. Formuvaty` profesijnu kompetentnist` vchy`telya inozemnoyi movy`. Inozemni movy` u navchal`ny`x zakladax. 2008. № 4. S. 115-124.

14. Slyushhy`ns`ky`j B. V. Mizhkul`turna komunikaciya v bagatonacional`nomu regioni Ukrayiny` : avtoref. dy`s. ... d-ra sociol. nauk : 22.00.04 / Xark. nacz. un-t im. V. N. Karazina. X., 2010. 30 s.

15. Porter R., eds. Intercultural communication: A 5-th edition. Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1988. 340 p.

(переклад зроблено особисто автором статті)

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК:316.4.063.3(430)

ГАВРИШ Олена

канд. пед. наук, старший викладач кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

e-mail: olenagavrysh@ukr.net

СУЧАСНИЙ СТАН КУЛЬТУРНО-СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЧЧИНИ)

Анотація. У статті досліджено поняття культурно-соціальної інтеграції, визначено її сучасний стан в Європейському Союзі в цілому та у Німеччині. Публікація є оглядовою.

Мета дослідження полягає в аналізі соціальної політики Європейського Союзу та зокрема Німеччини у сфері культурної інтеграції мігрантів.

За останні роки міграційна криза стала нагальним питанням у Європейській комісії та серед країн-членів Європейського Союзу. Саме процес міграції та її наслідки турбують все більший відсоток сучасних розвинених європейських країн.

Для самих мігрантів процес культурно-соціальної інтеграції є доволі важким, бо він пов'язан зі сприйняттям нової культури, релігії, створенням соціальних зв'язків, досягненням певного економічного статусу.

Поступове включення мігрантів в життя приймаючої спільноти повинно призвести до зниження рівня конфронтації цінностей, включаючи міжконфесійну взаємодію. Найчастіше ключовим фактором соціалізації є оволодіння мовою країни, яка приймає біженців або мігрантів. Проте культурна інтеграція не змушує відмовлятися від прояву своєї культурної ідентичності.

У наш час саме Берлін має найбільший вплив на міграційну політику ЄС. Позиція Ангели Меркель – канцлера Німеччини – полягає у тому, що всі європейські країни, як і всі регіональні суб'єкти, зобов'язані взяти на себе частину відповідальності за розміщення мігрантів. При цьому на державному рівні міграційним питанням приділяється увага вже доволі давно, і одним із головних аспектів є саме культурно-соціальна інтеграція.

У Німеччині акцент робиться на максимальний внесок самих мігрантів у процес інтеграції у суспільство, яке їх приймає. Для цього у ФРН існують спеціальні культурні «підготовчі курси для біженців», на яких надають загальну інформацію про життя країни, федеральний уряд, правовий статус біженців, життя, пропонують вивчити основи мови тощо.

Ключові слова: культурно-соціальна інтеграція, мігранти, Європейська комісія, Німеччина.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. На сьогоднішній день у зв'язку з воєнним конфліктом на Сході України та проведенням з березня 2018 року Операції Об'єднаних сил (ООС) дуже гостро постає питання внутрішнього переміщення українського населення. За останні п'ять років з подібними проблемами стикалися більшість країн Європейського Союзу (ЄС).

Так, у 2014-2016 роках міграційна криза стала нагальним питанням у Європейській комісії (ЄК) та серед країн-членів ЄС. Саме процес міграції та її наслідки турбують все більший відсоток сучасних розвинених європейських країн. Згідно статистичних даних «Євробарометра» (організація, яка створена для проведення різних видів опитувань населення щодо визначення громадської думки в Європі) вже з 2013 року європейців турбувала імміграція більше, ніж освіта, податки, мистецтво, а з 2015 року це питання посіло друге місце після безробіття.

У звітах «Євробарометра» за 2015 рік підкреслювалось, що рішення проблем, пов'язаних з різким ростом міграції, було пріоритетним завданням для європейських інститутів та урядів [1, с.43].

В умовах складної соціально-економічної ситуації керівництво європейських країн мало великі труднощі щодо роз'яснення своїм громадянам необхідності працевлаштування мігрантів та залучення їх в економіку [2].

Зазначимо, що задача культурно-соціальної інтеграції біженців у суспільства країн, які їх приймають, є однією з найскладніших з усього комплексу міграційних проблем. Громадськість протестує ще гостріше тому, що є безперечний зв'язок між збільшенням кількості біженців та високим зростанням злочинності в країнах ЄС.

Саме тому для нашого дослідження цікавим є аналіз політики Євросоюзу у цій сфері та досвід однієї з країн-засновників ЄС – Німеччини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Вплив міграцій на суспільні

трансформації перебуває у центрі уваги зарубіжної і вітчизняної науки. Роботи Е. Лібанової, С. Пирожкова, О. Позняка, І. Прибиткової, О. Хомри та інших присвячені обумовленим міграціями змінам вікової та етнічної структури населення, рівнів життя, освіти та зайнятості, накопичення людського капіталу тощо. Серед німецьких науковців необхідно відмітити К. Баде, Ф. Бертша, С. Райсландта, У. Херберта та ін. Предметом їхніх досліджень є основні правові категорії іноземців в Німеччині, їхні відмінності та привілеї тощо. Але у вітчизняній науці не висвітлено питання культурно-соціальної інтеграції мігрантів та біженців в Європейських країнах та, насамперед, у Німеччині. Цим і обумовлена актуальність нашого дослідження.

Формулювання цілей статті. Мета нашого дослідження полягає в аналізі соціальної політики Європейського Союзу та зокрема Німеччини у сфері культурної інтеграції мігрантів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

На нашу думку, культурний аспект інтеграції мігрантів є одним з найважливіших у процесі адаптації до життя у ЄС, бо саме в області соціально-культурних відмінностей полягає основа тих проблем, з якими європейське суспільство стикнулося в умовах зростання міграції. На перший план виходить необхідність успішної соціально-культурної інтеграції великої кількості людей, які не відносяться до європейської культури, що є серйозним викликом для Європи.

Для самих мігрантів подібний процес є також доволі важким, бо він пов'язан зі сприйняттям нової культури, релігії, створенням соціальних зв'язків, досягненням певного економічного статусу.

Фундаментальні відмінності між двома культурними спільнотами потребують комплексного підходу до вирішення виникаючих проблем. Інтеграція мігрантів являє собою різнобічний процес, який включає політичний, економічний, соціальний і культурний аспекти.

Мова йде про розширення соціалізації мігрантів у різних сферах – медичній, економічній та освітній. Особове значення має культурно-психологічний напрямок соціалізації, який дозволяє представникам неєвропейського суспільства швидше адаптуватися до незвичного культурного середовища.

Поступове включення мігрантів в життя приймаючої спільноти повинно призвести до зниження рівня конфронтації цінностей, включаючи міжконфесійну взаємодію. Найчастіше ключовим фактором соціалізації є оволодіння мовою країни, яка приймає біженців або мігрантів. Проте культурна інтеграція не змушує відмовлятися від прояву своєї культурної ідентичності.

Зазначимо, що проблема міграції не є новою для Європи. Європейська комісія вже доволі давно приділяє щільну увагу цьому питанню. Наприклад, ще у 2011 році була прийнята Європейська програма інтеграції громадян третіх країн, у якій акцентується на необхідності починати цей процес з самого нижнього – локального – рівня. Це забезпечує більш ефективне залучення мігрантів у культурне, соціальне та економічне життя суспільства.

Програма включає мовні курси, залучення громади до процесу інтеграції, участь мігрантів у громадському житті. Фінансова підтримка здійснюється Європейським фондом інтеграції мігрантів та Європейським фондом біженців [3].

Для вирішення питання культурно-соціальної інтеграції мігрантів та біженців у ЄС використовуються також «непрямі» методи: спортивно-розважальні заходи, семінари та тренінги для мігрантів, які охоплюють безліч напрямків: культура, міжконфесійна комунікація, сфера зайнятості тощо.

На сайті Європейської комісії існує спеціальний «Портал для іммігрантів» (EU Immigration Portal) з необхідною інформацією для людей, які приїжджають у країни Євросоюзу.

Європейська комісія видає документи, які допомагають залучати мігрантів у трудову сферу, включаючи підприємництво. Для організацій, які беруть участь у трудовій інтеграції мігрантів, проводять спеціальні семінари [4].

Європейська комісія також керує програмою допомоги жінкам-мігрантам, які постраждали від будь-якого виду насилля, надає психологічну підтримку, впроваджує програму підтримки жінок, які зазнали насильство у своїй сім'ї [5].

Відмітимо, що ЄК сприяє обміну досвідом з питань інтеграції мігрантів зокрема і через вже давно існуючі освітні програми. Серед них важливе значення має «Erasmus+». Ця програма включає культурні обміни в країнах ЄС та інших європейських держав. На сьогоднішній день також існує спеціальний напрямок допомоги біженцям [6].

Для підвищення ефективності міграційної політики Європейська комісія сприяє обміну інформації між регіональною, місцевою та міською владою всередині Євросоюзу. Велике значення у цьому напрямку має робота волонтерів – громадян ЄС з біженцями. Протягом цієї роботи налагоджується соціальна комунікація, що сприяє встановленню конструктивного діалогу між спільнотами.

Акцентуємо, що інтеграція мігрантів у суспільство, яке їх приймає, передбачає комплекс дій на загальноєвропейському, державному та місцевому рівнях. У ЄС йде постійно «пошук балансу інтересів і взаємний

«торг» по всьому комплексу міграційних проблем. При цьому пріоритет у розробці соціальної політики у цій сфері надається державним структурам [7].

Для нашого дослідження найбільший інтерес має соціальна політика Німеччини по відношенню до біженців, бо саме в цю країну направляється найпотужніший міграційний потік.

У наш час саме Берлін має найбільший вплив на міграційну політику ЄС. Позиція Ангели Меркель – канцлера Німеччини – полягає у тому, що всі європейські країни, як і всі регіональні суб'єкти, зобов'язані взяти на себе частину відповідальності за розміщення мігрантів. При цьому на державному рівні міграційним питанням приділяється увага вже доволі давно, і одним із головних аспектів є саме культурно-соціальна інтеграція.

Так, у 2002 році урядом Німеччини запроваджено «Європейсько-ісламський діалог», метою якого є встановлення взаєморозуміння між Європою та ісламським світом. Для цього вже проведено різні заходи, наприклад, семінари у галузі ЗМІ, курси підвищення кваліфікації, програма обміну студентами «Cross Culture Praktika» [8].

У 2010-2012 роках у країні розробили новий Національний план дій по інтеграції, згідно якого інтеграція мігрантів стає обов'язковим та довгостроковим завданням для всіх інститутів. Залучення мігрантів до громадського життя повинно бути результатом взаємодії різних суб'єктів – від федерального уряду та уповноваженого по міграції у відомстві канцлера до муніципалітетів, об'єднань мігрантів та некомерційних організацій [9].

Підкреслимо, що у Німеччині акцент робиться на максимальний внесок самих мігрантів у процес інтеграції у суспільство, яке їх приймає. Для цього у ФРН існують спеціальні культурні «підготовчі курси для біженців», на яких надають загальну інформацію про життя країни, федеральний уряд, правовий статус біженців, пропонують вивчити основи мови тощо [10].

На місцевому рівні у Німеччині існує широка мережа закладів та організацій, які займаються питаннями інтеграції: ради у справах іноземців, ради по інтеграції, інститути міських та земельних уповноважених з питань інтеграції. Ради приймають рішення на основі консультацій з міськими організаціями мігрантів. Ради, які обираються самими мігрантами, беруть участь в обговоренні усіх ключових аспектів місцевої інтеграційної політики.

Останнім часом широкого поширення набувають інтеграційні проекти на місцевому рівні, спрямовані на включення мігрантів в політичне і соціальне життя. Фінансування подібних проектів здійснюється з різних джерел: від бюджету ЄС та національного бюджету

до різних фондів і організацій. Найчастіше кошти надходять саме в організації мігрантів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підводячи підсумок, відзначимо, що питання соціально-культурної та міжконфесійної взаємодії мігрантів з приймаючою спільнотою є найскладнішими в усьому комплексі проблем міграційної політики і вимагають рішучих заходів на загальноєвропейському і національному рівнях. У кожній країні міграційна політика сьогодні характеризується рядом особливостей. Ключовими факторами соціокультурної інтеграції в ФРН виступає взаємодія широкого кола учасників на різних рівнях і велика роль самих мігрантів в цьому процесі.

Ситуація залишається дуже складною на сьогоднішній день: перед європейськими країнами стоять завдання, на вирішення яких може знадобитися не одне десятиліття. У науковій літературі підкреслюється, що «в рамках багатополюсного світу представники різних цивілізацій історично не стільки стикаються, скільки співпрацюють»[11], і подібна перспектива дійсно залишається можливою за умови інтенсивного співробітництва і розширення контактів християнської і мусульманської культур на всіх рівнях в рамках процесу інтеграції мігрантів в європейське суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Standard Eurobarometer 83 Spring 2015. Public Opinion in the European Union. European Commission, Brussels, 2015. P. 43, // http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb83/eb83_publ_en.pdf*
2. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social Committee and the Committee of the regions. Brussels, 20.07.2011 // <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0455&from=en>*
3. *Moving to the European Union? // <http://ec.europa.eu/immigration/tabHome.do>*
4. *Migration and Skills: Successful Labour Market Integration through Recognition of Professional Qualifications // <http://seminars.eipa.eu/en/activities09/show/&tid=5914>*
5. *Violence against female migrants // <http://ec.europa.eu/justice/grants/results/daphne-toolkit/en/node/2144>; HEIRAT III - Female Marriage Migrants - Awareness Raising and Violence Prevention // <http://ec.europa.eu/justice/grants/results/daphne-toolkit/en/node/2316>*
6. *Erasmus+ helping refugees. Education and migrants // http://ec.europa.eu/education/policy/migration/index_en.htm*

-
7. *Nationaler Aktionsplan Integration* // http://www.bmi.bund.de/DE/Themen/MigrationIntegration/Integration/Nationaler-Aktionsplan-Integration/nationaler-aktionsplanintegration_node.html; jsessionid=287C8A961C40D5D21374CBFD526CF753.2_
8. *The Islamization of Germany in 2015* // <http://www.gatestoneinstitute.org/7199/germany-islamization>
9. *Grüner Plan für eine bessere Flüchtlingspolitik* // <http://www.gruene.de/themen/ein-wanderungsgesellschaft/gruener-plan-fuer-eine-bessere-fluechtlingspolitik.html>
10. *Flüchtlingspolitik* // <http://www.fdp.de/content/freie-demokraten-zur-fluechtlingskrise>
11. *Cameron D.* David Cameron's EU speech: full text. 28 November 2014 // <http://www.bbc.com/news/uk-politics-30250299>

Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.

ГАВРИШ Елена

канд. пед. наук, старший преподаватель кафедры германской и славянской филологии ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: olenagavrysh@ukr.net

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ КУЛЬТУРНО-СОЦИАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ МИГРАНТОВ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ (НА ПРИМЕРЕ ГЕРМАНИИ)

Резюме. В статье исследовано понятие культурно-социальной интеграции, обозначено ее современное состояние в Европейском Союзе в целом и непосредственно в Германии. Публикация является обзорной.

Целью исследования является анализ социальной политики Европейского Союза и конкретно Германии в сфере культурной интеграции мигрантов и беженцев.

За последние годы миграционный кризис стал актуальным вопросом в Европейской комиссии и среди стран-членов Европейского Союза. Именно процесс миграции и ее последствия беспокоят все большее количество современных развитых европейских стран.

Для самих мигрантов процесс культурно-социальной адаптации проходит достаточно тяжело, потому что он связан с восприятием новой культуры, религии, созданием социальных связей, достижением определенного экономического статуса.

Постепенное внедрение мигрантов в жизнь принимающего сообщества должно привести к снижению уровня конфронтации ценностей, включая межконфессиональное взаимодействие. Чаще всего

ключевым фактором социализации является овладение языком страны, которая принимает беженцев или мигрантов. Однако данная интеграция не подразумевает отказ от своей культурной идентичности.

В наше время именно Берлин имеет наибольшее влияние на миграционную политику ЕС. Позиция Ангелы Меркель – канцлера Германии – заключается в том, что все европейские страны, как и все региональные субъекты, обязаны взять на себя часть ответственности за размещение мигрантов. При этом на государственном уровне миграционным вопросам уделяется внимание уже довольно давно, и одним из главных аспектов является именно культурно-социальная интеграция.

В Германии акцент делается на максимальный вклад самих мигрантов в процесс интеграции в принимающее общество. Для этого в ФРГ существуют специальные культурные «подготовительные курсы для беженцев», на которых предоставляют общую информацию о жизни страны, федеральное правительство, правовой статус беженцев, предлагают изучить основы языка и тому подобное.

Ключевые слова: культурно-социальная интеграция, мигранты, Европейская комиссия, Германия.

HAVRYSH Olena

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Senior Lecturer of the Department of German and Slavic Philology of the State Higher Educational Institution "Donbas State Pedagogical University"

Batyuka Str.,19, Sloviansk, Donetsk'ka oblast', Ukraine, 84116

E-mail: olenagavrysh@ukr.net

Abstract. Introduction. Nowadays the issue of internal displacement of the Ukrainian population is very acute in connection with the military conflict in the East of Ukraine and the Operation of the United Forces. In the last five years, most European Union (EU) countries have experienced similar problems.

Analysis of publications. The impact of migration on social transformation is the focus of foreign and domestic science. The researches of E. Libanova, S. Pyrozhkov, O. Poznyak, I. Pribitkova, O. Khomra and others are devoted to migration, changes in age and ethnic structure of the population in this case, levels of life, education and employment, accumulation of human capital, etc. Among the German scholars it is necessary to note K. Bade, F. Bersch, S. Rislandt, W. Herbert and others. The subjects of their works are the main legal categories of foreigners in Germany, their differences and privileges, etc.

Purpose. The purpose of our research is to analyze the social policies of the European Union and Germany in particular in the field of cultural integration of migrants.

Results. In recent years, the migration crisis has become an urgent issue in the European Commission and among member countries of the European Union. It is the process of migration and its consequences that concern a growing number of modern developed European countries.

For migrants themselves, the process of cultural and social adaptation is quite difficult, because it is associated with the perception of a new culture, religion, the creation of social ties and the achievement of a certain economic status.

The gradual introduction of migrants into the life of the host community should lead to decreasing in the level of confrontation of values, including interfaith interaction. Most often, the key factor in socialization is mastering the language of a country that accepts refugees or migrants. However, this integration does not imply a renunciation of their cultural identity.

Nowadays, it is Berlin that has the greatest influence on EU migration policy. The position of Angela Merkel, Chancellor of Germany, is that all European countries, like all regional entities, are obliged to assume some responsibility for the placement of migrants. At the same time, at the state level, migration issues have been given attention for quite some time, and one of the main aspects is cultural and social integration.

In Germany, the emphasis is on the maximum contribution of migrants themselves to the process of integration into the host society. For this, in Germany there are special cultural "preparatory courses for refugees", which provide general information about the life of the country, the federal government, the legal status of refugees, offer to learn the basics of the language and so on.

Conclusion. To sum up, the socio-cultural and interfaith interaction of migrants with the host community is the most complicated in the whole range of migration policy issues and requires decisive action at European and national levels.

Key words: cultural and social integration, migrants, European Commission, Germany.

REFERENCES

1. *Standard Eurobarometer 83 Spring 2015. Public Opinion in the European Union. European Commission, Brussels, 2015. P. 43, // http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb83/eb83_publ_en.pdf*

2. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social Committee and the Committee of the regions. Brussels, 20.07.2011 // <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0455&from=en>*

3. *Moving to the European Union?* // <http://ec.europa.eu/immigration/tabHome.do>
4. *Migration and Skills: Successful Labour Market Integration through Recognition of Professional Qualifications* // <http://seminars.eipa.eu/en/activities09/show/&tid=5914>
5. *Violence against female migrants* // <http://ec.europa.eu/justice/grants/results/daphne-toolkit/en/node/2144>; HEIRAT III - Female Marriage Migrants - Awareness Raising and Violence Prevention // <http://ec.europa.eu/justice/grants/results/daphne-toolkit/en/node/2316>
6. *Erasmus+ helping refugees. Education and migrants* // http://ec.europa.eu/education/policy/migration/index_en.htm
7. *Nationaler Aktionsplan Integration* // http://www.bmi.bund.de/DE/Themen/MigrationIntegration/Integration/Nationaler-Aktionsplan-Integration/nationaler-aktionsplanintegration_node.html; http://www.bmi.bund.de/DE/Themen/MigrationIntegration/Integration/Nationaler-Aktionsplan-Integration/nationaler-aktionsplanintegration_node.html; [jsessionid=287C8A961C40D5D21374CBFD526CF753.2_](http://www.bmi.bund.de/DE/Themen/MigrationIntegration/Integration/Nationaler-Aktionsplan-Integration/nationaler-aktionsplanintegration_node.html)
8. *The Islamization of Germany in 2015* // <http://www.gatestoneinstitute.org/7199/germany-islamization>
9. *Grüner Plan für eine bessere Flüchtlingspolitik* // <http://www.gruene.de/themen/ein-wanderungsgesellschaft/gruener-plan-fuer-eine-bessere-fluechtlingspolitik.html>
10. *Flüchtlingspolitik* // <http://www.fdp.de/content/freie-demokraten-zur-fluechtlingskrise>
11. Cameron D. David Cameron's EU speech: full text. 28 November 2014 // <http://www.bbc.com/news/uk-politics-30250299>

(англійською перекладено особисто автором статті)

УДК 37.018.3-058.862(477)''19''

НАРІЖНА Лідія

канд. пед. наук, ст. викладач кафедри іноземних мов, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. Г.Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116
E-mail: lidijanik@gmail.com

МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІНТЕРНАТНИХ УСТАНОВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті проаналізовано систему методів соціально-виховної діяльності інтернатних закладів України першої половини ХХ ст. Розглянуто питання щодо організації соціально-виховної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, які залишилися без піклування батьків. Наведено приклади методів соціалізації вихованців конкретних інтернатних закладів початку ХХ ст.

© Наріжна Л., 2019

Ключові слова: діти-сироти, соціально-виховна діяльність, дитячий будинок, дитяче містечко, інтернатні заклади, методи соціалізації, суспільна поведінка, соціальний досвід.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Відомо, що соціально-виховний процес інтернатних закладів відрізняється від виховання дітей у сім'ї в першу чергу ізольованістю від зовнішніх впливів і браком засобів для індивідуального підходу. Тому, важливим є вивчення методів соціально-виховної діяльності інтернатних установ першої половини ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Досить широке коло питань з історії соціального виховання в Україні висвітлене в працях М. Грищенка, М. Гриценка, О. Філіппова, А. Сивця та інших науковців. Питання становлення та розвитку інтернатних закладів на початку ХХ ст. було розглянуто в дисертаційних роботах А. Аблятипова, В. Покася, Л. Артюшкіної, А. Полянничко. Вивченню різних форм та методів соціалізації безпритульних дітей присвятили свої дослідження Я. Чепіга, В. Зінковський, І. Соколянський, К. Давиденко, О. Музиченко, Т. Лубенець, та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є проведення аналізу методів соціально-виховної діяльності інтернатних установ першої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Методи соціального виховання дітей в умовах інтернатних закладів першої половини ХХ ст. не використовувались окремо, а доповнювали та витікали один з одного. Вони змінювалися, вдосконалювалися зі зміною умов, у яких вони реалізовувалися. Метод – це послідовність тих кроків, які ми робимо у напрямі до наміченого пункту [1].

Р. Новгородський у своїй книзі «Соціалізація особистості: історико-теоретичний аспект» виділяє такі методи соціально-виховної роботи:

- методи формування свідомості особистості (бесіда, лекція, дискусія, інструктаж, роз'яснення, диспут, переконання, навіювання, метод прикладу);

- методи формування досвіду суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, привчання, створення виховних педагогічних ситуацій тощо);

- методи стимулювання діяльності та поведінки (соцзмагання, метод покарання, метод заохочення, трудовий метод);

- методи контролю та аналізу ефективності виховання (облік, спостереження, звіт, аналіз суспільно корисної праці) [2].

Аналіз наукових праць О. Залужного та ін. дає змогу зробити висновок, що основним методом соціального виховання досліджуваного періоду була бесіда, що спочатку мала довідковий характер, а з часом стала більш поглибленою. Науковці пропонували такі вимоги щодо проведення бесіди:

- обирати активну, життєво важливу тему бесіди для її учасників;
- проводити бесіду спокійним, рівним голосом, щоб дитина відчула, що все відбувається тільки в її інтересах;
- урахувати вікові особливості дітей, їх запити та інтереси;
- дітей необхідно залучати до аналізу подій, вчинків, явищ суспільного життя і формувати на цій основі ставлення до навколишньої дійсності;
- створити необхідний емоційний фон, психологічний комфорт під час бесіди;
- провести попередню підготовку до бесіди тощо.

У Дергачівському дитячому будинку «Трудова колонія» для ведення бесід культурно-просвітницького спрямування дітей ділили на 4 групи за загальним розвитком, для бесід виховного характеру – за віком. У вільний час з вихованцями інтернатних установ велися бесіди на теми з прочитаної художньої літератури або статей. З дітьми старшого віку влаштовувалися бесіди на політичні теми. Вихованці з цікавістю відносилися до питань поточних політичних ситуацій, обговорювали ряд питань, що в свою чергу пробуджували в них нові думки і питання політичного характеру. [3].

Під час проведення свят основними методами були: бесіда, роз'яснення, диспут, розповідь, лекція, метод прикладу, виступ, маніфестація, переконання, доповідь, інструктаж тощо. За допомогою цих методів діти набували певного життєвого досвіду, формували свою суспільну свідомість, організовували свою діяльність.

У дитячих містечках Полтавщини [4, 77] під час набуття навичок колективної праці використовувалися такі методи, як інструктаж, роз'яснення, лекція. Цими методами вихователі впливали на свідомість дітей, прищеплювали їм норми і правила поведінки, допомагали вихованцям засвоїти життєво необхідні навички та застосовувати їх на практиці. Лекція – це послідовний виклад систематизованих узагальнених знань, а інструктаж – це виклад значно вужчої ніж у лекції інформації. Роз'яснення виступало як метод отримання інформації за допомогою словесного спілкування.

У досліджуваній період в інтернатних закладах використовувався метод переконання, що ґрунтується на зверненні вихователя до свідомості,

почуттів, життєвого досвіду дітей із метою формування свідомого ставлення до норм поведінки. Тісно пов'язаний з цим методом – метод прикладу, який впливає на поведінку і свідомість учня конкретними зразками наслідування. Я. Чепіга зазначає, що всі знання дитини, «всі переконання і поведінка з початку і до кінця побудовані на принципі наслідування, повторення дій, вчинків, думок старших і навколишнього осередку» [5, 228].

До групи методів формування досвіду суспільної поведінки відносились такі методи, як створення виховних педагогічних ситуацій, педагогічна вимога, громадська думка тощо. Вони передбачали формування у дітей позитивного досвіду суспільної поведінки [4-8]. Вважалося, що оточення, в якому виховується дитина – оточення соціальне і має вплив на суспільну поведінку вихованців інтернатних закладів.

Серед методів стимулювання діяльності та поведінки вихованців інтернатних закладів першої половини ХХ століття значне місце належить соцзмаганням. Даний метод формувал у дітей морально-етичні цінності (патріотизм, героїзм та ін.), трудові і суспільні навички [2].

В інтернатних установах соцзмагання могли організовуватися серед будь-яких дитячих угруповань (ланок, дитячих комісій, майстерень, бригад тощо). Кількісний і якісний склад учасників добирався залежно від вікових особливостей дітей та організованості дитячого колективу.

Під час змагань у дітей виявляються творчі здібності, розвиваються інтереси, активізується пізнавальна діяльність, формується світогляд.

Методи покарання були спрямовані на виявлення та обмеження негативного впливу оточуючого середовища та недопущення негативних вчинків у майбутньому. Методи фізичного покарання були заборонені в інтернатних закладах.

У дитячих містечках Полтавського та Харківського округів в окремих випадках дозволялося застосовувати такі методи покарання, як ізоляція дитини від життя дитячого колективу; зауваження з попередженням про запис до характеристики; обмежене спілкування вихователя з дитиною протягом доби; наряд на працю; розгляд питань про негативну поведінку на групових зборах інтернатної установи; виключення з клубу на кілька днів тощо [8, 129; 5, 77-78]. Дані методи виховання використовувалися відносно дітей з девіантною поведінкою.

Слід відзначити, що група методів покарання більш дієва в межах колективних форм соціалізації, що сприяє формуванню умінь та навичок спільної діяльності, проведення дозвілля, організації режиму життєдіяльності дітей, засвоєнню норм та правил суспільної поведінки.

Аналіз архівних документів свідчить, що використання в установах інтернатного типу методів покарання в деяких випадках мало негативні

результати (втеча з дитячого будинку, конфлікти вихователів з вихованцями тощо).

Тісно пов'язані з методами покарання і методи заохочення, серед яких у досліджуваній період широко використовувалися нагородження різними подарунками, відзнаками (книжками, медалями, похвальними листами, портретами відомих політичних діячів тощо), які сприяли формуванню в дітей цілеспрямованості у набутті нового досвіду.

Аналіз праць науковців свідчить, що у використанні методів заохочення важливо керуватися принципами об'єктивності та справедливості оцінюванню діяльності вихованців, що сприятиме ефективній соціалізації.

Аналіз архівних джерел показав, що трудовий метод займав провідне місце в багатьох дитячих будинках і дитячих містечках досліджуваного періоду. До інтернатних закладів прикріплялися майстри, розроблялися умови роботи майстерень (кравецьких, шевських, слюсарно-кузнечних, теслярних, бондарних, злотницьких, штукатурних, ліварних, друкарень тощо).

Дергачівський дитячий будинок «Трудовой поселок» мав досить велике господарство: пахотну землю, сінокос, ліс, садок, городи, млин і т.д. В Ольшанському дитячому будинку вихованці у літній період працювали в полі, саду, городі (пололи картоплю, збирали хліб, збирали фрукти та займались сушкою) [3, 121]. У дітей розвивалася відповідальність, ініціативність, самоуправління, самосвідомість.

Соціально-виховна робота в інтернатних закладах потребувала постійного контролю. До групи методів контролю та аналізу ефективності виховання слід віднести облік, спостереження, звіт, аналіз суспільно-корисної праці та ін.

Аналіз архівних матеріалів свідчить, що метод обліку використовувався як передумова для подальшого вдосконалення та поглиблення здійсненої роботи з вихованцями інтернатних закладів. У «Тимчасовому положенні про дитячі установи» був розділ «Облік роботи дитячих установ», у якому зазначалося, що в усіх дитячих установах проводиться щоденний облік роботи, а вкінці кожного триместру дитячі установи організують публічний звіт проведеної роботи, маючи на меті виявити досягнень дитячих установ у внутрішній організації, зв'язку з суспільством, а також умінь та навичок дітей. Облік проводився у формі виставки дитячих робіт, дитячих «вечорів або «ранків», спектаклів або комбінації цих форм з доповідями дітей і засідання Ради про виконану роботу [8, 51].

Метод спостереження супроводжував різні форми соціально-виховної діяльності інтернатних закладів досліджуваного періоду. Даний метод передбачав визначення теми спостереження, об'єкта, предмета

дослідження, завдань. Отримана інформація записувалася у зошити спостереження для подальшого її використання в інших формах роботи (конференціях, виставках, звітах тощо). Цей метод сприяв розвитку у дітей спостережливості, допитливості, уважності тощо.

Особливо цінним, на нашу думку, в умах інтернатних закладів, був метод аналізу результату суспільно корисної праці. Результати суспільно корисної праці вихованців фіксувався у звітах колективу, групи або у записах в індивідуальному щоденнику. Особливу роль відіграла організація звітних ярмарок виробленої продукції.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Необхідно зазначити, що кожен із проаналізованих методів соціально-виховної діяльності інтернатних закладів першої половини ХХ ст. не використовувався самостійно, а доповнював інший, або виходив з попереднього.

Таким чином, проаналізовані групи методів соціального виховання давали можливість охопити велику частину вихованців інтернатних установ і були достатньо ефективними за умови кваліфікованого педагогічного керівництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зиньковский О. С. О социальном воспитании. К.: Всеукр. кооп. изд. союз, 1920. 64 с.
2. Новгородський Р. Г. Соціалізація особистості: історико теоретичний аспект (20-ті рр. ХХ ст.) [Текст]: навч. посіб. / Ніжин. Держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин: [б.в], 2013. 273 с.
3. Отчеты о пед. работе в детских домах. ДАХО Ф.Р. 103. Оп. 1. Д. 150, 1920-1921. с. 91.
4. Матеріали про роботу дитячих містечок інтернатного типу в Полтавському й Харківському округах. ЦДАВОВУ Ф. 166. Оп. 6. Спр. 2432. 122 с.
5. Чепіга Я. Вибрані педагогічні твори: навч. посіб. / Інститут педагогіки АПН України / упоряд. Л. Д. Березівська. Х.: ОВС, 2006. 327с.
6. Матеріали про становлення й розвиток соціального виховання на Україні, 1923. ЦДАВОВУ Ф. 166. Оп. 3. Спр. 861. 222 с.
7. Матеріали Всеукраїнської наради по дитячому руху. ЦДАВОВУ Ф. 166. Оп. 4. Спр. 845. 200 с..
8. Тимчасове положення Наркомосу УРСР про дитячі установи соціального виховання УРСР. ЦДАВОВУ Ф. 166. Оп. 6. Спр. 876. с. 1-149.

Стаття надійшла до редакції 06.07.2016

НАРИЖНАЯ Лидия

канд. пед. наук, ст. преподаватель кафедры иностранных языков,
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Г.Батюка, 19, г. Слов'янськ, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: lidiiianik@gmail.com

**МЕТОДЫ СОЦИАЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ
ИНТЕРНАТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА**

Резюме. В статье проанализирована система методов социально-воспитательной деятельности интернатных учреждений Украины первой половины XX в. Рассмотрены вопросы организации социально-воспитательной работы с детьми-сиротами и детьми, оставшимися без попечения родителей. Приведены примеры методов социализации воспитанников конкретных интернатных заведений начала XX в.

Ключевые слова: дети-сироты, социально-воспитательная деятельность, детский дом, детский городок, интернатные учреждения, методы социализации, общественное поведение, социальный опыт.

NARIZHNA Lidiia

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Senior Lecturer at
the Department of Foreign Languages Donbas state pedagogical
university, Sloviansk, Ukraine

G.Batuka St., 19, Sloviansk, Doneck region, 84116

E-mail: lidiiianik@gmail.com

**METHODS OF SOCIO-EDUCATIONAL WORK OF BOARDING
INSTITUTIONS OF THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY**

The article analyzes the system of methods of socio-educational work of boarding institutions of Ukraine in the first half of the 20th century. The organization of social and educational work with orphans and children left without parental care was considered. There are examples of methods of socialization of pupils in boarding institutions.

It is found that socio-educational work of boarding institutions required constant monitoring. To the group of control and analysis of the efficiency of education methods the author refers: accounting, monitoring, report, analysis, analysis of the community service, etc.

The analysis of archival materials shows that the method of accounting was used as a prerequisite for further improvement and developing of the work undertaken by the inmates of the boarding institutions. In “Temporary regulations on child institutions” there was the section “Accounting of the work of kindergartens”, in which it was said that at all child care institutions is carried out daily accounting work, but at the end of each term institutions can organize public report of the work done, aiming to identify achievements of children’s institutions in the internal organizations, relations with society, as well as the

abilities and skills of children. Accounting took the form of an exhibition of children`s works, children`s matinees or evenings, performances or a combination of these forms, with reports of children and the meeting of the Board on the work done.

The method of observation was accompanied by various forms of socio-educational activities of boarding establishments of the study period. This method involved the definition of the topic of observation, an object, a subject, a task. The information obtained was recorded in the notebook of observation for further use in other forms (conferences, exhibitions, reports, etc.). This method contributed to the development in children the skills of observation, curiosity, attentiveness.

Especially valuable, in author`s opinion, in conditions of boarding institutions was the method of analysis of the results of socially useful work. The results of socially useful work of the pupils were recorded in the records of the team, group or individual entries in the diary. The organization of final fairs of produced products played a special role.

Keywords: orphans, social and educational activities, boarding institutions, orphanages, methods of socialization, social behavior, social experience.

REFERENCES

1. Zynkovskyi O. S. O sotsyalnom vospytanyy. K.: Vseukr. koop. yzd. soiuz, 1920. 64 s.
2. Novhorodskyi R. H. Sotsializatsiia osobystosti: istoryko teoretychnyi aspekt (20-ti rr. XX st.) [Tekst]: navch. posib. / Nizhyn. Derzh. un-t im. Mykoly Hoholia. Nizhyn: [b.v], 2013. 273 s.
3. Otchety o ped. rabote v detskykh domakh. DAKhO F.R. 103. Op. 1. D. 150, 1920-1921. s. 91.
4. Materialy pro robotu dytiachykh mistechok internatnoho typu v Poltavskomu y Kharkivskomu okruhakh. TsDAVOVU F. 166. Op. 6. Spr. 2432. 122 s.
5. Chepiha Ya. Vybrani pedahohichni tvory: navch. posib. / Instytut pedahohiky APN Ukrainy / uporiad. L. D. Berezivska. Kh.: OVS, 2006. 327s.
6. Materialy pro stanovlennia y rozvytok sotsialnoho vykhovannia na Ukraini, 1923. TsDAVOVU F. 166. Op. 3. Spr. 861. 222 s.
7. Materialy Vseukrainskoi narady po dytiachomu rukhu. TsDAVOVU F. 166. Op. 4. Spr. 845. 200 s..
8. Tymchasove polozhennia Narkomosu URSR pro dytiachi ustanovy sotsialnoho vykhovannia URSR. TsDAVOVU F. 166. Op. 6. Spr. 876. s. 1-149.

(англійською мовою перекладено особисто автором статті)

УДК 316.624-057.875(477)"19/20"

ШУЛИК Тетяна

канд. пед. наук, старший викладач кафедри математики та інформатики, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька область, Україна, 84116
E-mail: Schulik111@gmail.com

ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ЯК ОСЕРЕДКИ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У науково-методичній статті визначено особливості студентського віку та причини вразливості студентів до різного роду проблем (фізичний, психофізіологічний, когнітивний розвиток тощо); наведено останні дослідження та публікації науковців різних галузей – педагогів, психологів, юристів, медиків, які розглядали проблему адиктивної поведінки; окреслено проблему адиктивної поведінки студентської молоді вишів другої половини ХХ століття та сучасності; наведено результати найновіших соціологічних досліджень щодо показників здоров'я підлітків та молоді України: «Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді», «Дані досліджень інтернет-аудиторії України», соціологічний моніторинг поширення хімічних та нехімічних форм залежності серед молоді м. Харкова 1995–2018 років; акцентовано увагу на наявних проблемах, пов'язаних із залежністю молоді від різноманіття соціальних мереж; визначено особливості поширення різних видів адиктивної поведінки в досліджувані періоди; з'ясовано, що станом на сьогодні адиктивна поведінка залишається актуальною проблемою в студентському середовищі; виокремлено два напрями в подоланні адиктивної поведінки молоді людини: робота над собою з формування вольових якостей та діяльність ЗВО з соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки молоді; виокремлено основні форми і методи соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентської молоді вишів сучасності (розробка спеціальних програм підтримки психологічного самопочуття студентів, включення питань медіаграмотності й медіабезпеки у відповідні навчальні курси, створення сприятливого соціально-культурного середовища у виші, активна робота органів студентського самоврядування в напрямі соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки та ін.); окреслено перспективи
© Шулик Т., 2019

подальших розвідок: розширення змісту профілактичної роботи відповідно до збільшення кількості об'єктів адикцій, вивчення та використання зарубіжного досвіду в цьому напрямі.

Ключові слова: адиктивна поведінка, соціально-педагогічна профілактика, заклади вищої освіти, студентська молодь, психоактивні речовини, соціальні мережі.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливим науковими чи практичними завданнями. Соціальні, особисті проблеми людини часто стають тими чинниками, які зумовлюють погіршення її морально-психологічного самопочуття, що може викликати такі емоційні стани як: тривожність, стрес, фрустрація тощо.

Студентська молодь є однією з тих соціальних груп, яка найбільш схильна до різного роду проблем, що безпосередньо пов'язано зі специфікою студентського віку та життя: особливості фізичного, психофізіологічного й когнітивного розвитку студентів, зміна та ускладнення структури й умов навчальної діяльності, «локалізація» способу життя в стінах закладу вищої освіти, студентської групи, гуртожитку; поява відносної самостійності в плануванні власного бюджету, вільного часу, організації праці та відпочинку тощо [6, с. 3]. Указані чинники зумовлюють вразливість означеної категорії молоді та її схильність до пошуку засобів, здатних відволікти від наявних труднощів.

Нами досліджувалася проблема адиктивної поведінки студентської молоді в другій половині ХХ століття, проте, враховуючи сучасні інтереси молоді (соціальні мережі, комп'ютерні ігри тощо), і відповідно, наявні в цьому напрямі проблеми, вважаємо корисним дослідження проблеми адиктивної поведінки студентської молоді саме сьогодні, а також виокремлення відмінностей в ці два періоди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми й на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено цю статтю. Вивчення проблеми адиктивної поведінки перебуває в дослідницькому просторі вітчизняних та зарубіжних науковців: педагогів (В. Лютий, О. Маюров, В. Оржеховська, О. Песоцька, О. Пилипенко, Н. Пихтіна, О. Ратинська, Самойленко Н.І., С. Толстоухова та ін.); психологів (Н. Бочаріна, А. Гоголева, О. Змановська, М. Коць, Н. Максимова, У. Михайлишин та ін.); медиків (В. Битенський, Т. Більбот, С. Гурскі, О. Кюсева, Ц. Короленко, А. Личко, В. Лоскутова, В. Менделевич, І. П'ятницька, П. Сидоров, І. Ураков, Л. Юр'єва та ін.); соціологів (В. Лазаренко, І. Руценко, О. Сердюк та ін.); юристів (Ю. Аргунова, А. Габіані, С. Дворяк, Р. Готліб та ін.).

Серед авторів дисертаційних робіт сучасності, де аналізувався досвід соціально-педагогічної діяльності другої половини ХХ ст. та різні аспекти проблеми адиктивної поведінки молоді, виокремимо С. Акімова, який досліджував психологічні особливості інтернет-адиктивних змін у структурі особистості; Т. Єрмакову – вивчала досвід формування здорового способу життя учнів старших класів у вітчизняній педагогіці; Н. Клішевич – досліджувала зміст і форми соціально-педагогічної роботи з підлітками із делінквентною поведінкою; О. Клочка – висвітлював особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку; О. Сердюка – аналізував динаміку наркотизму в Україні; Н. Синюк – розглядала питання формування готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки учнів загальноосвітніх навчальних закладів; Л. Штефан – досліджувала сутність соціально-педагогічної роботи з дітьми, схильними до вживання алкоголю й наркотиків; О. Юшка – вивчав зміст, форми та методи профілактики девіантної поведінки учнів основної школи та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати та порівняти проблему адиктивної поведінки студентської молоді закладів вищої освіти другої половини ХХ століття та сьогодення.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

1. Огляд проблеми адиктивної поведінки студентської молоді вищів другої половини ХХ століття та сучасності.
2. Порівняльний аналіз видів адиктивної поведінки в окреслені проміжки часу.
3. Виокремлення основних форм і методів соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентської молоді у вишах сучасності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перш ніж переходити до безпосереднього огляду проблеми адиктивної поведінки в названі проміжки часу, визначимо це поняття. Зауважимо, що в науковій літературі існують різні погляди на трактування його сутності, що пов'язано, насамперед, із різного роду наслідками, які потребують втручання не лише педагогів і психологів, а й медичних працівників. У своїй роботі ми дотримуватимемося думки дослідника в галузі психосоціальної адиктології Ц. Короленка, який визначив розвиток адиктивної поведінки як прагнення психологічного й фізичного комфорту (відсутність негативних емоцій, високий рівень працездатності, психофізичний тонус тощо), переконливо доводячи, що низька здатність деяких людей переносити труднощі призводить до появи в них адикцій, які виступають способом контролювання й усунення негативних переживань [2, с. 7–9]. Значущими для розуміння сутності досліджуваного поняття в

цій праці є, по-перше, виокремлення загальної адиктивної ланки – прагнення до штучної зміни психічного стану, викликання суб'єктивно приємних емоцій, по-друге, положення про заміну міжособистісного спілкування на предметні сурогати, коли в адикта (особи з адиктивною поведінкою) відбувається встановлення емоційних відносин не з іншими людьми, а з неживими предметами.

Однією із поширених класифікацій видів адиктивної реалізації є, зокрема, хімічні адикції (уживання речовин, які змінюють психічний стан – алкоголь, наркотики, лікарські препарати, токсичні речовини) і нехімічні адикції (залученість у певні види активності – азартні ігри, комп'ютер, соціальні мережі, переїдання чи голодування, робота тощо) [3].

Аналіз наукової, науково-популярної, довідкової літератури другої половини ХХ століття дозволив встановити, що в період із 1956 р. до 1991 р. проблема адиктивної поведінки студентської молоді не була поширеним явищем, і, відповідно, не потребувала особливого наукового вивчення. Із аналізу звітних матеріалів очевидним є факт її існування, але масштаби цієї проблеми в студентському середовищі не були настільки широкими, щоб потребувати кардинальних заходів. Серед основних шляхів її подолання були такі: змістовна організація трудової, культурно-дозвілєвої, спортивно-оздоровчої діяльності студентської молоді, залучення фахівців лікувальних закладів, працівників правоохоронних органів, тісна співпраця з батьками тощо [6, с. 172].

Починаючи із 1991 р., молодіжна політика характеризується поступовим збільшенням уваги держави до проблем здоров'я молоді. Формуванню здорового способу життя, зокрема й соціально-педагогічній профілактиці негативних явищ у студентському середовищі, приділено увагу в значній кількості нормативних та законодавчих документів органів виконавчої влади, до компетенції яких входило вирішення зазначеного питання. Якщо на початку досліджуваного періоду відбувалася недооцінка здатності юнацтва до самодіяльного розвитку, продуктивної соціальної діяльності, то із часом молодь стала активним суб'єктом державної молодіжної політики.

Сучасне розмаїття психоактивних речовин створює особливу небезпеку для молоді, особливо студентської, що пов'язано зі змінами, які відбуваються у соціальному оточенні, способі життя молодої людини.

Так, за результатами соціологічного дослідження «Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді» на питання про досвід уживання марихуани впродовж життя ствердну відповідь дали 16,9% хлопців 17 років і 10,7% дівчат 17 років. Частота куріння 17-річних хлопців у 2018 році становила 25,6% (у 2014 р. – 34,9%, 2010 р. – 41,6%), дівчат – 10,7% (у 2014 р. – 16,2%, 2010 р. – 24,4%). Натомість, уживання

спиртних напоїв залишається досить поширеним явищем серед молоді. За даними дослідження споживання алкоголю та, відповідно, досвід сп'яніння загалом зростає з віком [5].

Окремої уваги заслуговує соціологічний моніторинг поширення хімічних та нехімічних форм залежності серед молоді м. Харкова 1995–2018 років, безпосередніми респондентами якого були студенти закладів вищої освіти м. Харкова. Щодо динаміки споживання наркотиків, були встановлені такі факти: стабілізація споживання наркотиків; внутрішня трансформація, яка виявляється в збільшенні споживання одних речовин і зменшенні споживання інших; зростання числа регулярних споживачів наркотиків. За даними моніторингу встановлено стабілізацію споживання алкоголю (81,3% молодих харків'ян) та тютюнопаління (63,2% молодих харків'ян). Крім того, відмічено тенденцію популярності електронних цигарок серед молоді [4, с. 33–34].

Окрім наявних проблем, пов'язаних із хімічними адикціями, усе більше уваги привертає проблема залежності молоді від різноманіття соціальних мереж, яке постійно зростає. За даними Інтернет-асоціації України станом на червень 2019 року найбільш поширеними в Україні є такі соціальні мережі: facebook.com (3 місце в Топ 25 сайтів у ранжуванні за середньоденною часткою і 3 місце в ранжуванні за охопленням), instagram.com (6 місце в Топ 25 сайтів у ранжуванні за середньоденною часткою і 9 місце в ранжуванні за охопленням), vkontakte (vk.com) (8 місце в Топ 25 сайтів в ранжуванні за середньоденною часткою і 11 місце в ранжуванні за охопленням) [1].

Відповідно до проведеного соціологічного дослідження, «Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді» у межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» було виявлено, що рівень залежності від соціальних мереж у дівчат 17 років – становить 12,8%, у хлопців 17 років – 12,3% [5].

За результатами соціологічного моніторингу поширення хімічних та нехімічних форм залежності серед студентської молоді м. Харкова 1995–2018 років також було встановлено, що однією з найбільш поширених форм проведення вільного часу є спілкування в соціальних мережах, форумах, чатах тощо. Крім того, поступово та рівномірно збільшується кількість часу, яку молодь витрачає на користування електронними пристроями для спілкування, ігор, роботи й навчання. При цьому зберігається основна тенденція: найменшу кількість годин респонденти витрачають на ігри, більше на спілкування та розваги, а найбільше часу – використання комп'ютера та інших електронних пристроїв для навчання та роботи [4, с. 35–36].

Отже, огляд наукових джерел, у яких висвітлено проблему адиктивної поведінки студентської молоді у два досліджувані проміжки часу, дозволив установити, що, по-перше, більшість наукових праць другої половини ХХ століття було присвячено адиктивній поведінці саме як результату вживання психоактивних речовин; по-друге, наукові праці сьогодення підтверджують актуальність цієї проблеми й у сучасних умовах, і по-третє, усе динамічніше набирає обертів проблема саме нехімічних адикцій, зокрема залежність від соціальних мереж, комп'ютерних ігор тощо.

Вважаємо, що в подоланні адиктивної поведінки молоді людини необхідними є два напрями:

- робота людини над собою з формування вольових якостей;
- діяльність закладу вищої освіти з соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентської молоді.

Узагальнення наукової літератури дозволило сформулювати деякі поради, які можна рекомендувати до використання молодій людині з формування вольових якостей для зменшення часу, який витрачається нею на спілкування в соціальних мережах:

- скласти розклад на день (умістивши в нього й час на спілкування в соціальних мережах, але з обмеженням у часі) і намагатися жорстко дотримуватися його;
- не починати й не завершувати свій день, сидячи за комп'ютером (увімкнений комп'ютер є певною пасткою для уваги – виникає бажання переглянути фотографії, увімкнути музику тощо);
- вимкнути звукові повідомлення на комп'ютері та телефоні, які спонукають читати нове повідомлення або якимось взаємодіяти з гаджетом;
- позначити в якості стартової сторінки освітній сайт або інший корисний ресурс;
- присвятити час, який звично витрачається на спілкування в мережі Інтернет, більш корисній діяльності (вивчення іноземної мови, спортивні секції, навчальні тренінги, цікаві подорожі тощо);
- скласти список причин, чому без Інтернету вона (людина) стане щасливішою.

Переходячи до другого напрямку, зауважимо, що багатьом захворюванням легше запобігти, ніж їх лікувати, тому важливим в діяльності ЗВО є активне впровадження концепції, яка ґрунтується на збереженні й зміцненні здоров'я здобувачів вищої освіти [5, с. 104]. Відзначимо, що серед запропонованих нами заходів частина, безумовно, була актуальною й у другій половині ХХ ст., а також є й ті заходи, які є доцільними саме в сучасних умовах. Отже, соціально-педагогічна

профілактика адиктивної поведінки студентської молоді в сучасних ЗВО має містити такі форми й методи:

- реалізація державних програм у сфері соціальної роботи зі студентською молоддю для поліпшення її становища, розв'язання соціальних проблем;
- розробка спеціальних програм підтримки психологічного самопочуття студентів (особливо 1-2 курси);
- уміщення питань медіаграмотності й медіабезпеки до відповідних навчальних курсів;
- створення сприятливого соціально-культурного середовища у виші для розвитку творчого й фізичного потенціалу студентства через залучення молодих людей до культурно-масової, спортивно-оздоровчої та науково-дослідної роботи;
- формування та розвиток волонтерського руху в університеті, зокрема з напрямку соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентської молоді;
- надання соціально-інформаційних індивідуальних та групових послуг як засобу пропаганди здорового способу життя, основ репродуктивного здоров'я, прищеплення молоді активної життєвої позиції;
- активна робота органів студентського самоврядування та громадських організацій у напрямі соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Підсумовуючи, зазначимо, що, на жаль, станом на сьогодні адиктивна поведінка залишається актуальною проблемою в студентському середовищі. Тому закладам вищої освіти потрібно систематично поповнювати свою скарбничку новими ефективними формами і методами профілактики адиктивної поведінки студентської молоді. Грамотно дібрана й запропонована інформація, цікаві та дієві заходи сприятимуть усвідомленню молоді людиною всіх несприятливих наслідків, до яких може призвести наслідування негативних тенденцій у суспільстві. На сучасному етапі важливо, щоб молоді люди зрозуміли, що реальне життя набагато цікавіше ніж віртуальне. Перспективи подальших розвідок вбачаємо в розширенні змісту профілактичної роботи відповідно до збільшення кількості об'єктів адикцій, вивченні та використанні зарубіжного досвіду в цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дані досліджень інтернет-аудиторії України, червень 2019. URL: https://inau.ua/sites/default/files/file/1907/presentation_osm_june_2019_0.pdf (Дата звернення 27.08.2019).

2. Короленко Ц. П. Семь путей к катастрофе : Деструктивное поведение в современном мире / Ц. П. Короленко, Т. А. Донских. – Новосибирск : Наука, Сиб. отд-ние, 1990. – 224 с.

3. Леонова Л. Г. Вопросы профилактики аддиктивного поведения в подростковом возрасте : учебно-методическое пособие [Электронный ресурс] / Л. Г. Леонова, Н. Л. Бочкарёва. – Новосибирск : НМИ, 1998. – Режим доступа : <http://www.narcom.ru/cabinet/online/3.html>. (Дата звернення 27.08.2019).

4. Сердюк О. О., Базима Б. О. Молодь та наркотики – 2018 : За результатами соціологічного моніторингу розповсюдження хімічних та нехімічних форм залежності серед молоді м. Харкова 1995–2018 років: науковий звіт / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Н.-д лаб. з проблем протидії злочинності. Харків: ХНУВС, 2019. 48 с.

5. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді : за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»: монографія / О. М. Балакірева та ін.; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». Київ: Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. 127 с.

6. Шулик Т. В. Соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки студентської молоді України в другій половині ХХ століття: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Донб. держ. пед. ун-т. Слов'янськ, 2016. 226 с.

Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.

ШУЛИК Татьяна

канд. пед. наук, старший преподаватель кафедры математики и информатики, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая область, Украина, 84116

E-mail: Schulik111@gmail.com

ВЫСШИЕ УЧЕБНЫЕ ЗАВЕДЕНИЯ УКРАИНЫ КАК ЦЕНТРЫ ПРОФИЛАКТИКИ АДДИКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ УКРАИНЫ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ ВЕКА И СОВРЕМЕННОСТИ

Резюме. В научно-методической статье определены особенности студенческого возраста и причины уязвимости студентов к различного рода проблемам (физическое, психофизиологическое, когнитивное развитие и др.); приведены последние исследования и публикации ученых разных отраслей – педагогов, психологов, юристов, медиков, которые рассматривали проблему аддиктивного поведения; очерчена проблема

аддиктивного поведіння студентської молоді вищих навчальних закладів другої половини ХХ століття і сучасності; наведено результати сучасних соціологічних досліджень по показателям здоров'я підлітків і молоді України: «Соціальна обумовленість і показники здоров'я підлітків і молоді», «Дані досліджень інтернет-аудиторії України», соціологічний моніторинг поширення хімічних і нехімічних форм залежності серед молоді м. Харків 1995–2018 років; акцентовано увагу на наявних проблемах, пов'язаних з залежністю молоді від зростаючого різноманітності соціальних мереж; визначено особливості поширення різних видів аддиктивного поведіння в досліджувані періоди; встановлено, що на сьогодні аддиктивне поведіння залишається актуальною проблемою в студентській середі; виділено два напрями в подоланні аддиктивного поведіння молодого чоловіка: робота над собою і діяльність навчального закладу вищої освіти по соціально-педагогічній профілактиці аддиктивного поведіння молоді; виділено основні форми і методи соціально-педагогічної профілактики аддиктивного поведіння студентської молоді вищих навчальних закладів сучасності (розробка спеціальних програм підтримки психологічного самопочуття студентів, включення питань медіаграмотності і медіабезпечності в відповідні навчальні курси, створення сприятливої соціально-культурної середі в університеті, активна робота органів студентського самоуправління в напрямку соціально-педагогічної профілактики аддиктивного поведіння і др.); визначено перспективи подальших досліджень: розширення змісту профілактичної роботи в відповідності з збільшенням кількості об'єктів аддикцій, вивчення і використання зарубіжного досвіду в цьому напрямку.

Ключевые слова: аддиктивне поведіння, соціально-педагогічна профілактика, вищі навчальні заклади, студентська молодіть, психоактивні речовини, соціальні мережі.

SHULYK Tetiana

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer in the Department of Mathematics and Informatics, State Higher Educational Institution «Donbass State Teacher's Training University»

19 Generala Batuka Str, Slavyansk, Ukraine, 84116

E-mail: Schulik111@gmail.com

INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE AS THE FACILITIES OF PREVENTION OF ADDICTIVE BEHAVIOUR OF STUDENT YOUNG PEOPLE OF UKRAINE OF THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY AND TODAY

Summary. The article describes the problem of addictive behaviour of students of high schools of the second half of the twentieth century and of the present; results of modern sociological researches on indicators of health of teenagers and youth of Ukraine are resulted; the peculiarities of the spread of different types of addictive behaviour in the studied periods are determined; two directions in overcoming the young man's addictive behaviour are identified; the main forms and methods of socio-pedagogical prevention of addictive behaviour of students of modern universities are given.

Abstract. Introduction. Social, personal problems of the person often become the factors that cause the deterioration of his moral and psychological state of health, which can cause such emotional states as anxiety, stress, frustration, etc. Student youth is one of the social groups the most prone to all kinds of problems, which is directly related to the specificity of the student's age and life.

Analysis of publications. The study of the problem of addictive behavior is in the research space of domestic and foreign scientists: teachers (V. Orzhekhovskaya, O. Pesotskaya, O. Pilipenko, N. Pyhtina, S. Tolstoukhova etc.); psychologists (A. Gogoleva, O. Zmanovskaya, N. Maximova etc.); doctors (V. Bitensky, T. Bolbot S. Gursky, O. Kioseva, C. Korolenko, A. Lychko, L. Yureva etc.); sociologists (V. Lazarenko, I. Rushchenko, O. Serdyuk etc.); lawyers (Ju. Argunova, R. Gottlieb etc.).

Purpose. The purpose of the article is to analyze and compare the problem of addictive behavior of students of higher education institutions of the second half of the twentieth century and of the present. Achieving this goal involves solving these tasks: overview of the problem of addictive behavior of student youth in the second half of the twentieth century; review of the problem of addictive behavior of student youth of higher education; comparative analysis of types of addictive behavior at specified intervals; identification of basic forms and methods of social and pedagogical prevention of addictive behavior of university students.

Results. Researcher in psychosocial adictology C. Korolenko defines addictive behavior as a desire for psychological and physical comfort (absence of negative emotions, high level of performance, psychophysical tone, etc.). One of the common classifications of types of addictive implementation is the so-called chemical additives (the use of substances that change the mental state) and non-chemical additives (involvement in certain activities).

Analyzing scientific sources, which cover the problem of addictive behavior of student youth of the second half of the twentieth century and of the present, we can state that, first, most of the scientific work of the second half of the twentieth century was devoted to addictive behavior precisely as a result of the use of psychoactive substances; secondly, the scientific works of the present

day confirm the relevance of this problem in modern conditions, and thirdly, the problem of non-chemical additives, including dependence on social networks, computer games, etc., is increasingly dynamically developing.

We believe that overcoming young people's addictive behavior requires work in two directions: the work of the person over himself; activity of higher education institution on social and pedagogical prevention of addictive behavior of student youth.

Conclusion. At present, addictive behavior remains a pressing problem in the student environment. Therefore, higher education institutions need to systematically replenish their piggy bank with new effective forms and methods of preventing addictive behavior of student youth. Properly selected and offered information, interesting and effective measures will contribute to the young man's awareness of all the adverse effects that can lead to the negative trends in society.

Key words: addictive behaviour, social and educational prevention, institutions of higher education, young students, psychoactive substances, social networks.

REFERENCES

1. Dani doslidzhen internet-audytorii Ukrainy, cherven 2019 [Research data from the Internet audience of Ukraine, June 2019] (2019). Retrieved from https://inau.ua/sites/default/files/file/1907/presentation_osm_june_2019_0.pdf [in Ukrainian].

2. Korolenko, Ts. P., Donskikh, T. A. (1990). Sem putei k katastrofe [Seven Ways to Disaster]. Novosibirsk: Nauka, Sibirskoe otdelenie. [in Russian].

3. Leonova, L. G., Bochkareva, N. L. (1998). Voprosy profilaktiki addiktivnogo povedeniya v podrostkovom vozraste [Adolescent Addiction Prevention Issues]. Novosibirsk: NMI. [in Russian]

4. Serdyuk, O. O., Bazyma, B. O. (2019). Molod ta narkotyky – 2018 : Za rezultatamy sotsiologichnoho monitorynhu rozpovsiudzhennia khimichnykh ta nekhimichnykh form zalezhnosti sered molodi m. Kharkova 1995–2018 rokiv [Youth that drugs – 2018 : For the results of sociological monitoring of the distribution of chemical and non-chemical forms of deposits in the middle of the young city of Kharkov 1995–2018 rock]. Kharkiv: KHNUVS. [in Ukrainian].

5. Balakirieva, O. M. et al. (2019). Sotsialna obumovlenist ta pokaznyky zdorovia pidlitkiv ta molodi: za rezultatamy sotsiologichnoho doslidzhennia v mezhakh mizhnarodnoho proektu «Zdorovia ta povedinkovi oriantatsii uchnivskoi molodi» [Social conditioning and health indicators of adolescents and young people: according to the results of a sociological survey within the

framework of the international project «Health and Behavioral Orientations of Student Youth»]. Kyiv: Polihrafichnyi tsentr «Foliant». [in Ukrainian].

6. Shulyk, T. V. (2016). Sotsialno-pedagogichna profilaktika adyktivnoi povedinky studentskoi molodi Ukrainy v drugii polovyni XX stolittia [Social and educational prevention of an addictive behaviour of student youth of Ukraine in the second half of the twentieth century]. *Candidate's thesis*. Slavyansk [in Ukrainian].

(англійською перекладено особисто автором статті)

ЗМІСТ

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!	5
DEAR READERS!	6

ВИЩА ШКОЛА

ХИЖНЯК Інна	7
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
НАБОКА Ольга, ДАВИСКИБА Вячеслав	20
ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ	
ГОНЧАР Любов	32
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЗАСОБАМИ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ	
СПІВАК Ярослав	44
НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК ВЕКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	
СТУПАК Оксана	56
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ В ІНСТИТУТАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	
ПРОСКУНІН Володимир	68
ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ» У ЗВО ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НУШ	
ВОРОНЕНКОВА Тетяна	76
КРИТЕРІЇ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ	
КОЛГАН Тетяна	90
ПІДГОТОВКА КЕРІВНИХ КАДРІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО УПРАВЛІННЯ НОВОЮ УКРАЇНСЬКОЮ ШКОЛОЮ	

НІКІТИНА Наталія, РЕШЕТОВА Ірина	101
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	
ГОЛОВКО Світлана, ГОЛОВКО Ольга, МЕЛЕЩЕНКО Любов	113
ТЮТОРСЬКИЙ СУПРОВІД ЯК РЕСУРС МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
ГОРДЄЄВА Катерина.....	126
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У СКЛАДНИЙ ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	
ГРИГОРЕНКО Григорій.....	135
ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ТА ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я В СТРУКТУРІ ДІЯЛЬНОСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	
ДМИТРІЄВА Олеся	145
ЗАРУБІЖНІ НАУКОВЦІ ПРО ПОНЯТТЯ “ЗДРОВ'Я” ТА “ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ”	
ДРУГОВ Міхаїл	153
РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ У ЗМІСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗВО	
РОЗДИМАХА Євген	161
НЕФОРМАЛЬНІ РУХИ МОЛОДІ У ЇХ СОЦІАЛЬНІЙ ДИНАМІЦІ	
ХВАЩЕВСЬКА Ольга	173
ГРОМАДЯНСЬКА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ У ЗВО	
ЯБУРОВА Олена.....	183
МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ У ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ВІТЧИЗНЯНОГО ВИШУ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ	

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

ГАВРИШ Олена	196
СУЧАСНИЙ СТАН КУЛЬТУРНО-СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЧЧИНИ)	
НАРІЖНА Лідія	205
МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІНТЕРНАТНИХ УСТАНОВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ	
ШУЛИК Тетяна.....	213
ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ЯК ОСЕРЕДКИ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ ТА СЬОГОДЕННЯ	

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

До уваги авторів!

Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” є фаховим виданням із педагогічних наук (Затверджено Рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р.). Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р. Державною реєстраційною службою України.

Фахове друковане періодичне видання зареєстровано в базі даних Міжнародного Центру ISSN в Парижі, йому присвоєно ISSN 2077-1827.

Періодичність видання – 6 разів на рік: лютий, квітень, червень, вересень, жовтень, грудень.

Містить наступні розділи: ВИЩА ШКОЛА; ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ; ЗАГАЛЬНА ШКОЛА; ПОЧАТКОВА ШКОЛА; ВИХОВАННЯ; ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ; ПСИХОЛОГІЯ; СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА; ДЕФЕКТОЛОГІЯ.

Перш ніж подати статтю до друку уважно прочитайте вимоги та неухильно їх дотримуйтесь. У публікації повинні відповідати поля, шрифт, інтервал, структурні елементи, список використаної літератури тощо. Деякі автори оформлюють статті, згідно вимог, які надають інші фахові видання або на власний розсуд.

Набір тексту статті здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, docx, rtf), на папері формату А 4 (книжковий), береги скрізь по 2,5 см., вирівнювання по ширині, абзац – 1,25, шрифт 14 TNR, через 1,5 інтервали.

НЕ: користуйтеся для форматування тексту пробілами, табуляцією й автоматичним переносом; ставте переноси вручну; використовуйте колонтитули, зноски та автоматичні перекладачі.

Обсяг статті – 8–20 аркушів (до 40 000 знаків із пробілами). Мінімальний обсяг основного тексту (без анотації, ключових слів і літератури) від 8 сторінок.

Згідно Постанови Президії ВАК України № 7–05/1 від 15.01.2003 року „Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України”, а також ДСТУ 7152:2010 „Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках” до друку приймаються лише статті, де присутні необхідні елементи:

1. УДК. Кожній новій статті присвоюється своя УДК. Надається довідково-бібліографічним відділом бібліотеки ВНЗ, де ви працюєте. За правильність надання УДК несуть відповідальність працівники бібліотеки.

2. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я (мовою публікації).

3. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія – подається за скороченою формою згідно ДСТУ 3582-97: <https://kis.mon.gov.ua/sites/default/files/stup.pdf>, а також Бюлетеню ВАК України, № 10, 2010 (див. табл. 3, с. 8) та за правилами ділової української мови, місце роботи – вказується повністю, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча (мовою публікації).

4. Назва статті (мовою публікації).

5. Анотація (мовою публікації) обсягом не менш як 1800 знаків (наказ МОН України „Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України” № 32 від 15.01.2018 р.).

В анотації чи в основному тексті потрібно позначити вид публікації (наприклад, що стаття є оглядовою, науково-методичною, аналітичною, дослідною, практичною, інформаційною тощо) (наказ МОН України „Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України” № 32 від 15.01.2018 р.).

6. Ключові слова: 5–8 слів чи словосполучень (мовою публікації).

7. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями.

8. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

9. Формулювання цілей статті (постановка завдання).

10. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Текст має бути уважно вичитаний і перевірений. Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

11. Список використаної літератури розміщують у кінці статті за порядком цитування. Дотримуйтесь встановленим вимогам щодо оформлення літератури (ДСТУ 8302:2015 „Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання” <http://lib.pu.if.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>). Джерела подаються у квадратних дужках [1, с. 3]. Посилання на роботи, що не публікувались неприпустиме. Для нумерації використовуйте список. Не ставте цифри вручну та не оформлюйте літературу в таблиці.

12. Знак охорони авторського права (ДСТУ 4861 „Видання. Вихідні відомості” п. 7.1.1.7) розміщують унизу першої сторінки публікації (© Кучер С., 2018).

Таблиці, формули, ілюстрації повинні бути з арабською нумерацією (Бюллетень ВАК України. – 2007. – № 6. – С. 12–13).

Увага! Незалежно від наукового ступеня, звання, посади до статті додається внутрішня рецензія, завірена підписом і печаткою начальника відділу кадрів навчального закладу. Наукові публікації також проходять незалежне рецензування.

Російською мовою

13. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я.

14. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча.

15. Назва публікації.

16. Резюме обсягом не менш 1800 знаків (наказ МОН України № 32 від 15.01.2018).

17. Ключові слова.

Англійською мовою

18. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я.

19. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча.

20. Назва публікації.

21. Анотація (Summary) має містити 500 символів (70 слів або 7–8 рядків).

22. Реферат (Abstract) має бути не менш як 1800 знаків (наказ МОН України № 32 від 15.01.2018) до 2800 знаків. Його структура включає в себе всі елементи, що повинні бути у статті (Постанова Президії ВАК України № 7–05/1 від 15.01.2003 р.): 1) постановка проблеми... (Introduction); 2) аналіз останніх досліджень і публікацій... (Analysis of publications); 3) формулювання цілей статті (постановка завдання) (Purpose); 4) виклад основного матеріалу дослідження... (Results); 5) висновки... (Conclusion).

23. Ключові слова (Keywords).

24. Список використаної літератури (References) оформлюється за міжнародним бібліографічним стандартом APA (Американська психологічна асоціація): <http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>). З прикладами оформлення можна ознайомитися на сайті: <http://psychling.phdpu.edu.ua/images/recenzent/Oformlenya%20literatyru.pdf>.

Можна скористатися online-сервісами для складання бібліографічних посилань:

- 1) <http://www.citationmachine.net>;
- 2) <http://www.neilstoolbox.com/bibliography-creator/>;
- 3) <http://www.citethisforme.com/walkthrough>;
- 4) <http://wikindx.sourceforge.net>;
- 5) <http://www.easybib.com>.

Для транслітерації літератури з державної мови на латинку пропонуємо скористатися сервісом <http://translit.kh.ua/?passport#lat/passport>, а з російської – <http://ru.translit.net/?account=mvd>. Іншомовні видання перекладу підлягають.

25. Згідно ДСТУ 7152:2010 вказують ініціали і прізвище перекладача (переклав на англ. А. Петров – вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи).

Сподіваємось на порозуміння і подальшу співпрацю.

Алгоритм подання матеріалу:

1) Статті подаються повністю підготовленими до друку на електронну скриньку кафедри педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету – kaf.phsdspu@gmail.com.

2) Технічний редактор перевіряє публікацію на відповідність до вимог. Потім стаття проходить зовнішнє рецензування фахівцями відповідного профілю.

3) Друк здійснюється за рахунок авторів публікацій. 1 сторінка коштує 40 грн. Вартість 1 збірника 40 грн.

Плата за публікацію статті здійснюється після її рекомендації до друку. Вам буде відправлено повідомлення електронною поштою суму для оплати і номер рахунку.

Вітчизняні доктори наук публікуються безкоштовно. Якщо стаття разом із докторантом, аспірантом, студентом чи колегою, то співавтори сплачують 50% від вартості всієї статті.

4) На окремому аркуші подається довідка про автора (не рахується як друкowana сторінка, не входить в оплату за статтю).

Довідка про автора

Прізвище, ім'я, по батькові	
Домашня адреса (або Нової пошти)	
Контактні телефони	

Друкowane видання надсилається авторові поштою за вказаною адресою у довідці.

6) Копія чеку про оплату за статтю.

Отже, автор надсилає електронною поштою файли:

1. Стаття для друку (назва файлу: Кучер С (стаття).doc.).
2. Довідка про автора (назва файлу: Кучер С. (довідка про автора).doc.).
3. Фотокопія (сканована) рецензій у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Кучер С. (рецензія зовн.pdf.).
4. Ксерокопія (сканер) чеку про сплату за статтю у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Кучер С. (скан.чеку).pdf.).

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ (фрагмент)

УДК 378.147.88:74

КУЧЕР Світлана

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методики технологічної освіти, ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет»

просп. Гагаріна, 54, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., Україна, 50086

E-mail: kucher.svit.leon@gmail.com

СИСТЕМА ДИЗАЙН-ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАСАДАХ ЕТНОДИЗАЙНУ

Анотація. У статті досліджується проблема здійснення професійної підготовки вчителів технологій на засадах етнодизайну як педагогічної системи. Розкрито особливості фахової підготовки майбутніх учителів технологій та з'ясовано взаємозв'язок між: змістом професійної компетентності вчителя технологій, задачами технологічної освіти та можливостями етнодизайну як джерела нових концепцій проектно-перетворювальної діяльності...

Ключові слова: фахова компетентність, учитель технологій, етнодизайн, національний дизайн, система.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. В парадигмі проектної технології навчання вчитель повинен вміти вирішувати багато завдань, пов'язаних із розробкою творчих проектів, що в свою чергу потребує виконання ескізів, об'єктів праці з елементами новизни та художньої осмисленості, використання засобів проектної графіки, комп'ютерних технологій, макетування, сучасних технологій виготовлення продуктів дизайну, а також підготовкою педагогічного і методичного супроводу процесу художньо-практичної діяльності учнів. ...

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема формування професійної компетентності майбутнього фахівця (зокрема вчителя технологій) піднімається у багатьох дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених. Теоретичні засади вітчизняної технологічної освіти зробили внесок П. Атутов, А. Вихрущ, Р. Гуревич, О. Коберник, М. Корець, Л. Оршанський, В. Сидоренко, В. Стешенко, Г. Терещук, О. Торубара, Д. Тхоржевський та ін. ...

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначення ролі етнодизайну як ціннісної та змістової основи формування компетентності майбутніх учителів технологій у процесі дизайн-підготовки. Згідно системного підходу до дизайн-підготовки поставлено завдання визначити можливості використання концепції етнодизайну в реалізації неперервної дизайн-підготовки студентів в університеті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття фахової компетентності вчителя виражає єдність його теоретичної та практичної готовності до професійної діяльності в цілісній структурі особистості й характеризує його професіоналізм. Виходячи з цього, компетентність проявляється не лише у знаннях та вміннях, але й у самостійній, відповідальній, ініціативній взаємодії особистості фахівця в зі світом. Завдяки інтегративному характеру власне компетентність поєднує професійні та особистісні якості, спрямовує їх на опанування знань, цілеспрямоване застосування їх у плануванні

© Кучер С., 2018

і реалізації діяльності, активізує людину до розвитку власних здібностей, самореалізації в соціально корисній діяльності, забезпечує професійне становлення.

На нашу думку, обов'язковою умовою формування належного рівня професійної компетентності майбутнього вчителя технологій є реалізація системи дизайн-підготовки протягом навчання в університеті, результатом якої має бути сприяння усвідомленню студентами рівня власної компетентності в навчальному предметі і прагнення до його підвищення.

Як будь яке комплексне утворення, професійна компетентність вчителя складається з певних елементів, формування яких у взаємозв'язку має утворити своєрідну структуру, систему і послідовність. Зазвичай дослідники виділяють наступні загальні компоненти професійної компетентності: мотиваційно-ціннісний (що передбачає ціннісне ставлення до обраної професії), когнітивний (змістово-понятійний), операційно-діяльнісний. Розглянемо детальніше можливості формування названих компонентів при вивченні етнодизайну студентами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Етнодизайн, як ціннісна та змістова основа формування компетентності майбутніх учителів технологій у процесі дизайн-підготовки, має вплив не лише на когнітивну сферу особистості, а й на мотиваційно-ціннісну...

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мамаев В.А. Аксиологический подход в воспитании студенчества // Вестник ЮУрГУ. – 2012. – № 41. – С. 134–136. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/aksiologicheskiy-podhod-v-vospitanii-studentstva>.
2. Нариси з історії українського дизайну ХХ століття : зб. статей / Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України; за заг. ред. М. І.Яковлева; редкол. : В.Д. Сидоренко (голова), А. О. Пучков, О. В. Сіткарьова та ін. – К. : Фенікс, 2012. – 256 с. : іл.
3. Руденченко А. А. Методологічні основи навчання етнодизайну у вищих мистецьких закладах // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Чернігів : ЧНПУ, 2013. – Вип.110. – С. 278–282.
4. Оршанський Л. Етнодизайн як інноваційний художньо-естетичний компонент технологічної освіти // Молодь і ринок. – 2011. – №1. – С.38-41.
5. Бровченко А.І. Формування фахової компетентності з основ етнодизайну у майбутніх учителів трудового навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / А.І. Бровченко. – К., 2011. – 21 с.
6. Исаев И. Ф. Аксиологический и культурологический подходы к исследованию проблем педагогического образования в научной школе В. А. Сластенина / И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов // Известия Рос. академии образования. – 2000. – № 3. – С. 193–208.
7. Сиваш І. О. Теоретико-методологічні підходи до розуміння етнодизайну на сучасному етапі культури творчості // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2016. – № 2. – С. 105-109.
8. Фалько В.П. Формирование художественно-проектной компетенции педагога профессионального обучения в области дизайна: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук.; спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / В.П. Фалько. – Екатеринбург: Рос. гос. проф.-пед. ун-т, 2009. – 27 с.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2018.

КУЧЕР Светлана

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедры педагогики и методики технологического образования, ГВУЗ Криворожский государственный педагогический университет (г. Кривой Рог, Украина)

просп. Гагарина, 54, г. Кривой Рог, Днепропетровская обл., Украина, 50086

E-mail: kucher.svit.leon@gmail.com

СИСТЕМА ДИЗАЙН-ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЙ НА ОСНОВЕ ЭТНОДИЗАЙНА

Резюме. В статье исследуется проблема осуществления профессиональной подготовки учителей технологий на основе этнодизайна как важной составляющей содержания технологического образования. Раскрыто содержание профессиональной подготовки будущих учителей технологий на основе этнодизайна и выяснено взаимосвязь между: содержанием профессиональной компетентности учителя технологии, задачами технологического образования и возможностями этнодизайна как источника новых концепций проектно-преобразовательной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность учителя технологий, этнодизайн, национальный дизайн, система.

KUCHER Svitlana

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Department of Pedagogy and Methods of Technologies

Kryvorizhian state pedagogical university, Kryvyi Rih, Ukraine

Naharina Ave, 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovs'ka oblast, 50086

E-mail: kucher.svit.leon@gmail.com

SYSTEM DESIGN OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGIES ON THE BASIS OF ETHNICDESIGN

Abstract. Introduction. The article solves the problem of studying ethnic design in the system of design training of future technology teachers.

Analysis of publications. The theoretical fundamentals of domestic technological education were contributed by P. Atutov, A. Vichrusch, R. Gurevich, O. Kobernik, M. Korets, L. Orshansky, V. Sidorenko, V. Steshenko, G. Tereshchuk, O. Torubara, D. Tcherzhevsky etc. The formation of the professional competence of a technology teacher is the subject of research by scholars O. Goncharenko, K. Vlasenko, A. Malikhina, O. Sevastianova, A. Brovchenko.

Purpose. Determination of the role of ethnodizaina as a content and procedural basis for the formation of competence of future technology teachers in the design process.

Results. The essence of the concept of "ethnic design" is clarified in comparison with the decorative arts and design. The main ways of organizing design training on the material of ethnic design are related to the composition of the professional competence of the teacher of technology and the objectives of technological education. The peculiarities of the training of future technology teachers on the basis of ethno-design are revealed, and the relationship between: the content and capabilities of ethnodizaina as a source of new concepts of design and transformation activity are clarified.

The professional activity of the technology teacher on the basis of ethnic design presupposes the presence: a thesaurus of knowledge on folk decorative arts and design; possession of traditional technology of making products; creative approach to project development.

The development of the professional competence of the technology teacher on the basis of national (polyethnic) culture, a way to think creatively, to offer new ideas, to use non-standard solutions will make his professional work perfect.

Conclusion. The possibilities of using the concept of ethnic design in the system of design training students according to the components of the professional competence of the technologies teachers are determined: formation of the motivational-value sphere in the study of the achievements of folk artists and the value of decorative art recognized by the world; the development of the cognitive sphere in the process of mastering the history, traditions and symbols of folk art; basing the activity component on the active use of folk culture studies in their own design projects.

Key words: professional competence, the technology teacher, ethnic design, national design, system.

REFERENCES

1. Mamaev V.A. (2012). Aksiologicheskiiy podkhod v vospitanii studenchestva [Axiological approach in the education of students] Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/aksiologicheskiiy-podhod-v-vospitanii-studenchestva> [in Russian].
2. Yakovlev, M. I., Sidorenko V.D. et al. (Eds.). (2012). *Narysy z istoriyi ukrayin's'koho dyzaynu XX stolittya* [Essays on the history of Ukrainian design of the twentieth century]. *Institute of Modern Art Problems of Ukrainian National Academy of Sciences*. K.: Phoenix. [in Ukrainian].
3. Rudenchenko, A. A. (2013). Metodolohichni osnovy navchannya etnodyzaynu u vyshchyykh mystets'kykh zakladakh [Methodological bases of ethnodizaine training in higher artistic institutions]. *Visnyk Chernihivs'koho natsional'-noho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka. – Bulletin of the Chernigov National Pedagogical University named after TG Shevchenko*, 110, 278-282. [in Ukrainian].
4. Orshans'kyy, L. (2011). Etnodyzayn yak innovatsiynyy khudozhn'o-estetychnyy komponent tekhnolohichnoyi osvity [Ethnodizayn as an innovative artistic and aesthetic component of technological education]. *Molod' i rynek – Youth and Market*, 1, 38-41. [in Ukrainian].
5. Brovchenko, A.I. (2011). Formuvannya fakhovoyi kompetentnosti z osnov etnodyzaynu u maybutnikh uchyteliv trudovoho navchannya [Formation of professional competence on the basics of ethnodizaina in future teachers of labor education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. K.: National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. [in Ukrainian].
6. Isaev, I.F., Shiyarov E. N. (2000) Aksiologicheskiiy i kul'turologicheskiiy podkhody k issledovaniyu problem pedagogicheskogo obrazovaniya v nauchnoy shkole V. A. Slastenina [Axiological and culturological approaches to the study of the problems of pedagogical education in the scientific school of VA Slastenin] *Izvestiya Ros. akademii obrazovaniya – News of the Rus. Academy of Education*, 3, 193-208. [in Russian].
7. Sivash, I.O. (2016). Teoretyko-metodolohichni pidkhody do rozuminnya etnodyzaynu na suchasnomu etapi kul'turo tvorchosti [Theoretical and methodological approaches to the understanding of ethnodizaina at the present stage of the culture of creativity]: *Visnyk Natsional'noyi akademiyi kerivnykh kadriv kul'tury i mystetstv – Bulletin of the National Academy of Cultural and Arts Management*, 2, 105-109. [in Ukrainian].
8. Falco V.P. (2009). Formirovaniye khudozhestvenno-proyektnoy kompetentsii pedagoga professional'nogo obucheniya v oblasti dizayna [Formation of the artistic and design competency of the teacher of professional training in the field of design]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ekaterinburg, Russian State Professional and Pedagogical University. [in Russian].

(англійською переклала Н. Гриняєва – викладач іноземних мов Криворізького коледжу економіки та менеджменту Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана)

**Перелік
наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук**

Затверджено
наказами Міністерства
освіти і науки України
від 12.05.2015 № 528
від 13.07.2015 № 747

№	Назва видання	Засновник (співзасновники)	Галузь науки	Дата включення, поновлення (внесення змін)	Дата попереднього включення
216.	Гуманізація навчально-виховного процесу	ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»	педагогічні	13.07.2015	10.02.10

Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” зареєстровано в міжнародній базі даних: ISSN 2077-1827 (англ. International Standard Serial Number). Кожному друкованому засобу надається унікальний номер у Міжнародному Центрі в Парижі, який дозволяє ідентифікувати періодичне видання.

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

Виходить 6 разів на рік
Заснований у вересні 1996 р.

№ 5 (97) 2019

За загальною редакцією доктора педагогічних наук,
доцента С.А. СЯПІНОЇ

Відповідальний за випуск:
Швидкий С.М. – доктор історичних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи ДДПУ

Макет і верстка – *Черкашина Л.А.*

З матеріалами збірників можна ознайомитися на сайтах:
<http://www.slavdpu.dn.ua/index.php/nauk/naukbooks/694-gnvp>;
http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_collection_of_scientific_labours/;
<http://www.nbu.gov.ua>.

Підписано до друку 28.08.2019 р.
Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 13,14. Обл.-вид. арк.13,45.
Наклад 100 пр. Зам. № 464

Видавець:

ТОВ «Видавництво НТМТ»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1748 від 15.04.2004 р.
пр. Науки, 58, к. 106,
м. Харків, 61072,
тел.: (057) 763-03-80, (057) 763-03-72,
факс: +38(057) 763-03-72
E-mail: ntmt@tns.kharkov.ua

Виготовлювач:

ТОВ «Цифрова типографія»
вул. Данилевського, б. 30,
м. Харків, 61058,
тел.: (050) 326-14-40
E-mail: cyfra_druk@i.ua